

APLIKOVANÁ ETIKA V SOCIÁLNEJ PRÁCI 2.

ZBORNÍK Z MEDZINÁRODNEJ VEDECKEJ
KONFERENCIE

Andrej Mátel

Eva Grey

Lucia Janechová (eds.)

2013

MÁTEL, A. – GREY, E. – JANECHOVÁ, L. (eds.) 2013. *Aplikovaná etika v sociálnej práci 2*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety. 336 s. ISBN 978-80-8132-087-3.

Názov: Aplikovaná etika v sociálnej práci 2.
Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie

Editori: Andrej Mátel, Eva Grey, Lucia Janechová

Jazyková úprava: PhDr. Mgr. Oľga Jarošová

Recenzenti: prof. MUDr. František Mateička, CSc.
doc. PhDr. Ladislav Roman, PhD.

Vydavateľ: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety
v Bratislave

Miesto vydania: Bratislava

Vydanie: prvé

Rok vydania: 2013

Počet strán: 336

Náklad: 100 kusov

Tlač: KSPSV FSVaZ UKF Nitra

Typ väzby: CD-Rom

ISBN 978-80-8132-087-3

EAN 9788081320873

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n. o.
Inštitút ďalšieho vzdelávania sociálnych pracovníkov
Ústav sociálnej práce sv. Pátra Pia v Piešťanoch

v spolupráci s

Univerzitou Konštantína Filozofa v Nitre,
University of Scranton (USA),
Vysokou školou aplikované psychologie, s.r.o. (ČR)

**vás pozývajú na
medzinárodnú vedeckú konferenciu**

Aplikovaná etika v sociálnej práci II.

**ktorá sa bude konať
v dňoch 16. – 17. októbra 2013**

**v Piešťanoch
Hotel Satelit, Nám. J. Murgaša 3**

OBSAH

Predhovor	8
I. ETIKA, PROFESIJNÁ ETIKA A ETICKÝ KÓDEX SOCIÁLNEJ PRÁCE	10
Procesné aspekty kreovania a evaluácie etického kódexu sociálnej práce <i>MÁTEL Andrej, HARDY Mária</i>	11
Hodnoty – sociálna práca – sociálni pracovníci v 21. storočí <i>BRNULA Peter, BAŽOVÁ Kristína</i>	31
Zachovávanie ľudskej dôstojnosti a kľúčové hodnoty v profesii sociálneho pracovníka <i>DÁVIDEKOVÁ Mária</i>	42
Zachovanie ľudskej dôstojnosti ako najdôležitejšieho princípu sociálnej práce <i>BAKOVÁ Daniela</i> ..	52
Dôstojnosť ľudskej osoby v kontexte sociálnej práce <i>GALLOVÁ Iveta</i>	57
Sociálny pracovník a výhrada vo svedomí <i>GREY Eva</i>	68
Rodovo citlivá sociálna práca v kontexte s etickým kódexom sociálneho pracovníka SR <i>MAREKOVÁ Hermína</i>	73
Možnosti využitia nových foriem implementácie etiky v sociálnej práci <i>BREZINSKÝ Oliver</i>	82
Etika a morálka v práci sociálneho pracovníka <i>DÁVIDOVÁ-VIDROVÁ Anita, SLOVÁK Peter</i>	87
Etické dilemy v sociálnej práci <i>PAVLOVÁ Martina, TELEPJANOVÁ Štefánia, WICZMÁNDYOVÁ Darina</i>	94
II. APLIKOVANÁ ETIKA V SOCIÁLNEJ PRÁCI	95
Etika podnikání v oblasti služieb využívaných seniory <i>PAVELKOVÁ Jaroslava</i>	96
Etika sociálnej práce v penitenciárnej praxi <i>JŮZL Miloslav</i>	109
Etika hospicovej a paliatívnej péče <i>KUBICOVÁ, Miroslava, VEREŠOVÁ Jarmila</i>	123
Mäeutik a starostlivosť orientovaná na zážitky <i>MAČKINOVÁ Monika, KEKETIOVÁ Jana, VAVERČÁKOVÁ Marta</i>	129
Etické aspekty výchovy k multikulturalizmu <i>PREISSOVÁ KREJČÍ Andrea</i>	137
Aplikácia antropologických prístupov pri riešení etických problémov sociálnej práce s migrantmi <i>LETAVAJOVÁ Silvia</i>	149
Strategické řízení – nástroj aplikace etických řešení <i>PREUSS Karel</i>	162

Etické otázky sociálnej práce s rodinou <i>MAJCHRÁKOVÁ Zuzana, HARDY Mária, ADAMCOVÁ Jana</i>	169
Etika v sociálnej práci s dysfunkčnými rodinami <i>MINAROVICHOVÁ Katarína</i>	178
Etika a právne prostredie v sociálnej oblasti <i>KRBATA Roman</i>	182
Pohľad dospelávajúceho na etiku v práci so seniorom <i>SLOVÁK Peter</i>	187
Špecifiká etického prístupu ku klientom v hospicovej a paliatívnej starostlivosti <i>VANSAČ Peter,</i> <i>VRANKOVÁ Emília</i>	196
Etický prístup a štandardy komunikácie v starostlivosti o ľudí trpiacich Alzheimerovou chorobou <i>LETOVANCOVÁ Katarína</i>	204
Máme dospelého autistu, ako ďalej? <i>MARKOVÁ Janka</i>	214
Etika sociálneho pracovníka pri práci s osobami so zdravotným postihnutím <i>KONTOVÁ Klaudia</i>	224
Etika v profesii sociálneho pracovníka pri výkone terénnej sociálnej práce s akcentom na rodinu <i>TÓTH Radoslav, MAČKINOVÁ Monika, KELLOVÁ ŠTIAVNICKÁ Ivana</i>	231
Etika versus likvidácia v oblasti záchran <i>ĎURKOVSKÝ Peter</i>	239
Aspekty etiky v zariadení sociálnych služieb <i>CIBULOVÁ Mária, BOHATOVÁ Zuzana, CIBULA Martin</i> ..	245
Socializácia a adaptácia seniorov v zariadeniach sociálnych služieb <i>MAČKINOVÁ Monika,</i> <i>KEKETIOVÁ Jana, VAVERČÁKOVÁ Marta</i>	249
Etické aspekty starostlivosti o seniorov v sociálnych zariadeniach <i>ŠTIAVNICKÁ Dagmar,</i> <i>MAČKINOVÁ Monika, TÓTH Radoslav</i>	262
Etické princípy v práci sociálneho pracovníka so seniormi <i>KUFFOVÁ Janka</i>	270
Etický prístup pri manipulácii s imobilnými klientmi v sociálnych zariadeniach <i>CIBULA Martin</i> <i>BOHATOVÁ Zuzana, CIBULOVÁ Mária</i>	277
Etika v sociálnej práci s rómskou komunitou <i>HORNÁ Lucia</i>	280
Etika v práci sociálneho pracovníka v rómskej komunite <i>RUSNÁKOVÁ Jurina, ..ŠRAMKOVÁ Marianna</i>	291
Aktuálne etické dilemy pri mediálnej prezentácii sociálnej pomoci z pohľadu etických kódexov mimovládnych organizácií a v medziorganizačných vzťahoch <i>KRČMOVÁ Liana</i>	299

Etické aspekty rozvojovej spolupráce <i>JANČEK Juraj</i>	321
III. ACTUAL ETHICAL, SOCIAL AND HEALTH TOPICS IN THE WORLD	327
Population Health and Patient Engagement: A New Model of Care <i>WEST Daniel, Jr.</i>	328
Continuum of Care for Drug and Alcohol Recovery <i>SZYDLOWSKI Steven J.</i>	329
The Organization and Structure of Healthcare Ethics Committees in Central Europe <i>CASTERLINE Patrick</i>	330
Organ Transplantation Rates in Central Europe: Cultural and Bioethical Considerations <i>NEBZYDOVSKI Christopher</i>	331
Patient Safety Assessment-A Comparative Study Between the United States and the Slovak Republic Hospitals <i>KWOFIE Helen A.</i>	332
The Pharmaceutical Market's Effect on Public Health in CEE Countries <i>SAWYER Robert Jr.</i>	333
Physician Emigration from Developing Central and Eastern Europe to Developed Western Nations: What are the Factors, Causes, and Potential Solutions? <i>OLECHNA James</i>	334
The Growth, Benefits, and Regulation of Homeopathy in Central Europe <i>SPINELLI Joseph A.</i>	335

Predhovor

Svetový vývoj sociálnej práce sa v súčasnosti dostáva do fázy, keď sa kreje nová medzinárodná definície sociálnej práce, ktorá má nahradiť staršiu „Montrealskú definíciu“ Medzinárodnej federácie sociálnych pracovníkov a Medzinárodnej asociácie škôl sociálnej práce z roku 2000. Podľa finálneho draftu tejto definície sú opätovne zdôraznené hodnoty (princípy) sociálnej práce: „Princípy sociálnej spravodlivosti, ľudských práv, spoločnej zodpovednosti a rešpektovanie rozmanitosti sú ústredné pre sociálnu prácu.“ Sociálna práca je čoraz dôraznejšie považovaná za profesiu založenú na hodnotách.

Na Slovensku sa nachádzame v období, kedy Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny v spolupráci s pracovnou skupinou zloženou zo zástupcov škôl sociálnej práce zverejnilo návrh zákona o sociálnej práci a o podmienkach výkonu sociálnej práce. V ňom sú už predstavené viaceré inovatívne kroky vzhľadom na zlepšenie inštitucionálnych podmienok výkonu sociálnej práce, napríklad zriadenie komory sociálnych pracovníkov, či sústavné vzdelávanie sociálnych pracovníkov. Medzi navrhované úlohy komory má patriť aj vydávanie stanovísk k etickým otázkam výkonu profesie, ako aj vydávať záväzný etický kódex profesie.

A práve do tohto medzinárodného a národného diania zapadá aj konferencia *Aplikovaná etika v sociálnej práci II. „Applied conferences“* v Piešťanoch vstupujú do druhej fázy, ktorých cieľom je zhodnotiť – v odstupe troch rokov, – vývoj v špecifickej oblasti sociálnej práce. Na 1. piešťanskej konferencii v roku 2010 ňou bola práve profesijná etika sociálnej práce (v roku 2011 aplikovaná sociálna patológia a v roku 2012 aplikovaná sociálna politika). Prvá konferencia sa tešila vysokej účasti nielen vysokoškolských učiteľov, ale aj sociálnych pracovníkov z praxe. Jej vedeckým výstupom bol zborník *Aplikovaná etika v sociálnej práci a ďalších pomáhajúcich profesiách* (2010) a monografia *Aplikovaná etika v sociálnej práci* (2010) vydaná v Českej republike. V tom istom období (2009 – 2011) sa realizoval na Prešovskej univerzite slovensko-nórsky medzinárodný a medziodborový projekt *Profesijná etika ako súčasť odbornej spôsobilosti pomáhajúcich profesií*. Jedným z výstupov projektu je aj slovensko-nórsky učebnica E. Aadland – T. Matulayová *Etické reflexie v pomáhajúcich profesiách* (2011). Vzhľadom na nárast učebníc etiky sociálnej práce treba uviesť aj skriptá Petra Brnulu *Etika v sociálnej práci* (2011), vydané Univerzitou Komenského v Bratislave a vysokoškolskú učebnicu Zuzany Mališkovej *Etické rozhodovanie v sociálnej práci* (2013) publikovanej na UKF v Nitre. Andrej Mátel v roku 2012 publikoval 2. vydanie *Eticky*

sociálnej práce vo forme monografie na VŠZaSP sv. Alžbety v Bratislave. Ambiciózny je aj projekt Kega zameraný na tvorbu *Sémanticky orientovanej elektronickej učebnice Etiky sociálnej práce*, ktorý realizuje autorský kolektív pedagógov na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre pod vedením Miroslava Tvrdoňa.

V neposlednej rade treba spomenúť jeden z dôležitých výstupov 1. piešťanskej konferencie, ktorým je potreba revízie Etického kódexu sociálnych pracovníkov v Slovenskej republike z roku 1997. Tento v súčasnosti už nespĺňa medzinárodné štandardy etiky sociálnej práce spoločne vyhlásené Medzinárodnou federáciou sociálnych pracovníkov a Medzinárodnou asociáciou škôl sociálnej práce z roku 2004, ani dostatočne nereflektuje všetky relevantné aspekty etiky tejto dynamicky sa rozvíjajúcej profesie. Z podnetu Andreja Mátela a Petra Brnulu bola v januári 2011 utvorená pracovná etická skupina, ktorej cieľom je tvorba nového etického kódexu sociálnej práce na Slovensku. Táto začala pracovať pod záštitou Asociácie vzdelávateľov v sociálnej práci. Hoci činnosť tejto komisie bola prerušená, očakávaním tohtoročnej konferencie je mobilizácia k pokračovaniu v tejto aktivite. Jednotlivé príspevky, ktoré zaznejú na konferencii, z ktorých väčšina je v písomnej podobe súčasťou tohto zborníka, majú napomôcť k reflexii etiky sociálnej práce na Slovensku zo strany vzdelávateľov i sociálnych pracovníkov v praxi. Hlas jedných aj druhých je rovnako dôležitý, čo sa do istej miery odráža aj v rozličnej miere vedeckosti a odbornosti príspevkov. Napriek tomu boli všetky príspevky redaktormi akceptované. Dúfame, že zborník ako celok prispeje k obohateniu etického povedomia disciplíny sociálna práca.

Editori

V Piešťanoch, 14. októbra 2013

**I. ETIKA, PROFESIJNÁ
ETIKA A ETICKÝ
KÓDEX SOCIÁLNEJ
PRÁCE**

Procesné aspekty kreovania a evaluácie etického kódexu sociálnej práce

Procedural aspects of creating and evaluation of the Code of Ethics for Social Work

Andrej MÁTEL, Mária HARDY

Abstrakt

Predmetom štúdie sú procesné aspekty tvorby a evaluácie etického kódexu sociálnej práce. Cieľom kvalitatívneho výskumu bolo identifikovanie dobrých skúseností v procese tvorby alebo revízie medzinárodných a národných etických kódexov tejto profesie. Štúdia ponúka návrh systémových procesných krokov pre obnovenie činnosti pracovnej etickej komisie zodpovednej za tvorbu etického kódexu sociálnej práce na Slovensku za predpokladu, že bude zachovaný étos kooperácie.

Kľúčové slova

etika, etický kódex, evaluácia, proces, sociálna práca

Abstract

The subject study is the procedural aspects of creation and evaluation of code of ethics for social work. The aim of the qualitative research was to identify good practice in the process of creation or revision of international and national codes of ethics for this profession. This study challenges the system proposal process steps to restore operations work ethics committee responsible for the creation of the code of ethics for social work in Slovakia, provided by the adequate ethos of cooperation.

Key words

Ethics, ethical code, evaluation, process, social work

Sociálna práca je v súčasnosti chápaná nielen ako praktická forma pomoci núdznym, ale patrí aj k progresívne sa rozvíjajúcim vedným disciplinám a pomáhajúcim profesiám (Mátel, Schavel et al., 2013). Môžeme ju chápať teda ako integrovanú disciplínu, ktorá má tri dôležité piliere – profesijnú prax, vzdelávanie a výskum. Strieženec (1998, s. 345) dokonca rozlišuje pri vymedzení sociálnej práce, jej predmetu, obsahu, cieľov, úloh, kategórií a metodiky až šesť východiskových hľadísk:

- sociálna práca ako praktická činnosť (historické hľadisko);
- sociálna práca ako vedný odbor (teoretické hľadisko);
- sociálna práca ako samostatná profesia (praktické hľadisko);
- sociálna práca ako akademická disciplína (vzdelávacie hľadisko);
- výskum sociálnej práce (rozvojové hľadisko);

- zámery sociálnej práce a jej vývojové trendy (integračné hľadisko).

Kvôli integrovanosti disciplíny nie je vhodné jednotlivé zložky od seba oddeľovať ako samostatné entity napriek tomu, že ich vieme rozlíšiť. Pre potreby našej štúdie musíme v úvode zdôrazniť, že ak budeme oddeľovať vzdelávanie a vzdelávateľov od praxe, teda sociálnych pracovníkov, budeme vnútorne trieštiť disciplínu, ktorá už takmer storočie bojuje o svojbytnosť a náležitú akceptáciu príslušníkmi iných disciplín. Preto pre potreby predloženej štúdie nebudeme označenie „sociálny pracovník“ chápať len pre osoby vykonávajúce priamo prácu so sociálnym klientom, ale všetkých, ktorí sa na budovaní profesie sociálna práca spolupodieľajú, teda aj vedeckých pracovníkov odboru, akademických pracovníkov na školách sociálnej práce (vzdelávatelia) a sociálnych pracovníkov pôsobiacich v rozličných rolách, funkciách a pracovných pozíciách.

Vzhľadom na medzinárodnú diskusiu o sociálnej práci je táto čoraz dôraznejšie považovaná za profesiu založenú na hodnotách. Kľúčové hodnoty a princípy profesie bývajú najčastejšie sformulované do etického kódexu sociálnej práce.

Uvedenie problematiky

Širším predmetom predloženej štúdie príspevku je tvorba etického kódexu sociálnej práce na Slovensku. Pozornosť však nezameriame na jeho obsahovú náplň, ktorej sme sa venovali v monografii *Etika sociálnej práce* (2012) a ďalších odborných príspevkoch. Pozornosť chceme zamerať skôr na **proces** tvorby a evaluácie etického kódexu. Nech by akademickí pracovníci, špecialisti na etiku či samotní sociálni pracovníci ponúkli aj ten najlepší obsah, bez jasne stanovených procesných pravidiel a zodpovednosti nie je možné utvorenie takéhoto diela. Svedčí o tom aj praktická skúsenosť na Slovensku. Jedným z najdôležitejších výstupov „1. piešťanskej konferencie“ zameranej na aplikovanú etiku v sociálnej práci, bola zhoda účastníkov konferencie, a to akademických pracovníkov i pracovníkov z praxe, o potrebe revízie Etického kódexu sociálnych pracovníkov v Slovenskej republike z roku 1997. Tento v súčasnosti už nespĺňa medzinárodné štandardy etiky sociálnej práce spoločne vyhlásené Medzinárodnou federáciou sociálnej práce a Medzinárodnou asociáciou škôl sociálnej práce z roku 2004 ani dostatočne nereflektuje všetky relevantné aspekty etiky tejto dynamicky sa rozvíjajúcej profesie. Zo spoločného podnetu Andreja Mátela, teda autora predloženého príspevku, a Petra Brnulu bola začiatkom roka 2011 utvorená pracovná skupina, ktorej cieľom bola tvorba nového etického kódexu sociálnej práce na Slovensku. O záštitu tejto komisie sme požiadali Asociáciu vzdelávateľov v sociálnej práci, ktorej predsedom v tom čase bol profesor Milan Schavel. Prvé stretnutie tejto skupiny bolo na Katedre sociálnej práce PdF UK

v Bratislave¹ 28. februára 2011. Nasledovali ďalšie stretnutia: 2. Nitra (UKF Nitra), 27. 3. 2011; 3. Danišovec (pracovisko UPJŠ v Košiciach), 24. 4. 2011; 4. Sládkovičovo (VŠ v Sládkovičove), 30. 6. 2011 (tuná však nebol dostatočný počet členov komisie); 5. Trnava (TU v Trnave), 2. 2. 2012; 6. Ružomberok (KU v Ružomberku), 26.-27. júna 2012 – dohodnuté miesto ďalšieho stretnutia bola Banská Bystrica (plánované na november 2012, neskôr január 2013). Ďalšie stretnutie sa už neuskutočnilo. Členka komisie poverená organizáciou sa odmlčala.

Keďže cieľom tejto pracovnej skupiny bolo dosiahnutie širokého konsenzu na podobe a obsahu nového etického kódexu sociálnej práce, práca na ňom je pomerne zložitá. Domnievame sa, že kľúčom k pokračovaniu začatej práce nie sú otázky obsahu etického kódexu, ale procesné deficit. Tieto prispeli k tomu, že práca na tvorbe nového kódexu sociálnej práce na Slovensku v súčasnosti reálne nepokračuje. Z tohto dôvodu užším predmetom štúdie sú procesné aspekty tvorby etického kódexu. Za týmto účelom považujem dôležitú teoretickú konceptualizáciu „procesu“.

Pojem proces nebudeme chápať ako axiómu, hoci sa na prvý pohľad môže javiť ako terminologicky jednoznačný. Proces zvyčajne označuje postup (práce, tvorby), čo súvisí z hľadiska etymológie s latinským slovesom *procedo, procedere* – postupovať, pokračovať, ale aj vystupovať, vychádzať, vyplávať, ukazovať sa. Pojem v pôvodom latinskom význame obsahuje nasledujúce komponenty:

- zámerom je *aktivita*, nie stav (napríklad plavba lode, nielen jej státie v prístave), status quo sa prostredníctvom tejto aktivity opúšťa), teda intenciou je činnosť alebo súbor viacerých činností *ako postupovať*;
- má isté *počiatočné východisko*, ktoré sa následnou aktivitou opustí (toto je možné identifikovať, pri vyplávaní lode identifikujem prístav, ktorý táto loď opúšťa);
- aktivita je *cieľavedomá*, súvisí s dosahovaním vopred stanoveného cieľa (nejde o náhodnú činnosť). Tento cieľ vždy stanovuje konkrétny človek, skupina ľudí, inštitúcia alebo organizácia, ktorú však tvoria opäť ľudia (napr. majiteľ lode stanoví cieľ plavby). Predpokladom je vlastná alebo delegovaná kompetencia k danej činnosti

¹ Účastníkmi tohto stretnutia boli Peter Brnula (UK Bratislava), Andrej Mátel, Tibor Roman (obaja VŠZaSP sv. Alžbety Bratislava), Jana Levická (TU v Trnave), Zuzana Mališková (UKF Nitra), Branislav Malík (VŠ v Sládkovičove), Alžbeta Brozmanová Gregorová (UMB Banská Bystrica). Prítomný bol aj predseda Asociácie vzdelávateľov v sociálnej práci Milan Schavel. Záujem o participáciu na stretnutiach potvrdili aj Tatiana Matulayová (PU v Prešove), Irena Kamanová a Alena Novotná (KU v Ružomberku), Katarína Levická (TU v Trnave), Eva Žiaková (UPJŠ Košice), Beáta Balogová (PU v Prešove), Miroslav Tvrdoň (UKF Nitra).

(kapitán môže stanoviť cieľ, ak je delegovaný majiteľom, nemôže to urobiť kormidelník, hoci najlepšie pozná more, po ktorom sa bude loď plaviť);

- jednotlivé kroky danej aktivity sú logicky *systematicky* usporiadané tak, aby každý ďalší krok nadväzoval na predošlý (nie sú to vhodné „skoky“), teda musí ísť vždy *o postup vpred*;
- stanovenie *aktéra* (nástroja) aktivity, ktorým môže byť osoba, skupina osôb, resp. inštitúcia alebo vec (napr. stroj vo výrobnom procese, loď pri plavbe). Určí sa *kto* resp. *čo* daný postup zabezpečuje. Podobne ako pri určení cieľa, aj tu je predpokladom vlastná alebo delegovaná kompetencia k danej činnosti (nemožno sa plaviť cudzou loďou bez súhlasu alebo delegovania vlastníkom, v opačnom prípade ide o „plavbu načierno“).

Proces môžeme definovať ako cieľavedomý systematický postup stanoveného subjektu resp. objektu. V akejkolvek systematickej ľudskej aktivite sa po stanovení cieľa činností následne stanovuje proces ako postupovať, ktorý tvorí základné metodické východisko pre konkrétnu aktivitu. Rozlíšiť môžeme tri základné etapy (kroky) akéhokoľvek procesu: 1. stanovenie procesu (najprv v mentálnej rovine, následne môže byť zaznamenaný, zapísaný); 2. realizácia procesu (ide o samotnú aktivitu); 3. ukončenie procesu (dosiahol sa vopred stanovený cieľ, výsledok je identifikovateľný). Fakultatívne môžeme pridať aj ďalší – 4. bod, ktorým je vyhodnocovanie (evaluáciu), či už samotného procesu alebo dlhodobej využiteľnosti dosiahnutého výsledku. V zásade pri evaluácii ide o ďalší proces, ktorého cieľom je pohľad naspäť (anamnetický) smerom k pôvodnému procesu alebo smerom vpred (katamnetický) smerom k dlhodobému využívaniu výsledku (produktu) sledovaného procesu. Evaluácia pritom môže byť integrálnou súčasťou procesu, ak je to priamo určené v celi.

V aplikácii teoretického konceptu procesu na tvorbu nového etického kódexu sociálnej práce na Slovensku a jeho evaluácie ako integrálnej zložky tohto procesu, môžeme konštatovať nasledovné:

- Jestvuje jasne zadefinovaný cieľ aktivity, ktorým je *tvorba nového etického kódexu sociálnej práce v Slovenskej republike*. Cieľ svojou vlastnou iniciatívou zadefinovali členovia *pracovnej etickej skupiny* vychádzajúc z opakovaných podnetov vzdelávateľov sociálnej práce a samotných sociálnych pracovníkov.
- Procesnou aktivitou je činnosť pracovnej etickej skupiny a jej jednotlivých členov na naplnení stanoveného cieľa.

- Počiatočným východiskom je jestvovanie neaktuálneho Etického kódexu sociálnych pracovníkov v SR z roku 1997, ktorú tvorila asociácia, ktorá v súčasnosti nevykazuje žiadnu reálnu činnosť a stratila členstvo v IFSW.
- V priebehu činnosti pracovnej etickej skupiny nastalo prerušenie od júna 2012, nakoľko avizované ďalšie stretnutie sa doposiaľ neuskutočnilo. Členka komisie delegovaná organizačnou koordináciou sa od 5. novembra 2012 odmlčala. Členovia komisie nevyvíjali dostatočný tlak na to, aby sa stretnutie uskutočnilo.
- Pracovná skupina od počiatku svojej činnosti požiadala o delegovanie kompetencie Asociáciu vzdelávateľov v sociálnej práci v zastúpení jej predsedu.

Za účelom identifikovania kľúčových procesných aspektov tvorby a evaluácie etického kódexu sociálnej práce sme zrealizovali výskum, ktorého účelom je identifikovanie dobrých skúseností v procese tvorby resp. revízie z hľadiska medzinárodných a národných etických kódexov tejto profesie.

Metodologické uvedenie výskumu

Výskumným cieľom je identifikovanie procesných aspektov tvorby a evaluácie medzinárodných a národných etických kódexov sociálnej práce. Použitá bola kvalitatívna výskumná stratégia. Hlavnou výskumnou metódou je analýza dokumentov použitím hermeneutických metód, najmä štrukturálnej, obsahovej a pragmatickej analýzy. Zo základných výskumných metód je použitá najmä indukcia a komparácia.

V analýze dokumentov, najmä v obsahovej analýze, je dôležité rozhodnutie o spôsobe výberu dokumentov. Vzhľadom na tému a ciele výskumu pôjde v práci o medzinárodné a národné etické kódexy sociálnej práce, resp. sociálnych pracovníkov. Pri ich výbere autor zohľadňoval nasledovné kritériá v príslušnom poradí:

- a) *relevantnosť a pôvodnosť dokumentov* – prednosť mali kódexy s medzinárodným vplyvom (oba posledné etické dokumenty IFSW) a pionierske práce s dlhoročnou tradíciou (najmä americký a austrálsky etický kódex);
- b) *aktuálna platnosť* – vylúčené boli historicky staršie dokumenty, ktoré boli nahradené alebo aktualizované novými, s výnimkou „medzinárodného etického kódexu“;
- c) *jazyková prístupnosť* – vybrané boli len dokumenty prístupné v anglickom, slovenskom, českom, ruskom, nemeckom, talianskom a hebrejskom jazyku.
- d) *verejná prístupnosť dokumentu* – vybrané boli dokumenty prístupné on-line na internete s výnimkou slovenského;

- e) *kultúrna blízkosť* – vybrané boli dokumenty, ktoré sú Slovensku historicko-kultúrne blízke vzhľadom na dejiny v posledných 70. rokoch (najmä český etický kódex; ruský etický kódex);
- f) *širšia rozmanitosť* výskumnej vzorky vzhľadom na multikulturálnu pluralitu s vyšším podielom európskych krajín (5/2) voči mimoeurópskym.

Vzhľadom na to, že nami skúmané dokumenty sú z historického hľadiska pomerne mladé, výber hermeneutických metód autor zúžil na tie, ktoré vychádzajú najmä zo synchronného prístupu s jednou výnimkou, ktorou je *medzinárodný etický kódex* – tu boli použité dva dokumenty, a to z rokov 1994 a 2004, teda bolo prihliadané aj na diachrónny prístup. Dôvodom je, že niektoré národné etické kódexy doposiaľ vychádzajú zo staršieho dokumentu z roku 1994.

Vzhľadom na metódy zberu dát bol v kvalitatívnom výskume uskutočnený zber dát cez verejne prístupné dokumenty, ktorých nosičmi sú elektronické publikácie dostupné na internete. Na základe vyššie uvedených kritérií bolo vybraných 16 dokumentov, z ktorých majú dva povahu medzinárodného etického kódexu (IFSW 1994 a 2004) a 14 povahu národných etických kódexov – z nich 10 európskych a 4 mimoeurópske. Konkrétne sa jedná o tieto kódexy:

1. *Medzinárodný etický kódex /IFSW (1994)/*
2. *Medzinárodný etický kódex IFSW / IASSW (2004)*
3. *Portugalský etický kódex /APSS (2007)/*
4. *Americký etický kódex /NASW (2008)/*
5. *Kanadský etický kódex /CASW (2005)/*
6. *Austrálsky etický kódex /AASW (2010)/*
7. *Izraelský etický kódex /ISWI (2007)/*
8. *Švédsky etický kódex /ASSR (1997)/*
9. *Britský etický kódex /BASW (2012)/*
10. *Nemecký etický kódex /DBSH (1997)/*
11. *Švajčiarsky etický kódex /BPSA (2010)/*
12. *Taliansky etický kódex /CN (2009)/*
13. *Ruský etický kódex /ССОПнР (2003)/*
14. *Rumunský etický kódex /CNASR (2007)/*
15. *Český etický kódex /SSP ČR (2006)/*
16. *Slovenský etický kódex /ASP SR (1997)/*

Vzhľadom na dátový manažment medzi procesné aspekty tvorby a evaluácie etického kódexu budeme zaraďovať nasledovné tri kategórie:²

- ❖ *Inštitucionálne zastrešenie* – inštitúcia, organizácia alebo asociácia, ktorá kódex kreuje, resp. jej súčasťou (etické komisie), a zabezpečuje jeho pravidelnú evaluáciu.
- ❖ *Pramene* – explicitne alebo implicitne identifikované externé pramene (medzinárodné dokumenty, medzinárodný etický kódex, iné národné etické kódexy), ktoré sú v procese kreovania alebo evaluácie využívané (popri identifikácii národných špecifik a vlastných etických konceptov).
- ❖ *Závaznosť a spôsob sankcií* – odvíja sa od inštitucionálneho zastrešenia kódexu ako aj inštitucionálneho ukotvenia profesie sociálna práca v danej krajine.

Výsledky prieskumu

MEDZINÁRODNÝ ETICKÝ KÓDEX. Medzinárodné a nadnárodné asociácie jednotlivých profesií sa snažia o formulovanie základných etických princípov a hodnôt do podoby medzinárodného etického kódexu. V sociálnej práci túto úlohu plní Medzinárodná federácia sociálnych pracovníkov,³ ktorá zastrešuje národné asociácie sociálnej práce po celom svete. V otázkach vzdelávania a etiky veľmi úzko spolupracuje s Medzinárodnou asociáciou škôl sociálnej práce.⁴ IFSW má utvorenú špeciálnu etickú komisiu (Ethics Commission) a úrad Permanent Committee on Ethics. V súčasnosti je možné považovať za aktuálny medzinárodný etický kódex sociálnej práce spoločný dokument IFSW/IASSW *Ethics in Social Work: Statement of Principles* (Etika v sociálnej práci – vyhlásené princípy resp. Deklarácia etických princípov sociálnej práce) prijatý v roku 2004.

Z hľadiska prameňov sa dokument explicitne odvoláva na Medzinárodné deklarácie a dohovory o ľudských právach, menovite:

- Všeobecnú deklaráciu ľudských práv;
- Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach;

² Okrem nich môžeme do procesných aspektov zaradiť presne stanovený časový harmonogram, vnútornú štruktúru dokumentu, ktorým sa však bližšie venovať nebudeme.

³ The International Federation of Social Workers (IFSW) je globálnou federáciou národných organizácií sociálnej práce z 90 krajín sveta. Reprezentuje vyše 750-tisíc sociálnych pracovníkov. Založená bola v Paríži roku 1928 na 1. medzinárodnej konferencii sociálnej práce. Medzi jej zakladateľmi bola aj Alica Masaryková. Transformovaná do súčasnej podoby bola IFSW v roku 1956. Jej sídlo je vo švajčiarskom Berne. V súčasnosti Slovensko nemá žiadnu organizáciu, ktorá by bola aktívnym a plnoprávnym členom IFSW (v minulosti jej členom bola Asociácia sociálnych pracovníkov v SR, táto však svoje členstvo stratila).

⁴ International Association of Schools of Social Work (IASSW) je medzinárodné spoločenstvo škôl a vzdelávateľov sociálnej práce, ktoré podporuje zlepšenie kvality vzdelávania, školení a výskumu teórie a praxe sociálnej práce, administratívy sociálnych služieb a tvorbu sociálnych politík. Založená bola rovnako ako IFSW v Paríži roku 1928 na 1. medzinárodnej konferencii sociálnej práce. IASSW zastupuje 2000 škôl sociálnej práce s okolo 500-tisíc študentmi.

- Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach;
- Dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie;
- Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien;
- Dohovor o právach dieťaťa;
- Dohovor o domorodom a kmeňovom obyvateľstve v nezávislých krajinách (ILO konvencia 169).

Dokument má odporúčací charakter vzhľadom na členské organizácie IFSW a IASSW. Nevenuje sa v ňom špecifická pozornosť kontrole a sankciám. Národné členské organizácie IFSW a IASSW majú zodpovednosť za rozvíjanie a pravidelné aktualizovanie svojich vlastných etických kódexov alebo etických smerníc tak, aby zodpovedali princípom IFSW/IASSW. Národné organizácie majú takisto zodpovednosť za informovanie sociálnych pracovníkov a škôl sociálnej práce o týchto kódexoch a smerniciach. Sociálni pracovníci by mali konať v súlade s etickým kódexom alebo podľa smerníc platných v ich krajine.

Starším dokumentom IFSW je kódex z roku 1994. Tento sa de facto skladal z dvoch dokumentov: International Declaration of Ethical Principles of Social Work (Medzinárodnej deklarácie etických princípov sociálnej práce) a International Ethical Standards for Social Workers (Medzinárodných etických štandardov pre sociálnych pracovníkov). Z hľadiska prameňov explicitný odkaz je na Všeobecnú deklaráciu ľudských práv (OSN, 1948) a ďalšie medzinárodné dohovory odvodené od tejto deklarácie. Dokument má odporúčací charakter vzhľadom na členské organizácie IFSW. Aj z tohto titulu sa v ňom nevenuje špecifická pozornosť kontrole a sankciám.

PORTUGALSKÝ ETICKÝ KÓDEX (*Código de Ética*, skr. APSS 2007). Prijala ho Associação dos Profissionais de Serviço Social v roku 2007. Ide o kódex identický s IFSW / IASSW (2004). Portugalský etický kódex predstavuje alternatívu, keď sa národná asociácia sociálnej práce identifikuje s hodnotami, princípmi a zodpovednosťami medzinárodného etického kódexu a prijme ich ako svoj národný etický kódex.

AMERICKÝ ETICKÝ KÓDEX (*Code of Ethics of the National Association of Social Workers*, skr. NASW 2008). Jeho predkladateľom je Národná asociácia sociálnych pracovníkov. Z historického hľadiska zohráva NASW pioniersku rolu nielen v sociálnej práci ako samostatnej profesii a vedeckej činnosti, ale aj v oblasti profesijnej etiky sociálnej práce. Táto publikovala svoj prvý etický kódex v roku 1960, ktorý pozostával zo 14 proklamácií. Tento bol postupne revidovaný (1967, 1977, 1979, 1990, 1993). Súčasný znenie aktuálneho kódexu NASW pochádza z roku 1996. Tento bol do súčasnosti dvakrát revidovaný, v rokoch

1999 a 2008. Vzhľadom na etické otázky profesie má NASW zriadený špeciálny úrad *Office of Ethics and Professional Review*. Zodpovednosť má za kontrolu dodržiavania profesionálnej etiky, poskytuje konzultácie členom organizácie v oblasti profesijnej etiky a osobitne členom, ktorí sú sankcionovaní pre porušenie etických princípov. Okrem toho administruje proces evaluácie a revízie etického kódexu. Príkladom môže byť revízia kódexu od roku 1994, ktorá prebiehala v troch fázach. 1. fáza spočívala v preskúmaní literatúry ohľadom etiky v sociálnej práci, aplikovanej etiky pomáhajúcich profesií vo všeobecnosti za účelom identifikovania kľúčových konceptov a otázok, ktoré môžu byť súčasťou nového kódexu. Vzhľadom na predošlý kódex sa identifikovali koncepty, ktoré môžu byť ponechané a takisto sa identifikovali oblasti, ktoré by mali byť pridané ako nové. Druhá fáza prebiehala súbežne s prvou, keď boli všetci členovia NASW, ako aj ďalšie organizácie sociálnej práce pozvané k účasti na tvorbe nového kódexu svojimi námetmi a pripomienkami. V tretej fáze komisia vykonávala množstvo revízných úprav na základe spätných väzieb expertov, ktorí dokument recenzovali. V roku 1996 bola záverečná verzia dokumentu predložená najprv regionálnym zástupcom NASW k posúdeniu a spätným väzbám a napokon valnému zhromaždeniu NASW, ktoré dokument schválilo v auguste 1996 s platnosťou od januára 1997. Tento bol do súčasnosti dvakrát revidovaný, v rokoch 1999 a 2008. Pramene v kódexe špecificky uvedené nie sú.

Kódex je záväzný pre všetkých sociálnych pracovníkov a študentov sociálnej práce nezávisle od pracovnej pozície, prostredia v akom pôsobia, a osôb, ktorým pomáhajú. NASW utvorila formálny postup k posudzovaniu etických sťažností, ktoré boli podané voči jej členom (*NASW procedures for professional review*, 2012). Kódex povzbudzuje sociálnych pracovníkov k spolupráci na jeho implementácii, účasti na procesoch posudzovania v rámci NASW a k znášaniu nariadených disciplinárnych pravidiel a sankcií. Samotný kódex sankčný systém nerozvádza, tento je v kompetencii osobitného úradu.

KANADSKÝ ETICKÝ KÓDEX (CASW 2005). Autorom je *Canadian Association of Social Workers*. Aktuálna verzia etického kódexu sociálnej práce v Kanade pochádza z roku 2005. De facto sa tento skladá z dvoch dokumentov: *Code of Ethics* (Etický kódex), ktorý sa venuje najmä kľúčovým hodnotám a princípom v sociálnej práci a praktického *Guidelines for Ethical Practice* (Sprievodca etickej praxe). Jeho proces aktualizovania prebiehal v troch etapách od roku 2002. 1. Etapu tvorilo kritické posúdenie literatúry, kedy bola študovaná a vyhodnocovaná dôležitá profesijná a bioetická literatúra a bola utvorená správa ohľadom dôležitých konceptov a otázok. Súčasťou 2. fázy bolo preskúmanie a komparačná analýza

kódexu IFSW z roku 1994, ako aj národných etických kódexov Veľkej Británie, Austrálie a USA. Takisto prebiehala analýza dôležitých etických kódexov jednotlivých kanadských provincií a teritórií. 3. fázu tvorili pracovné verzie a následné konzultácie o znení CASW kódexu a Sprievodcu etickou praxou.

Kanadský etický kódex prevzal niektoré časti z amerického NASW a v istých článkoch vychádza aj z austrálskeho AASW kódexu. Priamo v texte sa uvádza, že kódex je konzistentný s medzinárodnými etickými kódexmi IFSW (1994, 2004). V preambule sa kódex odvoláva na ľudské práva zakotvené v kanadských zákonoch ako aj na medzinárodné dohovory o ľudských právach utvorené a deklarované na pôde OSN.

Keďže v Kanade nesú legislatívnu zodpovednosť za sociálnu prácu jednotlivé provincie a teritória,⁵ kódex má skôr odporúčajúci charakter a vzhľadom na jeho porušenie povzbudzuje ku kontaktovaniu zodpovedných orgánov v jednotlivých provinciách alebo teritóriách.

AUSTRÁLSKY ETICKÝ KÓDEX (AASW 2010). Súčasný AASW *Code of Ethics* bol prijatý v roku 2010 Australian Association of Social Workers, ktorá je profesijnou asociáciou sociálnych pracovníkov v Austrálii. Ide o zásadnú revíziu kódexu z roku 2002. Zodpovednosť za jeho prepracovanie niesol *Code of Ethics Review Committee* (Revízny výbor etického kódexu) v spolupráci s dvoma zahraničnými expertmi – profesorkou Sarah Banksovou (Durham University, UK), profesorom Richardom Hugmanom (Etická komisia IFSW). Priamo v texte sa uvádza, že kódex je otvorený pre revízie. Konzultácie v oblasti etiky poskytuje v rámci AASW špeciálny úrad *National Ethics & Practice Standards Officer* so sídlom v Melbourne.

Z hľadiska prameňov čerpal z medzinárodného etického kódexu IFSW/IASSW 2004 a vplyv na niektoré formulácie mal americký NASW kódex. Kódex je záväzný pre všetkých sociálnych pracovníkov, ktorí sú členmi tejto asociácie a študentov sociálnej práce. Priamo v texte kódexu sa uvádzajú základné princípy procesu preskúmania a posúdenia sťažností na neetické správanie sociálnych pracovníkov. Sťažnosti ohľadom takéhoto správania môže podať ktokoľvek, vrátane klientov, kolegov a zamestnávateľov. Jednou z príloh kódexu je schéma tzv. *Complaints Management Process* (Procesu podania sťažnosti). Dôležitou súčasťou tohto procesu sú *National Ethics Office* (Národný etický úrad) a *National Ethics Panel* (Národný etický výbor). Širšie sa celému procesu venuje špecifický dokument AASW *By-laws on Ethics* (2013).

⁵ Kanada je federáciou desiatich provincií a troch teritórií.

IZRAELSKÝ ETICKÝ KÓDEX (*Kódex profesionálnej etiky sociálnych pracovníkov v Izraeli*, בישראל הסוציאליים עובדים איגוד של האתיקה קוד skr. SWI 2007) bol prijatý Úniou sociálnych pracovníkov v Izraeli v roku 2007. Prvý kódex bol sformulovaný v Izraeli v 70. rokoch 20. storočia, keď prebiehal proces etablovania samotnej profesie sociálna práca. Dôležitá zmena nastala v roku 1996 schválením *Social Workers Act*. Profesia sociálna práca sa stala legislatívne zastrešená a regulovaná (Karpel, 2008). Pramene v kódexe uvedené nie sú.

V roku 1999 boli v Izraeli zverejnené tzv. *Ethics Regulations* (Etické smernice), ktoré majú právnu záväznosť a pri ich porušení sa konajú disciplinárne opatrenia. Záväzným dokumentom vzhľadom na etické správanie profesionálnych sociálnych pracovníkov v Izraeli je práve zmienený *Social Workers Act*. Naň sa explicitne odvoláva aj etický kódex sociálnych pracovníkov. V ňom sú sformulované konkrétne disciplinárne procesy a sankcie dôsledkom neetického správania. Patria medzi ne upozornenie, pokarhanie, peňažné pokuty, pozastavenie registrácie v registri až na obdobie 5 rokov alebo výmaz z registra.

BRITSKÝ ETICKÝ KÓDEX (*The Code of Ethics for Social Work*, skr. BASW 2012). Prijala ho British Association of Social Workers, ktorá je jedinou profesijnou asociáciou sociálnych pracovníkov vo Veľkej Británii. Ide o revidovaný etický kódex z roku 2002 (predtým 1975) sformulovaný národnou profesijnou asociáciou. V rámci BASW za evaluáciu a revíziu kódexu je zodpovedný úrad *The Policy, Ethics and Human Rights Committee*.

Z hľadiska prameňov sa súčasný BASW kódex odvoláva na medzinárodný etický kódex. Kódex je pre členov BASW záväzný, avšak bez možnosti sankcionovania neetického konania. Pre sociálnych pracovníkov pracujúcich nezávisle, v súkromnej praxi, je utvorený osobitý dokument, ktorý sa venuje špecifickým princípom etickej praxe (ako doplnok 3. časti kódexu). Vo Veľkej Británii je okrem toho činnosť sociálnych pracovníkov regulovaná štátom prostredníctvom poloautonómnej General Social Care Council in England. Popri etickom kódexe BASW tak jestvujú ešte „kódexy praxe“ pre sociálnych pracovníkov zamestnaných v sociálnych službách (*Code of Practice for Social Care Workers*, 2010), ako aj ich zamestnávateľov (*Code of Practice for Employers of Social Care Workers*, 2010).

ŠVÉDSKY ETICKÝ KÓDEX (*Etik i socialt arbete*, skr. ASSR 2006). Prijala ho *Akademiker förbundet SSR* v roku 2006 (predtým 1997). Pramene v ňom uvedené nie sú. Záväzný je pre členov Národnej rady sociálnych pracovníkov i tých, ktorí poskytujú svoje služby dobrovoľne. Spôsob kontroly a sankcionovania nie sú v texte uvedené.

ŠVAJČIARSKY ETICKÝ KÓDEX (*Berufskodex der Professionellen Sozialer Arbeit Schweiz*, AS 2010). Prijala ho spoločnosť AvenirSozial, Professionelle Soziale Arbeit Schweiz, pričom ide o revíziu predošlého kódexu z roku 2006. Tomuto dokumentu predchádzala trojročná práca expertov a expertiek, kedy na začiatku stála kritika súčasného kódexu, ktorá bola sprevádzaná diskusiou o účinnej odbornej literatúre. Po zverejnení návrhu do praxe na jeseň 2009 bol nový kódex usporiadaný subkomisiou Komisie pre profesijnú etiku⁶ z AvenirSocial a v júni 2010 bol plne schválený.

Z hľadiska prameňov sa švajčiarsky kódex odvoláva na medzinárodný kódex IFSW/IASSW (2004), medzinárodné dokumenty uvedené v tomto kódexe, špecificky aj na európske dokumenty Rady Európy – Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a slobôd (1950/1953) a Európsku sociálnu chartu (1961/1996/1999) a švajčiarsku spolkovú ústavu.

Dokument je záväzný pre členov AvenirSozial. V rámci nej pracuje Kommission für Berufsethik, ktorá vykonáva konzultačnú činnosť, ale rieši aj podnety od členov, klientok a klientov sociálnej práce. Táto má kompetenciu poradného orgánu. Etické zlyhania prejednáva priamo s dotknutými predsedníctvom AvenirSocial na podnet komisie.

NEMECKÝ ETICKÝ KÓDEX (*Berufsethische Prinzipien des DBSH*, skr. DBSH 1997). Prijala ho profesijná komora sociálnych pracovníkov v Nemecku Deutscher Berufsverband für Soziale Arbeit v roku 1997 v nadväznosti na dokument IFSW v roku 1994. V súčasnosti tento dokument uvádza DBSH spoločne s medzinárodným etickým kódexom IFSW/IASSW (2004) v jednom spoločnom dokumente.

Ide o všeobecné pravidlá profesionálneho správania sa členov DBSH, pre ktorých je aj záväzný. Priamo v texte je spomenutá komisia, ktorá bude zodpovedná za dodržiavanie týchto princípov, ich revíziu a aktualizáciu.

TALIANSKY ETICKÝ KÓDEX (*Codice deontologico dell'Assistente Social*, CN 2009). Utvorila ho Ordine Assistenti sociali, čo je štátna inštitúcia zodpovedajúca za výkon profesie sociálna práca v Taliansku, pôsobiaca od roku 1993. Do jej kompetencie patrí aj tvorba a evaluácia deontologického kódexu sociálnej práce.

Pramene v kódexe uvedené nie sú. Priamo v texte je uvedené, že sociálni pracovníci musia kódex poznať, dodržiavať a šíriť jeho princípy. Kódex má záväzný charakter, inštitucionálnu zodpovednosť nesie Consiglio Nazionale dell'Ordine. V Taliansku je pritom povinná registrácia sociálnych pracovníkov, bez nej sa pracuje nelegálne.

⁶ Uvedené sú aj autorky a autory dokumentu: Susanne Beck, Anita Diethelm, Marijke Kerssies, Olivies Grand, Beat Schmocker.

RUMUNSKÝ ETICKÝ KÓDEX (*Codul deontologic all profesiei de asistent social*, skr. CNASR 2008) prijala National College of Romanian Social Workers (CNASR) v roku 2007 s platnosťou od roku 2008. Ide o profesionálnu, neziskovú organizáciu, ktorej úlohou je kontrolovať a supervidovať výkon sociálnej práce podľa zákona (v Rumunsku bola zákonom č. 466/2004 o Štatúte sociálneho pracovníka rozpoznaná sociálna práca ako nezávislá profesia a oblasť praxe).

Pramene v kódexe uvedené nie sú. Rumunský etický kódex je záväzný pre členov Národného kolégia sociálnych pracovníkov v Rumunsku, ide o právny dokument s presnými procedurálnymi nariadeniami v prípade jeho porušenia. Dôležitým orgánom je pritom Etická profesionálna komisia Kolégia.

RUSKÝ ETICKÝ KÓDEX (Кодекс этики социального работника и социального педагога, skr. ССОПиР 2003). Schválila ho verejnoprospešná mimovládna organizácia Союз социальных педагогов и социальных работников v roku 2003 pre svojich členov, ktorá je členskou organizáciou IFSW.

Dokument sa odvoláva na medzinárodný etický kódex IFSW 1994 a medzinárodné dokumenty. Explicitne sú spomenuté Všeobecná deklarácia ľudských práv (1948), Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (1966), Dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie (1965); Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (1976), Dohovor o právach dieťaťa (1989). Pri jeho zostavovaní bolo prihliadané na vtedy platné národné etické kódexy v Austrálii, Veľkej Británii, Dánsku, Litve, Poľsku, USA a Fínsku.

Dokument je záväzný pre členov ССОПиР. Nie je špecifikovaná miera záväznosti ani mechanizmy kontroly a sankcií pri jeho porušení.

ČESKÝ ETICKÝ KÓDEX (*Etický kodex sociálních pracovníků České republiky*, SSP ČR 2006). Prijala ho Společnost sociálních pracovníků České republiky, ktorá je členskou organizáciou IFSW. Nejde o profesijnú asociáciu, ale dobrovoľnú odbornú organizáciu združujúcu členov, ktorí sa aktívne podieľajú na rozvoji sociálnej práce a zvyšovaní odbornej úrovne sociálnej práce v praxi.

Kódex sa odvoláva na dokumenty relevantné pre prax sociálneho pracovníka, menovite na medzinárodné dokumenty Všeobecnú deklaráciu ľudských práv, Chartu ľudských práv OSN, Dohovor o právach dieťaťa a štátne zákony – Ústavu a Listinu základných práv a slobôd. Vplyv na formulovanie kódexu mal predovšetkým medzinárodný etický kódex IFSW / IASSW 2004 a jeho predošlá verzia z roku 1994.

SSP nČr je dobrovoľná organizácia, záväznosť etického kódexu v ČR nie je preto nárokovateľná. Kódex má teda odporúčajúci charakter.

SLOVENSKÝ ETICKÝ KÓDEX /ASPS (1997)/. Etický kódex sociálnych pracovníkov v SR bol prijatý Asociáciou sociálnych pracovníkov na Slovensku v roku 1997. ASPS vznikla v roku 1993 ako mimovládna organizácia, ktorá si dala za cieľ združovať sociálnych pracovníkov na Slovensku.

Dokument sa odvoláva na medzinárodný etický kódex (v tom čase dokument IFSW 1994) a vo všeobecnej formulácii aj na „iné medzinárodne uznávané normy“.

Keďže ide o dokument občianskeho združenia ASPS, čo je inštitúcia združujúca sociálnych pracovníkov dobrovoľne a nie stavovská inštitúcia, ide o odporúčací dokument. Nejestvuje žiaden kontrolný ani sankčný mechanizmus pre prípady porušenia etických zásad.

Analýza a diskusia

Z hľadiska procesu tvorby národného etického kódexu si najjednoduchšiu a najrýchlejšiu cestu zvolila portugalská Associação dos Profissionais de Serviço Social, ktorá prijala za svoj národný etický kódex dokument IFSW (2004). Deficitom však je absencia národných špecifik sociálnej práce, k identifikácii ktorých v zásade povzbudzuje aj IFSW.

Základným inštitucionálnym východiskom pri tvorbe národného etického kódexu je existencia národnej organizácie (asociácie), ktorá zastupuje sociálnych pracovníkov danej krajiny. V rámci nej zvyčajne jestvuje istá organizačná jednotka zabezpečujúca oblasť etiky v rámci národnej asociácie, ktorej kompetencia je bližšie stanovená a zvyčajne zahŕňa aj oblasť tvorby a evaluácie etického kódexu profesie. Takáto organizačná jednotka môže byť jedna etická komisia (NASW, BASW) alebo zložená z dvoch subjektov (napr. IFSW, AASW, AS):

- Stála etická komisia, ktorá je zároveň špeciálnym úradom (s vlastnou kanceláriou);
- Revízna (sub)komisia, ktorú tvoria experti na profesijnú etiku v danej asociácii, ale môže ad hoc pozvať do spolupráce aj zahraničných expertov (napr. AASW).

Za dodržiavanie etického kódexu jednotlivými sociálnymi pracovníkmi s možnosťou použitia sankcií je potom zodpovedná buď národná asociácia – zastúpená vedením alebo etickou komisiou (napr. CNASR) alebo spadá pod osobitý nezávislý úrad (NASW, CASW, SWI, BASW). Vzhľadom na štatút niektorých národných asociácií, môže mať kódex len odporúčací charakter (SSPR ČR, ASPS). Najväznejšiu záväznosť majú kódexy, ktoré sú súčasťou legislatívy danej krajiny (napr. CNASR, CN).

Etická komisia (stála alebo revízná) má delegovanú kompetenciu za tvorbu alebo evaluáciu etického kódexu. Subjektom, ktorý ju delegoval, je vždy (národná asociácia sociálnej práce). V zásade sa ani nepočíta s variantom, že by takáto inštitúcia absentovala. Situácia na Slovensku sa javí v tejto oblasti ako systémová deviácia.

Proces činnosti etickej komisie na tvorbe a evaluácii národného etického kódexu je zvyčajne štandardizovaný v nasledujúcich krokoch:

1. Zásadný vplyv na podobu národného etického kódexu má aktuálny medzinárodný kódex, vzhľadom naň jestvujú štyri varianty:
 - a) prevzatie tohto kódexu za národný etický kódex (napr. APSS);
 - b) spojenie dvoch dokumentov, pričom medzinárodný etický kódex je jedným z nich a národný etický kódex druhým (DBSH);
 - c) explicitné využitie medzinárodného etického kódexu ako zásadného prameňa, pričom sa mu prispôsobuje v národnom kódexe obsah a niekedy aj forma (napr. CASW; AASW; BASW; AS);
 - d) implicitné vsupsumovanie etických princípov medzinárodného etického kódexu do národného kódexu (napr. NASW).
2. Etická komisia identifikuje kľúčové zdroje, ktoré budú východiskové pri tvorbe nového kódexu (iné národné etické kódexy, medzinárodné a národné dokumenty). Ďalej analyzuje najnovšiu vedeckú a odbornú literatúru v oblasti etiky, špecificky aplikovanej etiky sociálnej práce.
3. Východiskom pre revíziu staršieho kódexu resp. tvorbu novšieho kódexu môžu byť dva varianty:
 - a) staršia podoba etického kódexu;
 - b) prvý pracovný koncept pripravený etickou komisiou.
4. Do procesu pripomienkovania je vtiahnutá odborná verejnosť, najmä sociálni pracovníci (členovia asociácie), školy sociálnej práce a inštitúcie podieľajúce sa na činnosti sociálnej práce v danej krajine. Pripomienky sa zasielajú etickej komisii.
5. Po vyhodnotení a zapracovaní relevantných pripomienok je utvorená finálna pracovná verzia nového (obnoveného) etického kódexu. Zvyčajne je aj táto daná na verejné pripomienkovanie.
6. Konečné slovo pri schválení nového (revidovaného) etického kódexu má valné zhromaždenie národnej asociácie, ktoré môže vsupsumovať posledné pripomienky. Etický kódex definitívne schvaľuje valné zhromaždenie.

Takto utvorený etický kódex nemá žiadnych konkrétnych autorov a málokedy sú známi verejnosti členovia pracovnej komisie. Jedná sa o spoločné dielo celej profesijnej asociácie. Keďže na Slovensku doposiaľ nejestvuje funkčná národná asociácia sociálnych pracovníkov, ide o systémový deficit. Túto absenciu sa pokúša v súčasnosti zaplniť Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny v spolupráci s pracovnou skupinou zloženou zo zástupcov škôl sociálnej práce návrhom zákona o sociálnej práci a o podmienkach výkonu sociálnej práce.⁷ V ňom sú už predstavené viaceré inovatívne kroky vzhľadom na zlepšenie inštitucionálnych podmienok výkonu sociálnej práce, napríklad zriadenie komory sociálnych pracovníkov, sústavné vzdelávanie sociálnych pracovníkov a iné. Vzhľadom na komoru sa navrhuje členstvo v nej dobrovoľné. Medzi navrhované úlohy komory patrí aj vydávanie stanovísk k etickým otázkam výkonu profesie. Organizačnú kompetenciu má niest' „Profesijná rada komory“. Jej prvou úlohou je podľa návrhu zákona vydávať etický kódex profesie, ktorý je po schválení snemom pre členov komory záväzný. Podľa takéhoto stavu môže nastať paradoxná situácia, že bude utvorený etický kódex, záväzný pre členov komory, ale členstvo v komore záväzné nebude.

Legislatívny proces nie je ukončený, komora takisto zriadená nie je. Majú v tejto situácii zástupcovia sociálnej práce čakať na zrealizovanie zámeru zákona? Ako dlho bude tento proces trvať? Bude to niekoľko mesiacov, rokov? – Nezávisle od tohto procesu je možné, aby činnosť etickej komisie pri SVSP pokračovala. Školy sociálnej práce sú podobne ako na medzinárodnej platforme IASSW zodpovedné za etickú reflexiu tejto disciplíny, vrátane jej deontologického ukotvenia. Zámerom členov pracovnej etickej komisie naďalej zostáva utvorenie „meta roviny“ etického kódexu sociálnej práce, ktorý môže byť základným východiskom pre „kódexy praxe“ (eticke kódexy sociálnych pracovníkov, sprievodcovia etickou praxou a pod.), tak ako tomu je vo viacerých krajinách.

Záver

Pred tromi rokmi si sociálni pracovníci, zastúpení prevažne expertmi na profesijnú etiku, stanovili cieľ plavby, ktorým je tvorba nového etického kódexu sociálnej práce. Prístavom, z ktorého treba vyplávať sú staršie koncepty profesijnej etiky sociálnej práce, ktoré zastupoval Etický kódex sociálnych pracovníkov v SR. Za týmto účelom bola postavená malá loď, ktorou je pracovná etická skupina. Poverenie k plavbe si jej posádka pýtala od spolujaziteľov, ktorými je Asociácia vzdelávateľov v sociálnej práci. Druhý spolujaziteľ

⁷ Východiskom je programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na roky 2012-2016 (máj, 2012): „Vláda vytvorí podmienky na profesijné zabezpečenie výkonu sociálnej práce.“

(národná asociácia sociálnych pracovníkov) bol v tom čase neznámy. Loď vyplávala smerom k cieľu. Posádka si však dostatočne nestanovila konkrétne kompetencie a roly na lodi (kapitán, zástupca kapitána, kormidelník, plavebný inžinier a pod.). Loď sa počas cesty zastavila a zakliesnená zostala stáť uprostred cesty k cieľu. V tejto etape nie je najdôležitejšie nájsť vinníka, zodpovednosť za plavbu mala celá posádka. Dôležitejšie je v začatej plavbe pokračovať a priviesť loď do cieľa. Z chýb počas plavby sa dá vždy poučiť. Keďže spolu majitelia lode prešli dôležitou personálnou obmenou (bola zvolená nová predsedníčka Asociácie a noví členovia správnej rady Asociácie), za potrebné považujeme potvrdenie mandátu a opätovné písomné delegovanie kompetencie pracovnej etickej skupine, vrátane určenia zodpovedného vedúceho. Nevyhnutné je utvorenie transparentnej organizačnej štruktúry tejto komisie so zadanými riadiacimi a organizačnými kompetenciami. Po tomto môže plavba pokračovať. Utvorený etický kódex sociálnej práce bude tvoriť dôležitú platformu aj pri tvorbe kódexu praxe, teda etického kódexu sociálnych pracovníkov.

Nevyhnutnou podmienkou celého procesu je **étos kooperácie** a spôsobilosť efektívne spolupracovať pri dosahovaní spoločného cieľa. Tento musí byť dôležitejší než individuálne predstavy a aspirácie jednotlivých účastníkov procesu. Z hľadiska cieľa nie je dôležité, kto koncept etického kódexu tvorí (títo zostávajú na konci procesu zväčša v anonymite), ale aby jeho podoba zodpovedala najnovším trendom profesijnej etiky na jednej strane a dôsledne reflektovala národné špecifiká na strane druhej. Dovoľme si povedať, že bez tohto étosu, nie je možné dosiahnuť akýkoľvek spoločne sformulovaný cieľ, na dosahovaní ktorého sa podieľajú viacerí členovia organizácie.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1] Akademikerförbundet SSR. 2006. *Etik i socialt arbete*. Stockholm : ASSR, 2006. [online 2013-03-07]. Dostupné na internete: <http://www.akademssr.se/getfile/1203/Etik_i_socialt_arbete.pdf>.
- [2] Associação dos Profissionais de Serviço Social. 2007. *Código de Ética*. Lisboa : APROSS, 2007. [online 2013-03-07]. Dostupné na internete: <<http://www.apross.pt/etica.php>>.
- [3] Australian Association of Social Workers. 2010. *Code of Ethics*. 3rd Ed. Canberra : AASW, 2010. 55 s. ISBN 978-0-9808661-0-0. 2002. *Code of Ethics*. 2nd Ed., Canberra : AASW, 2002. 33 s. ISBN 0-909255-32-6.

- [4] Australian Association of Social Workers. 2013. *By Laws on Ethics. (Revised 2013)*. Canberra : AASW, 2013. ISBN 978-0-9808661-8-6.
- [5] Avenirsocial. 2010. *Berufskodex der Professionellen Sozialer Arbeit Schweiz*. Bern : AvenirSozial, 2010. 16 s.
- [6] BANKS, S. 2006. *Ethics and Values in Social Work*. 3rd Ed. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2006. 218 s. ISBN 978-1-4039-9420-2.
- [7] British Association of Social Workers 2012. *The Code of Ethics for Social Work*. Birmingham: BASW, 2012. 20 s.
- [8] Canadian Association of Social Workers. 2005. *Code of Ethics*. Ottawa : CASW, 2005. [online 2013-03-07]. Dostupné na internete: <http://caswacts.ca/sites/default/files/attachements/CASW_Code%20of%20Ethics.pdf >.
- [9] Canadian Association of Social Workers. 2005. *Guidelines for Ethical Practice*. Ottawa : CASW, 2005. [online 2013-03-07]. Dostupné na internete: <http://caswacts.ca/sites/default/files/attachements/CASW_Guidelines%20for%20Ethical%20Practice.pdf>.
- [10] Consiglio nazionale. 2009. *Codice deontologico dell'Assistente Sociale*. Roma : CN, 2009. [online 2013-03-07]. Dostupné na internete: <http://www.ipsser.it/codice_deontologico_2009.pdf>.
- [11] Deutscher Berufsverband für Soziale Arbeit. 1997. *Berufsethische Prinzipien des DBSH*. Göttingen : DBSH, 1997. [online 2013-03-07]. Dostupné na internete: <<http://www.dbsh.de/fileadmin/downloads/Ethik.Vorstellung-klein.pdf> >.
- [12] Charita České republiky. 2009. *Kodex Charity Česká republika*. Olomouc : Arcidiecézní charita, 2009. 16 s.
- [13] International Federation of Social Workers. 1994. *The ethics of social work: Principles and standards*. Geneva : IFSW, 1994. [online 2013-03-07]. Dostupné na internete: <<http://ethics.iit.edu/ecodes/node/3935>>.
- [14] International Federation of Social Workers – International Association of Schools of Social Work. 2004. *Ethics in Social Work: Statement of Principles*. Geneva : IFSW, 2004. [online 2013-03-07]. Dostupné na internete: <<http://ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles/>>.
- [15] KARPEL M. 2008. *Law, Social Work and Professionalism: Israeli Social Workers' Attitudes Towards the 1996 Social Workers Act*. In: *The Journal of Social Welfare & Family Law*, 30.1 (2008), p. 3-16.

- [16] KOPŘIVA, K. 2006. *Lidský vztah jako součást profese*. 5. vyd. Praha : Portál, 2006. 147 s. ISBN 80-7367-181-6.
- [17] MÁTEL, A. a kol. 2012. *Etika sociálnej práce*. 2. doplnené a aktualizované vydanie. Bratislava : VŠ ZaSP sv. Alžbety, 2012. 264 s. ISBN 978-80-8132-045-3.
- [18] MÁTEL, A. – SCHAVEL, M. a kol. 2013. *Teória a metódy sociálnej práce I*. Bratislava : SPRSP, 2013. ISBN 978-80-971445-1-7.
- [19] MPSVaR SR. 2013. Návrh zákona o sociálnej práci a o podmienkach výkonu sociálnej práce. Bratislava : MPSVaR, 2013. [online 2013-10-10]. Dostupné na internete: <<http://www.employment.gov.sk/verejna-diskusia-2013.html>>.
- [20] National Association of Social Workers. 2008. *Code of Ethics of the National Association of Social Workers*. Washington : NASW, 2008. [online 2013-03-07]. Dostupné na internete: <<http://www.socialworkers.org/pubs/code/code.asp>>.
- [21] National Association of Social Workers. 2012. *NASW Procedures for Professional review*. 5th ed. Washington : NASW, 2012. 65 s. ISBN 0-87101-358-1.
- [22] Ordine Assistenti sociali. 2009. *Codice deontologico dell'Assistente Social*. [online 2013-03-07]. Dostupné na internete: <http://www.assistentsociali.org/servizio_sociale/codice-deontologico-degli-assistenti-sociali.htm>.
- [23] Parlamentul României. 2008. *Codul deontologic all profesiei de asistent social*. In *Monitorul Oficial al României. Partea I. Nr. 173/6.III.2008*. ISSN 1453-4495, s. 11-15.
- [24] Союз социальных педагогов и социальных работников. 2003. Кодекс этики социального работника и социального педагога. Москва, 2003. 20 s. [online 2013-03-07]. Dostupné na internete: <<http://socpedagogika.narod.ru/Kodeks.html>>.
- [25] Společnosti sociálních pracovníků České republiky. 2006. *Etický kodex sociálních pracovníků České republiky*. Praha : SSP ČR, 2006. [online 2013-03-07]. Dostupné na internete: <http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/eticky_kodex_sspcr.pdf>.
- [26] STRIEŽENEC, Š. 1998. Súčasný stav sociálnej práce na Slovensku a jej tendencie. In TOKÁROVÁ, A. (ed.). *Sociálna práca – ľudské práva – vzdelávanie dospelých*. Prešov : FF PU v Prešove, s. 345-353. ISBN 80-8885-49-3.

Kontakt

doc. PhDr. ThDr. Andrej Mátel, PhD.

Katedra sociálnej práce

VŠZaSP sv. Alžbety Bratislava

et KSPSV FSVaZ UKF Nitra

andrej.matel@gmail.com

PhDr. Mária Hardy, PhD.

Ústav sociálnej práce Božieho

milosrdenstva Žilina II

VŠZaSP sv. Alžbety Bratislava

hardy@sopza

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu KEGA č. 067UKF
-4/2012 – Sémanticky orientovaná elektronická učebnica Etiky sociálnej práce.

Hodnoty – sociálna práca – sociálni pracovníci v 21. storočí

Values- Social Work – Social Workers in 21st century

Peter BRNULA – Kristína BAŤOVÁ

Abstrakt

Príspevok reflektuje súčasný stav etiky v sociálnej práci. Rozoberá trendy v prístupoch k etike v sociálnej práci v posledných desaťročiach. Prostredníctvom Lipovetského „etiky tretieho typu“ a jej vplyvu na pomoc, venuje pozornosť aplikácii uvedenej etiky v činnosti sociálnych organizácií. Tézy sú demonštrované na výsledkoch realizovaného tímového výskumu. V príspevku je sledovaný vplyv hodnôt súčasnej globalizovanej spoločnosti na možnú motiváciu budúcich sociálnych pracovníkov, ktoré môžu mať vplyv v konečnom dôsledku aj na hodnotový systém sociálnej práce.

Kľúčové slova

Etika tretieho typu, Hodnoty, Sociálna práca, Sociálni pracovníci

Abstract

The contribution reflects the current state of ethics in Social Work. The paper deals with trends in approaches to ethics in Social Work in recent decades. Through Lipovetsky „Ethics of the third Type“ and its impact on the aid application that pays attention to the ethics in the work of social organisations. These thesis is demonstrated by the results of the team research realised in this year. This paper examines the effect of the values of the current globalized society possible motivation for future social workers, which may affect the ultimately the value system of Social Work.

Key words

Ethics of Third Type, Values. Social Work, Social Workers

Úvod

Sociálna práca v súčasnosti píše svoju viac ako sto rokov trvajúcu históriu. Vznik sociálnej práce je možné dať do súvisu najmä s rozmachom starostlivosti o chudobných, vdovy a siroty, ľudí s postihnutím a pod. Levická (2007) uvádza, že korene sociálnej práce je možné hľadať všade tam, kde sa hovorí o opatere žobrákov, chorých, chudobných, siroty, vdov a pod.

Na základe tvrdenia Chadimu (2012) môžeme konštatovať, že sociálna práca sa zrodila z charitatívnej činnosti cirkevných organizácií, stavovských spolkov a cechov, je „sestrou“ charitatívnej činnosti. Oddelila sa od nej práve tým, že pomoc, ktorú začala poskytovať, bola už realizovaná prostredníctvom obcí a miest ako aj v tomto období charakteristickým začiatkom štátom garantovaných foriem starostlivosti.

Podľa Piersona (2011) sociálna práca sa začala ako misia v mestách, v ktorej sa kládol dôraz na vzťah pracovníka s jednotlivcami. Týmto cieľom viedla k pochopeniu požiadaviek a prežívania ľudí, pričom sociálny pracovník vystupuje ako morálny „poradca“ na podporu zodpovedného správania sa ľudí. V jeho ponímaní je základnou úlohou sociálnej práce okrem pomoci aj vplyv na ľudí, aby viedli morálne zodpovedný život.

Počiatky sociálnej práce sú zakorenené v tzv. paternalistickej orientácii. Tú vhodným spôsobom definuje Reamer (in Nečasová, M. 2003, s. 33) v rámci pomoci organizovanej na báze tzv. priateľských návštev (friendly visiting). Snahou sociálnych pracovníkov bolo vylepšiť mravný profil ľudí, s ktorými pracovali takým spôsobom, aby žili cnostne a boli užitoční pre spoločnosť. Zásada paternalizmu sa prejavila najmä v úsilí ukázať novú cestu, resp. cestu návratu k spoločnosťou akceptovanému správaniu a konaniu, tým, ktorí z cesty zišli⁸.

Ako je viditeľné, sociálna práca je už od svojho zrodu priamo spojená s hodnotami. O sociálnej práci ako profesii založenej na hodnotách hovoria viaceré definície ako aj viacerí autori/autorky (IFSW, 2000; Banks, 2006; Reamer, 2006; Levická, 2009; Mátel, 2011; atď.) Sociálnu prácu môžeme teda považovať za profesiu založenú na hodnotách, dokonca aj vedenú vo svojej činnosti hodnotami.

Súčasný stav etiky v sociálnej práci

Sociálna práca je úzko spojená s hodnotami v rôznych rovinách. S hodnotami spoločnosti, s hodnotami sociálneho pracovníka/sociálnej pracovníčky, s hodnotami klienta a v neposlednom rade aj s hodnotami profesie/vedy ako takej.

Sociálna práca sa podľa Palovičovej (2011) odlišuje od iných profesií tým, že definovanie jej samotného cieľa, predmetu, ale aj výkonu sú úzko prepojené s hodnotami. Nemyslí len etické hodnoty (dobro; blaho; autonómnosť a pod.), ale dokonca aj s hodnoty politické (solidarita; rovnosť; spravodlivosť a pod.). Toto podľa nás dokladuje vyššie definovanie sociálnej práce ako profesie/vedy založenej a vedenej hodnotami.

Je teda zrejmé, že ak sa sociálna práca začala formovať pred viac ako sto rokmi, tak aj hodnotové orientácie profesie/vedy sa menili.

Historický vývoj a meniace sa hodnoty v sociálnej práci zostavil Frederic Reamer (už spomíname vyššie), a to do šiestich hodnotových smerov v sociálnej práci z historického pohľadu: paternalistická orientácia; orientácia na sociálnu spravodlivosť; náboženskú

⁸ bližšie k dejinám sociálnej práce vid': Brnula, P. 2013. *Sociálna práca. Dejiny, teórie a metódy*. 2. vyd., Bratislava : Iris, 2013

orientáciu; klinickú orientáciu; defenzívnu orientáciu a tzv. morálne neutrálnu orientáciu⁹¹⁰. Pre naše zemepisné šírky historický vývoj hodnôt v sociálnej práci v zhrnula Mirka Nečasová (2001). Podľa nej do roku 1948 sa sociálna práca rozvíjala v oblasti hodnôt podobne ako v západných krajinách (totožne s Reamerovými smermi). Po roku 1948 do roku 1989 získal štát monopol na realizáciu sociálnej práce v jej skrytej (do 60. rokov) a „trochu“ zverejnenej podobe. Činnosť v oblasti sociálnej práce neštátnych subjektov bola potlačená. V tomto období sa sociálna práca zredukovala viac či menej na sociálnu podporu (vyplácanie dávok), čo prinieslo jasnú morálne neutrálnu hodnotovú orientáciu voči klientovi. Tá v mnohých prípadoch pretrváva (žiaľ) až dodnes.

Ak sa ponoríme hlbšie do etiky v sociálnej práci, tak nutne musíme hovoriť o tzv. profesijnej etike. Tá môže byť vyjadrená vo formálnych kódexoch, ale tiež v neformálnom napĺňaní hodnôt profesie. Ideálny stav je, ak je formálny aj neformálny kódex správania sa totožný. Základom etických kódexov však je, že sa spájajú s každým jednotlivcom pracujúcim v rámci etiky profesie, avšak sú vyjadrením skupinových hodnôt (Remišová, 1998). Rovnako Remišová (1998) upozorňuje na to, že stabilita a trvanlivosť samotných etických kódexov závisí od toho, ako sú tieto späté s reálnymi problémami ľudí a doslovne píše „nakoľko sú živé“ (s.13).

Etický kódex však chápeme ako aj tzv. „medzipriestor“ medzi základnými regulačnými mechanizmami spoločnosti (ľudstva), a to práva a morálky.

Kusin – Majzlan et al. (2012) píše o hlavných určeníach fenoménov morálky a práva. Morálka (etické normy a hodnoty) podľa uvedených autorov nemá inštitucionálne a mocensko-právne zázemie; morálka má univerzálny rozmer a morálne normy nepodliehajú častým zmenám. Právo má inštitucionálne zázemie a dokonca je produktom oficiálnej (politickej) moci; právne normy sa vzťahujú na konkrétne oblasti ľudskej činnosti, nie sú teda univerzálne a dokonca ich platnosť je determinovaná len spoločenskou potrebou. Črtou právnych noriem je ich nutnosť rešpektovania všetkými (až poslušnosťou voči nim) bez výnimky.

Etický kódex profesie je teda spojením morálky a práva, pričom ho vnímame ako regulátor. Samotné porušenie etického kódexu nie je z vyššie uvedeného porušením práva, ale

⁹ Reamer (2006) doslovne píše o „amoralistickej orientácii“. Tento pojem používa Mátel, (2010; 2012), čo je zrejme korektnjšie a presnejšie. Morálne neutrálnu hodnotovú orientáciu ako preklad „amoralistickej orientácie“ užívame zo zvyku s českým prekladom Mirky Nečasovej (2003).

¹⁰ Viac k tejto téme: Reamer, 2006. V českom alebo slovenskom jazyku: Nečasová, 2003; Mátel, 2010; 2012; Brnula, 2011

skôr morálky. Toto dokladuje aj Remišová (1998), ktorá delí etické kódexy na tri typy: ašpiračný, výchovný a regulačný. Pri regulačnom píše, že sa v ňom nachádzajú rozpracované práve morálne a nie právne požiadavky.

Samotná profesijná etika sociálnej práce prešla tiež svojim vývojom rovnako ako hodnotová orientácia sociálnej práce. Venoval sa jej tiež Frederic Reamer (1998, in Levická, 2013), ktorý identifikoval štyri obdobia vo vývoji profesijnej etiky sociálnej práce:

- obdobie morálnosti/morálky;
- obdobie hodnôt;
- obdobie budovania etickej teórie zameranej na hľadanie riešení;
- obdobie etických noriem a manažmentu rizika.

Je citeľné, že profesijná etika prechádzala vývojom, ktorý istým spôsobom reflektoval práve hodnotové orientácie sociálnej práce.

Myslíme si, že pristupovať k profesijnej etike v sociálnej práci ako k etickému kódexu (súboru pravidiel, noriem) je však už pre dnešnú dobu zastarané. Rozlišujeme dva možné prístupy vo vnímaní profesijnej etiky. Hovoríme o tzv.:

1. normatívnom prístupe – konzervatívne vnímanie etiky ako systému regulatív (ako alfy a omegy profesijného konania), teda vnímanie etiky ako súboru pravidiel, zásad a mravov. Brázda (2010) hovorí v súvislosti s normatívnou etikou o tzv. „normatívnom hardware“
2. prístup slobody a zodpovednosti – liberálne vnímanie vedúce sociálneho pracovníka/sociálnu pracovníčku skôr ku kritickému myslieniu vo svojom správaní a konaní. Etika nie je len náuka o zvyklostiach, skôr snaha o pochopenie štruktúry dobra a zla v ľudskom konaní a žití, teda doslovne akýsi pokus o kritickú hodnotovú orientáciu - vplyv Koháka (2010) (prístupy podľa: Brnula, 2012).

Tento náš súčasný prístup k profesijnej etike je z časti zhodný aj s vnímaním Sarah Banks (2012), ktorá hovorí, že v sociálnej práci máme niekoľko prístupov k etike. A to:

1. na princípoch založená etika (kantovská etika; utilitárna etika);
2. na vzťahovej báze postavená etika (etika cnosti; etika starostlivosti; etika komunity – spoločenstva);
3. naratívna a na prípadoch (case based) postavená etika (naratívna etika; kazuistiky).

Z uvedeného plynie, že v súčasnosti by nám už nemalo ísť tak striktne o definovanie etického kódexu sociálnych pracovníkov/sociálnej práce, avšak skôr o pochopenie štruktúry hodnôt sociálnej práce a ich „žiteľnosti“ v postmodernej spoločnosti. Inak povedané, mali by

sme úsilie smerovať k uchopeniu toho, či hodnoty sociálnej práce sú sociálnymi pracovníkmi/sociálnymi pracovníčkami vnímané, žité, alebo len prijaté ako súbor pravidiel.

Ak hodnoty nie sú internalizované¹¹, len prijaté hrozí nielen ich neprijatie, ale zároveň aj odsúdenie resp. zanedbanie.

Rozvrat hodnôt v „postmoralitnej spoločnosti“

K uvedenej úvahe neprijatia, odsúdenia resp. zanedbania hodnôt sociálnej práce nás vedie Lipovetskeho téza „Etiky tretieho typu“.

Lipovetsky (2011) rozdelil etiku na tri obdobia:

1. náboženská etika (do r. 1700) – v tomto období etiky ide o teocentrické stanovisko v etike, teda Boh ako alfa a omega morálky/etiky. Hovorí o podriadenosti morálky voči náboženstvu a povinnostiam, Bohu.
2. moderná etika (tzv. povinnosťná) (1700 – 1950) – v tomto období išlo o emancipáciu od náboženského ducha v etike, najmä od doby osvietenstva. Táto etika je však stále orientovaná na povinnosť, ale už k laickým hodnotám sekularizovaným od náboženských. Doslovne hovorí o akomsi náboženstve laickej povinnosti.
3. etika tretieho typu – (od r. 1950) - toto obdobie etiky je typické novou logikou procesu sekularizácie etiky od povinností. Hovorí o tzv. rozpustení povinností. Obdobie etiky tretieho typu odmieta ideál odriekania, podporuje okamžité priania, egoistické vášne, súkromné a hmotné šťastie. Pod jej vplyvom spoločnosť zlikvidovala hodnotu obetovania sa, hodnotu záväzkov vzťahovať sa k niečomu inému ako k sebe samému.

Lipovetsky tvrdí, že ide o minimálnu etiku, ktorá nepozná povinnosť ani sankcie.

Spoločnosť etiky tretieho typu (dneška) Lipovetsky nazýva „postmoralitnou spoločnosťou“, v ktorej sa nesmiernym spôsobom rozvíja individualizmus.

Postmoralitná spoločnosť podľa Lipovetskeho odmieta rétoriku prísnej a úplnej povinnosti, ktorá oslavuje individuálne práva na autonómiu, túžbu a šťastie. Ide o etiku spoločnosti, ktorá neprikazuje žiadne veľké obete.

Individualizmus podľa Lipovetskeho (2008, s. 7) by sme mohli definovať ako „rozširovanie súkromného priestoru, rozrušovanie sociálnych identít, odklon od ideológií aj od politiky a tiež zrýchľovaním destabilizácie osobností“. Individualizmus v Lipovetskeho ponímaní zasahuje do všetkých charakteristík súčasného života, vrátane personalizácie a socializácie. V procese personalizácie je v popredí osobná realizácia, rešpektovanie

¹¹ O morálnom vývine jedinca výborným spôsobom píše [Mališková, 2012](#).

subjektívnych zvláštností a jedinečnosť osobnosti ako základná hodnota. Byť sám sebou získava status nárokovateľného práva, užívanie si života a sloboda človeka sú charakteristickými hodnotami individualistickej ideológie. Legitimizuje sa honba za životnou úrovňou a snaha o sebanaplnenie. Individualistickým procesom personalizácie sa formuje človek zodpovedný sám za seba, aj za spôsob „konzumovania“ života v jeho individuálnej aj spoločenskej rovine. Proces premeny jednotlivca na spoločenskú bytosť je tak socializáciou bez ťaživého obsahu, socializáciou plnou pohyblivosti a individuálnej variability.

Vidíme tiež veľkú paralelu medzi Lipovetskeho individualizmom a tzv. „bezuzdným individualizmom“ podľa Fukuyamu (2005). V kultúre bezuzdného individualizmu, ktorá prináša problémy preto, lebo v nej funguje iba jediné pravidlo – porušovanie pravidiel. Pravidlá a hodnoty spoločnosti nie sú jednotlivcami prijímané tak, ako by si to spoločnosť priala, čo prináša zároveň stratu spoločenstva – spoločné hodnoty a normy sa rozpadávajú. Tým je pocit spolupatričnosti k spoločenstvu u jednotlivca menší.

Lipovetskeho etika tretieho typu má veľký vplyv aj na samotné poskytovanie pomoci. Podľa autora je v súčasnosti vzťah k chudobným a núdzným opieraný len o formálnu povinnosť. Píše, že charitatívne a humanitné aktivity (aktivity sociálnej pomoci) môžu vzbudzovať záujem avšak nie taký, aký je venovaný uctievaniu ega a konzumu. Znovuobjavenie charity a pomoci prostredníctvom „rezonovania na srdcia ľudí“ (rockeri „obetujú“ decibely pre núdznych; filmové hviezdy berú pútnickú palicu do ruky a zasadzujú sa o dobrú vec; v televíziách sa množia programy orientované na pomoc núdzným; Lipovetsky, 2011, s. 173). Akýsi imperatív altruistickej pomoci je v postmoralitnej spoločnosti pozbavený morálneho záväzku ako aj jeho postavenia v hierarchii hodnôt – v ideál pomoci blížnemu súčasná spoločnosť neverí.

Ak by sme podľa Lipovetskeho (2011) chceli definovať súčasné techniky pomoci, boli by nimi: predajné single rockerov; charitatívne koncerty; charitatívne zbierky v médiách; publikácie; televízna dobročinnosť tzv. humanizmus spojený so „showbiznisom“.

Dobročinnosť sa podľa neho stala jedným z najväčších a najmediálnejších programov súčasnosti opierajúcich sa však o logiku zisku: zisku obdržaných čiastok, tzv. Olympiáda dobročinnosti alebo „Maratón srdca“. Paradoxom postmoralitnej spoločnosti etiky tretieho typu je, že ľudia sú citlivejší na bolesť a utrpenie sprostredkovanú cez televíznu obrazovku ako na bezprostredne vedľa nich pôsobiacu bolesť resp. utrpenie.

V súvislosti s touto tézou vplyvu etiky tretieho typu na pomoc sme realizovali malý výskum (Baťová, K. – Brnula, P. – Kopinec, P., 2013) o využívaní tejto etiky v pomoci v bratislavských organizáciách. Vybrali sme 9 zariadení pre seniorov v Bratislave a 14

neziskových organizácií pracujúcich s deťmi v Bratislave¹². Najprv sme analyzovali informácie o etike tretieho typu na ich internetových stránkach, pričom sme dospeli k poznaniu, že ani jedno zariadenie pre seniorov nevyužíva tento typ etiky a zo 14 zariadení pre deti užíva tento typ etiky 7. Z nich by sa dali charakterizovať organizácie ako tie, ktoré vedome užívajú etiku tretieho typu, nevedome užívajú etiku tretieho typu a neužívajú etiku tretieho typu.

Takže ako Lipovetsky tvrdí, vplyv tejto etiky je prítomný na pomoc a dokonca podľa zistení autorského výskumu už aj na Slovensku.

Internalizácia hodnôt sociálnej práce v postmoralitnej spoločnosti?!

Medzi najčastejšie v súčasnosti proklamované hodnoty v sociálnej práci sa uvádzajú: jedinečnosť ľudskej bytosti, sloboda, spravodlivosť a zodpovednosť voči spoločnosti (Matoušek, 2003). Mátel (2012) k týmto hodnotám pridáva aj hodnotu služby, dôstojnosť človeka a dôležitosť ľudských vzťahov, ktoré považujeme za dôležité tu spomenúť.

Tieto hodnoty sprostredkováva sociálna práca prostredníctvom svojich predstaviteľov (sociálnych pracovníkov/pracovníčok; vzdelávateľov/vzdelávateľok) začínajúcim sociálnym pracovníkom – či už tým, ktorí ešte nemajú dostatočné spôsobilosti, resp. ich majú obmedzené pre výkon praktickej sociálnej práce (študenti/šudentky sociálnej práce), ale tiež sociálnym pracovníkom s ukončeným vzdelávaním, ktorí sociálnu prácu začali v praxi reálne vykonávať (viac: Vaska, 2012).

Hodnoty sú im sprostredkované v období postmoralitnej spoločnosti podľa Lipovetskeho, alebo inak povedané v postmodernej spoločnosti.

O hodnotách postmoralitnej spoločnosti píšeme vyššie. Vnímanie hodnôt v postmoderne ponúka Mátel (2012) na základe Lyotardovho vnímania postmodernity. Hodnotu v postmoderne môžeme vnímať ako všeobecný pojem pre všetko, čo si ceníme, považujeme za dôležité pre človeka. Podľa Mátela je (2012, s. 89) „dostatočne subjektivistické a antropocentrické, čo sú znaky postmoderného ponímania humanitných vied a pomáhajúcich profesií“.

V tejto chvíli akoby sme hovorili o „dvoch brehoch jednej rieky“, t.j. na jednom brehu stojacej profesijnej etike sociálnej práce s jej hodnotami a na druhej vykonávateľov sociálnej práce so svojim internalizovaným hodnotovým systémom. Začínajúci/e sociálni pracovníci/sociálne pracovníčky môžu byť ovplyvnený svojimi hodnotami aj pre samotnú

¹² So získanou akreditáciou na výkon opatrení sociálnoprávnej ochrany a sociálnej kurately

motiváciu výkonu profesie v tomto kontexte. Bol by to katastrofický scenár. Nie je tomu však úplne až tak.

Vykonávatelia sociálnej práce – sociálni pracovníci/sociálne pracovníčky sú ľudia žijúci v priestore spoločnosti, ktorej sú súčasťou. Gluchman (1997, s. 32) vníma samotného človeka ako mravný subjekt, ktorý „vkladá do svojho konania viac či menej zo svojho ja, čo vlastne súvisí s úrovňou jeho mravnej vyspelosti, v konečnom dôsledku jeho čin len v obmedzenej miere vypovedá o mravnej podstate konajúceho subjektu. Čin je sprostredkovaný a ovplyvnený mnohými faktormi, ktoré sú mimo dosahu pôvodcu konania“. Ak teda uznáme, že človek nevkladá do konania len vlastné ja, ale na jeho konanie ovplyvňujú aj „vonku“ stojace faktory, tak vykonávatelia úloh sociálnej práce okrem vlastných hodnôt získaných v postmoralitnej spoločnosti dokážu práve prostredníctvom „sprostredkovateľov“ (sociálni pracovníci/sociálne pracovníčky/vzdelávatelia/vzdelávateľky) hodnôt sociálnej práce reagovať na čin v rámci hodnôt preferovaných profesiou/vedou sociálna práca. Inak povedané slovami Henriksena a Vetlesena (2000, s. 188) „etika síce môže byť prezentovaná a spracovaná podľa vlastnej premisy, funguje však v širších súvislostiach“.

Toto však znamená nutnosť zmeny v podávaní a sprostredkovaní hodnôt profesie. Preferujeme viac dialogický koncept ako len introjekciu hodnôt sociálnej práce. Malankievičová (2008) hovorí o výzve pre etiku v podobe potreby dialogického konceptu, ktorý podnietili práve situácia vývoja spoločnosti, jej kultúrny hodnotový systém. V praxi to znamená viac diskutovania na prirodzené a preferované hodnoty sociálnej práce ako tomu bolo pred rokmi, a to nie v úrovni intelektovej, ale skôr v úrovni emocionálnej.

Záver

Na základe uvedených skutočností je nesmierne dôležité, aby sprostredkovatelia hodnôt profesie/vedy sociálna práca „nezaspali“ a ponúkali ich prostredníctvom dialogického konceptu a nie introjekciou. Len ak budeme skutočne partnersky pristupovať k tomu, aby sme sprostredkovali hodnoty profesie, máme šancu aj na ich absolútne etablovanie v činoch vykonávateľov úloh sociálnej práce a tým aj ich dodržiavanie.

Pre rozvoj dialogického konceptu by bolo podľa nás veľmi vhodné sa v nasledujúcom období zamerať na výskum prichádzajúcich študentov do vzdelávania v odbore sociálna práca a ich hodnotový systém ako aj motiváciu pre výkon sociálna práca, ako aj sledovať zmenu ich hodnotovej orientácie a motivácie pre výkon praxe sociálnej práce. Šlo by o longituálny výskum, ktorý v týchto dňoch pripravujeme z hľadiska projektu výskumu. Zatiaľ načrtávame iba cieľ výskumu, ktorý sme si stanovili. Veríme, že prostredníctvom výskumných zistení aj

z dlhodobej perspektívy zabezpečíme rozvoj dialogického konceptu budovania hodnotového systému sociálnej práce u jej vykonávateľov/vykonávateľiek.

Na záver textu by sme radi vyzdvihli citát Thompsona (2004, s. 159):

. . . aj keď by sme nevedeli vysvetliť význam slova dobré, ale pokým bude trvať pocit, že dobro existuje, tak má etika budúcnosť. . .

Zoznam bibliografických odkazov

- [1] BANKS, Sarah. 2006. *Ethics and Values in Social Work*. London : Palgrave Macmillan Press, 2006 218 p. ISBN 978-1-4039-9420-2
- [2] BANKS, Sarah Global ethics of social work? A case based approach. 2012. In: BANKS, Sarah – NOHR, Kristen. 2012. *Practising Social Work ethics around the world. Cases and Commentaries*. Abingdon: Routledge , 2012 1-32 ISBN 978-0-415-56033-7
- [3] BAŤOVÁ, Kristína – BRNULA, Peter – KOPINEC, Pavol 2013. *Ethics of the third type and its influence in the context of social support*. In: Joint European conference social action in Europe: Abstract book – Istanbul : ENSACT, 2013, s. 109
- [4] BRÁZDA, Radim. 2010. *Ethicum*. Zlín : VeRBuM, 2010. 186 s. ISBN 978-80-904273-9-6
- [5] BRNULA, Peter. 2012. *Etika v sociálnej práci – prednášky a poznámky* na Pdf UK v Bratislave
- [6] BRNULA, Peter. 2013. *Sociálna práca. Dejiny teorie a metódy*. Bratislava : Iris, 2013. 264 s. ISBN 978-80-89238-77-4
- [7] FUKUYAMA, Francis. 2005. *Veľký rozvrat. Ľudská prirodzenosť a opätovné nastolenie spoločenského poriadku*. Bratislava : Agora, 2005. 344 s. ISBN 80-969394-1-6
- [8] GLUCHMAN, Vasil. 1997. *Človek a morálka*. Brno : Doplěk, 1997. 203 s. ISBN 80-85765-95-0
- [9] HENRIKSEN, Jan-Olav – VETLESEN, Arne Johan. 2000. *Blízke a vzdálené*. Boskovice : Albert, 2000. 215 s. ISBN 80-85834-85-5
- [10] CHADIMA, Martin. 2012. Filozofie jako fundament sociální práce? In JANEBOVÁ, Radka (ed.). *Spolupráce v sociální práci*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012, s. 43-52. ISBN 978-80-7435-259-1
- [11] KOHÁK, Erazim. 2010. *Svoboda. Svědomí. Soužití. Kapitoly z mezilidské etiky*. Praha : SLON, 2010. 216 s. ISBN 978-80-86429-35-9

- [12] KUSIN, Vasko – MAJZLAN, Oto – VALAŠÍKOVÁ, Miriam. 2012. *Environmentálna etika a sociálne prostredie. Eko-filozofické a sociálne reflexie*. Sládkovičovo : VŠ v Sládkovičove, 2012. 144 s. ISBN 978-80-89267-78-1
- [13] LEVICKÁ, Jana a kol. 2007. *Sociálna práca I*. Trnava : Oliva, 2007. 168 s. 978-80-969454-2-9
- [14] LEVICKÁ, Jana. *Hodnoty a ich význam pre sociálnu prácu*. 2009. In: LEVICKÁ, Jana a kol. *Sociálna práca II*. Trnava : Oliva, 2009. s. 75-86 ISBN 978-80-89332-06-9
- [15] LEVICKÁ, Jana. 2012. *Etika sociálnej práce*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2012. 76 s.
- [16] LIPOVETSKY, Giles. 2011. *Soumrak povinnosti. Bezbolestná etika nových demokratických časů*. Praha : Prostor, 2011. 384 s. ISBN 978-80-7260-237-7
- [17] MALANKIEVIČOVÁ, Silvia. 2008. *Profesijná etika (v súčasných perspektívach aplikovaného diskurzu)*. Prešov : FiF PU v Prešove, 2008. 264 s. ISBN 978-80-8068-811-0
- [18] MALIŠKOVÁ, Zuzana. 2013. *Etické rozhodovanie v sociálnej práci*. Nitra : FZaSV UKF Nitra, 2013 83 s.
- [19] MÁTEL, Andrej a kol. 2010. *Etika sociálnej práce*. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety, n. o., 2010 183 s. ISBN 978-80-89271-85.
- [20] MÁTEL, Andrej a kol. 2010. *Etika sociálnej práce*. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety, n. o., 2012 263 s. ISBN 978-80-8132-045-3
- [21] MÁTEL, Andrej *Sociálna práca ako profesia založená na hodnotách*. 2011. In ONDRUŠKOVÁ, Elena – KOSCUROVÁ, Zoja. (eds.) *Realita a vízia sociálnej práce*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava : Univerzita Komenského, 2011, s. 193-199. ISBN 978-80-223-3075-6
- [22] MATOUŠEK, Oldřich. 2003. *Slovník sociální práce*. Praha : Portál, 2003. 287 s. ISBN 80-7178-549-0
- [23] NEČASOVÁ, Mirka. 2001. *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*. Brno : Masarykova univerzita v Brne, 2001. 98 s. ISBN 80-210-2673-1
- [24] NEČASOVÁ, Mirka. *Profesní etika*. 2003. In: MATOUŠEK, Oldřich. a kol.: *Metody a řízení sociální práce*. Praha : Portál, 2003 s. 21-49 ISBN 80-7178-548-2
- [25] PALOVIČOVÁ, Zuzana. 2011. *Sociálna práca a etika*. In *Filozofia*. ISSN 0046-385X, 2011, 66, č. 2, 122-132
- [26] PIERSON, John. 2011. *Understanding Social Work. History and Context*. New York : Open University Press. 2011. 250 p. ISBN 978-033523795-1

- [27] REAMER, Frederic. 1998. *The Evolution of Social Work Ethics*. (1998). *Faculty Publications*. Paper 170. <http://digitalcommons.ric.edu/facultypublications/170>
- [28] REAMER, Frederic. 2006. *Social Work Values and Ethics*. New York : Columbia University Press, 2006. 240 s.
- [29] REMIŠOVÁ, Anna. 1998. *Etické kódexy*. Bratislava : Ekonóm, 1998. 47 s. ISBN 80-225-0952-3
- [30] THOMPSON, Mel. 2004. *Přehled etiky*. Praha : Portál, 2004. 168 s. ISBN 80-7178-806-6
- [31] VASKA, Ladislav. 2012. *Teoretické aspekty začínajúcich sociálnych pracovníkov*. Bratislava : Iris, 2012. 176 s. ISBN 978-80-89238-70-5

Kontakt

Peter, Brnula, doc. PhDr., PhD.
Katedra sociálnej práce
Pedagogická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Šoltésovej 4
811 08 Bratislava
brnula@fedu.uniba.sk

Kristína, Baťová, Mgr., PhD.
Centrum výskumu sociálnej práce
a liečebnej pedagogiky
Ústav sociálnych štúdií a liečebnej
pedagogiky
Pedagogická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Šoltésovej 4
811 08 Bratislava
batova@fedu.uniba.sk

Zachovávanie ľudskej dôstojnosti a kľúčové hodnoty v profesii sociálneho pracovníka

Observance of human dignity and the core values of the profession of social worker

Mária DÁVIDEKOVÁ

Abstrakt

Chrániť a rešpektovať základné ľudské práva a zachovávať ľudskú dôstojnosť patrí k etickým povinnostiam každého sociálneho pracovníka. Princípy dodržiavania ľudských práv a rešpektovania dôstojnosti každej osoby bez rozdielu, patria medzi základné požiadavky sociálnej práce. Takmer všetky etické kódexy sociálnej práce túto skutočnosť explicitne reflektujú. V našom príspevku sa venujeme aj vybraným kľúčovým hodnotám v profesii SP.

Kľúčové slová

Dôstojnosť, etické hodnoty, klient, sociálny pracovník

Abstract

Protect and respect fundamental human rights and preserve the human dignity belongs to the ethical obligation of every social worker. Principles of human rights and respect of the dignity of every person without exception, are among the basic requirements of social work. Almost all of the codes of ethics of social work reflect this fact explicitly. In our contribution we also deal with selected key values in the profession of *social work*.

Key words

Dignity, ethical values, client, social worker

Ľudská dôstojnosť - "*dignitas humana*"

Princípy dodržiavania ľudských práv a rešpektovanie dôstojnosti každej osoby bez rozdielu, patria medzi základné požiadavky sociálnej práce. Zachovávanie ľudskej dôstojnosti, dodržiavanie etických princípov, zásad a správania je veľmi dôležité v pomáhajúcej profesii sociálneho pracovníka. Špecifikom všetkých pomáhajúcich profesií je skutočnosť, že klient je „v závislej pozícii“ od pomáhajúceho pracovníka. Každý kto prijme normy, princípy i hodnoty sociálnej práce, ktoré tvoria základnú časť tohto povolania, musí jednať v zhode s nimi nielen vo svojom profesionálnom, ale aj v súkromnom živote. V našom príspevku poukazujeme predovšetkým na zachovávanie ľudskej dôstojnosti a kľúčových hodnôt v profesii sociálneho pracovníka. K profesionalite sociálneho pracovníka patria okrem samotných vedomostí, schopností, zručností a postojov aj etické princípy, ktoré by mal sociálny pracovník pri svojej

práci dodržiavať. Rešpektovanie etických hodnôt, princípov sa v praxi považujú za základný predpoklad úspešnosti sociálneho pracovníka pri výkone svojho povolania.

Ľudská dôstojnosť je predmetom záujmu nielen filozofie, práva, politológie, teológie, ale podľa nášho názoru je nutné poukázať aj na jej význam pre viaceré pomáhajúce profesie, medzi ktoré nesporne patrí aj sociálna práca, psychológia, či medicína..

Konceptu ľudskej dôstojnosti predchádzala predovšetkým Deklarácia práv človeka a občana a taktiež aj Vyhlásenie nezávislosti. Dôležité medzinárodné deklarácie a dohovory, v nemalej miere aj Ústava SR sa venujú problematike ľudských práv a slobôd, ku ktorým patrí aj ľudská dôstojnosť. K ľudskej dôstojnosti sa nestačí iba hlásiť, ale mala by byť prirodzenou súčasťou myslenia každého človeka ako aj celej spoločnosti. Ten kto spochybňuje, alebo odmieta uznať ľudskú dôstojnosť iných, spochybňuje v nemalej miere aj hodnotu vlastného života.

Ľudská dôstojnosť v pomáhajúcej profesii sociálneho pracovníka nie je len predstavou a ideou o statuse človeka, jeho postojoch v sociálnej práci, ale je to najdôležitejšie právo človeka, ktoré veľmi úzko súvisí s právom človeka na život (Mráz, 2001).

Právo na ľudskú dôstojnosť ako základné ľudské právo je viazané na práva sociálne. Slobodný rozvoj človeka je podmienený realizáciou sociálnych práv. Posolstvo Všeobecnej deklarácie ľudských práv OSN z roku 1948 – každá ľudská bytosť sa rodí slobodná a rovná v dôstojnosti a v právach je podľa nášho názoru mottom a symbolom ľudských práv. Všeobecná deklarácia ľudských práv si získala uznanie, stala sa zdrojom kodifikácie ľudských práv na národnej, regionálnej úrovni. *Rešpektovanie a úcta k ľudským právam je základnou hodnotou pluralitnej, demokratickej spoločnosti, ku ktorej patrí aj Slovenská republika, posolstvo Všeobecnej deklarácie ľudských práv je preto nadčasové.*

Hodnota ľudskej dôstojnosti je neopomenuteľná aj pri poskytovaní jednotlivých foriem pomoci či sociálnych služieb klientom, ktorých odkázanosť na pomoc a podporu rodiny, komunity, či celej spoločnosti je „vysoká.“

Právo na ľudskú dôstojnosť, na rovnosť a iné občianske slobody má svoj sociálny náboj, svoje väzby na sociálne práva. Ich realizácia v sociálnej oblasti je nimi podmienená. Je preto veľmi dôležité a vhodné všetky ľudské práva vnímať vo vzájomných súvislostiach. *„Ludia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i právach“*(Palúš, 2002).

Ešte donedávna sa ľudská dôstojnosť a jej význam spájal s antickou filozofiou, neskôr s biblickou antropológiou. Pre špecifickejšie a detailnejšie vysvetlenie pojmu ľudskej dôstojnosti alebo dôstojnosti človeka je potrebná hermetická analýza pojmovosti. Dôstojnosť

človeka a ľudská dôstojnosť sú kľúčové slová aj pre 21. storočie, z ktorých vyplývajú pojmy ako ľud, ľudský, ľudskosť; a teda humánnosť. Práve tu môžeme hovoriť o humanistických aspektoch ľudskej dôstojnosti. Právo ľudskej dôstojnosti musí byť predovšetkým právom svedomia každého človeka a malo by byť základom každého osobného vzťahu. Rešpektovanie ľudskej dôstojnosti má všeobecnú platnosť, a ako som už uviedla, kto spochybňuje ľudskú dôstojnosť kohokoľvek spochybňuje tak predovšetkým svoju vlastnú dôstojnosť a tým spochybňuje aj svoj vlastný axiologický aparát., spochybňuje a znevažuje hodnoty a hodnotiaci systém svojho života. Dôstojnosť je odvodený termín od slobodnej bytosti a poukazuje na kompetencie človeka ako osoby. „Z atribútu statusovej dôstojnosti každej ľudskej bytosti sa odvodzujú neodňateľné práva, ktoré vyjadrujú náš vzťah voči druhému človeku a formujú naše správanie voči nemu.“ (Mráz, 2004).

Život určite predstavuje základnú a východiskovú hodnotu, podstatu našej subjektivity a základný prejav bytia. V hierarchii hodnôt patrí životu (vlastnému i životu ako takému) popredné miesto. Dôstojnosť človeka vyjadruje nie len jeho hodnotu, ale tiež aj jeho rovnoprávnosť, slobodu a autonómnosť. V dôstojnosti vyslovujeme bytostnú pravdu o človeku ako jedinečnej a neopakovateľnej osobe. Každý človek si zasluhuje úctu a vážnosť, bez rozdielu na národnosť, vierovyznanie, je dôležité rešpektovanie dôstojnosti aj špecifických skupín a komunít v našej spoločnosti. Právo ľudskej dôstojnosti musí byť hlavne právom svedomia každého človeka a malo by byť základom každého sociálneho vzťahu.

Proces uznania ľudskej dôstojnosti trval celé tisícročia, dnes je rešpektovaný, ochraňovaný a pokúšame sa toto právo človeka aj zrealizovať v každodennom živote a aplikovať ho aj do „sociálnej praxe.“

Sociálna práca je založená na rešpekte k hodnote a dôstojnosti všetkých ľudí a na právach, ktoré z toho vyplývajú. Sociálni pracovníci majú podporovať a chrániť fyzickú, psychickú, duchovnú integritu a blaho každého jedného klienta. To znamená:

1. Rešpektovanie práva na sebaurčenie – sociálni pracovníci majú rešpektovať a podporovať ľudské právo na uskutočňovanie vlastného výberu a rozhodnutí nezávisle na ich hodnotách a životných rozhodnutiach, za predpokladu, že to neohrozí práva a legitímne záujmy druhých ľudí.
2. Jednať s každým klientom ako s celostnou bytosťou – sociálni pracovníci sa musia zaujímať o „celého“ človeka – klienta či už v rámci rodiny, komunity, spoločenského a prirodzeného prostredia a usilovať sa o porozumenie všetkých aspektov týkajúcich sa života človeka.

3. Podporovať právo na spoluúčasť – sociálni pracovníci majú podporovať plné zapojenie sa a účasť ľudí – klientov, ktorí využívajú ich služby, takým spôsobom, aby mohli dosiahnuť zmocnenie vo všetkých aspektoch rozhodovania a konania, ktoré zasahujú do ich životov.
4. Sociálni pracovníci majú zodpovednosť čeliť negatívnej diskriminácii na základe takých charakteristík, ako sú schopnosti, vek, kultúra, rod alebo pohlavie, sociálno-ekonomické postavenie, politické názory, farba pleti, rasové alebo iné charakteristiky, sexuálna orientácia, alebo aj duchovné presvedčenia.
5. Uznanie rôznorodosti – sociálni pracovníci majú rozpoznať a hlavne rešpektovať etnickú a kultúrnu rôznorodosť v spoločnostiach, kde pracujú, brať do úvahy individuálne, skupinové a komunitné odlišnosti.
6. Sociálni pracovníci majú povinnosť čeliť sociálnym podmienkam, ktoré prispievajú k sociálnemu vylúčeniu, stigmatizácii, alebo útlaku, pracovať smerom k inkluzívnej spoločnosti.

Na základe uvedeného si dovoľím uviesť, že sociálna práca je založená na rešpektovaní ľudskej dôstojnosti. Uvedenú skutočnosť deklaruje aj samotná Montrealská definícia sociálnej práce (2000), ktorá okrem iných skutočností hovorí, že princípy ľudských práv a sociálnej spravodlivosti sú pre sociálnu prácu zásadne dôležité (Strieženec, 2001).

Ľudskosť by mala patriť k základným vlastnostiam, ktorými disponuje sociálny pracovník. Sociálny pracovník je dennodenne konfrontovaný s neľahkými ľudskými osudmi, má často krát zásadný vplyv na život našich klientov, vstupuje do najintímnejších medziľudských vzťahov. Vo svojej práci každodenne prichádza do kontaktu s novými klientmi, pričom hlavným cieľom je pomáhať klientom vyriešiť ich neľahkú životnú situáciu. Každý jeden z klientov má svoju ľudskú dôstojnosť, ktorú by mal sociálny pracovník rešpektovať. Musí sa vyhýbať predsudkom voči svojim klientom. Pri svojej práci je veľmi dôležitý aj Etický kódex sociálneho pracovníka, ktorý s dôležitými etickými hodnotami ako je rešpektovanie práv klienta, dôvernosť a mlčanlivosť, prvoradosť jeho záujmov, vyzdvihuje etickú zodpovednosť hlavne voči klientovi. Z uvedeného dôvodu etika je neoddeliteľnou každodennou súčasťou práce sociálnych pracovníkov.

„Etika v sociálnej práci analyzuje všeobecné zákony vývoja morálnych a mravných vzťahov a predstáv, formy morálneho vedomia a nimi regulovanú činnosť ľudí“ (Strieženec, 2001, s. 57). Termín etika pochádza z gréckeho slova éthos = mrav, obyčaj, zvyk, charakter.

Etika sa zaoberá konaním ľudí, vzťahmi medzi nimi, morálnym vedomím, t. j. hodnotovými štruktúrami morálneho vedomia.

Sociálny pracovník je profesionál, ktorý pracuje s ľuďmi, je neustále v interakcii s človekom a jeho osobnosť by sa mala odvíjať od určitých osobnostných predpokladov, charakterových a povahových vlastností. Sociálnemu pracovníkovi nesmie byť cudzie to čo je ľudské. Podstatou sociálnej práce je ľudský vzťah, predpokladom ktorého je optimálna komunikácia.

Jeho morálny postoj má byť príkladom pre druhých a vzorom pre klienta i spoločnosť, s ktorými prichádza neustále do kontaktu. Pri kontakte s klientom sa sociálny pracovník bezpodmienečne nezaobíde bez komunikácie aktívneho počúvania, ktoré v podstatnej miere ovplyvňujú vzťah klient - sociálny pracovník. Predpokladmi dobrej komunikácie zo strany sociálneho pracovníka je:

- primerané duševné naladenie a dostatok času,
- zabezpečenie vhodného prostredia bez rušivých momentov,
- poznať komunikačné zručnosti.

Aby bol sociálny pracovník schopný napomáhať druhým, sústrediť sa na ich problémy, byť nezaujatý, vedieť vyzdvihnúť kladné stránky ľudí a byť im príkladom, musí mať chápanie a tolerantné rodinné prostredie. Dôležitou súčasťou osobnosti sociálneho pracovníka je jeho etický postoj a etická zodpovednosť k svojej práci, ktorý je zhrnutý v etickom kódexe sociálneho pracovníka.

Etický kódex sociálneho pracovníka

Podstatou etického kódexu je rešpektovanie práva druhých. Sociálni pracovníci vedia, že musia rešpektovať práva druhých, ale v praxi na to ľahko zabúdajú. Etický kódex sa dá naučiť naspamäť, ale efekt sa dostaví až v momente, keď si sociálny pracovník neuvedomele vžije, vštepí jeho hodnoty a používa ich.

Etický kódex môžeme považovať za profesijný štandard sociálnej práce, ktorý obsahuje všeobecné ustanovenia etického správania sa ku každému klientovi bez rozdielu.

Etický kódex (lat.codex = kniha) predstavuje normatívny systém. Je formulovaný tak, aby slúžil ako inšpiratívny sprievodca pre členov profesie a zároveň ako základ pre kárne konanie. Etický kódex profesie ma ambície vyjadriť úplnosť etických záväzkov, ktoré vypovedajú o povinnostiach jednotlivých odborníkov. Spolu s právnymi, najmä procesnými normami, administratívnymi predpismi a etiketou sú etické kódexy významným vodidlom praxe, ktoré

členovia profesii rešpektujú, dôverujú im a ktoré svojou psychologickou účinnosťou prispievajú k identite profesie.

Eticky kódex objasňuje zásady a požiadavky organizácie na správanie ich príslušníka v rôznych situáciách. Dáva najavo, že zámerom a očakávaním organizácie je vštepiť personálu etické dimenzie svojej politiky a činnosti. Žiaden eticky kódex nemôže obsiahnuť všetky možné problematické situácie. Preto by sa popri nemenných univerzálnych normách mali aktualizovať rolové normy, aby obsiahli čo najširší zaber etických rizík.

Rolové normy v sociálnej práci sú špecifické normy, ktoré vyplývajú zo špecifickej role sociálneho pracovníka, jeho výkonu, funkcie.

V sociálnej práci, ako aj v každej činnosti nesmieme zabúdať na humánne prístupy. Vychádzame z rôznych humanitných, náboženských a demokratických ideálov a filozofií. Vychádza sa z nich pri riešení ľudských potrieb a pri rozvoji ľudského potenciálu. Preto každý, kto pracuje v sociálnej oblasti, musí rešpektovať určité morálne princípy, ktoré sú v krátkosti zhrnuté v nasledujúcich bodoch a možno ich stotožniť s predchádzajúcim etickým kódexom:

- Rešpektovať a akceptovať každého človeka ako jedinečnú hodnotu.
- Umožniť každému človeku právo na seberealizáciu do takej miery, aby nezasahoval do tohto práva iných. Každé právo nesie so sebou i určité povinnosti.
- Umožniť členom spoločnosti ich osobnostný rozvoj a spoločenské uplatnenie.
- Rešpektovať princíp sociálnej spravodlivosti a základné ľudské práva.
- Poskytovať čo najlepšiu pomoc každému, kto pomoc hľadá. Nedopúšťať sa pri tom žiadnej diskriminácie.
- Zabezpečiť ochranu informácií, rešpektovanie súkromia.
- Praktikovať nezlučiteľnosť sociálnej práce s akoukoľvek podporou mocenskej štruktúry alebo politickým zoskupením.
- Uvádzať zdroje verejných vyhlásení, odlišovať individuálne postoje od postojov profesionálnej asociácie alebo inej organizácie.

Aby sa etický kódex sociálneho pracovníka stal neodmysliteľným prvkom sociálnej práce, je nutné dodržiavať neustály rešpekt voči človeku ako ľudskej bytosti. V rámci etických a filozofických zákonitostí sociálnej práce s jednotlivými cieľovými skupinami klientov sa do popredia dostávajú humanistické otázky zameriavajúce sa na hodnotový systém človeka, ktorý zároveň súvisí aj s jeho kvalitou.

Každý človek má svoje hodnoty, tie sú odstupňované podľa rôznych kritérií a postupným ontogenetickým vývojom a zrením človeka sa ich rebríček mení. Pri výkone sociálnej práce, „*je nevyhnutné, aby sme dokázali rozpoznať čomu pripisuje klient význam*“.

So životným svetom človeka sa spája aj jeho dôstojnosť, ktorá je jedným z ukazovateľov etickej zodpovednosti práce sociálnych pracovníkov.

Jedným z určujúcich faktorov etickej problematiky je zachovanie hranice medzi pomáhajúcim aktérom a pomoc prijímajúcim objektom, resp. subjektom. Etická zodpovednosť sociálneho pracovníka pri zachovaní neutrálnej hranice medzi sebou a klientom môže byť narušená jeho osobnou skúsenosťou, ktorá ovplyvní spôsob jeho rozhodovania.

S rešpektovaním človeka ako bio-psycho-sociálno a duchovnej bytosti, jeho autonómie i schopnosti samostatného rozhodovania sa tak v súvislosti s etickými a filozofickými zásadami dostávajú do popredia pojmy dôvery a dôveryhodnosti. Sociálny pracovník je garantom a „držiteľom“ etických zásad sociálnej práce, spoločných hodnôt, ktoré z nich vyplývajú, a ktoré „určujú povahu sociálnej práce i povahu vzťahu medzi ním a klientom, kolegami i širšou spoločnosťou“.

V podobnom duchu hodnoty sociálnej práce i sociálnych pracovníkov deklaruje Mátel (et al, 2010, s. 75) „*hodnoty sociálnych pracovníkov a pracovníčok silno ovplyvňujú rozličné vzťahy, ktoré vytvárajú s klientmi, kolegami a ostatnými členmi spoločnosti*“ a súčasne sú determinantmi ich vlastných rozhodnutí pri výbere metód, nástrojov či rôznych techník pri práci s klientom . „*Aby človek mohol dokonale uskutočňovať a prejavovať sociálne hodnoty, je potrebné, aby bol vychovávaný k životu v spoločensve s druhými. Podstatný prvok výchovy sa uskutočňuje cez osvojovanie si základných hodnôt pre sociálny život, akými sú napr. čestnosť, dobrota, serióznosť, veľkodušnosť, skromnosť, vernosť vlastným povinnostiam a zmysel pre zodpovednosť*“ (Vansač, 2011. s.87).

Výkon sociálnej práce stavia na predpokladoch, že klient je schopný zmeny, seba zdokonalenia, samostatného riešenia svojej situácie i vzájomnej spolupráce, čo si vyžaduje dôveru zo strany sociálneho pracovníka, ale i klienta. Jedným z dôležitých komponentov dôvery i dôveryhodnosti je tak element reciprocity. Vo vzťahoch, ktoré si vyžadujú významnú osobnú interakciu, ak ma iní berú ako dôveryhodného, aj ja budem pravdepodobne dôverovať. Naopak, ak spolupracujem, pretože dôverujem, že mi bude dôvera opätovaná (reciprocita) a v skutočnosti nebude, s menšou pravdepodobnosťou budem kooperovať v budúcnosti.

Etika sociálnej práce je z daného pohľadu komplexne založená na atribútoch vzťahovosti a vzájomnej závislosti. Jej východiskom je vzájomná potreba a vzájomné vzťahy ľudí, ktoré

garantujú a spolupodieľajú sa na rozvoji dobrého života a existencie každého jedinca v spoločnosti.

V sociálnej práci medzi najdôležitejšie etické princípy patrí:

- *Autonómnosť* – znamená rešpektovanie klienta ako samostatnej, sebestačnej a nezávislej osobnosti. Ide predovšetkým o rešpektovanie jeho slobodného rozhodovania, o poskytnutie osobných (diskrétnych) informácií, o prijatí nových navrhovaných postupov a opatrení. Je to tiež aj vnímanie a rešpektovanie zodpovednosti klienta za vlastné rozhodnutia, postoje, správanie.
- *Diskrétnosť* – ide o zachovávanie dôverných informácií. Sociálni pracovníci sú viazaní voči svojim klientom mlčanlivosťou o faktoch, správaní klienta, svedectvách a okolnostiach o ktorých nemá právo hovoriť. Najdôležitejšie je dodržiavať zásadu, že všetky informácie o klientovi je možné poskytovať iným organizáciám, inštitúciám, osobám len so súhlasom klienta, ak súd, alebo zákon inak neustanoví.
- *Beneficiencia* – znamená prospešnosť, výhodu, podporu klienta. Sociálny klient má mať z konania sociálneho pracovníka maximálne dobro. Samozrejme, že sa to dá dosiahnuť za predpokladu rešpektovania platných legislatívnych noriem, tradícií, zvyklostí a iných kultúrnych atribútov.
- *Náklonnosť* – je vnútorná, osobná vlastnosť sociálneho pracovníka, ktorú klientovi odkázanému na jeho pomoc dáva na vedomie verbálnym, alebo neverbálnym prejavom, že sociálnemu pracovníkovi môže dôverovať, že sa pri ňom môže cítiť istý a bezpečný. Každého sociálneho klienta berie do svojej starostlivosti takého aký je, so všetkými kladmi a nedostatkami.
- *Úcta* – je veľmi dôležitou morálnou hodnotou, ktorú musí sociálny pracovník uplatňovať vo vzťahu k svojim sociálnym klientom. Vyjadriť ju môžeme napr. spravodlivosťou a rovnoprávnosťou ku svojim klientom a to hlavne bez ohľadu na ich duševné, rasové, fyzické, náboženské alebo iné rozdielnosti. Vyjadrujeme ju taktiež taktnosťou, slušnosťou a zdvorilosťou.
- *Slušnosť* – je zmýšľanie človeka vždy pripraveného na určité obete a na určité sebazaprenie, ktoré si vyžaduje náš vzťah k svojmu blížnemu.
- *Zdvorilosť* – rozumieme cielené a úmyselné obmedzovanie seba samého a prispôsobenie sa uznávaným pravidlám, hodnotám, normám v danej spoločnosti, komunite, skupine.

- *Takt* – je to miera zdvorilosti, daná vlastnosť človeka, ktorá sa dá aj „*pestovať*“, znamená aj vopred vycítiť ako a čo sa koho dotkne.
- *Ohľaduplnosť* – je morálnou kvalitou, ktorou vyjadrujeme vzťah k sociálnemu klientovi. Táto dôležitá vlastnosť vyžaduje od sociálneho pracovníka záujem o potreby sociálnych klientov, o ich želania a požiadavky. Sociálny pracovník by sa mal usilovať všímať si záujmy a problémy klientov a umožňovať ich realizáciu, či pomôcť ich riešiť, alebo aspoň zmierniť. Je dôležité, aby sociálny pracovník vypočul myšlienky klientov, a taktiež vnímal ich pocity.
- *Zodpovednosť* – je dôležitou kategóriou etiky, ktorá charakterizuje vzťah jednotlivca k spoločnosti. Výrazom zodpovednosti je napr. aj dodržiavanie dohôd, sľubov, ale je to aj zodpovedný prístup sociálneho pracovníka k vlastnej práci, k poskytovaniu primeraných a najvhodnejších služieb sociálnemu klientovi v primeranom a určenom čase, v požadovanom rozsahu, a kvalite.

Záver

V našom príspevku sme sa snažili poukázať na zachovávanie ľudskej dôstojnosti, na niektoré vybrané etické princípy, hodnoty a ich opodstatnenosť a dôležitosť v rešpektovaní hlavne pri komunikácii s našimi sociálnymi klientmi.

Základom etiky sociálnej práce sú humanistické hodnoty a postoje spoločnosti k človeku, ktoré sa vyvíjali v priebehu ľudskeho spolunažívania. Nemala by byť v rozpore s etikou spoločnosti a naopak. O dôležitosti a potrebnosti sociálnej práce v modernej sociálnej spoločnosti nemožno pochybovať a rovnako nemožno pochybovať o tom, že túto prácu môže vykonávať len profesionál, ktorý má nielen vedomosti, skúsenosti, zručnosti, ale ktorý koná v súlade s etickými normami, princípmi a hodnotami.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] LEVICKÁ, J.: 2004. Základy sociálnej práce. 2004. Trnava: Spoločnosť pre podporu vedy a vzdelávania na FZaSP, 2004. 170 s. ISBN: 80-968952-3-0
- [2.] MÁTEL, A.: 2010. Etika sociálnej práce. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2010. 183s. ISBN 978-80-89271-85-6
- [3.] STRIEŽENEC, Š.: 2001. Úvod do štúdia sociálnej práce. Trnava: Tripsof, 2001. 197s. ISBN 80-968294-6-7
- [4.] MRÁZ, M.: 2001. Etika. Trnava: Trnavská univerzita, 2001. 139 s. ISBN: 80-88774-66-

- [5.] PALÚŠ, I.: Štátne právo porovnávacie. Košice, 2002. ISBN 80-7097-483-4
- [6.] VANSACĎ,P.: 2011.Vybrané kapitoly z etiky. Prešov: Ústav sociálnych vied a zdravotníctva bl.P-Gojdiča , 2011.128s. s.87.ISBN 978-80-8132-030-9

Kontakt

Mária Dávideková, doc.PhDr., PhD.

Trnavská univerzita, FZaSP

Univerzitné námestie 1, 917 01 Trnava

E-mail: maria.davidekova@gmail.com

Zachovanie ľudskej dôstojnosti ako najdôležitejšieho princípu sociálnej práce

Preservation of human dignity as the most important principle of social work.

Daniela BAKOVÁ

Abstrakt

Za základný princíp sociálnej práce možno považovať zachovanie ľudskej dôstojnosti. Tento pojem sa často skloňuje iba v etickom ponímaní. Ide však o vysokú morálnu nadhodnotu, ktorá sa odráža v etike sociálnych dôsledkov a pritom si to neuvedomujeme, že v sociálnej práci pracujeme s dvomi kľúčovými aspektmi ľudskej dôstojnosti. O spomínaných aspektoch sa autorka zmieňuje v príspevku, uvažuje nad ich princípmi a hodnotami odrážajúcimi sa v praxi sociálneho pracovníka.

Kľúčové slová

Etické konanie. Hodnota. Humánnosť. Ľudská dôstojnosť. Princípy. sociálna práca.

Abstract

For a basic principle of social work can be regarded as the preservation of human dignity. The term is often heard everywhere only in an ethical sense. It is a moral surplus value, which is reflected in the ethics of social consequences, yet we do not realize that social work operates on two key aspects of human dignity. The above-mentioned aspects, the author mentions in the paper, contemplating their principles and values reflecting the practice of social workers.

Key words

Ethical conduct. Value. Humanity. Human dignity. Principles. social work.

Úvod

Nikde v etike nenájdeme odpoveď na to čo je správne či nesprávne, morálne či nemorálne, povolené či nepovolené. Naše konanie spočíva na flexibilnom rozhodovaní sa, ktoré nepochybne odkrýva vnútro každého človeka. Keďže sme všetci rozdielni, tak aj videnie sveta je u každého človeka iné a odlišné. Mnohorakosť možno nájsť nielen v samotnom konaní, ale aj v správaní a v hodnotení konania druhých. Tieto aspekty posudzovania sú odrazom aplikovanej a profesijnej teórie. Dilemy v rozhodovaní sa, sa v plnej miere odrážajú v etických reflexiách a morálnych otázkach. Hľadanie odpovedí na riešenie danej situácie je aj akýmsi zásahom do základného dokumentu - etického kódexu sociálnej práce. V etickej rovine rozhodovania sa v jednotlivých situáciách môžeme uviesť dva spôsoby: konzekvencialistický a nekonzekvencialistický (deontologický) prístup.

Etika sociálnych dôsledkov

V profesijných etikách vo všeobecnosti, najmä cez problematiku etických kódexov sa veľmi často preferuje nekonzekvencialistický prístup. Etika sociálnych dôsledkov odmieta chladnú racionalitu podobajúcu sa vypočítavosti, ktorú by mal prezentovať človek - počítač, ktorý chladne nezaujato kalkuluje pre a proti a stále sa usiluje o maximalizáciu dobra, správneho, úžitku, príjemného atď. Racionalita má svoje miesto, ale len ako súčasť celého procesu uvažovania, rozhodovania a konania mravného subjektu. Ďalšími časťami tohto procesu sú umiernenosť, rozumná partialita, úsilie o realizáciu humánosti a spravodlivosti v našom konaní s dosahom na bližšie či vzdialenejšie sociálne prostredie, ktorého sme súčasťou (Gluchman, 2005a, s. 67). V sociálnych dôsledkoch tak potom u sociálneho pracovníka ostáva dilema, či spôsob alebo metóda riešenia bola správna alebo nesprávna, či jeho rozhodnutie nepoškodilo klienta, či jeho konanie bolo mravné pri výkone jeho povolania.

Etika sociálnych dôsledkov odmieta princíp impartiality. Konanie, do ktorého je subjekt (v našom prípade sociálny pracovník) emocionálne či racionálne zainteresovaný môže v mnohom prispieť k produkovaniu pozitívnych dôsledkov, za podmienok, že nepôjde čisto o egoistické konanie (Gluchman, 1995). Gluchman (1999, s. 126) v ďalšej publikácii uvádza, že „etika sociálnych dôsledkov však neodmieta možnosť, že mravný subjekt pri svojom konaní dosiahne maximálne možné pozitívne sociálne dôsledky.“ A práve tu nastáva zlom, kedy vzniká dilema konania. Z etického hľadiska možno odpoveď hľadať v utilitaristickej etike, kde sa uplatňuje princíp *impartiality* (nestrannosti). Mravný subjekt (teda každý sociálny pracovník) by mal konať v súlade s utilitaristickou etikou, ktorá sa musí vždy usilovať voliť konanie prinášajúce najväčšiu mieru úžitku a najlepšie možné dôsledky v snahe zachovať ľudskú dôstojnosť a blaho človeka. V takomto prípade môžeme povedať, že tu ide o utilitárny a konzekvencialistický aspekt. Z utilitarizmu vyplýva, že cieľom, ktorému má slúžiť konanie prinášajúce najlepšie možné dôsledky je *maximálne šťastie pre maximálne množstvo ľudí* (eudaimonistický aspekt), čo má tiež prinášať *maximum príjemného*, prípadne *maximálne uspokojenie túžby a záujmu* (hedonistický aspekt). Sociálny pracovník ako mravný subjekt musí pri svojom rozhodovaní pripísať rovnakú hodnotu záujmom všetkých mravných subjektov s rovnakými dôsledkami. V preklade to znamená, že pri rozhodovaní má uprednostniť záujem iných mravných subjektov pred vlastným záujmom, záujmom rodiny, priateľov alebo kolegov, ak ich záujmy sú hodnotnejšie, čiže prinášajú väčší úžitok pre ľudstvo, prípadne aspoň pre určitú sociálnu komunitu.

Hodnota dôstojnosti

K základným prvkom hodnotovej štruktúry etickej koncepcie patrí aj hodnota dôstojnosti. Gluchman poníma hodnotu dôstojnosti nasledovne „dôstojnosť je pojem, ktorý pripisuje súboru hodnôt a vlastností niekoho, niečoho, čo si zaslúži rešpekt a úctu (Gluchman 2005b, s. 79). S názorom autora plne súhlasíme. Je jedno s akou cieľovou skupinou pracujeme, stále pracujeme s človekom, ktorý si zaslúži rešpekt, úctu a zachovanie dôstojnosti. Gluchman ďalej tvrdí: „Až po plnom rozvinutí všetkých znakov charakteristických pre mravný subjekt sa jednotlivec stáva plne zodpovedným za svoje konanie a aj miera jeho ľudskej dôstojnosti sa môže v oveľa výraznejšej miere pohybovať smerom hore, resp. kolísať v závislosti od toho, aké dôsledky vyplývajú z jeho správania a konania vo vzťahu k ostatným členom spoločnosti, v ktorej žije a k samotnej spoločnosti ako k celku“ (Gluchman 2008, s. 110). Koncept ľudskej dôstojnosti predstavuje súčasť etiky sociálnych dôsledkov, hoci je prítomný skôr implicitne. Môžeme ho vnímať ako súčasť línie, ktorá tvorí hlavnú štruktúru pri rozhodovaní sa o určitom konaní. V súvislosti s touto témou sa nám vynára v mysli mnoho nezodpovedaných otázok na ktoré budeme v odbore sociálna práca stále hľadať odpovede.

Posudzovať mravný vývoj človeka teda možno cez princípy a hodnoty humánnosti, ľudskej dôstojnosti a morálnych práv človeka. Potom i spravodlivé prípadne nespravodlivé konanie rešpektuje a potvrdzuje základné mravné hodnoty platné v ľudskej spoločnosti.

V sociálnej práci sa stretávame s názormi, že často konanie o ktorom si myslíme, že nie je spravodlivé považujeme za správne, ak prináša prevahu pozitívnych dôsledkov nad negatívnymi. Potom je na mieste úvaha, že nie je treba uvažovať o nespravodlivom konaní. V inom ponímaní sú posudzované pojmy nesprávne a nemorálne konanie. V takomto prípade vidíme, že dané konanie prináša najmä negatívne dôsledky. Gluchman (1996, s. 38-41) to charakterizuje nasledovne, že „v takom prípade treba rozlíšiť či išlo o úmyselné alebo neúmyselné nespravodlivé konanie, no v podstate ide o nespravodlivé konanie.“

Ochrana a podpora ľudského života obyčajne prináša pozitívne sociálne dôsledky. Etika sociálnych dôsledkov - jej princípy a hodnoty vo vzťahu k sociálnej práci vedú k formovaniu pozitívneho myslenia. Podľa Gluchmana existujú dva aspekty ľudskej dôstojnosti v etike sociálnych dôsledkov. Prvý sa viaže na hodnotu života, ktorý si zaslúži úctu a rešpekt, z čoho vyplývajú pozitívne sociálne dôsledky a tie sú funkciou ľudskej dôstojnosti. Druhý aspekt sa týka toho, že ľudská dôstojnosť je funkciou pozitívnych sociálnych dôsledkov vyplývajúcich z nášho správania a konania, ktoré majú tvoriť prevahu nad negatívnymi sociálnymi dôsledkami. Tvorí to základ pre pripísanie kvalitatívnej, resp. dodatočnej hodnoty ľudskej

dôstojnosti mravnému subjektu (Gluchman, 2005b, s. 94). V sociálnej práci tak potom vzniká priestor pre aplikáciu princípov a hodnôt etiky sociálnych dôsledkov a aj miesto na riešenie morálnych problémov súvisiacich s etikou.

Záver

Aj keď koncept ľudskej dôstojnosti v sociálnej práci a v etickom ponímaní nie je vyjadrený jasne a explicitne, predstavuje dôležitú súčasť etickej koncepcie, ktorá si vyžaduje teoretické ukotvenie. Pojem zachovanie ľudskej dôstojnosti sociálni pracovníci vnímajú skôr implicitne prostredníctvom dobra a pozitívnych sociálnych dôsledkov, ktoré predstavujú dôležitý faktor pri hodnotení morálneho uvažovania, rozhodovania a správania mravného subjektu. Odraz uvedomenia si tohto veľmi dôležitého aspektu akým je ľudská vzdelanosť, by sa malo odrážať v náplni každej disciplíny vo vzdelávaní sociálnych pracovníkov. Tým sa posilňuje úcta k ľudským právam a rozvoj ľudskej osobnosti. Práve v procese uvedomovania si ľudskej dôstojnosti a prejavovania rešpektu a úcty k druhým je veľká mravná úloha, respektíve povinnosť sociálnej profesie (samozrejme, toto nie je len úloha a povinnosť pedagógov v odbore sociálna práca).

V závere môžeme teda konštatovať, že sociálne dôsledky ktorých sa dopúšťame môžu mať u prijímateľov sociálnej pomoci ďalekosiahle dôsledky. Dodržiavanie etických princípov a hodnôt má veľký význam, nakoľko práve oni majú vysoký potenciál, ktorý môže prispieť k rozvoju nielen teoretického skúmania tejto problematiky, ale rovnako aj k hľadaniu riešení morálnych problémov súvisiacich s výkonom povolania sociálnej práce. Dosiahnutie pozitívnych sociálnych dôsledkov možno aj pri rešpektovaní hodnôt humánosti, ľudskej dôstojnosti a morálnych práv. Rešpektovaním týchto hodnôt prinášame pozitívne sociálne dôsledky, ktoré sú grom sociálnej práce a etickej teórie.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] GLUCHMAN, V. 2008. *Etika a reflexie morálky*. Prešov : FF PU, 2008.195 s. ISBN 978-80-8068-714-4.
- [2.] GLUCHMAN, V. 2005a. *Človek a morálka*. Prešov: LIM, 2005. 191 s. ISBN 9788089012039.
- [3.] GLUCHMAN, V. 2005b. *Hodnota ľudskej dôstojnosti a jej miesto v etike sociálnych dôsledkov*. Filozofia, 2005, roč. 60, č. 8, s. 613-623.

- [4.] GLUCHMAN, V. 1999. *Etika sociálnych dôsledkov v kontexte jej kritiky*. Prešov : LIM, 1999. ISBN 978-80-8068-714-4.
- [5.] GLUCHMAN, V. 1995. *Etika konzekvenencializmu*. Prešov : ManaCon, 1995. 116 s. ISBN 9788085668186.
- [6.] GLUCHMAN, V. 1996. *Etika sociálnych dôsledkov a jej kontexty*. 1996. 132 s. ISBN 9788088859031.
- [7.] Kolektív autorov. 2008. *Dejiny etického myslenia V Európe a USA*. Bratislava : Kalligram, 2008. 896 s. ISBN 978-80-8101-103-0.

Kontakt

Daniela Baková, PhDr. Ph.D.
Fakulta sociálnych štúdií,
Vysoká škola v Sládkovičove,
Richterova č. 1171, 925 21 Sládkovičovo
E-mail: danielabakova@gmail.com

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu KEGA č. 067UKF-4/2012 – Sémanticky orientovaná elektronická učebnica Etiky sociálnej práce.

Dôstojnosť ľudskej osoby v kontexte sociálnej práce

Dignity of a human being in the context of social work

Iveta Gallová

Abstrakt

Príspevok rieši problematiku dôstojnosti ľudskej osoby s aplikáciou na praktické úlohy sociálnej práce ako vedeckej disciplíny. V úvode definuje filozoficko-antropologický pohľad na ľudskú osobu a jej dôstojnosť. Zároveň poukazuje na problematiku základných ľudských práv v kontexte základných medzinárodných dokumentov. Z uvedených konceptov rozvíja praktické riešenia pre rôzne cieľové skupiny sociálnej práce.

Kľúčové slová

dôstojnosť ľudskej osoby, základné ľudské práva, filozofická antropológia, kresťanský personalizmus, starostlivosť o človeka

Abstract

The contribution solves the problem of the dignity of a human being with the application to the practical tasks of social work as a scientific discipline. In the introduction we define the philosophical-anthropological view of a human being and his/her dignity. At the same time it refers to the problems of fundamental human rights in the context of fundamental international documents. The mentioned concepts serve for practical solutions for various target groups of social work.

Key words

dignity of a human being, fundamental human rights, philosophical anthropology, christian personalism, care for a human

Spoločenské vedecké odvetvia sa bytostne dotýkajú človeka ako ľudskej osoby. Nevyhnutne vychádzajú z istých antropologicko-filozofických koncepcií, ktoré sa pokúšajú definovať človeka a jeho postavenie vo svete a hodnotový svet. Samozrejme, že takýmito odvetviami sú aj etika a sociálna práca a takouto ľudskou hodnotou je aj dôstojnosť. Zvlášť v súčasnej dobe, kedy môžeme sledovať relativizovanie akýchkoľvek hodnôt v spoločnosti je táto otázka nanajvýš aktuálna. Rozsah a zameranie nášho príspevku nedovoľuje rozoberať všetky tieto filozofické koncepcie, či legislatívne dokumenty, hovoriace o základných ľudských právach. Tie považujú právo na dôstojnosť a rovnaké zaobchádzanie s človekom za prioritné a neodňateľné. Z nich vychádza aj etika sociálnej práce. Preto považujeme za

potrebné spomenúť aspoň niektoré a na ich základe prezentovať praktické aspekty pre sociálnu prácu.

Ludská osoba vo filozoficko-antropologickom poňatí

Vo filozofických koncepciách prvých kresťanských filozofov už: „predmetom filozofie nie je kozmos (ako u starých gréckych filozofov), ani mestský štát – polis (ako u Sokrata a Platóna), ani bohovia a ľudia (ako v mýte u Aristotela), ale jednotlivý človek žijúci ako Božie stvorenie v spoločenstve s inými ľuďmi.“

Mohli by sme hovoriť i o ďalších neskorších filozofických smeroch - idealistických, či materialistických koncepciách človeka, otázkach jednoty tela a duše, či racionalistického zamerania na človeka ako mysliaceho subjektu, či človeka ako empiricko-materiálnu skutočnosť. Môžeme ďalej hovoriť o Kantovej etike, kedy „sa pokúšal opäť obrátiť veci, pričom sa jedinečným spôsobom podujal na vysvetlenie čistoty a absolútnosti mravnosti. Základom tu je odhalenie, že človek je rozumný tvor.“ A s ním dané dve veci – mať povinnosť a slobodu. (Hischberger, 1999, s. 199-200).

Alebo môžeme ďalej hovoriť o filozofii 19.- 20. storočia - filozofie pozitívizmu s Comtovým náboženským uctievaním „najvyššej bytosti – ľudstva.“ (Kiczko a kol., 1996, s. 99), až po marxistickú filozofiu, či Nietzscheho voluntaristickú filozofiu života, ktorých vyvrcholením boli totalitné ideológie s utrpením miliónov ľudí, v ktorých bola potlačovaná akákoľvek ľudská dôstojnosť mnohých ľudí. S týmito ideológiami sme mali aj my skúsenosť.

Môžeme spomenúť viaceré prúdy modernej filozofie 20. storočia - fenomenológie a existencializmu, či filozofickej antropológie Schelera, Plessnera a Gehlena, až po pragmatizmus, alebo náboženskú filozofiu 20. storočia s Maritainom, Teilhardom de Chardin, vyvrcholenú Karolom Wojtyłom – pápežom bl. Jánom Pavlom II. Ako protiklad môžeme spomenúť filozofiu postmoderny v súvislosti s nástupom prechodu od industriálnej k informačnej spoločnosti. Spoločnosti, ktorá je pluralitne otvorená akýmkoľvek myšlienkam a názorom, ktoré nemusia mať podľa Lyotarda univerzálnu platnosť. Podľa autorov Dejín filozofie postmodernisti neveria v ideál univerzálneho celku, ktorého všetky súčasti sú podriadené jednému cieľu a slúžia celku – sú v postmoderne fikciou, ktorá nezodpovedá skutočnosti. (Kiczko, 1996, s. 135).

Prečo o tom hovoríme? Každé obdobie vývoja ľudstva, každý z týchto filozofických smerov sa pozeral na otázku postavenia človeka vo svete, jeho dôstojnosti a rovnocennosti človeka z iného uhla pohľadu a iným vyjadrením. Sociálna práca, ako relatívne mladá spoločenská vedná disciplína rieši problematiku predovšetkým ľudí na pokraji spoločnosti,

ktorí sú odkázaní na jej pomoc. Vychádza z troch princípov - spoločného dobra, solidarity a subsidiarity. Na základe týchto princípov v praxi rieši otázky sociálnej pomoci, či sociálneho zabezpečenia.

Personalistická koncepcia človeka

Uvedené tri princípy sú aj základným postulátom sociálnej náuky Cirkvi. Ta vychádza, z kresťanskej personalistickej koncepcie ľudskej osoby. Takúto koncepciu ľudskej osoby v svojich prácach, či konkrétnych cirkevných dokumentoch doteraz azda najvýznamnejším spôsobom prezentoval bl. Ján Pavol II. Vo svojej práci *Láska a zodpovednosť* ešte ako Karol Wojtyła hovorí: „Nestačí sa vyjadrovať o človeku ako o jedincovi druhu *homo sapiens*. Výraz „osoba“ vznikol preto, aby zaznamenal, že človeka nemožno v žiadnom prípade zaradiť do toho, čo sa skrýva v pojme „jedinec druhu“, ale má v sebe niečo viac, akúsi osobitnú plnosť a dokonalosť jestvovania pre zdôraznenie ktorej treba použiť slovo „osoba“. (Wojtyła, 2003, s. 20).

Môžeme spomenúť aj známu Boetiovu definíciu, podľa ktorej osoba je jedinej rozumnej prirodzenosti (*individua substantia rationalis naturae*). To odlišuje osobu v celom svete predmetových bytí, to určuje jej osobitosť. Personalistická koncepcia človeka vychádza z toho, že človek má okrem svojej telesnej podstaty aj psychologickú a spirituálnu, duchovnú. Teda človek je jednotou duše i tela. Žije aj v spoločnosti, teda vo vzájomných vzťahoch s druhými ľuďmi. Tie sú nevyhnutnou podmienkou existencie každého človeka, ale aj spoločnosti ako takej. Podľa Anzerbachera (2004, s. 232), na rozdiel od smerov a pozícií, materialistických (extrémne empirických, pozitivistických, či naturalistických), ktoré odmietajú hovoriť o duchu, transcendentality či subjektivite. Tieto pozície buď redukujú človeka na čisto biologickú rovinu, alebo fyzikalistické (redukujú človeka na procesy vysvetliteľné fyzikálne a chemicky). Vo filozofii sa ukázali ako neudržateľné.

Ján Pavol II. vo svojej encyklike *Evangelium vitae* definuje dôstojnosť človeka na základe kresťanskej personalistickej koncepcie: „Človek je obdarený najväčšou dôstojnosťou, ktorá je zakorenená vo vnútornom spojení so Stvoriteľom: skvie sa v ňom jas skutočnosti samého Boha.“ (EV s. 64). Cituje tiež sv. Ireneja z Lyonu: „Božou slávou je človek, ktorý žije.“ (EV, s 64). Dôstojnosť človeka chápe teda v zmysle, že každý človek je stvorený na Boží obraz, teda je v ňom pečať Boha, má slobodnú vôľu, rozum, cit, ale aj svedomie, ktoré mu dovoľuje merať morálnu hodnotu svojich skutkov.

Šlipko (1998, s. 105) však hovorí na margo niektorých súčasných kresťanských filozofov, teológov, či etikov, že sa rozplynuli, či skôr otriasli filozofické predstavy morálky určitých západoeurópskych i amerických kruhov katolíckych moralistov. Dôvod vidí v tom, že sa odtrhli od tradičného základu filozofie a kresťanskej etiky a prešli na pozície súčasného existencializmu, alebo tiež utilitarizmu a napokon až viac-menej zrejmeho relativizmu. Navrhuje: „vrátiť sa k lepšie fundovanej teórii mravného poriadku, opierajúcej sa o naozaj objektívne mravnú prirodzenosť človeka.“

Veríme, že sociálna práca chce stavať svoje poslanie na personalistickej koncepcii človeka, ktorá chápe človeka ako jednotu tela, duše i ducha a zároveň ako spoločenskú bytosť, ktorá má rovnakú dôstojnosť a rovnaké prirodzené práva. Z nich je základným a prvoradým právo človeka na život od počatia až po prirodzenú smrť. Evangelium vitae cituje z Pastoralnej konštitúcie II. Vatikánskeho koncilu O Cirkvi v súčasnom svete: „Všetko, čo je proti samému životu, ako vražda každého druhu, genocída, potrat, eutanázia, ako aj samovražda, všetko, čo porušuje celistvosť ľudskej osoby, ako okypťovanie fyzické alebo duševné trýznenie, snaha znásilniť človeka v jeho vnútri, všetko čo uráža ľudskú dôstojnosť, ako sú neľudské životné podmienky, svojvoľné väznenia, deportácie, otroctvo, prostitúcia, obchod so ženami a s mladistvými a tiež potupné pracovné podmienky, v ktorých sa s pracujúcimi zaobchádza ako s obyčajnými nástrojmi zisku a nie ako so slobodnými a zodpovednými osobami: všetky tieto a im podobné veci sú naozaj hanebné, ničia civilizáciu, pričom viac poškvŕňujú tých, ktorí ich páchajú, než tých, ktorí týmto bezprávím trpia a ťažko urážajú Stvoriteľa.“ (EV s, 10-11). Dovoľujeme si citovať z uvedenej Encykliky, pretože je adresovaná nielen veriaciom ľudom ale aj, ako je písané v jej úvode: „všetkým ľuďom dobrej vôle.“

Cieľovými skupinami sociálnej práce sú práve vyššie spomínané cieľové skupiny klientov, ktorým by sme mali pomôcť vtedy, kedy niektorá zo zložiek celistvosti osoby, či už telesná, psychická, duchovná je oslabená, alebo je zamedzený kontakt so spoločnosťou a tým nemôžu byť, alebo nie sú úplne uspokojené základné životné potreby človeka a dôstojnosť ľudskej osoby je ohrozená. Tu má sociálna práca svoje nezastupiteľné poslanie a aj veľké privilégium v tom, že by mala svojou intervenciou pomáhať nadobúdať v človeku opäť ľudskú dôstojnosť, či už ide o človeka zdravotne ťažko postihnutého, človeka, ktorý je odsunutý na okraj spoločnosti z dôvodu veku, nemožnosti nájsť si primeranú prácu, človeka, ktorý má obmedzené práva z dôvodu výkonu trestu odňatia slobody, alebo vracajúceho sa do normálneho života po takomto výkone, človeka bez domova, ženy, či deti psychicky a fyzicky týrané, neúplné rodiny, či rodiny v kríze, utečencov, emigrantov, či príslušníkov marginalizovaných skupín a pod.

Dôstojnosť človeka ako jedno zo základných ľudských práv

Z vyššie spomínaných filozofických koncepcií sa vo všetkých obdobiach vývoja ľudstva budoval aj pohľad na ľudské práva, medzi ktoré patrí aj dôstojnosť každého človeka.

My by sme sa chceli sústrediť na čas, kedy sa v podstate od „konca 17. storočia mohol John Locke v Listoch o tolerancii brániť slobodu vyznania pre ňu samu. A práve sloboda svedomia sa stala základným kameňom už modernej filozofie ľudských práv. Obsahuje hranicu radikálne vnútenú moci, čiže ideu imanentných, nescudziteľných práv, ktoré musia ostať bokom od každej štátnej reglementácie.“ (Krsková, 2000, s. 31). Dodávame, že medzi ne patrí aj právo na sebaurčenie a dôstojnosť každej ľudskej osoby.

Ako uvádza Brörtl (2000, s. 18), prvý katalóg ľudských práv obsahuje Listina práv Virgínie (Bill of Rights of Virginia) slávnostne prijatá 12. júna 1776: Všetci ľudia sú od prírody rovnako slobodní a nezávislí a majú určité vrodené práva.“ Ďalej Brörtl (2000, s. 18) uvádza Deklaráciu nezávislosti predstaviteľov Spojených štátov zo 4. júla 1776, ktorá vychádza z rovnakých princípov: „Všetci ľudia sú stvorení ako seberovní, Stvoriteľ ich obdaril istými neodňateľnými právami; patria medzi ne život, sloboda a budovanie osobného šťastia.“ Ako paradox môžeme spomenúť, že k zrušeniu otroctva v Spojených štátoch amerických dochádza až v r. 1865 a aj keď napríklad Jefferson, jeden z „otcov americkej demokracie“ označuje otroctvo za „hanebnú prax“ a za eklatantný rozpor s „právami ľudskej prirodzenosti“, mal až do konca života značný počet otrokov (okolo 170).

V preambule Charty Organizácie Spojených národov z roku 1945 je definované: „Ľud Spojených národov (the peoples of the United Nations) vyslovuje odhodlanie „obnoviť dôveru v základné ľudské práva, dôstojnosť a hodnotu ľudskej osobnosti v rovné práva mužov a žien a veľkých a malých národov.“ Táto vznikla v čase prípravy Všeobecnej deklarácie ľudských práv na pôde OSN, prijatej v r. 1948. Deklarácia je založená na prirodzenoprávnej teórii neodňateľných a predštátnych práv (Brörtl, 2000, s. 21). Všeobecná deklarácia ľudských práv vychádza z postoja: „ktorý vychádza z viery v ľudské schopnosti, zdôrazňovania ľudskej dôstojnosti človeka.“ (Dávideková, 2009, s. 42). Teda v spomínaných dokumentoch je už zároveň deklaratívne vyjadrená dôstojnosť a hodnota každej ľudskej osobnosti ako základného prirodzeného práva každej ľudskej osoby aj formou záväzného právneho dokumentu.

Ďalšie, neskôr prijaté dohody na medzinárodnej, európskej, či národnej úrovni, riešiace problematiku ľudských práv sú inšpirované aj horeuvedenými dokumentmi. Samozrejme, každý reaguje na potreby v konkrétnej spoločenskej situácii a realite, ako napr. Medzinárodný

pakt o občianskych a politických právach (OSN, platný od 1976), Európsky dohovor na ochranu ľudských práv a základných slobôd (1950 Rím),

Z najaktuálnejších dokumentov je to Charta základných práv Európskej únie, vyhlásená Európskym parlamentom, Radou a Komisiou, ktorá preberá s úpravami chartu vyhlásenú 7. decembra 2000 a nahrádza ju odo dňa nadobudnutia platnosti Lisabonskej zmluvy. Ľudská dôstojnosť je v nej definovaná hneď v prvom článku: „Ľudská dôstojnosť je nedotknuteľná. Musí sa rešpektovať a ochraňovať.“

Zo slovenských legislatívnych dokumentov chceme spomenúť predovšetkým Listinu základných práv a slobôd (na základe Ústavného zákona č. 23/1991 Zb.), Ústavu Slovenskej republiky (r. 1992) ako základný zákon štátu, ale napr. aj Zákon vlády SR č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon). Citujeme § 2, odst. 1: „Dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania spočíva v zákaze diskriminácie z dôvodu pohlavia, náboženského vyznania alebo viery, rasy, príslušnosti k národnosti alebo etnickej skupine, zdravotného postihnutia, veku, sexuálnej orientácie, manželského stavu a rodinného stavu, farby pleti, jazyka, politického alebo iného zmýšľania, národného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia.“

Z legislatívnych dokumentov, ktoré sa už konkrétnym spôsobom dotýkajú sociálnej práce chceme upozorniť na Revidovanú Európsku sociálnu chartu (The Revised European Social Charter, Štrasburg 3. máj 1996) ako revíziu pôvodnej Európskej sociálnej charty (Turín, 18. októbra 1961, účinná od r. 1965). Obsahuje celkovo 31 základných článkov upravujúcich záväzky štátov a vlád v rozličných oblastiach ochrany ekonomických a sociálnych práv ľudí. (Repková, Brichtová, 2009, s. 45). Za Slovenskú republiku bola charta podpísaná 18. novembra 1999. Národná rada Slovenskej republiky s chartou vyslovila súhlas uznesením č. 1321 zo 17. februára 2009 a rozhodla, že ide o medzinárodnú zmluvu podľa čl. 7 ods. 5 Ústavy Slovenskej republiky, ktorá má prednosť pred zákonmi. Prezident Slovenskej republiky chartu ratifikoval 20. marca 2009. Ratifikačná listina bola uložená 23. apríla 2009 u generálneho tajomníka Rady Európy, deponitára charty. Európska sociálna charta (revidovaná) nadobudla platnosť 1. júla 1999 v súlade s článkom K ods. 2. Pre Slovenskú republiku nadobudla platnosť 1. júna 2009 v súlade s článkom K ods. 3.

Uvádzame znenie všetkých 31 článkov Revidovanej charty, ktoré sú v texte ďalej zvlášť rozpracované a bližšie špecifikované:

1. Každý má mať možnosť zarábať si na živobytie prácou, pre ktorú sa slobodne rozhodne. (odseky 1 – 4),
2. Všetci pracovníci majú právo na riadne podmienky práce. (odseky 1 – 7),
3. Všetci pracovníci majú právo na bezpečné a zdravé pracovné podmienky. (odseky 1 – 4),
4. Všetci pracovníci majú právo na primeranú odmenu, ktorá im, ako aj ich rodinám postačí na zabezpečenie dôstojnej životnej úrovne. (odseky 1 – 5),
5. Všetci pracovníci a zamestnávateľia majú právo slobodne sa združovať vo vnútroštátnych a medzinárodných organizáciách na ochranu svojich hospodárskych a sociálnych záujmov.
6. Všetci pracovníci a zamestnávateľia majú právo kolektívne vyjednávať. (odseky 1 – 4),
7. Deti a mladiství majú právo na osobitnú ochranu pred fyzickými a morálnymi nebezpečenstvami, ktorým sú vystavení. (odseky 1 – 10),
8. Zamestnané ženy majú v prípade materstva právo na osobitnú ochranu. (odseky 1 – 5),
9. Každý má právo na vhodné poradenstvo pri voľbe povolania s cieľom pomôcť mu pri výbere povolania v súlade s jeho osobnými schopnosťami a záujmami.
10. Každý má právo na vhodné podmienky na odbornú prípravu. (odseky 1 – 5),
11. Každý má právo na prospech zo všetkých opatrení na dosiahnutie čo najlepšieho zdravotného stavu. (odseky 1 – 3),
12. Všetci pracovníci a od nich závislé osoby majú právo na sociálne zabezpečenie. (odseky 1 – 4),
13. Každá osoba bez primeraných zdrojov má právo na sociálnu a lekársku pomoc. (odseky 1 – 3),
14. Každý má právo na prospech zo sociálnych služieb. (odseky 1 a 2),
15. Každá osoba so zdravotným postihnutím má právo na nezávislosť, na sociálnu integráciu a na účasť na živote spoločnosti. (odseky 1 a 2)
16. Rodina ako základná jednotka spoločnosti má právo na primeranú sociálnu, právnu a hospodársku ochranu zabezpečujúcu jej plný rozvoj.

17. Deti a mládež majú právo na primeranú sociálnu, právnu a hospodársku ochranu.(odseky 1 a 2),
18. Štátni príslušníci jednej zo zmluvných strán majú právo vykonávať akúkoľvek zárobkovú činnosť na území inej zmluvnej strany na základe rovnosti so štátnymi príslušníkmi tejto inej zmluvnej strany s výhradou obmedzení závažného hospodárskeho alebo sociálneho charakteru. (odseky 1, 2, 4),
19. Migrujúci pracovníci, ktorí sú štátnymi príslušníkmi jednej zo zmluvných strán, a ich rodiny majú právo na ochranu a pomoc na území ktorejkoľvek zmluvnej strany. [odsek 1, odsek 4 písm. a) a b), odseky 5, 6, 7, 9 a 11],
20. Všetci pracovníci majú bez ohľadu na pohlavie právo na rovnaké pracovné príležitosti a na rovnaké zaobchádzanie v zamestnaní. [písm. a) až d)
21. Pracovníci majú právo na informácie a na konzultácie v podniku. [písm. a) a b)],
22. Pracovníci majú právo podieľať sa na určovaní a zlepšovaní pracovných podmienok a pracovného prostredia v podniku. [písm. a) až d)],
23. Každá staršia osoba má právo na sociálnu ochranu. [prvá zarážka písm. a) a b), druhá zarážka písm. a) a b) a tretia zarážka],
24. Všetci pracovníci majú právo na ochranu v prípade výpovede zo zamestnania. [písm. a) a písm. b)],
25. Všetci pracovníci majú právo na ochranu svojich nárokov v prípade insolventnosti svojho zamestnávateľa.
26. Všetci pracovníci majú právo na dôstojnosť pri práci. (odseky 1 a 2),
27. Každá osoba, ktorá má rodinné záväzky a ktorá má alebo by chcela mať zamestnanie, má právo vykonávať ho bez toho, aby bola vystavená diskriminácii, a ak je to možné, bez konfliktu medzi zamestnaním a rodinnými záväzkami. (odseky 1, 2 a 3),
28. Zástupcovia pracovníkov v podniku majú právo na ochranu pred skutkami, ktoré by ich mohli poškodiť, a musia mať výhody umožňujúce plnenie ich úloh. [písm. a) a písm. b)],
29. Všetci pracovníci majú právo na informácie a na konzultácie v prípade hromadného prepúšťania.

30. Každý má právo na ochranu pred chudobou a sociálnym vylúčením. [písm. a) a písm. b)].

31. Každý má právo na bývanie.

Slovenská republika prijala a je viazaná uvedenými príslušnými odsekmi a písmenami článkov 1-30. Neprijala, teda nie je viazaná posledným 31. článkom (Právo na bývanie).

Revidovanú Európsku sociálnu chartu sme uviedli preto, že ju chápeme ako jeden z najvýznamnejších komplexných dokumentov, týkajúcich sa už aj tretej generácie ľudských práv. Podľa Bárányho (2000, s. 37-38) síce nie sú subjektívnymi právami jednotlivcov (aj keď niektoré svojou povahou by mohli byť), ale záväzkami štátov. Politickým i právnym rozhodnutím štátu prijať ich vytvárajú alebo aspoň určujú historicky určitú podobu ľudského práva. Dodáme, že sú významným fundamentom a mali by byť východiskom a normou hlavne v oblasti politických rozhodnutí v oblasti sociálnej práce. Zároveň aj významným posunom v oblasti zachovávaní prirodzených práv človeka, teda aj jeho dôstojnosti.

Základné princípy sociálnej práce pre zachovanie dôstojnosti človeka

Na základe východísk, uvedených v príspevku, chceli by sme predložiť niektoré základné etické princípy, ktoré by mal dodržiavať sociálny pracovník pre zachovanie dôstojnosti každého človeka. Uvedomujeme si, že tento výpočet nemusí byť úplný, ale veríme, že zahŕňa aspoň základné atribúty:

- Život človeka je najvyššou ľudskou hodnotou, preto má právo na ochranu od počatia po prirodzenú smrť. S tým súvisí aj zabezpečenie aspoň základných životných potrieb – prístrešok, jedno teplé jedlo, ošatenie, možnosť vykonať si základnú hygienu,
- právo na neodkladnú zdravotnú starostlivosť,
- vnímať osobu a aktuálne individuálne potreby klienta,
- pokúsiť sa využívať v maximálnej miere sebestačnosť a samostatnosť klienta,
- dodržiavať princípy rovnakého zaobchádzania s klientom,
- zachovávať dôstojnosť a osobnú integritu klienta (napr. oslovovať priezviskom, nie napr. teta, tetuška),
- nenarušovať zbytočne intímnu zónu klienta, ale zároveň nebyť v príliš veľkej vzdialenosti od klienta, teda dodržiavať zásady neverbálnej komunikácie,
- zaklopať keď vstupujeme do priestoru, vyhradeného klientovi (napr. v ZSS),
- používať zásady aktívneho počúvania klienta,

- poprosiť o dovoľenie, keď potrebujeme niečo od klienta,
- prostriedky telesného a netelesného obmedzenia používať v súlade s príslušným zákonom (napr. zákon 448/2008 v z.n.p.),
- poskytovať vždy a načas klientovi relevantné informácie,
- zachovávať mlčanlivosť o záležitostiach klienta.

Záver

Hovoriť o dôstojnosti ľudskej osoby ako jednej zo základných hodnôt a prirodzených práv každého človeka je potrebné zvlášť v súčasnej dobe, kedy môžeme sledovať až príliš časté porušovanie, či priam šliapanie po týchto právach. V príspevku sme sa pokúsili predložiť základné atribúty, dotýkajúce sa dôstojnosti ľudskej osoby v kontexte sociálnej práce. Uvedomujeme si, že rozsah príspevku dovoľoval poukázať iba na základné filozofické, či ľudsko-právne aspekty, ako aj východiská pre sociálnu prácu. Veríme, že môžu byť pomocou pri kreovaní nových etických noriem a kódexov, dotýkajúcich sa profesie sociálneho pracovníka.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1] ANZENBACHER, Arno. 2004. *Úvod do filozofie*. Praha : Portál. 377 s. ISBN 80-7178-804-X.
- [2] BIELOVÁ, Mária. *Hodnoty, etika a sociálne cítenie v sociálnej práci*. 2009. In ONDRUŠOVÁ, Zlata a kol. *Základy sociálnej práce*. Brno : MSD. 2009. s. 40-44. ISBN 978 – 80-7392-109-5.
- [3] HIRSCHBERGER, Johannes. 1999. *Krátke dejiny filozofie*. Trnava : Dobrá kniha, 1999. 303 s. ISBN 80-7141-266-X.
- [4] JÁN PAVOL II. 1995. *Encyklika Evangelium vitae*. Trnava : Spolok Sv. Vojtecha. 195 s. ISBN 80-7162-097-1.
- [5] KICZKO, Ladislav a kol. 1996. *Dejiny filozofie*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1996. 136 s. ISBN 80-08-00306-5.
- [6] REPKOVÁ, Kvetoslava – BRICHTOVÁ, Lýdia. 2009. *Sociálna ochrana starších osôb a osôb so zdravotným postihnutím – vybrané aspekty*. Bratislava : EPOS, 2009. 463 s. ISBN 978-80-8057-797-1.
- [7] ŠLIPKO, Tadeus, SJ. 1998. *Hranice života. Dilemy súčasnej bioetiky*. Trnava : Dobrá kniha, 1998. 399 s. ISBN 80-7141-185-X.

- [8] WOJTYŁA, Karol. 2003. *Láska a zodpovednosť*. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum, 2003. 223 s. ISBN 80-8052-170-0.
- [9] BRÖSTL, Alexander. 2000. *K niektorým otázkam vývoja ľudských práv a základných slobôd*. In BARANCOVÁ, Helena – KRŠKOVÁ, Alexandra. *Ľudské práva na prahu tretieho tisícročia*. Bratislava : IURA EDITION, spol. s.r.o., 2000. s. 17-26. ISBN 80-88715-14-8.
- [10] BÁRÁNY, Eduard. 2000. *Základné ľudské práva Rady Európy a právny poriadok Slovenskej republiky*. In BARANCOVÁ, Helena – KRŠKOVÁ, Alexandra. *Ľudské práva na prahu tretieho tisícročia*. Bratislava : IURA EDITION, spol. s.r.o., 2000. s. 27-35. ISBN 80-88715-14-8.
- [11] KRŠKOVÁ, Alexandra. 2000. *Formovanie základných premís filozofie ľudských práv*. In BARANCOVÁ, Helena – KRŠKOVÁ, Alexandra. *Ľudské práva na prahu tretieho tisícročia*. Bratislava : IURA EDITION, spol. s.r.o., 2000. s. 27-35. ISBN 80-88715-14-8.
- [12] *Predpis č. 365/2004 Z.z. Zákon o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon)*. [online]. Zákony pre ľudí.sk [cit. 2013-09-27]. Dostupné na internete: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2004-365>.
- [13] *Zbierka zákonov č. 273/2009 Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR*. [online]. Bratislava : MPSVaR [cit. 2013-09-27]. Dostupné na internete: www.employment.gov.sk/europska-socialna-charta-revidovana.pdf.
- [14] *Charta základných práv Európskej únie*. [online]. [cit. 2013-09-27]. Dostupné na internete: <http://eurlex.europa.eu/sk/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303SK.01000101.htm>

Kontakt

Mgr. et Mgr. Iveta Gallová, PhD.

Externá spolupráca s Vysokou školou zdravotníctva a sociálnej práce, n.o.

Palackého 1, P. O. BOX 104, 810 00 Bratislava

Kontaktná adresa autora: Jilemnického 51/33, 036 01 Martin

E-mail: ivetagallova@gmail.com

Sociálny pracovník a výhrada vo svedomí

Social worker and consciencious objection

Eva GREY

Abstrakt

Tento príspevok sa zaoberá právami klientov sociálnej práce, ako aj právami sociálnych pracovníkov, vrátane slobody svedomia. Spoločnosť vyžaduje, aby sa sociálny pracovník riadil pozitívnymi hodnotami, aby to bol človek s charakterom a pevnými zásadami. Sociálni pracovníci vytvárajú svoje etické kódexy a dobrovoľne prijímajú záväzky, ktoré z nich vyplývajú.

Na druhej strane, istá časť verejnosti odopiera sociálnym pracovníkom, zdravotníkom a ďalším pomáhajúcim profesionálom právo na výhradu vo svedomí pri výkone ich povolania. Očakáva, že sociálny pracovník pri výkone svojho povolania zaprie svoje vlastné hodnoty a prispôbí hodnotovému rebríčku klienta.

Sociálny pracovník by mal mať zaručené základné ľudské práva nielen v súkromnom živote, ale aj pri výkone svojho povolania.

Kľúčové slová

Sloboda svedomia, sociálny pracovník, všeobecné ľudské práva, výhrada vo svedomí

Abstract

This paper deals with the rights of social work clients as well as the rights of social workers, including the freedom of conscience. Society requires that social workers have positive values, good character and strong moral principles. Social workers create their own ethics codes and willingly accept duties and responsibilities that emerge from them.

On the other hand, a certain part of the public denies the right of consciencious objection from social workers, healthcare workers and other helping professionals within their professional work. They expect that social worker ignores his/her moral values and he/she adjusts to the values of the client. Social worker basic human rights should be guaranteed not only in his/her private life, but also within his/her professional work.

Key words

Consciencious objection, freedom of conscience, social worker, universal human rights

Požiadavky na mravnú zásadovosť sociálnych pracovníkov

Postoj verejnosti voči pracovníkom v pomáhajúcich profesiách nesie v sebe viaceré paradoxy. Očakáva, že ľudia, ktorí sa rozhodli pre takéto povolanie, tak urobili preto, že vyznávajú pozitívne hodnoty. Predpokladá, že svoje povolanie budú vykonávať nezištne a prejavovať ochotu, ústretovosť, empatiu, až lásku k blížnemu v zložitej situácii.

Ak sociálny pracovník prejaví netrpezlivosť, neochotu či nezáujem o klienta, ak sa neriadi všeobecne akceptovanými hodnotami, je hodnotený oveľa prísnejšie ako pracujúci v inom, napríklad komerčnom odvetví. Spoločnosť teda vyžaduje, aby sa sociálny pracovník riadil pozitívnymi hodnotami, aby to bol človek s charakterom a pevnými zásadami.

Pomáhajúce profesie sú v každej krajine medzi prvými, ktoré vytvárajú svoje etické kódexy a dobrovoľne prijímajú záväzky, ktoré z nich vyplývajú. Známe etické kódexy sa vzťahujú na lekárov, zdravotné sestry a sociálnych pracovníkov.

Práva klientov

Etické kódexy zdôrazňujú primárnu zodpovednosť sociálneho pracovníka voči klientovi (Etický kódex sociálnych pracovníkov Slovenskej republiky, 1997; Code of ethics, 2008). Povinnosťou sociálneho pracovníka je podporovať blaho klienta, jeho právo na sebaurčenie a autonómne rozhodovanie kompetentného klienta na báze informovaného súhlasu. Sociálni pracovníci majú klientov chrániť pred diskrimináciou na základe rasy, farby pleti, pohlavia, sexuálnej orientácie, veku, náboženského vyznania, národnosti, stavu, politickej príslušnosti, psychického alebo fyzického handicapu a pod. (Mátel, 2012).

Sociálni pracovníci musia dodržiavať platné zákony a rešpektovať práva svojich klientov. Za ich nedodržanie môžu sociálnym pracovníkom hroziť sankcie. Pri svojej práci s klientom sa však sociálny pracovník môže dostať do situácie, v ktorej sa čiastkový záujem klienta prieči morálnym hodnotám sociálneho pracovníka.

Požiadavky na mravnú indiferentnosť sociálnych pracovníkov

Istá časť verejnosti odopiera sociálnym pracovníkom, zdravotníkom a ďalším pomáhajúcim profesionálom právo na výhradu vo svedomí pri výkone ich povolania. Tento paradox sa odzrkadľuje i v médiách a preto sa nemožno diviť tomu, že spoločnosť ho miestami nevníma ako protirečenie. Očakáva, že sociálny pracovník pri výkone svojho povolania zaprie svoje vlastné hodnoty a prispôsobí hodnotovému rebríčku klienta. Toto je nesprávna interpretácia akceptovania klienta (Rothman, 1998).

Akceptovanie klienta znamená jeho prijatie ako ľudskej bytosti hodnej úcty a porozumenia, niekedy i napriek hodnotám, ktoré vyznáva. Typickým príkladom môže byť klient vo výkone trestu za majetkovú trestnú činnosť, u ktorého sú na prvom mieste hodnotového rebríčka peniaze.

Vo vzťahu sociálny pracovník – klient je potrebný vzájomný rešpekt a dôvera založená na pravde. Nie je reálne, aby profesionál, ktorému na klientovi záleží a chce mu naozaj pomôcť, ponúkal klientovi riešenia, ktoré sám považuje za zlé. Na druhej strane, sociálny pracovník rešpektuje autonómne rozhodnutie klienta, s ktorým nesúhlasí, ak takéto rozhodnutie nie je v rozpore so zákonom.

Právo sociálneho pracovníka na slobodu svedomia

Sociálny pracovník má mať zaručené všetky ľudské práva, tak, ako každý iný človek. Tieto práva mu nemožno upierať ani pri výkone jeho povolania. Ak by sa to dialo, bola by to diskriminácia.

Sloboda svedomia je základné ľudské právo. **Všeobecná deklarácia ľudských práv** vyhlasuje v článku 18: „Každý má právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva“. Listina základných práv a slobôd v čl.15 ods.1 stanoví: „*Sloboda myslenia, svedomia a náboženského vyznania je zaručená*“.

Ústava Slovenskej republiky v čl. 24 ods.1 priznáva všetkým občanom bez rozdielu slobodu myslenia a svedomia: „*Sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery sa zaručujú. ...Každý má právo verejne prejavovať svoje zmysľanie*“. Pritom podľa článku 12 ods. 4 ústavy „*nikomu nesmie byť spôsobená ujma na právach pre to, že uplatňuje svoje základné práva a slobody*“, teda aj slobodu svedomia, z ktorej vyplýva právo na uplatnenie výhrad vo svedomí.

Výhrada svedomia znamená „**právo vyhnúť sa zákonnej povinnosti v mene vyššej povinnosti, ktorú ukladá svedomie.**“ Uplatnenie výhrady vo svedomí je základné ľudské právo. Toto právo nesmie byť upierané ani sociálnym pracovníkom pri výkone svojho povolania. Znamená to, že sociálny pracovník môže odmietnuť výkon alebo spoluprácu na takom čine, ktorý sa vážne protiví jeho svedomiu. Výhrada vo svedomí je súčasťou Článku 7 Základnej zmluvy medzi SR a Svätou stolicou (Brenčič, 2001).

Sociálna práca patrí medzi pomáhajúce profesie. Etické požiadavky na jej výkon sú podobné požiadavkám na výkon zdravotníckych povolání. Preto je zaujímavé porovnať, ako riešia problematiku slobody svedomia zdravotníci.

Zdravotnícki pracovníci majú právo na výhradu vo svedomí zaručenú niektorými právnymi predpismi, a vyjadrená je aj v profesionálnom Etickom kódexe zdravotníckych pracovníkov a Deontologickom kódexe. Zákon 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti v § 12, ods. 2 hovorí : „*Poskytovateľ zdravotnej starostlivosti môže odmietnuť návrh na uzatvorenie dohody*

o poskytovaní zdravotnej starostlivosti, ak poskytovaniu zdravotnej starostlivosti bráni osobné presvedčenie zdravotníckeho pracovníka, ktorý má zdravotnú starostlivosť poskytovať.“

Etický kódex zdravotníckeho pracovníka, ktorý je prílohou Zákona č. 578/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti uvádza: „*Od zdravotníckeho pracovníka nemožno vyžadovať taký výkon alebo spoluúčasť na ňom, ktorý odporuje jeho svedomiu, okrem prípadov na ochranu života, zdravia alebo práv pacienta.*“

Sociálni pracovníci takúto ochranu zabezpečenú nemajú.

Záver

Popri ochrane práv klientov je potrebné zabezpečiť i rešpektovanie základných ľudských práv sociálnych pracovníkov. Ak sa nestačí v konkrétnych prípadoch odvolať na všeobecné ľudsko-právne dokumenty a ústavu, bude potrebné slobodu svedomia sociálnych pracovníkov zabezpečiť konkrétnou právnou úpravou. Podobne ako u iných pomáhajúcich profesií bude treba túto starostlivo formulovať tak, aby pri jej uplatňovaní bola zaručená ochrana života, zdravia a základných ľudských práv klienta. Popri určovaní povinností sociálnych pracovníkov by náplňou práce stavovských organizácií mala byť i ochrana práv sociálnych pracovníkov.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] ETICKÝ KÓDEX SOCIÁLNYCH PRACOVNÍKOV SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 1997. ASPS, Žilina, 1997
- [2.] CODE OF ETHICS. 2008. NASW, 2008
- [3.] MÁTEL, A. a kol. 2012. Etika sociálnej práce. 2. Vyd. Bratislava: VŠ ZaSP sv. Alžbety, 2012. 183s. ISBN: 9788089271856
- [4.] ROTHMAN, J.C. 1998. From the front lines: student cases in social work ethics. Allyn & Bacon. Needham Heights, 1998. ISBN 0-205-27450-1
- [5.] VŠEOBECNÁ DEKLARÁCIA ĽUDSKÝCH PRÁV prijatá a vyhlásená rezolúciou Valného zhromaždenia 217 A (III) z 10. decembra 1948
- [6.] ZÁKON č. 460/1992 Zb. ÚSTAVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY z 1. septembra 1992 uverejnený v Zbierke zákonov č. 92/1992 s. 2657
- [7.] BREŇČIČ, M. 2001. Výhrada svedomia zdravotníckeho pracovníka je základné ľudské právo. Pravda 20.3.2001, s. 6.

- [8.] ZÁKON č. 576/2004 Z.z. O ZDRAVOTNEJ STAROSTLIVOSTI, SLUŽBÁCH SÚVISIACICH S POSKYTOVANÍM ZDRAVOTNEJ STAROSTLIVOSTI a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- [9.] ZÁKON č. 578/2004 Z. z. O ZDRAVOTNEJ STAROSTLIVOSTI, SLUŽBÁCH SÚVISIACICH S POSKYTOVANÍM ZDRAVOTNEJ STAROSTLIVOSTIa o zmene a doplnení niektorých zákonov

Kontakt

Eva Grey, prof. MUDr., PhD.

VŠ ZaSP sv. Alžbety

Nám.1.mája č.1, 810 00 Bratislava

E-mail: eva.grey@gmail.com

Rodovo citlivá sociálna práca v kontexte s etickým kódexom sociálneho pracovníka SR

Gender-sensitive social work in the context of the Social Workers' Code of Ethics of the Slovak Republic

Hermína MAREKOVÁ

Abstrakt

Sociálni pracovníci a pracovníčky svoju prácu vykonávajú podľa noriem platných v spoločnosti a práve v tomto naráža sociálna práca na problémy. V spoločnosti stále prežívajú stereotypy, zaužívané (písané aj nepísané) normy a hodnotové orientácie, ktoré sa môžu stať diskriminujúcimi pre niektoré skupiny osôb. Diskriminačná môže byť aj sociálna práca, vykonávaná na základe deterministických ideí, ako aj na základe Etického kódexu SP, prijatého v roku 1997. Kódex je už málo aktuálny (por. Preambulu, v ktorej sa píše: „sociálni pracovníci... sa riadia tiež normami, ktoré sami formulujú“) a nezohľadňuje medzitým prijaté medzinárodné dokumenty. Etický kódex SP má byť v súlade s hodnotami Európskej únie aj s legislatívou, ktorá je súčasťou Amsterdamskej zmluvy. Nestereotypná, rodovo citlivá SP môže byť presadzovaná len na základe dodržiavania ľudských práv a noriem, sociálnej spravodlivosti a antidiskriminácie.

Kľúčové slová

diskriminácia, etický kódex, sociálna práca

Abstract

Social workers do their work in accordance with the current norms in the society and it is here that social work encounters problems. Stereotypes, existing customary (written and unwritten) norms and value orientations are still present in the society and can easily become discriminatory against certain groups of people. Social work can also be discriminatory, when it is carried out on the basis of these deterministic ideas as well as the Social Worker's Code of Ethics, adopted in 1997. This Code is already not very up-to-date (cf. its Preamble stating: „social workers... are also guided by the norms they formulate themselves“) and does not reflect international documents, adopted in the meantime. The Social Worker's Code of Ethics should be in accordance with the values of the European Union and the legislation which is included in the Amsterdam Treaty. Non-stereotypical, gender-sensitive social work can be performed solely on the basis of respect for human rights and norms, social justice and antidiscrimination.

Key words

discrimination, code of ethics, social work

Úvod

Cieľom predkladaného príspevku je, vychádzajúc aj zo zahraničných štúdií, poukazovať na možné dopady zaujatosti, stereotypného vnímania sociálnych pracovníkov/-čok pri vykonávaní ich práce, aj v kontexte Etického kódexu SP. Sociálna práca má fungovať na základe prijatých spoločenských noriem a hodnôt a mala by presadzovať dodržiavanie ľudských práv. Sociálni pracovníci a pracovníčky svoju prácu vykonávajú podľa noriem platných v spoločnosti a práve v tomto naráža sociálna práca na problémy. V spoločnosti stále prežívajú stereotypy, zaužívané (písané aj nepísané) normy a hodnotové orientácie, ktoré sa ľahko môžu stať diskriminujúcimi pre niektoré skupiny osôb. Diskriminačná môže byť aj sociálna práca vykonávaná na základe týchto deterministických ideí, ako aj na základe Etického kódexu SP, prijatého v roku 1997. Tento kódex je už málo aktuálny (por. Preambulu, v ktorej sa píše: „sociálni pracovníci... sa riadia tiež normami, ktoré sami formulujú“) a nezohľadňuje následne prijaté medzinárodné dokumenty. Pre výkon profesie je potrebné mať štandardy, ktoré by napriek rôznej výchove, socializácii, prijatým hodnotám sociálneho pracovníka/pracovníčky zabezpečili pre klientov zásadu rovnakého zaobchádzania, nediskriminácie a striktné rešpektovanie ľudskej dôstojnosti a ľudských práv, dodržiavanie legislatívy, atď.

Etický kódex SP má byť v súlade s hodnotami Európskej únie aj s legislatívou, ktorá je súčasťou Amsterdamskej zmluvy. SP môže byť presadzovaná len na základe dodržiavania ľudských práv a noriem, sociálnej spravodlivosti a antidiskriminácie. Pri dodržiavaní týchto zásad môžeme predchádzať aj rodovej zaujatosti, diskriminácii zo strany sociálnych pracovníkov a pracovníčok, ku ktorej bežne dochádza (podľa zahraničných autorov) najmä pri konštruktoch materstva a otcovstva pri sociálno-právnej ochrane detí.

Sociálna práca v kontexte s etickým kódexom

Slovo etika pochádza z gréckeho výrazu éthos = mrav, zvyklosť. Filozoficky je to disciplína alebo učenie o zodpovednom správaní sa vo vnútri ľudskej spoločnosti (Maříková, Petrussek, Vodáková, 1996. s. 269). Zaujímavý je výraz, ktorý zaviedol M. T. Cicero: philosophis moralis – z lat. mos, mores = mrav, mravy; výraz, ktorý v lat. antike a v cholastickej filozofii nahradil výraz etika. Výraz mrav, mravy podľa sociologického slovníka znamená ustálené vzory, správanie sa, obecné prijaté – normy. V rovnakých súvislostiach sa používajú pojmy zvyk, zvyklosť, obyčaj. W. G. Summer v roku 1906 píše, že podľa neho sa mravy vytvárajú zo zvykov, a obyčajov (volkways), sú postavené nielen na

obecne prijatých stabilizovaných činnostiach ale aj na abstraktných morálnych princípoch. Podliehajú silnejšej sociálnej kontrole (str. 653). Podľa iných zdrojov etika (gréc. éthos = zvyklosť) znamená súhrn všetkých princípov, na základe ktorých sa posudzuje správnosť konania (Jandourek, 2001). Z uvedených definícií výraz *etický* nemusí úplne vystihovať zamýšľaný cieľ, zodpovedné správanie sa & zvyk (stereotyp). V spoločnosti stále prežívajú stereotypy, zaužívané (písané aj nepísané) normy a hodnotové orientácie, ktoré sa ľahko môžu stať diskriminujúcimi pre niektoré skupiny osôb. Stereotypy sú očakávania zabraňujúce slobodne sa rozhodovať, realizovať sa, osobne sa rozvíjať. Striktne stanovené očakávanie a normy vytvárajú východisko aj pre rodovú diskrimináciu. Diskriminačná môže byť aj sociálna práca vykonávaná na základe týchto deterministických ideí, aj na základe Etického kódexu SP, prijatého v roku 1997. *Prijaté normy, ktoré „sami formulujú“ môžu prinášať nebezpečenstvo v podobe morálnych konfliktov medzi normami získanými počas socializácie, počas výchovy, teda je možný konflikt medzi súkromným a verejným záujmom.*

Vybrané determinanty pri vytváraní vlastných noriem a hodnôt

Preambula, v ktorej sa píše: *„sociálni pracovníci... sa riadia tiež normami, ktoré sami formulujú“* môže byť problematická, lebo socializácia, prijaté normy jedincov, môžu byť úplne odlišné, nehovoriac o tom, že nezohľadňujú následne prijaté medzinárodné dokumenty. Problematické by mohli byť odlišnosti vo formulovaní vlastných hodnôt na základe prijatej kultúry, socializácie (výchovy), multikultúrneho prostredia, atď.

Otázne je, či sa dá prijať etický kódex „nadčasový“ o to viac, že determinanty určujúce naše hodnoty, normy sa neustále menia.

Kultúra

Kultúra spoločnosti je komplexný celok, ktorý zahŕňa poznanie, vieru, umenie, morálne právo, obyčaje, zvyky a iné schopnosti získané človekom ako členom spoločnosti. Získava sa učením (socializácia). Charakterizuje ľudskú spoločnosť a nie jednotlivca. Kultúra sa prejavuje vo forme materiálnej (hmotné výtvary) a v nemateriálnej. Medzi nemateriálne môžeme zaradiť poznatky (vedecky potvrdené) a názory (subjektívne), hodnoty, normy. Hodnoty, hodnotové orientácie sú predstavy ľudí, čo sa v danej spoločnosti pokladá za dobré a žiaduce alebo naopak, nedobré a nežiaduce (Mareková, 2013).

Normy/formovanie noriem

Normy určujú správanie človeka v určitej situácii. Delia sa podľa sankcií: obyčaje, zvyky, móda, mravy, zákony, tabu. Hodnoty sú myšlienky, idey jednotlivcov alebo skupiny o tom, čo je v danej spoločnosti žiaduce, vyhovujúce, dobré alebo zlé. Rozdielne hodnoty sú veľmi dôležitými aspektmi rôznorodosti ľudskej kultúry. Na hodnoty, ktoré preferujú jednotlivci, má veľký vplyv špecifické kultúrne prostredie v ktorom žijú (Giddens, 2006). Hodnoty v dejinách jednotlivých spoločnosti môžu byť odlišné. Jednotlivé hodnoty platné v danej spoločnosti si jednotlivec osvojuje počas socializácie (psychologický rozvoj osobnosti). V spoločnosti vedľa seba existujú rôzne normy. Normy vlastne môžeme chápať vo všeobecnosti ako konkretizáciu a inštitucionalizáciu hodnôt. Z toho vyplýva, že normy sú konkrétne a hodnoty abstraktné. Z pohľadu sociológie sú hodnoty a normy veľmi dôležitými prvkami kultúry, lebo k tomu, aby spoločnosť mohla fungovať, treba, aby jej členovia dodržiavali určité predpisy, normy. Osvojenie noriem sa deje počas výchovy, čo odborne sociológia nazýva socializáciou, teda osvojením si noriem spoločnosti (zospoločenštením) a podľa definície psychológie je to obdobie rozvoja osobnosti. Dodržiavanie noriem sa deje často z toho dôvodu, že ľudia sa obávajú sankcií, ale môže to byť aj z iného dôvodu, napr. tieto normy sú totožné s ich hodnotovou orientáciou (internalizácia), preto sa aj bez akejkoľvek kontroly a sankcií dodržiavajú alebo odsudzuje sa osoba, ktorá ich nedodržiava. Andorka (2003) hovorí o piatich veľmi dôležitých faktoch v súvislosti s normami:

1. V danej spoločnosti môžu byť jednotlivé normy protirečivé. Napr. trestné právo trestá určitý čin, konanie, pričom väčšina občanov s týmto trestom morálne nesúhlasí (alebo už nesúhlasí). Môžu to byť protirečivé normy prijaté rôznymi napr. náboženskými alebo etnickými skupinami.
2. Normy počas vývoja spoločnosti sa neustále menia.
3. V rôznych spoločnostiach sa prijímajú rôzne normy. Napr. vendeta, ktorú v niektorých spoločnostiach pokladajú alebo pokladali za povinnú, je v iných veľmi prísne trestaná.
4. Fakt, že sa v danej spoločnosti prijala nejaká norma nemusí znamenať, že táto prijatá norma je pre danú spoločnosť výhodná z pohľadu existencie a rozvoja spoločnosti, napr. zákaz zabíjania svätých kráv u hinduistov.
5. Počas vývoja spoločnosti podliehajú normy neustálym zmenám, takže je veľmi ťažké posudzovať nejaký jav, správanie v minulosti určitej spoločnosti a považovať ich za negatívne len preto, lebo protirečia momentálne prijatým, platným normám v spoločnosti alebo kolidujú s trestným zákonom.

Vynára sa otázka, či existujú aj také normy, ktoré sú platné v každej spoločnosti, v každej dobe. Sú to napr. niektoré morálne hodnoty (Andorka, 2003). Zdá sa, že niektoré všeobecne platné sú tabu (incest, týranie detí).

Predsudky

Výraz predsudky je kalkom latinského *praejudicium* (pred-usudzovanie, antipatia). Podľa Giddensa (2006) sú to naše vopred vytvorené názory, nepružné, skostnatené hodnotenia, zaužívané predstavy o druhej osobe alebo skupine, ktoré sa nezakladajú na skúsenostiach. Väčšinou ide o prebraté, vypočuté názory, ktoré sa tvoria napriek zmenám neustále, tvrdošijne a udržiavajú sa. Kým predsudky predstavujú vytvorené názory, diskriminácia je skutočné správanie sa voči druhej osobe alebo skupine (Mareková, 2013).

Rasizmus

Rasizmus: nevedecká, protihumánna teória o nadradenosti ľudských rás a etnických skupín, nepriateľský postoj voči príslušníkom inej rasy alebo etnika. Tento nepriateľský postoj môže nadobudnúť fanatické podoby a prerásť v ideológii do systematického teroru. Rasizmus je postavený na špecifických predsudkoch, je to vlastne iracionálny postoj. Býva spojený so snahou o odstránenie konkurencie. Môže prerásť v systematickú rasovú diskrimináciu, ktorá spočíva v obmedzovaní práv príslušnej rasy (Maříková, Petrusek, Vodáková, 1996. s. 908).

Ľudské práva

Ľudské práva sú univerzálne práva všetkých bytostí a prislúchajú každému človeku od narodenia. Medzi základné ľudské práva patrí napríklad právo na život, osobnú slobodu, bezpečnosť, slobodu prejavu, svedomia, spolčovania, právo zhromažďovania sa a iné. Sú to univerzálne práva všetkých ľudských bytostí, nezávislé od jurisdikcie alebo iných faktorov, ako sú etnický pôvod, národnosť, náboženstvo, pohlavie a pod. Myšlienka ľudských práv pochádza z filozofických myšlienok a konceptov prirodzených práv formovaných hlavne počas doby osvietenstva. Z právneho hľadiska sú ľudské práva zakotvené v medzinárodných zákonoch a dohodách, ako aj vo vnútroštátnych zákonoch mnohých krajín. Ľudské práva boli deklarované viacerými významnými dokumentmi:

- Všeobecnou deklaráciou ľudských práv (1948);
- Deklaráciou práv dieťaťa (1959);

- Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd (1950);
- Medzinárodným paktom o občianskych a politických právach;
- Listinou základných práv a slobôd (Mareková, 2013).

Stereotypné vnímanie SP zo strany sociálnych pracovníkov/čok alebo rodové rozmary sociálnej práce na Slovensku

Samotná sociálna práca je veľmi rozsiahla a aby sme ju vysvetlili, museli by sme sa venovať tak teórii ako aj praxi. Dané oblasti sú vzájomne prepojené, ale zatiaľ sa v praxi neodráža teória a veľmi často prevláda stereotypné vnímanie sociálnej práce bez dodržiavania platnej (aj medzinárodnej) legislatívy. Práca, vykonaná na základe noriem, ktoré si sociálni pracovníci a pracovníčky „sami formulujú“ (viď Preambula), môže byť pre určité skupiny znevýhodňujúca nielen rodovo necitlivo ale aj priamo diskriminujúco. Sociálni pracovníci a pracovníčky zo svojej profesionálnej právomoci ovplyvňujú životné dráhy jedincov a môžu rodovo citlivým prístupom znižovať a rodovo necitlivým prístupom zvyšovať zakorenenosť rodových stereotypov v bežnom živote. Uplatňovanie rodového hľadiska a rovnosti príležitostí v SP je v súlade s hodnotami Európskej únie aj s legislatívou a je súčasťou Amsterdamskej zmluvy (Mareková, 2012).

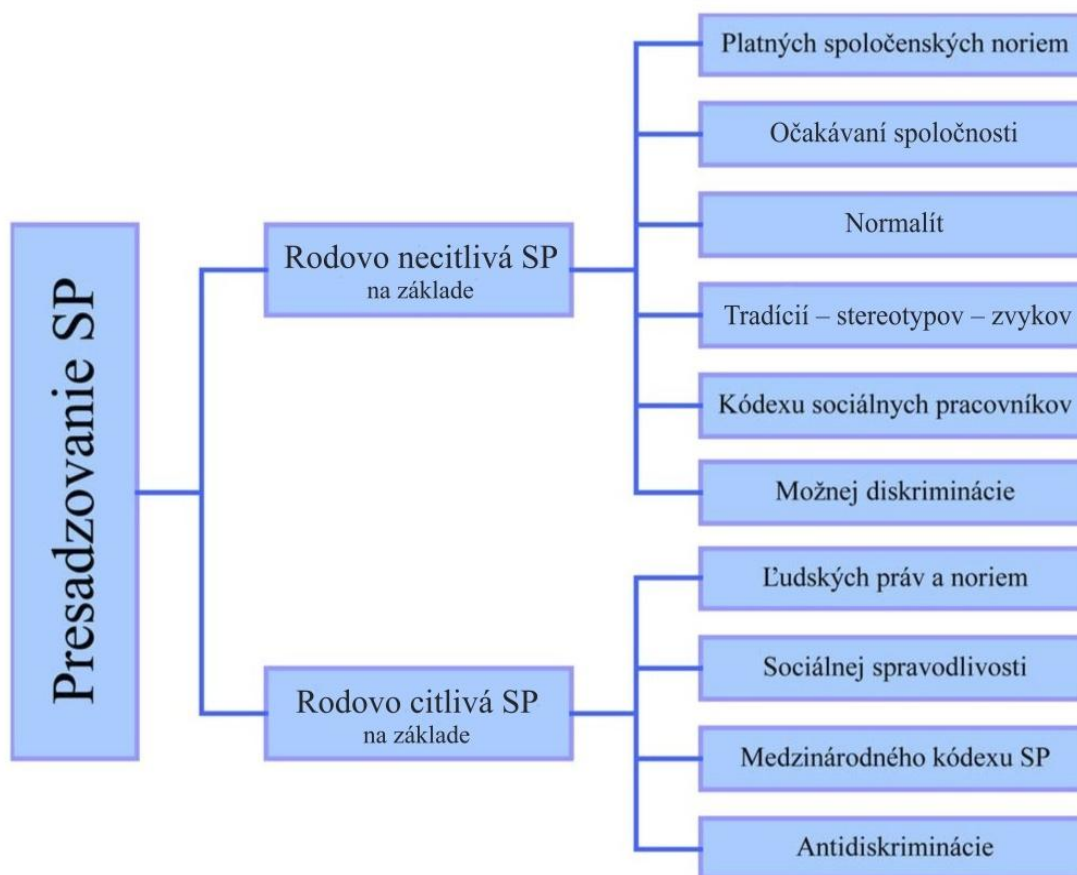
Toto stereotypné, diskriminačné (rodovo necitlivé) vnímanie je najviac viditeľné v sociálno-právnej ochrane detí a pri práci s rodinami. Vnímanie mužov a žien v spoločnosti ovplyvňujú rôzne faktory, najviac však naše hodnoty, normy a zvyky osvojené počas socializácie, počas výchovy. Veľmi často sme svedkami, že na vnímanie mužov a žien máme dvojitý meter. Pri poradenských službách často stereotypne a rozdielne vnímame a posudzujeme inak, keď je žena alkoholičkou a keď je muž alkoholikom. Predpokladáme, že v starostlivosti o domácnosť je kompetentná jedine žena, kým muž je v starostlivosti o domácnosť úplne nekompetentný. Predpokladáme, že žena je zodpovedná za vedenie domácnosti a muž je výlučne zodpovedný za živenie rodiny. Inak posudzujeme ženu, ktorá si robí kariéru, inak keď si robí kariéru muž (Mareková, 2012).

Rodovo citlivá & rodovo necitlivá sociálna práca

Diskriminačná môže byť aj sociálna práca, vykonávaná na základe týchto deterministických ideí, ako aj na základe Etického kódexu SP, prijatého v roku 1997. Etický kódex SP má byť v súlade s hodnotami Európskej únie aj s legislatívou, ktorá je súčasťou Amsterdamskej zmluvy. Nestereotypná, rodovo citlivá SP môže byť presadzovaná len na

základe dodržiavania ľudských práv a noriem, sociálnej spravodlivosti a antidiskriminácie (Mareková, 2013).

Schéma 1.: Rodovo necitlivá & rodovo citlivá sociálna práca

Zdroj: PhDr. Mareková

Etický kódex

Aktualizácia etického kódexu a zároveň aj uvedenia do praxe je veľmi naliehavá, lebo v tejto podobe je už neaktuálna. Nezohľadňuje prijaté medzinárodné dokumenty. Etický kódex SP má byť v súlade s hodnotami Európskej únie aj s legislatívou, ktorá je súčasťou Amsterdamskej zmluvy. Nový etický kódex môže vzniknúť len na základe rešpektovania ľudských práv a noriem, sociálnej spravodlivosti, medzinárodného kódexu a antidiskriminácie

Schéma 2.: Piliere etického kódexu

Zdroj.: PhDr. Mareková

Záver

Sociálna práca ako pomáhajúca profesia musí kráčať s dobou a je určite veľmi aktuálna a potrebná. Musí si vytvoriť rámec, zjednotiť predstavu (etickú, normovú, legislatívnu), v rámci ktorej, napriek vyššie spomenutým determinantom, sa má vykonávať. Táto výzva je nanajvýš aktuálna, pretože praktické skúsenosti dokazujú, že počas výkonu profesie dochádza k porušovaniu platnej medzinárodnej legislatívy, k rasizmu, diskriminácii a rodovej zaujatosti zo strany sociálnych pracovníkov/pracovníčok. Deje sa to jednak z nepripravenosti (nevedomosti), ale aj pre stále sa udržiavajúce stereotypy v spoločnosti.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] ANDORKA, R. 2003. Bevezetés a szociológiába. Budapest: OSIRIS, 2003. 656 s. ISBN 963-389-402-6.
- [2.] GIDDENS, A. 1993. Sociology. Cambridge: Polity Press, 1993. 771 s. ISSN 1218-9855.
- [3.] JANDOUREK, J. 2001. Sociologický slovník. Portal. 2001. 288 s. ISBN 80-7178-535-0

- [4.] MAREKOVÁ, H. 2008. Násilie v rodine a sociálna práca. Rodové násilie.Trnava. 165 s. Dizertačná práca. Trnavská univerzita v Trnave, 2008.
- [5.] MAREKOVÁ, H. 2012. Rodová rovnosť, rovnosť príležitostí a rodovo citlivá sociálna práca. In: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2012. 364 s. ISBN 978-80-8132-061-3.
- [6.] MAREKOVÁ, H. 2013.Glosár pojmov rodovej rovnosti, rovnosti príležitostí a rodovo citlivej sociálnej práce pre sociálnych pracovníkov/ Glossary Gender Equality,Equal Opportunities and Gender-Sensitive Social Work for Social Workers. Trnava. Vydavateľstvo Oliva. 2013.ISBN 978-80-89332-16-8.
- [7.] MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. 1996. Veľký sociologický slovník I., II., Praha.Vydavateľstvo: Karolínium. ISBN 80-7184-164-1 (1. zväzok).

Kontakt

Hermína Mareková, PhDr., PhD.

E-mail: hermina.marekova@gmail.com

Možnosti využitia nových foriem implementácie etiky v sociálnej práci

The exploitation chances of the new forms of ethics implementation in social work

Oliver BREZINSKÝ

Abstrakt

Príspevok sa venuje niektorým formám využitia etiky v práci sociálneho pracovníka, ktoré môžu viesť k vyššej kvalite práce i k vyššej miere integrity pracovníka. Poukazuje i na previazanosť individuálnej zodpovednosti pracovníka so zodpovednosťou jeho zamestnávateľa. Zameriava sa najmä na problematiku etického auditu. Autor ukazuje jeho možnosti na príklade modelu etického auditu M. Kapteina.

Kľúčové slová

sociálna práca, sociálny pracovník, integrita, zodpovednosť, etický kódex, etický audit

Abstract

The article is dedicated to some forms of exploitation of ethics in social worker's activities, which can lead to larger work quality and greater employer's integrity. It refers also on interrelatedness of the individual employer's responsibility with organisation's responsibility. It regards especially to ethical audit problematics, which is presented on example of M. Kaptein's ethical auditing model.

Key words

social work, social worker, integrity, responsibility, code of conduct, ethical audit

Od najstarších čias je sociálna práca (v širšom význame pomoci slabším a znevýhodnením) úzko spätá s problematikou etiky. Samotný fenomén pomoci v sebe obsahuje silný eticko-sociálny prvok a do veľkej miery je vlastne praktickým vyjadrením zodpovednosti jednotlivca či skupiny voči spoločnosti (nech už ju chápeme ako štát, komunitu či celé ľudstvo). Takéto myšlienky sa objavujú už v dielach antických filozofov (Platón, Aristoteles, stoici) i ich neskorších pokračovateľov (Tokárová, 2003, s.90, 91).

Rovnako však treba zdôrazniť i význam osobnej morálky samotného pomáhajúceho. Až do konca XIX. storočia mala sociálna práca prevažne individuálny charakter, prípadne bola oblasťou, v ktorej sa realizovali iba isté špecifické komunity (napr. kresťanské mnišské rády), takže ju vykonávali predovšetkým jednotlivci vyznávajúci vysoké morálne ideály s správajúci sa podľa nich. V priebehu XX. storočia sa sociálna práca stáva organizovanou činnosťou viazanou na existenciu určitej – štátnej či mimoštátnej – inštitúcie. Tento trend so sebou na jednej strane priniesol rozšírenie účinnosti sociálnej pomoci a rozvoj jej metodiky, na strane

druhej však i niektoré negatíva, ako je formálny prístup k práci alebo nízka miera stotožnenia sa jednotlivca s hodnotami povolania. Integrita pracovníka je pritom mimoriadne dôležitým fenoménom, ktorý má pri práci s človekom priamy vplyv na kvalitu poskytovanej služby. Ako však dosiahnuť, aby sociálny pracovník zvládal výkon svojho povolania nielen z odborného hľadiska, ale aby bol i morálne vyzretou osobnosťou.

Etická regulácie povolania

Potreba integrity a vysokých morálnych kvalít človeka „povolného“ slúžiť ostatným nie je ani zďaleka objavom súčasnosti. Doklady o snahe určiť dôležité hodnoty povolania nájdeme už v textoch mezopotámskych civilizácií a starovekého Egypta. Všeobecne známym vyjadrením takýchto snáh je lekárska Hippokratova prísaha, ktorá je vzorom i inšpiráciou neskorších morálnych kódexov. V súčasnosti sú etické kódexy rozšírené v mnohých profesiách a ich prezentácia vo verejnom priestore mnohým firmám, či organizáciám napomáha k zvýšeniu dôveryhodnosti a morálneho kreditu. Mať svoj etický kódex je dnes doslova „vecou cti“ organizácie.

Na druhej strane však treba pripomenúť, že samotná existencia etického kódexu ešte neznamená automatické zvýšenie úrovne morálky v danom povolaní. Problematiku funkčnosti etického kódexu analyzuje napr. A. Mátel, ktorý poukazuje predovšetkým na vývoj spoločnosti alebo premeny hodnotových orientácií (Mátel, 2010, s.56, 57). To spôsobuje, že etický kódex nemožno brať ako text obsahujúci „večné pravdy“ ale ako súčasť procesu vedúceho k zdokonaľovaniu morálnych kvalít pracovníka. Ako taký musí nevyhnutne reagovať na vývoj spoločnosti a vedy a zároveň sa musí vyrovnáť i s fenoménom osobnostného vývoja jednotlivca. Etický kódex nesmie byť iba základným vyjadrením hodnotovej orientácie povolania, ale mal by sa priamo vzťahovať ku kvalitám správania sa indivíduí v tomto povolaní pracujúcich. To napokon naznačuje i pomenovanie „code of conduct“, ktoré sa pre takéto texty udomácnilo v anglosaskom jazykovom prostredí.

Čiastočné riešenie týchto problémov sa môže nachádzať i vo využití iných foriem presadzovania morálky v pracovnom prostredí. V rozvinutých demokratických krajinách sa stále viac využívajú i menej formálne spôsoby implementovania etických princípov, ako je napr. etický leitmotív, etický poradca či etická komisia. I tieto formy sú však viac alebo menej s kódexom zviazané a chápu sa skôr ako jeho doplnok využívaný najmä pri riešení etických dilem, alebo pre prehĺbenie miery pracovníkovej integrity. Z toho vyplýva, že tieto

sekundárne formy implementácie etiky takisto podliehajú spoločenským zmenám a samy sa tak isto menia.

Etický audit

Ako však docieľiť, aby boli zmeny etického kódexu funkčné? Ako dosiahnuť stav, v ktorom kódex reaguje na aktuálnu realitu, no naďalej sa hlási k vysokým morálnym štandardom? Ako jeho tvorcovia odlišia významný hodnotový posun spoločnosti od krátkodobých trendov? A napokon, ako zvyšovať mieru integrity sociálneho pracovníka?

Pre inšpiráciu sme sa obrátili do oblasti podnikateľskej etiky, ako ju reflektuje práca holandského profesijného etiky Muela Kapteina. Vo svojom diele *Ethics management* sa zameriava na možnosti skúmania etickej situácie v konkrétnom type morálnej komunity, pričom mnohé závery, ku ktorým dospieva sa dajú využiť i v oblasti sociálnej práce.

Už v úvode svojej práce konkretizuje Kaptein tri otázky tvoriace základ pracovnej etiky:

- Nesie organizácia morálnu zodpovednosť ako celok?
- Ako ďaleko siaha morálna zodpovednosť organizácie?
- Má byť morálna zodpovednosť organizácie riadená? (Kaptein, 1999, s.4)

Skúsme na tieto otázky odpovedať z pozície sociálnej práce.

Odpoveď na prvú otázku vyplýva z charakteru povolania ako takého. Jedným z charakteristických znakov povolania (teda práce vnímanej ako služby) je isté splývanie individuálnej a kolektívnej zodpovednosti. Každý zamestnanec teda nielen zodpovedá za svoje konanie, ale zároveň by si mal uvedomiť i fakt, že jeho správanie spoluvytvára obraz povolania na verejnosti a tak má jeho práca vplyv nielen na kvalitu poskytovaných služieb, ale i na to, ako tieto služby vníma verejnosť. A naopak, organizácia poskytujúca službu je zodpovedná i za výkon práce jej zamestnancov (Richardson, 2005, s. 225, 226).

Druhá otázka skúma mieru zodpovednosti povolania voči spoločnosti. Sociálna práca sa dnes považuje za jeden z pilierov modernej dobre fungujúcej spoločnosti a je zrejmé, že spoločenská zodpovednosť je v tomto prípade neporovnateľne vyššia so zodpovednosťou podnikateľského subjektu alebo jednotlivca a treba ju skôr porovnávať so spoločenskou zodpovednosťou zákonodarcov, polície, zdravotníctva alebo justície.

Tretia otázka je v prípade sociálnej práce vlastne už zodpovedaná. Dokladajú to nielen snahy o revíziu profesijného etického kódexu, ale napríklad i štruktúra vzdelávania sociálnych pracovníkov, fenomén supervízie a pod.

Od týchto základov potom Kaptein postupuje k objasneniu významu a potreby etického auditu, ako modernej formy zvyšovania kvality etického prostredia v organizácii. Etický audit

je sofistikovaný spôsob ako pomocou rozhovorov, dotazníkov a skúmania dokumentov spoznať danú organizáciu ako morálnu komunitu, identifikovať jej problémy a navrhnúť účinné opatrenia (Kaptein, 1999, s.51). Kaptein teda charakterizuje etický audit ako diagnostický nástroj profesijnej etiky (Kaptein, 1999, s.48). V jeho ponímaní obsahuje etický audit tieto časti:

- monitor kvality (qualities monitor)
- skúmanie opatrení (measures scan)
- posúdenie individuálnych charakteristík a okolností (individual characteristics and circumstances assessment)
- dekodér dilem (dilemmas decoder)
- detektor správania (conduct detector)
- vyjadrenie názorov akcionárov (stakeholders reflector) (Kaptein, 1999, s. 60).

Pod monitorom kvality rozumie Kaptein zisťovanie pôsobenia určitého morálneho elementu, resp. toho, ako organizácia dodržiava relevantné morálne princípy.

V druhom kroku sa audit zameriava na dokumenty organizácie, ktoré vyjadrujú etické princípy a rovnako i na nástroje organizácie, ktoré tieto princípy približujú pracovníkom a ovplyvňujú ich správanie.

Skúmať formálne nástroje profesijnej etiky však nestačí, preto sa Kaptein ďalej zameriava na jednotlivcov a ich morálnu vybavenosť ako i na špecifické situácie, ku ktorým dochádza pri výkone práce.

Detektor dilem vychádza zo stretnutia s pracovníkmi, pri ktorom spolu s audítorom vytvoria súbor najzávažnejších morálnych dilem. S týmito dilemami potom audítor konfrontuje jednotlivých pracovníkov, čím získa prehľad o ich morálnych postojoch a očakávaníach.

Detektor správania dokáže objasniť a ukázať problémy v oblasti správania sa zamestnanca, pričom audítor sa nezameriava iba na vzťah pracovníka k zákazníkovi jeho služby, ale i na etický rozmer jeho vzťahu k spolupracovníkom, vzťah k práci či zamestnávateľovi.

Posledný bod Kapteinovho konceptu auditu môžeme pozmeniť, pretože „akcionárom“ sociálnej práce je vlastne verejnosť. Preto môže audítor pri analýze etickej situácie organizácie využiť i relevantné prieskumy verejnej mienky alebo iné formy spätnej väzby verejnosti na prácu sociálnych pracovníkov (sťažnosti, články v novinách, blogy a pod.).

Zistené informácie sa potom v rámci auditu dávajú do súvislosti s ďalšími faktormi, ako rozdiel medzi aktuálnou situáciou a prijatými normami vyjadrujúcimi morálne postoje a

očakávania. Na základe posúdenia týchto zistení potom audítor môže navrhnúť riešenia spočívajúce predovšetkým v návrhu zmien týkajúcich sa etických noriem (etický kódex, stanovy organizácie a pod.), či konkrétneho správania sa pracovníkov (školenia, workshopy...) a dokonca môže navrhnovať i sankcie.

Využitie etického auditu je (nielen v sociálnej práci) mnohoraké. Najčastejšie sa využíva pri rozhodnutí vytvoriť, alebo zmeniť etický kódex či iný dokument s podobnou pôsobnosťou. Výsledky auditu poslúžia v tomto prípade nielen ako východisková analýza etickej situácie, ale i pri určovaní, akým spôsobom sa bude kódex aplikovať a kontrolovať. Spoznanie etickej situácie v organizácii je však dôležité i samo osebe, bez nevyhnutnosti meniť oficiálne dokumenty, môže slúžiť i na identifikáciu takých dejov a štruktúr, ktoré pôsobia v prospech činnosti organizácie, alebo na poukázanie na tie problémy, ktoré nie sú na prvý pohľad viditeľné. Etický audit je tak, podobne ako sociálny audit, novou, zaujímavou možnosťou ako skvalitniť činnosť v oblasti sociálnej práce (Kaptein, 1999, s. 62).

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] KAPTEIN, M.: Ethics management. Auditing and developing the ethical content of organisations. Dordrecht : Kluwer Academic Publishers 1999. 237 s. ISBN 0-7923-5096-0
- [2.] MÁTEL, A.: Aktualizácia etického kódexu sociálnych pracovníkov Slovenskej republiky. In: MÁTEL, A., SCHAVEL, M., MÜHLPACHER, P., ROMAN, T.: Aplikovaná etika v sociálnej práci. Brno : Institut mezioborových studií, 2010. 236 s. ISBN 978-80-87-182-13-0
- [3.] RICHARDSON H. J.: Institutionally divided moral responsibility. In.: Responsibility. Cambridge : Cambridge University Press 2005. s. 218 – 249. ISBN 0-521-65450-5
- [4.] TOKÁROVÁ, A.: Sociálna práca. Kapitoly z dejín a metodiky sociálnej práce. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2003. 573 s. ISBN 80-968367-5-7

Kontakt

Oliver Brezinský, Mgr., PhD.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n.o.

E-mail: oliver.brezinsky@gmail.com

Etika a morálka v práci sociálneho pracovníka

Ethics and morality in the work of social workers

Anita DÁVIDOVÁ VIDROVÁ, Peter SLOVÁK

Abstrakt

Schopnosť a odhodlanie jednať eticky je v pomáhajúcich profesiách základom kvality poskytovaných služieb. Príspevok sa zaoberá, ktoré etické princípy považujú sociálni pracovníci za kľúčové pre svoju prácu. Cieľom príspevku je poukázať na profesijnú etiku, na špecifiká etiky v sociálnej práci, o etických kódexoch sociálnych pracovníkov a etických princípoch v tejto profesii.

Kľúčové slová

Etika, etické princípy, sociálna práca, sociálni pracovníci, klient.

Abstract

Ability and commitment to act ethically in helping professions basis of the quality of services provided. The paper deals with which ethical principles are considered essential for social workers to do their work. The aim of this paper is to highlight the professional ethics, the specifics of ethics in social work, the social workers' ethical codes and ethical principles in this profession.

Key words

Ethics, ethical principles, social work, social workers, clients.

Úvod

V bežnej každodennej konverzácii často počujeme konštatovania typu, že je to dobré, je to správne, prípadne, že je to nedobré, nesprávne, zlé, atď. Podobne často sa stretávame s hodnotením, že je to dobrý človek, prípadne, že je to zlý človek. Dobro, zlo, správne, nesprávne patria k základným kategóriám etiky a pojmom, ktoré tvoria základnú štruktúru pojmového aparátu používaného v morálke. Samozrejme, že okrem svojho etického a mravného významu majú ešte mnohé iné významy, ale o tom budeme uvažovať neskôr. Napriek tomu, že tieto pojmy v každodennej konverzácii patria k veľmi často používaným, sú veľké rozdiely v obsahu, ktorý do nich vkladajú jednotliví diskutujúci, teda vôbec nie sú jednoznačné. Nielen jednotlivci, mravné subjekty sa líšia v obsahu vkladanom do týchto pojmov, ale aj rozličné etické teórie rozličným spôsobom definujú čo je správne, nesprávne, dobré, či zlé. V podstate je to odraz diferentného videnia sveta morálky, takže aj tento pluralizmus v chápaní základných etických kategórií je prirodzený.

Tak ako jednotlivé etické teórie sa navzájom líšia v chápaní obsahu základných etických kategórií, tak sa líšia aj v charakteristike toho, čo je etika a morálka. Tieto rozdiely často spočívajú len v detailoch, ale sú predpokladom toho, aby sa jedna etická teória špecifikovala od iných. Samozrejme, že to nie je jediný dôvod existencie rozličných etických teórií.

Podľa môjho názoru etika je humanistická veda zaoberajúca sa skúmaním mravných aspektov konania, správania a rozhodovania mravného subjektu. Mravným subjektom je obyčajne myslený človek, lenže niektorí autori pod mravným subjektom myslia všetky rozumné bytosti, prípadne všetky živé bytosti, čiže aj zvieratá a vôbec celú živú prírodu. Predmetom etiky môžu byť mravné aspekty života jednotlivca, sociálnej skupiny, prípadne národa, spoločnosti, atď. Na základe toho môže byť etika delená na individuálnu etiku a sociálnu etiku.

V rámci pojmu, že etika je humanistická veda je vyjadrené, že cez humanistiku je charakterizovaný prístup, ale zároveň aj zameranie a cieľ etiky, t. j., že ide predovšetkým o problémy človeka, jeho morálne problémy a že podstata prístupu k týmto problémom a otázkam spočíva v ľudskosti, v snahe riešiť ich na humánnom princípe. Napriek tomu, že v rámci etiky existujú určité tendencie presahujúce rámec zamerania len na človeka, pomenovanie humanistická veda vystihuje to, že napríklad aj vo vzťahu k životnému prostrediu, či iným životom je potrebné uplatňovať humánnu, či ľudský prístup. Druhá časť pojmu humanistická veda, čiže veda vystihuje skutočnosť, že nejde o striktné vymedzenie predmetu, objektu a metód, ale že v etike sa prejavuje značná subjektivita a určitá voľnosť v chápaní kritérií, najvyššieho princípu, atď. Zároveň pomocou pojmu veda odlišíme systematické teoretické skúmanie morálky v rámci etiky od laických pohľadov.

Etika sociálnej práce

Etiku sociálnej práce a zdravotníctva môžeme (spolu s ďalšími odbormi) zahrnúť pod pojem etika pomáhajúcich profesií. Najčastejším prístupom k profesijnej etike je snaha určiť všeobecne formulované etické princípy. Formulácia etických princíпов profesie môže pomôcť lepšie porozumieť cieľom, ktoré má naplňovať. Sú definované voľne, tak, aby boli prijateľné pre všetkých. Ich voľnosť je ale zároveň ich slabým miestom – prijatie určitého princípu ešte nedáva návod ku konkrétnemu konaniu, navyše sa všeobecne uznané princípy často dostávajú do vzájomného sporu. Slovák (2010, s. 344) okrem iného zdôrazňuje, že *sa vytratila etika v každodenných rozhovoroch, multiplicita komunikácie (s viacerými osobami naraz) podnecuje k povrchnosti pri odovzdávaní informácií.*

Špecifikom etiky v pomáhajúcich profesiách je to, že klient je v závislej pozícii voči pracovníkovi. (Dávideková, 2010) Sociálna práca sa vždy dotýka etiky, pretože jej podstatou je obhajoba a napĺňovanie ľudských práv. Hlavným princípom sociálnej práce je konať vždy v prospech klienta. Sociálni pracovníci by si mali uchovať čo najvyššou mierou nezávislosti a slobody v rozhodovaní, tak, aby tento princíp napĺňovali. (Filová, Levická, 2010)

Strieženec (2001, s. 57) charakterizuje etiku sociálnej práce nasledovne „*analyzuje všeobecné zákony vývoja morálnych a mravných vzťahov a predstáv, formy morálneho vedomia a nimi regulovanú činnosť ľudí.*“ Sociálna práca vychádza zo zákonitostí skúmaných etikou, pričom rieši praktickú úlohu – odstraňuje, zjemňuje sociálne kolízie, do ktorých sa ľudia dostali vlastnou vinou alebo bez vlastného pričinenia.

Etika v sociálnej práci musí spájať vedomie princípov a hodnôt sociálnej práce s konkrétnou situáciou v praxi. Etiku sociálnej práce môžeme vnímať ako teoretickú disciplínu, ktorá umožní sociálnemu pracovníkovi kriticky posudzovať dilemy a problémy svojej práce, alebo ako súbor noriem prijateľných v praxi. Druhé poňatie úzko súvisí s metódami sociálnej práce, jej cieľom je osvojiť si hodnoty a postupy v sociálno-právnom, politickom či náboženskom prostredí.

Etika sociálnej práce v prvom poňatí umožňuje viac reflektovať konkrétnu situáciu i všeobecné princípy, z ktorých vychádzajú metodické postupy sociálnej práce. (Fisher, 2008 - II). Profesionálna etika sociálnej práce je obvykle totožná s etikou majoritnej spoločnosti.

V súčasnej dobe dochádza k miešaniu rôznych kultúr a ich rôznych etických hodnôt. Od sociálneho pracovníka sa očakáva, že bude rozumieť príčinám rozdielnych hodnotových systémov a rizikám, ktoré môžu priniesť. Sociálna práca v spoločnosti, ktorá nie je príliš kultúrne a sociálne diverzifikovaná, má tieto základné etické problémy:

- či vôbec, prípadne kedy, zasahovať do klientovho života
- ktorým klientom sa venovať
- koľko snahy vyvinúť, aby sme klienta nevedli k pasivite až zneužívaniu systému
- kedy prestať. (Filová, Levická, 2010)

Sociálny pracovník sa pohybuje v rámci určeného právneho systému, zamestnávateľom a profesnými štandardmi. V ideálnom prípade by všetky tri oblasti mali byť v súlade, bohužiaľ v praxi často dochádza k ich konfliktu. (Brozmanová, Gregorová, 2010)

K profesionalite pracovníka patrí odpovedať i na nevyslovené otázky týkajúce sa tematiky moci a morálky, pretože nebýva zvykom sa na ne pýtať. Otázkou etiky je takisto zaoberanie sa potrebami, ktoré v sebe pracovník nesie. Pracovník má znovu a znovu hľadať odpoveď na

otázku prečo svoju prácu robí a prečo ju vykonáva práve tak, a nie inak. Čím presnejšie bude vedieť na túto otázku odpovedať, tým otvorenejšie bude môcť rešpektovať svoje potreby a nečiniť tak na klientov úkor. (Úlehla, 2004)

Sociálna práca s trojuholníkom klient, pracovník, spoločnosť spočíva vo výbere hodnôt, ktoré sa majú spoločným úsilím dosiahnuť. Etický kódex sociálnych pracovníkov nie je len nástrojom pre vedenie profesionálov a ochranu klientov, ale aj pre ochranu profesie samotnej a jej autonómie. (Nečasová, 2008) Etický kódex zdôrazňuje, že sociálni pracovníci majú väčšiu zodpovednosť než len jednoducho vykonávať svoju prácu a dodržiavať služobné pravidlá. Môže byť užitočný v dobe, kedy finančné zdroje pre sociálnu prácu sú obmedzené a kvalita sociálnej práce môže byť ohrozená. (Banks, 2001)

Kritika kódexov spočíva predovšetkým v tom, že nie sú konzistentné – etické princípy často nevychádzajú z etickej teórie a pravidlá konania zase z etických princíпов. Zároveň je v kódexoch zrejmy predpoklad, že etika je pracovníkom daná zvonka, zatiaľ čo sociálni pracovníci do nej vkladajú svoje vlastné subjektívne individuálne hodnoty. (Nečasová, 2008)

Kódex ako návod k riešeniu eticky problematických prípadov môže vyvolávať dojem, že pokiaľ je kódex správne používaný, poskytne odpovede na všetky otázky. Každá oblasť sociálnej práce nemôže byť vtiesená do jedného etického kódexu, mnohé špecializované skupiny pracovníkov – streetworkeri, sociálni kurátori apod.- si tvoria svoje vlastné etické kódexy. (Jandejsek, Kombersová, 2008)

Podstatou etického kódexu sociálneho pracovníka je rešpektovanie práva druhých, jeho profesijný štandard sociálnej práce, ktorý obsahuje všeobecné ustanovenia etického správania sa ku každému klientovi bez rozdielu..

Etika sociálnej práce a osobnosti sociálneho pracovníka

Etika je filozofická veda o mravnosti ako stránke života spoločenského človeka, o pôvode a podstate morálneho vedomia a jednania. Etické sudy vznikajú, ak oceňujeme svoje alebo cudzie jednanie po mravnej stránke.

Etika sociálnej práce: etika spoločnosti, v ktorej sociálny pracovník pôsobí je obvykle totožná s etikou majoritnej spoločnosti. Sociálny pracovník však musí poznať rozdiely v etických postojoch skupín obyvateľov a ich príčiny. Pokiaľ nie sú totožné s morálnymi a právnymi normami majoritnej spoločnosti, vedú ku konfliktu.

Základné etické problémy, s ktorými sa sociálny pracovník stretáva a musí o nich rozhodovať:

- ▶ KEDY zasahovať do života občana a jeho rodiny, skupiny, či obce
 - ▶ KTORÝM sociálnym prípadom dať prednosť a venovať čas na dlhodobé výchovné pôsobenie
 - ▶ KOLKO pomoci a starostlivosti poskytnúť, aby stimulovali klienta k zmene postojov a zodpovednému jednaniu a neviedli k zneužitiu
 - ▶ KEDY prestať so sociálnou terapiou a poskytovaním služieb a dávok sociálnej pomoci.
- Zároveň sa musí pristupovať a brať na zreteľ typológia klientov na základe ich veku, aktivít a správania sa navonok ako aj z pohľadu problémovej situácie, v ktorej sa nachádzajú.* (Slovák, 2009. s. 27).

Sociálna práca je zameraná taktiež na praktickú činnosť, každý kto prijme jej normy, princípy, hodnoty, ktoré tvoria základnú časť tohto povolania, má jednať v súlade s nimi nielen vo svojom profesionálnom živote, ale aj v živote súkromnom.

Etika sociálnej práce sa utvárala v procese jej profesionalizácie a je zhrnutá v Medzinárodnom etickom kódexe pre profesionálnych sociálnych pracovníkov, ktorý bol spracovaný Medzinárodnou federáciou sociálnych pracovníkov v roku 1976, bol doplnený a schválený v roku 1990 v Buenos Aires.

Medzinárodný etický kódex a početné národné kódexy vykazujú istú jednotnosť, ktorá môže byť považovaná za časť teórie sociálnej práce, tvoriacu tzv. filozofiu sociálnej práce, ktorá je rovnaká bez ohľadu na rozdielne sociokultúrne a politické situácie.

Osobnosť sociálneho pracovníka

V procese vývoja sociálnej práce sa postupne vytváral obraz ideálneho sociálneho pracovníka, z ktorého vyplynulo, že podstatou sociálnej práce je komunikácia s ľuďmi, inštitúciami, spoločnosťami, organizáciami, atď.

Sociálny pracovník, by mal mať kladné osobnostné vlastnosti a cnosť dobrého človeka: poctivosť, spravodlivosť, pravdovravnosť, pracovitosť. Jeho jednanie má vzbudzovať dôveru a záujem ľudí, ktorí s ním prichádzajú do kontaktu. Uviesť osobnostné vlastnosti sociálneho pracovníka, tak aby sa neidealizoval jeho obraz je dosť problematické.

Je však možné uviesť niekoľko charakteristík, ktoré vychádzajú z ich vôle a sociálni pracovníci ich teda môžu sami ovplyvňovať:

- vlastnosti zrelej osobnosti, ku ktorej patrí predovšetkým citová vyrovnanosť, stálosť (t. j. primerané reagovanie na situácie, ktoré môžu vzniknúť pri styku s klientmi). Pracovníci prílišne podliehajú emóciám a súcitu, čo môže viesť k nerealistickému

riešení problému. Na druhej strane však sociálny pracovník musí preferovať citový záujem (v správnej miere) o klienta ako človeka seberovného, ktorému pomáha.

- schopnosť empatie (vžitie sa do pocitov druhého, hľadieť na svet jeho očami),
- citová stabilita,
- sebaovládanie,
- sebakontrola,
- životný optimizmus – nie však nereálny (prehnaný), ale prameniáci z viery v ľudí, v možnosť pozitívneho ovplyvnenia ich osobnosti.

Záver

Dodržiavanie etiky je teda stále aktuálnym problémom na hociktorom pracovisku, ktorý sa nedá vyriešiť zo dňa na deň.

Dôsledné osvojenie si etiky profesie by malo byť i kritériom vhodnosti danej profesie pre konkrétneho pracovníka. Skrz výkon konkrétnej odbornosti na seba pracovník berie i nepísanú mravnú a právnu zodpovednosť za jednanie v súlade s príslušnými profesijnými hodnotami.

Počas vzdelávania by mal byť dôsledne premyslený vzťah profesijných a osobných hodnôt pracovníka, aby sa predišlo situáciám, kedy oprávnené predpokladané profesijné hodnoty ustupujú hodnotám osobným. Do hry vstupujú i hodnoty klienta, o ktorých nemusíme mať vždy presnú predstavu, a hodnoty spoločnosti. (Fisher, 2008 – II)

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] BANKS, S., 2001. *Ethics and values in social work*. New York: Palgrave. 2. vyd. 2001. 217 s. ISBN 0-333-94798-3
- [2.] BEAUCHAMP, T.L. a J.F CHILDRESS, 2001. *Principles of biomedical ethics*. 5th ed. New York: Oxford University Press. 2001. 454 s. ISBN 0-19-514332-9
- [3.] BROZMANOVÁ GREGOROVÁ A., 2010. Základné predpoklady morálneho jednanie v sociálnej práci. In *Etika sociálnej práce*. s. 378-383. Hradec Králové: Gaudeamus. 2010. ISBN 978-80-7435-037-5
- [4.] CLARC, CH. L., 2000. *Social Work Ethics. Politics, Principles and Practise*. New York: Palgrave. 2000. 228 s. ISBN 978-0-333-71934-3
- [5.] DÁVIDEKOVÁ, M., 2010. Etické hodnoty a dôstojnosť v sociálnej práci. In *Aplikovaná etika v sociálnej práci a ďalších pomáhajúcich profesiách*. Bratislava:

- Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave. 2010. s. 45-50. ISBN 978-80-89271-89-4
- [6.] FILOVÁ Z., LEVICKÁ, J. 2010. Etické problémy v sociálnej práci. In *Etika sociálnej práce*. s. 126-131. Hradec Králové: Gaudeamus. 2010. ISBN 978-80-7435-037-5
- [7.] FISHER, O., 2008(II). Role hodnot v etice pro sociální práci. In FISCHER, O. a R. MILFAIT. *Etika pro sociální práci*. Praha: JABOK. 2008. s. 59-71. ISBN 978-80-904137-3-3
- [8.] JANDEJSEK, P., 2008. Sociální práce jako profese lidských práv. In Fischer, O. et al. *Etika a lidská práva v sociální práci*. Praha: Centrum sociálních služeb. 2008. s. 51-59
- [9.] NEČASOVÁ, M., 2008. Profesionalismus a etické kodexy v sociální práci. In: FISCHER, O. a R. MILFAIT. *Etika pro sociální práci*. Praha: JABOK. 2008. s. 72-94. ISBN 978-80-904137-3-3
- [10.] SLOVÁK, P. et al. 2009. *Metodická príručka pre vyučovanie ľudských práv v odbornom vzdelávaní a príprave*. Bratislava: ŠIOV, 2009 ISBN978-80-89247-15-8. 88s.
- [11.] SLOVÁK, P. 2010. *Etické aspekty komunikácie s dospelievajúcimi z pohľadu pomáhajúcej profesie*. In MÁTEL, A. – SCHAVEL, M. – MÜHLPACHR, P. – ROMAN, T. 2010. *Aplikovaná etika v sociálnej práci a ďalších pomáhajúcich profesiách*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety. 2010. s. 344-353. ISBN 978-80-89271-89-4. 413 s.
- [12.] STRIEŽENEC, Š. 2001. *Úvod do sociálnej práce*. Trnava: Vydavateľstvo AD, 2001. s. 215. ISBN 80-967589-6-9.
- [13.] ÚLEHLA, I., 2004. *Umění pomáhat*. Praha: Slon. 2004. 128 s. ISBN: 978-80-86429-36-6

Kontakt

Anita Dávidová Vidrová, PhDr.
 Základná škola Jozef Gregora Tajovského
 Tajovského č. 1, 903 01 Senec
 E-mail: anitadavidova@azet.sk

Peter Slovák, PhDr., PhD.
 E-mail: pet.slovak@gmail.com

Etické dilemy v sociálnej práci

Ethical Dilemmas in Social Work

Martina PAVLOVÁ, Štefánia TELEPJANOVÁ, Darina WICZMÁNDYOVÁ

Abstrakt

Medzi hlavné ciele sociálnej práce patrí zlepšenie životných podmienok ľudí a pomoc pri uspokojovaní ich základných potrieb, najmä ľuďom, ktorí žijú v chudobe, alebo sú akýmkoľvek spôsobom utláčaní. Sociálni pracovníci sa snažia zmiernovať a odstraňovať rôzne formy sociálnej nespravodlivosti, pričom sa pri vykonávaní svojej práce bežne stretávajú s etickou dilemou. S prihliadnutím na túto skutočnosť a fakt, že pojem etická dilema sa za posledných pár rokov nielen na Slovensku ale na celom svete stala javom, ktorý si „zaslúži“ našu pozornosť, sme sa rozhodli priblížiť ju z pohľadu sociálnej práce. V príspevku sa zameriame na to, čo sú to etické dilemy, ako vznikajú, ako ich riešiť opierajúc sa o etický kódex sociálnych pracovníkov Slovenskej republiky. Poukážeme na oblasti sociálnej práce, v ktorých sa etické dilemy najčastejšie vyskytujú a uvedieme niekoľko dilematických situácií z praxi.

Kľúčové slová

sociálny problém, dilema, etická dilema, konzultovanie, pocit viny

Abstract

The main objectives of social work include improving people's living conditions and to help meet their basic needs, especially those living in poverty, or are in any way oppressed. Social workers seek to mitigate and eliminate various forms of social injustice, while carrying out their task commonly faces with an ethical dilemma. Taking into account this fact and the fact that the concept of an ethical dilemma in the last few years not only in Slovakia, but the whole world has become a phenomenon that "deserves" our attention, we decided to approach it from the perspective of social work. In this contribution, we will focus on what are the ethical dilemmas that arise, deal with them, relying on the Code of Ethics for Social Workers of Slovak Republic. We will point out areas of social work in which ethical dilemmas occur frequently and list a number of practical dilemma situation.

Key words

social issue, dilemma, ethical dilemmas, consult, feeling of guilt

II. APLIKOVANÁ ETIKA V SOCIÁLNEJ PRÁCI

Etika podnikání v oblasti služeb využívaných seniory

Business Ethics in the Field of Services Used by Seniors

Jaroslava PAVELKOVÁ

Abstrakt

Příspěvek je věnován implementaci podnikatelské etiky v oblasti služeb využívaných seniory. Na praktickém příkladu poskytování služeb veřejnosti (předváděcí prodejní akce), které jsou pro svoji lákavou nabídku často využívány staršími spoluobčany, je představeno porušování etiky v podnikání (morální zásady, etika v jednání se zákazníky a klienty). Představené aktivity v podobě pochybných nákupů na předváděcích akcích, profesionálně zaměřených na cílové skupiny sociálně slabších spoluobčanů, včetně důchodců, které je dostávají do finančního zadlužení až exekuce. Jen dodržování zásad etického jednání a dobré vztahy, fungující širší rodina, působení masových komunikačních prostředků, důsledně prováděná sociální prevence a úprava stávající legislativy může zlepšit ochranu spotřebitele před socioekonomickým propadem.

Klíčová slova

Etika, morálka, podnikání, služby prodejní, senioři, prevence

Abstract

Contribution is dedicated to the implementation of business ethics in the field of services used by seniors. On the practical example of the provision of services to the public (showroom sales event), which are for its tempting menu often used the older fellow, is introduced in violation of the ethics in business (morals, ethics in dealing with customers and clients). Presented in the form of activities of questionable purchases on demonstrations, professionally focused on target groups socially fellow citizens, including pensioners, which is getting into the financial debt to execution. Only respect for the principles of ethical conduct and good relations, a functioning extended family, effect of mass means of communication, consistently carried out social prevention and edit an existing legislation can help protect consumers from socio-economic slump.

Key words

Ethics, morality, business, sales services, seniors, prevention

Úvod

Člověk je tvor společenský a potřebuje žít ve společnosti. To je také důvod proč, se již od svého prehistorického vývoje sdružoval v různá společenství, která mu zajišťovala možnost přežít (zajišťování potravy, bezpečí, péče o potomky aj.). Tyto potřeby naplňuje společnost také v současnosti, ovšem za mnohem složitějších podmínek, jež vyvstávají z postmoderní doby 21. století. I když se vše děje v mnohem složitějších podmínkách, často

s různorodějšími potřebami, neměla by v chování lidí ve všech oblastech lidské činnosti chybět etika a z ní vyplývající morální chování.

Etika

Podle R. Bureše (1991, s. 3) je etika označována jako nauka o morálce. Morálkou můžeme rozumět vědní disciplínu o odpovědném jednání uvnitř lidského bytí (v běžném životě morálka vystupuje jako redukováný soubor příkazů či norem chování, o kterých se většinou již dále nediskutuje). Představíme-li si etiku v obecné rovině, jedná se obvykle o etické chování, mravy a morálku z pohledu zkoumání její podstaty, vzniku a historického vývoje v čase a prostředí, včetně zákonitostí, kterými jsou morální normy určovány (teorie etiky). Otázkami základních morálních hodnot, máme-li na mysli dobro a zlo, se zabývá tzv. normativní etika, která představuje morální kodex chování člověka (vysvětluje správné či špatné chování jedince, v čem je možné vidět jeho smysl, poslání a naplnění lidského života (Synek a kol., 2003).

Součástí řešené problematiky je také etický kodex, který podle A. Mátela (in Mátel a kol. 2010, s. 53), označuje soubor písemně formulovaných etických principů, hodnot a standardů relevantních a normativních pro jednotlivou profesi, instituci nebo organizaci. Autor v rámci typologie deontologických kodexů rozlišuje etické kodexy na základě více kritérií (např. specifika profese, resp. profesní činnost, rozlišuje etický kodex zdravotnického pracovníka, sociálního pracovníka, policisty, učitele, etický kodex psychologické činnosti atd.; z hlediska státního území, aj.).

V současné době etika postupně hlouběji proniká do jednotlivých profesních oblastí, stává se jejich součástí a obsah nabývá konkrétnějších podob (např. lékařská etika, novinářská etika, etika sociální práce, etika v podnikání, managementu aj.).

Podnikatelská etika

Jedním z typů profesní etiky je podnikatelská etika, zabývající se morálními normami v oblasti podnikání, všeobecně uznávanými pravidly, jejichž dodržování není vynutitelné zákony (Vaněk, 1992; Kárníková, 1997; Seknička, 1997; Rolný, 1998). Zabývá se „dobrým“ podnikatelským chováním nad rámec psaného zákona z existujících vazeb podnikatelského subjektu z hlediska etického podnikání ve vztahu podnikatelského subjektu (organizace, firmy) vůči vnějšímu prostředí, tj. etické jednání vzhledem k zákazníkům, klientům, odběratelům, dodavatelům, partnerům, konkurenčním subjektům, státním institucím, včetně

životního prostředí. Řeší i vztahy uvnitř samotné organizace, firmy, tj. etické chování vůči kolegům, kolegyním, nadřízeným, podřízeným, včetně vztahu organizace jako celku. Etický kodex v tomto případě představuje písemně zpracované morální normy obsahující konkrétní podnikatelskou činnost (patří mezi základní organizační dokumenty subjektu). Zpravidla obsahuje např. respektování zákonů; bezpečnost a kvalitu produktů; konflikty zájmů a jejich řešení; morální uzavírání pracovních smluv; bezpečnost a zdraví v podniku, firmě; vztahy k dodavatelům, zákazníkům a klientům; morální stanovení cen; zacházení s informacemi aj. Seznámení s interním etickým kodexem a upozorněním na jeho následné uplatňování v práci patří do vstupního zaškolení nového pracovníka firmy (např. řešení nestandardních situací, stanovení zvyšování důvěryhodnosti firmy). Konečným efektem je pak kvalita, jednotná komunikace se zákazníky, standardizace postupů a jednání, apod.¹³ V podnikatelské sféře implementací etických principů, nástrojů a metod do podnikatelské činnosti, může být také individuální přístup a osobní odpovědnost ze strany podnikatele, jako to nabízí Sdružení obrany spotřebitelů, které vydalo nálepkou „zde nediskriminujeme“. Tu si může na svoji provozovnu nalepit podnikatel (prodejce, poskytovatel služeb), který absolvoval odborný kurz a řídí se korektním přístupem k zákazníkovi. Tato aktivita souvisí s přijetím Antidiskriminačního zákona č. 198/2009 Sb., jehož přijetím Česká republika splnila povinnost Evropské unie. Jak uvádí výše zmíněný dokument, nadstandardní je pak aplikace „vzorového etického kodexu podnikatele“, který začleňují státy EU do Směrnic a Nařízení. Obsahuje tyto priority: ochranu životního prostředí, trvalé budování firemní kultury a zlepšování profilu firmy, odpovědnost za ekologicky šetrné výrobky, pravdivou a otevřenou komunikaci s veřejností (zákazníky, obchodními partnery, akcionáři) a pravdivé informace o vlivu činnosti firmy na životní prostředí. Zahrnuje tedy sociální, morální a ekologickou odpovědnost.

Neetické podnikání

Článek, věnovaný firemní kultuře¹⁴ ve snaze definovat, co je v podnikání neetické uvádí, že v praxi je více neetického, než etického. Jako příklady jsou uvedeny:

- Neplacení závazků obchodnímu partnerovi
- Nevyvážená smlouva s jednostranně výhodnými podmínkami obsahující ustanovení, že podmínky jsou oboustranně vyvážené
- Zneužívání postavení zákazníka k prodlužování splatnosti faktur

¹³⁾ <http://www.bosston.cz/clanek/eticky-kodex-etika-podnikani>

¹⁴⁾ <http://www.pomocpodnikateli.cz/etika-v-podnikani>

- Nedodržování ústních a mnohdy ani písemných ujednání
- Úmyslné neplnění platných právních norem
- Podávání zkreslených, či nepravdivých informací

Ekonomicko-sociálně znevýhodněné skupiny

Mnoho hledisek lidského života je ovlivňováno postavením člověka v socioekonomické hierarchii. Ekonomické rozdíly jsou mimo jiné vytvářeny tím, že skupiny, žijící v méně příznivých podmínkách přistupují rozdílně ke vzdělání, kvalitě bydlení, stravování, trávení volného času.

Za znevýhodněné skupiny obyvatelstva můžeme považovat skupiny, které jsou vytěsněny mimo běžný život společnosti. Proces postupného oddělování jedinců či skupin od hlavního proudu společnosti lze chápat jako sociální vylučování (socio-ekonomický propad). K základním zdrojům společnosti patří zaměstnání, vzdělání, bydlení, zdravotní péče a sociální ochrana. Proces, v jehož rámci je jedinci či celé skupině obyvatelstva znesnadněn či zcela zamezen přístup ke zdrojům, pozicím a příležitostem, které umožňují zapojení do sociálních, ekonomických a politických aktivit majoritní společnosti, lze označit termínem sociální vyloučení (Schavel 2012). K těmto skupinám patří:

- Dlouhodobě nezaměstnaní,
- Příslušníci etnických menšin,
- Osoby se zdravotním postižením,
- Osoby předlužené,
- Migranti,
- Osoby s nízkou kvalifikací,
- Osoby, pro které se stal život „na sociálních dávkách“ běžným životním stylem,
- Osoby s různými druhy závislostí,
- Děti, které žijí v ohrožených rodinách, tj. v rodinách nefunkčních, chudých, mnohopočetných, s nezaměstnanými rodiči a v rodinách, ve kterých dochází k násilí (tyto děti mají často nižší vzdělání, zhoršené zdraví a mají méně příležitostí a podnětů k tomu, aby se náležitě sociálně vyvíjely),
- Osoby, které žijí ve znevýhodněných oblastech s vysokou nezaměstnaností, nízkou kvalitou bytového fondu, se špatnou dopravní obslužností apod. (Vybíhal a kol., 2011),
- Osoby propuštěné z výkonu trestu,

- Matky na mateřské dovolené,
- Matky s malými dětmi,
- Senioři

Riziko sociálního vyloučení se zvyšuje u jedince, u něhož dochází ke kumulaci výše uvedených znevýhodnění, např. jedinec dlouhodobě nezaměstnaný, s nízkou kvalifikací, žijící ve znevýhodněné oblasti. Finanční problémy s následným předlužením akcelerují jeho vylučování z běžného života společnosti na její okraj s velmi obtížným návratem zpět.¹⁵

Sociálním vyloučením jsou ohroženy ty skupiny obyvatel, které mají oslabenou vazbu minimálně k jedné ze tří ucelených integračních rovin (Matel, Schavel 2011). Na základě průzkumu o rozsahu a průběhu sociálního vyloučení v Evropě se prokázalo, že v české společnosti jsou ohroženy sociálním vyloučením tytéž skupiny obyvatelstva jako v celé Evropě: etnické menšiny, zdravotně postižení, migranti, izolovaní jedinci. Etnická příslušnost a obecně rasa jsou v evropské populaci významným rysem struktury chudoby a nerovnosti. Chudoba je mezi příslušníky etnických skupin četnější než mezi majoritní populací. Neprojevuje se jen jako nejistota zaměstnání a nízký příjem, respektive nezaměstnanost. Má povahu širších nevýhod: snížených životních šancí a zúžené kvality života, nerovnosti v přístupu k lékařské péči, ke vzdělání aj. (Mareš 1999, 55).

Starší populace

V kontextu dnešního komplikovaného světa, v kterém je pro dospělou populaci složité se vůbec vyznat, se nejvíce zaskočenou jeví starší generace občanů – **seniorů**. Demokracie a nově vzniklý pocit svobody, ve skutečnosti život pod tlakem konzumní společnosti, s sebou přináší naléhavé krize v osobním životě, kdy právě pro tuto věkovou kategorii je obtížné – v důsledku snížení schopností – vlastními silami zvládnout svoji životní situaci. Podle Hany Janečkové (in Matoušek a kol. 2005, 163) bývá starý člověk charakterizován svou příslušností k věkové skupině definované dosažením 60, resp. 65 let. Je spojován se sociálním statutem důchodce; je považován za neaktivního či neproduktivního a předpokládány jsou i zdravotní charakteristiky spojené s involucí – ztrátou funkčních schopností, morbiditou a postupnou ztrátou soběstačnosti. Podle lékařů je staří individuální pojem a multifaktoriální jev, který závisí na zdravotním stavu, vzdělání, sociálním prostředí, životním stylu atd.,“ potvrzuje přední česká expertka na problematiku stárnutí Tamara Tošnerová (2009).

Nevhodné finanční výdaje

Neuváženým finančním výdajům a následků za ně jsou vystaveni lidé starší věkové kategorie. Právě důchodci bývají nejsnadnějším terčem nebankovních společností, které mohou využít jejich neznalosti a nezkušenosti s půjčkami. Díky složitým smlouvám jsou následně účtovány částky za vedení účtů, předčasné splacení půjček a mnohé další poplatky (nepřehledné systémy úroků a smluvních pokut), až uvalení exekuce na majetek.¹⁶

Exekutorská komora (2012) zpracovala unikátní studii o počtu seniorů v exekuci. Z analýzy vyplývá, že exekuci čelí 45.241 starobních důchodců. Jedná se o 2 % z celkového počtu seniorů, jimž je vyplácena starobní penze. Senioři tak tvoří pouze 7,5 % z celkového počtu všech osob, proti nimž soudy nařídily exekuci. I když počet penzistů v exekuci v posledních třech letech roste, má Česko lepší průměr než sousední Slovensko, které s pěti a půl miliony obyvatel hlásí bezmála 36.000 důchodců v exekuci.¹⁷

Většina seniorů, kteří čelí exekuci, si s sebou přinesla dluhové potíže z produktivního věku. Exekuce se nejčastěji v 76 % případů týkají čerstvých důchodců, tzn. lidí ve věku 60 až 63 let. Buď proti nim soudy nařídily exekuci již před penzí, nebo na samém začátku penze, nicméně v důsledku dluhů, jež vznikly v pracovním životě (např. při výkonu živnosti). Počet důchodců a lidí pobírajících nemocenskou, kteří jsou v exekuci, vloni výrazně vzrostl. K 1. lednu 2013 stát musel krátit dávky již 67 614 důchodcům (11 % proti roku 2011) a 3700 (23 %) nemocným uvedla Česká správa sociálního zabezpečení (nezabavitelná částka od 1. 1. 2013 činí podle příslušné právní úpravy 6064,66 koruny plus 1516,16 koruny na každou vyživovanou osobu).¹⁸

Naopak příčiny exekucí vedených proti starším lidem jsou jiné. Tito lidé se stávají např. obětí předváděcích akcí, zájezdových nabídek, teleshoppingových reklam nebo neseriózních podomních prodejců či dealerů. Mnohdy také nemalou měrou dotují své potomky či vnoučata. Právě na tuto věkovou skupinu se nyní zaměřuje Exekutorská komora ČR. Domovům pro seniory nabízí praktická školení, v bezplatných poradnách přednostně objednává klienty starší 60 let.¹⁹

Závažným problémem pro seniory jsou úvěry, půjčky a nákupy na předváděcích akcích (Pavelková 2012). Spotřebitelské organizace proto seniory neustále varují, aby se nenechávali

¹⁶) <http://www.koncimsdluhy.cz/oddluzeni-senioru>

¹⁷) <http://www.zijemenaplno.cz/Clanky/a1173-Tisice-senioru-jsou-zatizeny-exekuci-na-duchod.aspx>

¹⁸) <http://www.duchodovareforma.cz/aktuality/seniori-v-exekuci/>

¹⁹) <http://www.ekcr.cz/1/aktuality-pro-media/908-seniori-v-exekuci-13-11-2012?w=>

přemluvit k neuváženému nákupu drahého zboží, nebrali si nechtěné úvěry a zbytečně se nezadlužovali. Podle serveru Finanční noviny.cz již dříve sdružení Spotřebitel.net uvedlo, že největší nebezpečí pro starší lidi představují prodejní akce, kde prodejci návštěvníky přesvědčí k nákupu. Prodejci nacvičenými triky vyvíjejí psychologicky nátlak a manipulují s potenciálními kupci, vyvolávají zmatky, podávají jim alkohol a nechávají podepisovat předkupní smlouvy, které jsou ve skutečnosti kupní s vysokými cenami, a to vše profesionálně a rychle. Rovnou jim často poskytují i půjčky. O problém se konečně začala důsledněji zajímat i média (investigativní dokumentární film natočený Silvií Dymákovou v roce 2013 nazvaný „Šmejdi“ o nekalých praktikách na předváděcích akcích). Dokument pro širokou veřejnost dokonce odvysílala i veřejnoprávní televize. I když spotřebitele v ČR chrání Novela spotřebitelského zákona o úvěru (dne 25. února 2013 pod číslem 43/2013 Sb. vyhlášena ve Sbírce zákonů České republiky novela zákona č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru, která se snaží postihovat některé nečestné praktiky na trhu spotřebitelských úvěrů v České republice), dovoluje udělit pokutu, která může být až 100 tisíc korun, neodradila firmy v pokračování organizace předváděcích akcí po celé republice a dále lákat důvěřivé seniory na tyto prodejní aktivity, kde se jim bez jakýchkoliv etických zásad, norem a přístupů firemních kodexů snaží pod psychickým nátlakem vnutit nekvalitní věci, které nepotřebují. Jedná se o vnucování údajně výhodných zájezdů, rozdávání obálek se slevovými kupony, super polštářů, příkrývek, masážních přístrojů, nádobí, či zázračně léčebné bio lampy nevalné kvality.

Používají i další nekalé praktiky. Senioři pak nedokáží vzniklé závazky plnit a dostávají se do složitých finančních situací. Další z nebezpečí, kterému jsou senioři vystaveni, jsou předražené telefonní linky (začínající číslicí 9), které lákají na poskytování půjček či spotřebitelských úvěrů. Minutová sazba je ukryta pod čtvrtou a pátou číslicí. Neboli pokud někdo telefonuje třeba na číslo 900 994 068, pak musí počítat s tím, že za minutu hovoru zaplatí 99 korun. Že případné sjednání půjčky není záležitostí dvou minut, je zřejmé. Tím spíše, že zisky firem poskytujících tímto způsobem úvěry, jsou často založeny víc na drahé telefonní lince než na případných úrocích z půjčky.²⁰

Do finančních nesnází (Pavelková 2012, 2013), se může senior dostat i následkem gamblerství, které dnes ve společnosti představuje závažný sociálně-patologický jev. Jinou cestou do problémů je i neuvážené ručení, často v rodině, např. dětem.

²⁰⁾ http://www.tyden.cz/rubriky/byznys/cesko/exekuce-senioru-prudce-rostou-kolik-jim-stat-musi-nechat_198620.html.

Na druhé straně je ale nutné konstatovat, že i přes upozorňování rodinnými příslušníky, přáteli, komunitou, či médii, mnozí senioři (a to nejen starší spoluobčané) opakovaně navštěvují tyto prodejní akce a prohlubují tak svojí finanční nestabilitu).

Pomoc nabízí Organizace Člověk v tísni, která se dlouhodobě zabývá otázkami tíživých životních situací, které vznikají v důsledku nedostatečných znalostí finančních produktů. Její zkoumání vedlo k závěru, že řada firem a jednotlivců nabízejících údajně „výhodné“ půjčky, ve skutečnosti dopředu spekuluje na to, že se jejich oběti nebudou moci efektivně bránit. Výsledkem její práce je „Index predátorského úvěrování“.²¹

Rada seniorů od července 2006 zřídila bezplatnou právní poradnu v Domě odborových svazů v Praze 3, na náměstí W. Churchilla 2. Domovům pro seniory nabízí praktická školení, v bezplatných poradnách přednostně objednává klienty starší 60 let, centralizuje kontakty na další poradenská centra. Navíc disponuje právníkem, jehož specializací je spotřebitelské právo (zájemci, který si neví rady s právy a povinnostmi plynoucími např. ze smlouvy o koupi zboží, poskytují základní rady).²²

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách přinesl dlouho očekávané cílené aktivizace těchto skupin. Sociálně aktivizující služby pro seniory jsou upraveny v § 66 tohoto zákona; § 31 prováděcí vyhlášky k tomuto zákonu definuje sociálně aktivizující služby jako ambulantní, terénní i pobytové, poskytované osobám v důchodovém věku nebo osobám se zdravotním postižením ohroženým sociálním vyloučením (Oblast péče o zdravotně a společensky nedeficitní populaci formou sociální prevence a depistáže (stárnoucí a stará populace; Sociálně terapeutické činnosti – aktivity, jejichž poskytování vede k rozvoji nebo udržení osobních a sociálních schopností a dovedností podporujících sociální začleňování jedince → vhodné k implementaci získávání informací finanční gramotnosti a jejich využití v praktickém životě; Pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí – pomoc při komunikaci vedoucí k uplatňování práv, pomoc při vyřizování běžných záležitostí → možná využití získaných dovedností z finanční gramotnosti v běžných životních situacích; Nabízí se nenásilně implementovat znalostí a dovedností finanční gramotnosti do základních činností a úkonů do Sociálně aktivizujících služeb; Zprostředkování kontaktu se společenským prostředím – zájmové, vzdělávací a volnočasové aktivity).

²¹⁾ <http://www.clovekvtsini.cz/index2.php?id=113&idArt=1633>

²²⁾ <http://www.zijemenaplno.cz/Clanky/a1173-Tisice-senioru-jsou-zatizeny-exekuci-na-duchod.aspx>

Prevence finanční zadluženosti – získávání kompetencí v oblasti finanční gramotnosti

Vzhledem k rychlému stárnutí české populace v nadcházejících dekádách se budoucí důchodci nebudou moci spoléhat pouze na státní zabezpečení, tak jako tomu bylo doposud (Preuss 2012). Ostatní formy zabezpečení na stáří budou hrát čím dál větší roli. K tomu, aby si občané vybrali vhodný produkt či formu zajištění na stáří, je nezbytná základní znalost finanční problematiky, jako prevence propadu do státní sociální sítě.²³

Téměř tři čtvrtiny české populace jsou naprosto stabilně přesvědčeny, že by se o důchody lidí měl postarat stát, nikoli každý člověk sám o sebe. Naprostá většina lidí souhlasí s drobnými anebo do budoucna i se zásadnějšími změnami současného systému důchodového zabezpečení, zavedení nějakého úplně jiného systému však ztrácí podporu. Posiluje se solidarita, přibývá lidí, kteří schvalují zvýšení plateb sociálního pojištění. Snížení důchodů nebo prodloužení věku odchodu do důchodu jsou nadále tabu.

Citované výsledky pocházejí z výzkumu STEM provedeného na reprezentativním souboru obyvatel České republiky starších 18 let, který se uskutečnil ve dnech 31. října až 7. listopadu 2011. Respondenti byli vybíráni metodou kvótního výběru. Na otázky odpovídal rozsáhlý soubor 1257 respondentů. Názory našich občanů na to, zda by se na stáří měl finančně zabezpečit každý sám, anebo aby se o lidi postaral stát, se vůbec nemění. Skoro tři čtvrtiny lidí by ponechaly raději na státu, aby jim zajistil stáří svými příspěvky.²⁴

Mnoho aspektů lidského života je ovlivňováno postavením člověka v sociálním rozvrstvení. Socioekonomicky podmíněné rozdíly v úrovni zdravotního stavu a péči o něj jsou mimo jiné vytvářeny tím, že skupiny níže postavené v socioekonomické hierarchii žijí v méně příznivých podmínkách z hlediska přístupu ke vzdělání, kvality bydlení, stravování, trávení volného času, cestování, atd. V posledních letech se v psychologii zdraví věnuje značná pozornost vztahu mezi postavením člověka ve společenské hierarchii a jeho zdravotním stavu.

Vzdělávání seniorů v oblasti socioekonomických kompetencí

- Smyslem cílených aktivit je zvýšit šance starší populace získat a udržet si socioekonomické kompetence tedy finanční gramotnost a dalších sociálních dovedností.
- Pokud se člověk dostane do tzv. dluhové pastí, tedy situace, kdy splácení jednoho či více úvěrů řeší za pomoci úvěru dalšího, nebo je na něj uvalena exekuce, stává se pro

²³⁾ http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Narodni_strategie_Financniho_vzdelavani_MF2010.pdf

²⁴⁾ <http://stem.cz/clanek/2288>

nej výhodnější snížit své legální příjmy, ze kterých je exekuce či úvěrová splátka vypočtena na minimum a přesunout svoji činnost do černé ekonomiky.

- Pojem socioekonomické kompetence v sobě zahrnuje finanční gramotnost (tj. peněžní, informační a rozpočtovou gramotnost) a další měkké dovednosti (tj. komunikační a prezentační dovednosti, které vedou ke zvýšení uplatnění na trhu práce).

Prevence finanční zadluženosti a sociálního vyloučení

- Zákonné předpisy a opatření v rámci státu
- Aktivity České obchodní inspekce
- Akceptování etiky a mravnosti, upravené právními normami a jejich interpretací podnikatelskými subjekty
- Žádoucí je i spolupráce s médii se všemi jejich možnostmi.
- Největší úlohu ovšem nese dobře připravený sociální pracovník, odborník v oboru sociální práce, který je navíc znalý problematiky finanční gramotnosti.
- Sociální poradenství nejen základní ale i odborné – řešení potřeb v konfliktu se společnostmi, etika
- Intervence, osaměle žijící důchodci
- Prevence, vyhledávání osamělých seniorů
- Duchovní a pastorační činnost

Důležitá je implementace finanční gramotnosti do vzdělávání sociálních pracovníků a pomáhajících profesí pro možnou edukaci cílové skupiny starších spoluobčanů. Jak konstatuje J. Pavelková (2011), záměrem je neformální přístup implementace základních kompetencí o finančním předlužování do povědomí seniorů (poskytnutí základních informací o povaze osobních a rodinných financí pro seniory s jednoduchými metodami vytváření a řízení osobních a rodinných rozpočtů, s řešení nejčastějších situací, předcházení stavů insolvence a metodami jejich řešení – naučit je efektivnímu a ne-rizikovému ekonomickému chování). Prevence spočívá také v detailní informovanosti o nebezpečí ze zadlužení z důvodu aktivit nečestných firem na předváděcích akcích.

Závěr

Jen důsledná implementace etiky a mravnosti, upravené právními normami do pracovních aktivit podnikatelských subjektů, se může stát reálnou prevencí ochrany každého klienta. Záleží pouze na povědomí lidí ve společnosti o tom, co je spravedlivé, etické a morální.

Celkové klima ve společnosti, lidské vlastnosti a priority jednotlivců jsou pak určujícím kritériem, zda je společnost na úrovni.²⁵ Součástí etiky a morálky by měla být určující pro úroveň společnosti i jistá míra důstojnosti, kterou si každý z nás zaslouží.

Seznam bibliografických odkazů

- [1.] BUREŠ, R. 1991. *Základy etiky*. Praha : MŠMT ČR, 1991. 31 s. ISBN 80-900096-5-4.
- [2.] KÁRNÍKOVÁ, J. 1997. *Etika v podnikání a v řídicí práci*. Praha : VŠE, 1997. 136 s. ISBN 80-7079-524-7.
- [3.] JANEČKOVÁ, H. 2005. *Sociální práce se starými lidmi*. Praha : Portál, 2005, 163-193. ISBN 80-7367-002-X. In MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi : specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 1. Praha : Portál 2005. 352 s. ISBN 80-7367-002-X.
- [4.] MAREŠ, P. 1999. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1999. 248 s. ISBN 80-85850-61-3.
- [5.] MÁTEL, A.; SCHAVEL, M. et al. 2011. *Aplikovaná etika v sociální práci*. Brno : Institut mezioborových studií, 2010. 236 s. ISBN 978-80-8782-13-0.
- [6.] MÁTEL, A.; SCHAVEL, M. et al. 2011. *Aplikovaná sociální patológia v sociálnej práci*. Bratislava : ZaSPsv. Alžbety, 2011. 267 s. ISBN 978-80-8132-009-5.
- [7.] PAVELKOVÁ, J. 2011. Vzdělávání v otázkách finanční gramotnosti pro znevýhodněné občany. In *Sociální a ekonomická integrácia a dezintegrácia v bezpečnosti jedinca a spoločnosti*. Trenčín : SpoSoIntE, 2011, s. 165-173. ISBN 978-80-89533-02-2.
- [8.] PAVELKOVÁ, J. 2012. Potřeba vzdělávání dětí a mládeže v oblasti finanční gramotnosti. In *Aspekty kvality života venované 15. výročiu založenia UCM v Trnave*. Trnava : Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2012, s. 116-121. ISBN 978-80-8015-435-8.
- [9.] PAVELKOVÁ, J. 2013. Sociální a vzdělanostní souvislosti finanční gramotnosti. *Socioekonomické a humanitní studie*, 2013, vol. 3, no. 1, p. 62-65. ISSN 1804-6800.
- [10.] PAVELKOVÁ, J.; PREUSS, K.; DOLEŽAL, M. 2011. *Education in Financial Literacy for Disadvantaged*. In *Clinical Social Work*. ISSN 2222-386X, 2011, vol. 2, no. 6, p. 70-84.

²⁵⁾ <http://www.bosston.cz/clanek/eticky-kodex-etika-podnikani>

- [11.] PREUSS, K. 2012 Finanční gramotnost ve světle reform. In *Sociální a vzdělanostní souvislosti finanční gramotnosti*. Praha : BIVŠ, 2012, s. 13-20. ISBN 978-80-7265-224-2.
- [12.] PREUSS, K.; PAVELKOVÁ, J.; GORDEEVA, A.; DOLEŽAL, M. 2011. *The Strategic Aspects of Corporate Social Responsibility from the Perspective of Social Integration of Individuals*. In *Clinical Social Work*. ISSN 2222-386X, 2011, vol. 2, no. 6, p. 30-35.
- [13.] ROLNÝ, I. 1998. *Etika v podnikové strategii*. 1. vyd. Boskovice : Albert, 1998. 130 s. ISBN 80-85834-53-7.
- [14.] SEKNIČKA, P. a kol. 1997. *Úvod do hospodářské etiky*. Praha : Codex Bohemia, 1997. ISBN 80-85963-40-X.
- [15.] SCHAVEL, M. et al. 2012. *Sociální prevencia*. Liptovský Ján : Prohu, 2012. 267 s. ISBN 978-80-89535-06-4.
- [16.] 89535-06-4.
- [17.] SYNEK, M. a kol. 2003. *Manažerská ekonomika*. 3.vyd. Praha : Grada, 2003. 466 s. ISBN 80-247-738211; 0515-X.
- [18.] TOŠNEROVÁ, T. 2009. *Mezilidské vztahy v seniorském věku*. Ostrava : Computer Press, 2009. 240 s. ISBN 978-80-251-2104-7.
- [19.] VANĚK, J. 1997. *Základy sociální a ekonomické etiky*. Praha: VŠE, 1997. ISBN: 80-7079-344-9
- [20.] VYBÍHAL, V. a kol. 2011. *Slabikář finanční gramotnosti*. 2. aktualizované vydání. Praha : Cofet, 2011. 416 s. ISBN 978-80-9043-96-1-0.
- [21.] <http://www.pomocpodnikateli.cz/etika-v-podnikani> [2013-09-25].
- [22.] <http://www.bosston.cz/clanek/eticky-kodex-etika-podnikani> [2013-09-24].
- [23.] <http://www.zijemenaplno.cz/Clanky/a1173-Tisice-senioru-jsou-zatizeny-exekuci-na-duchod.aspx> [2013-09-25].
- [24.] http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Narodni_strategie_Financniho_vzdelavani_MF2010.pd [2013-09-24].
- [25.] <http://www.koncimsdluhy.cz/oddluzeni-senioru> [2013-09-25].
- [26.] <http://www.zijemenaplno.cz/Clanky/a1173-Tisice-senioru-jsou-zatizeny-exekuci-na-duchod.aspx> [2013-09-26].
- [27.] <http://www.duchodovareforma.cz/aktuality/seniori-v-exekuci/>[2013-08-26].
- [28.] <http://www.ekcr.cz/1/aktuality-pro-media/908-seniori-v-exekuci-13-11-2012?w=>[2013-09-20].

- [29.] http://www.tyden.cz/rubriky/byznys/cesko/exekuce-senioru-prudce-rostou-kolik-jim-stat-musi-nechat_198620.html [2013-09-25].
- [30.] <http://www.clovekvtisni.cz/index2.php?id=113&idArt=1633> [2013-09-25].
- [31.] <http://stem.cz/clanek/2288> [2013-09-20].
- [32.] Spotřebitel.net
- [33.] Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
- [34.] Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
- [35.] Zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru
- [36.] Antidiskriminační zákona č. 198/2009 Sb

Kontakt

Jaroslava Pavelková, doc. RNDr., CSc.
Fakulta sociálních věd UCM v Trnave
Bučianska ul. 4/A
917 01 Trnava
Slovenská republika
Lipnická 1540
198 21 Praha 9 – Kyje
Česká republika
E-mail: jaryk@post.cz

Etika sociální práce v penitenciární praxi

Miloslav JŮZL

Abstrakt

Příspěvek pojednává o etických přístupech zaměstnanců vězeňské služby vůči vězňům i vůči sobě. Za klíčové osoby v sociální práci autor považuje sociálního pracovníka a duchovního, dále vychovatele a speciálního pedagoga. Příspěvek je doplněn Etickým kodexem zaměstnance Vězeňské služby ČR.

Klíčová slova

sociální etika, vězeň, sociální pracovník, duchovní, věznice, etický kodex.

Abstract

The Article deal with ethical approach an employees prison service against prisoners and against each. Key persons are social worker and clairgymen, further educator and special educator. The article is accompanied by Code of ethics employee Prison service Czech Republic.

Key words

social Ethics, prisoner, social worker, clairgymen, prison service, code of ethics.

Etikou rozumíme vědeckou (filozofickou nebo teologickou) disciplínu, jejímž předmětem jsou správná pravidla (normy) lidského jednání neboli lidské praxe (Anzenbacher, 2004, s. 9).

Sociální etika je disciplína, jež má charakter etiky, jejímž tématem je sociální skutečnost. Sociální skutečností pak rozumíme společenskou povahu člověka jako relativně samostatnou předmětnou oblast. Tuto oblast lze charakterizovat podle Georga Simmela (1858-1918), klasika moderní sociologie a sociální filozofie, jenž uvádí, že podstata sociální skutečnosti neboli společnosti ve vzájemném působení mezi jednotlivci, kteří tuto společnost tvoří. Podle Simmela společnost v nejširším smyslu existuje tam, kde více jednotlivců vstupuje do vzájemného působení. Zvláštní příčiny a účely, bez nichž nikdy přirozeně nedochází k zespolečenštění, tvoří jakoby tělo, materiál sociálního procesu. Úspěch těchto příčin, úsilí o tyto cíle vyvolávají právě vzájemné působení, zespolečenštění mezi jejich nositeli: a to je forma, již ony obsahy nabývají. Celá existence speciální vědy o společnosti spočívá na oddělení oné formy od jejího obsahu pomocí vědecké abstrakce (Simmel), in: Anzenbacher, 2004, s. 7).

Pokud jde o příčiny a účely zespolečenštění, lze uvést pět dílčích oblastí, které patří k látce v sociální oblasti, a to ve všech epochách a světadílech, i když ve velmi rozdílných podobách:

- oblast rodinná, v jejímž rámci je řízena sexualita, rozmnožování, výchova, příbuzenské vztahy a péče;
- oblast vědění a dovedností, kde se rozvíjejí, aplikují a tradují znalosti a dovednosti;
- oblast ekonomická, kde se zajišťuje uspokojování materiálních potřeb;
- oblast politicko-právní, která zaručuje řád prostředky vlády a práva;
- oblast kulturně-náboženská, kde jde o světový názor a hodnotovou orientaci a jejich umělecké a kultovní vyjadřování.

Všechny uvedené dílčí oblasti jsou tématem sociální vědy, pokud je lze uchopit systémovými útvary pevných forem a struktur, jako soubory pravidelného, institucionalizovaného vzájemného působení (Anzenbacher, 2004, s. 8).

Křesťanská sociální etika je pokládána za jednu z teologických disciplín, již lze definovat s odvoláním na Písmo svaté. Křesťanská víra z něho čerpá směrodatné jistoty, jež jsou rozhodující pro veškerou křesťanskou praxi, a proto určují individuálně-etické i sociálně-etické reflexi určitý směr. V tomto smyslu tyto základní jistoty o podstatě a určení člověka a o lidské společnosti implikují nejobecnější kritéria pro uspořádání sociální skutečnosti, aby sloužila obecnému dobru.

Etika zkoumá to, jak se má člověk chovat. Podle Foucaulta však její cíle, metody i to, co podléhalo morálnímu soudu, byly velmi proměnlivé. Sexualita (jako důležitý faktor katolické morálky dneška) zřejmě nebyla tak důležitá pro Řeky, dokonce ani pro rané křesťany, zajímala je spíše strava (symbolem žádostivosti nebyl sexuální chtíč, nýbrž nestřídmost). Podobně se lišily cíle: nebyla to vždy snaha být na všechny hodným (tedy jakási dobrotivost, láskyplnost), ale např. čistota, sebeovládání, nesmrtelnost, harmonie s univerzem, soběstačnost, neochvějnost, nezávislost na společnosti (vzpomeňme na kyniky), Foucaultova estetika *existence* (život jako umělecké dílo, etika sebe-tvorby, nikoliv etika trýznivého sebezkoumání a hledání sama sebe, nýbrž spíše umění stát se jiným, vytvářet se jinak a nově). Zde proti sobě zajímavě stojí New Age, snažící se najít nejhlubší lidské jáství a realizovat jeho skrytý potenciál a Michel Foucault se Slavojem Žižkem (slovinským filozofem), snažící se zničit starou identitu a vytvořit zcela jiný, nový subjekt.

Můžeme-li mluvit o tom, že základním referenčním bodem etiky je lidské jednání směřující k jistému dobru, jde o natolik obecnou větu, že nám mnohé neprozradí. Ono směřování nemusí být teleologické, ale může být zacíleno na bdělost v přítomném okamžiku (typicky zen-buddhistická etika). Někdo by namítl, že základem etického jednání je stát se

ctnostným, dobrým, dokonalým. Jenomže to, co to bude znamenat, je opět podmíněno kulturními faktory.

Zásadní pro etiku snad je to, zda její hodnoty existují nezávisle na lidstvu nebo jsou jen výsledkem nahodilé lidské konvence. Opět však tento velký západní etický problém, problém objektivit etických hodnot, může být dobově podmíněnou jazykovou hrou západního myšlení. Jiné typy racionality možná o žádných etických hodnotách neuvažují, neoddělují je od života samého, etika je pro ně spíše sadou rad, pokynů, jak žít. Tyto pokyny pak nemusí mít garanci v objektivních etických hodnotách ani v lidské sociální smlouvě/dohodě, ale stojí za nimi zkušenost toho, kdo radí. Cílem není realizace nějaké vnější hodnoty-objektu etického zájmu, ale realizace života, který stojí za to, aby byl žit (Dolák, přednáška Sociální etika, září 2013).

Vězeňská služba a etika

Vězeňská služba je zvláštním druhem sociální služby – sociální práce. Lidský jedinec se v průběhu svého života může dostat do řady mezních a kritických situací nebo dokonce se jeho život odehrává v celém patologickém dění. Výslednicí je pak často jeho pobyt (ať krátkodobý, střednědobý, dlouhodobý nebo dokonce celoživotní) ve věznici, v izolaci od civilní společnosti. Vezmeme-li v úvahu, že v českých věznicích v průměru tráví život (po amnestii z počátku roku 2013) 16 tisíc vězňů, pak je to cca jeden a půl promile celkové české populace. O tyto lidi je zapotřebí se starat, zajistit jim vše potřebné k tomu, aby část jejich života stráveného za mřížemi proběhl v důstojných humánních podmínkách. Neboť samotným trestem je pro ně po určitou dobu (podle stupně provinění) ztráta svobody, o níž rozhoduje soud. Vězeňské službě tudíž nepřísluší osoby dále soudit, omezovat či trestat (kromě porušení řádu o výkonu trestu odnětí svobody), ale uplatňovat na nich specifickou sociální práci, jejíž zvláštnost spočívá v tom, že se vztahuje na osoby mravně a sociálně narušené a uplatňuje se „mezi zdmi“.

Péče o vězněné osoby je svěřena celému týmu odborníků, rozdělených podle charakteru jejich práce a zařazení na dané úseky:

- Oddělení logistiky zabezpečuje ubytování a ošacení vězňů (v tom je zahrnuta i péče o hygienu).
- Úsek stravování jako součást logistiky zajišťuje pro vězně stravu 3x denně.
- Oddělení ekonomické ve vztahu k vězňům hospodaří s rozpočtem, zajišťujícím provoz věznice a svým způsobem i s penězi vězňů, jež rozúčtovává.

- Oddělení zdravotní služby (lékaři a zdravotní sestry) dbá všestranně o zdraví vězněných osob, včetně zajištění péče o jejich chrup, v ženských věznicích jsou specialisté na gynekologické problémy apod. Nestačí-li vybavení vězeňských ambulancí, obrací se vězeňská služba na civilní nemocniční zařízení.
- Práci a pracovní zařazení vězňů zajišťuje výrobní oddělení a další příslušní pracovníci.
- Hlavní roli v sociální práci s odsouzenými i obviněnými hraje oddělení výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, disponující celým týmem specialistů, k nimž se řadí vychovatelé, vychovatelé – terapeuti, sociální pracovníci, speciální pedagogové, a psychologové. K nim svým posláním patří také dozorcí (příslušníci), kteří zajišťují celodenní režim vězňů a jsou prakticky s nimi stále ve styku, takže i oni mají svůj podíl na uplatňování sociální práce s nimi.
- Neméně důležitá úloha v sociální práci je svěřena i vězeňské duchovní službě a Vězeňské duchovenské péči.
- Ve věznici slouží také rozsáhlý tým příslušníků, kteří zajišťují vnitřní a vnější bezpečnost věznice a zároveň i eskortní službu. Ti se na sociální práci přímo nepodílejí, ale svým způsobem ji ochraňují.

Na sociální práci v penitenciární praxi vynakládá stát nemalé finanční prostředky a v současné době činí náklady na jednoho vězně denně 1.500 Kč. Ve svém důsledku se jedná o částku zhruba 14 miliard Kč ročně.

Realizace sociální práce ve vězeňství

Vzhledem k tomu, že podíl na sociální práci v penitenciární praxi má většina zaměstnanců věznice, soustředíme se ve svém pojednání pouze na klíčové pozice ve vězeňské službě s akcentem především na vězeňskou duchovní službu a Vězeňskou duchovenskou péči, jež je v systému sociální práce ve vězeňství relativně nejmladší (i když má hluboké historické kořeny) a v současné době není o její činnosti podáno reálné svědectví. Nelze ji vnímat pouze na okraji sociální práce ve vztahu k vězni, ale dát jí rehabilitované a vážené místo v této struktuře. Při popisu a přiblížení vybraných funkcí vycházíme z Nařízení generálního ředitele č. 21/2010.

Sociální práci v penitenciární praxi lze rozdělit na konkrétní, praktickou část a na abstraktní, duchovní část. Ať praktická či duchovní sociální práce a ať už je zajišťována kýmkoliv, na její realizátory se vždy vztahuje Kodex etiky zaměstnance vězeňské služby. Tento kodex je vyžadován u všech zaměstnanců, jak příslušníků, tak civilních zaměstnanců a má na vězně působit jednat v intencionálních dimenzích v souladu s právy a povinnostmi vězně, jednak v dimenzích funkcionálních – celkovou estetizací vězeňského prostředí, jež by

mělo eliminovat nekulturní prostředí minulých dob, jež přímo provokovalo k hrubému a nevhodnému chování vězňů. Kde jinde než v penitenciárním prostředí by měl platit Habermasův požadavek na etiku, že má-li být nějaké opatření eticky hájitelné, je třeba, aby se na něm dohodli všichni, kteří jím budou dotčeni. Nemusí sice přímo souhlasit, ale opatření musí být výsledkem procedur, které všichni považují za spravedlivé. Podstatnými znaky takových procedur je rovnost aktérů a absence nátlaku (Vavřík, 2010). Rovnost aktérů směrem k vězňům neplatí a absence nátlaku také ne.

Konkrétní (praktická) sociální práce

Na zabezpečení konkrétní sociální práce ve věznicích (a vazebních věznicích) se podílejí dvě klíčové funkce: vychovatel a sociální pracovník (s převahou žen – sociálních pracovníc).

Úloha vychovatele:

Vychovatel je členem týmu, jehož základním úkolem je komplexní výchovná, vzdělávací, diagnostická, sociální a preventivní činnost zaměřená na celkový rozvoj osobnosti a na socializaci, resocializaci a reedukaci včetně cílených opatření k optimalizaci vzdělávacího a resocializačního procesu a realizaci protidrogové prevence v rámci věznice. Jeho sociální práce s odsouzenými je výsledkem těchto činností:

- zná osobně a pedagogicky usměrňuje jemu svěřené odsouzené, zná sociální vztahy a skupinovou atmosféru v přidělené skupině,
- vede osobní karty odsouzených, provádí průběžné zápisy postihující probíhající naplňování účelu výkonu trestu odsouzeného,
- podílí se na hromadně organizovaných akcích, dbá na kázeň odsouzených, na pořádek a upravenost ubytovacích prostor a motivuje odsouzené k přiměřené estetické úpravě,
- realizuje svěřenou kázeňskou pravomoc, zpracovává návrhy na přerušení výkonu trestu, povolování volného pohybu mimo věznici, dočasného opuštění věznice, účasti odsouzených na akcích mimo věznici, návštěv bez zrakové a sluchové kontroly a přeřazování odsouzených do jiného typu věznice nebo jejich přemístění, podílí se na výběru odsouzených k zařazení do práce,
- zná odsouzené mající sklony k sebepoškození, útekům, odsouzené vytipované jako možné objekty napadení nebo možné pachatele násilného jednání, odsouzené, kteří jsou vyšetřováni nebo obžalováni z další trestné činnosti, a ty, jimž by měl být nařízen další nepodmíněný trest odnětí svobody nebo přeměněn trest podmíněný na trest nepodmíněný, vytipovává odsouzené s aktuálními psychickými problémy,

- podílí se na zkoumání příčin vzniku mimořádných událostí a navrhuje příslušná opatření k jejich řešení, předcházení a eliminaci,
- spolupracuje s příslušníky vykonávajícími dozorní službu a předvádění odsouzených,
- podílí se na zajištění organizačního chodu oddělení tím, že u svěřených odsouzených:
 - a) vede početní a jmenný přehled, rozhoduje o jejich ubytování do jednotlivých ložnic nebo cel,
 - b) zabezpečuje kontrolu korespondence odsouzených a uskutečňování telefonických hovorů,
 - c) zabezpečuje realizaci práv odsouzených zejména na přijetí a odesílání korespondence a balíčků, na přijetí návštěv, provádění nákupů, vycházek a telefonických hovorů a k tomu vede příslušnou evidenci, vyjadřuje se k návrhu na přiznání a výši sociálního kapesného,
 - d) zprostředkovává vyřizování žádostí, stížností a podnětů a styk s odsouzených s ostatními zaměstnanci věznice, pravidelně organizuje shromáždění odsouzených za účelem projednávání otázek souvisejících s jejich životem ve věznici,
 - e) navštěvuje pravidelně pracoviště svěřených odsouzených s cílem zajištění potřebné spolupráce s mistry při komplexní realizaci zacházení,
 - f) zabezpečuje přístup odsouzených k právním předpisům upravujícím výkon trestu a k vnitřnímu řádu věznice,
 - g) předkládá požadavky na materiálně technické vybavení ubytovacích prostor, zabezpečení chodu jemu svěřeného úseku a na odstraňování zjištěných závad a nedostatků,
 - h) realizuje v příjmovém oddělení poučení odsouzených o právech a povinnostech podle zákona či vyhlášky a seznamuje je s vnitřním řádem věznice, zaznamenává chování a jednání odsouzených do osobní karty včetně upozornění na případnou specifiku osobnosti odsouzeného.

Jak je vidět, paleta činností v sociální práci vychovatele je velmi pestrá a různorodá. Pouze vzdělaný, zkušený a erudovaný vychovatel je schopen veškeré uvedené aktivity zvládat. Praktická sociální práce v penitenciární praxi má však ještě širší záběr, a proto se na ní podílí další klíčový odborník věznic – sociální pracovník.

Úloha sociálního pracovníka

Sociální pracovník, na rozdíl od vychovatele, jehož činnost v penitenciární praxi je mnohem pestřejší, je odborný zaměstnanec, jehož základním úkolem je samostatná sociální

práce, která se vztahuje na osobu ve výkonu trestu po celou dobu, kdy je „za mřížemi“, zejména je však zaměřena na plynulý přechod odsouzených do řádného občanského života. Při její realizaci dbá na zajištění a dodržení standardů kvality poskytovaných sociálních služeb:

- podílí se na vytváření koncepce zacházení s odsouzenými, programů zacházení a na zpracování návrhu vnitřní diferenciaci odsouzených,
- zpracovává společně s ostatními odbornými zaměstnanci konkrétní programy zacházení svěřených odsouzených, přitom podle potřeby spolupracuje s příslušnými orgány sociálního zabezpečení, podílí se na vyhodnocení účinnosti programů zacházení v oblasti své působnosti a navrhuje jejich změny,
- poskytuje samostatné sociálně právní poradenství, provádí výchovnou a poradenskou činnost v oblasti sociální práce,
- je garantem kontinuální sociální práce, v jejímž rámci udržuje přímé pracovní kontakty s orgány státní správy, církvemi, charitativními a zájmovými občanskými sdruženími v místě věznice i v místě trvalého pobytu odsouzených; zprostředkuje příslušnému orgánu sociálně právní ochrany dětí pravidelné sledování vývoje dítěte, o které odsouzená žena pečuje ve věznici,
- navazuje potřebné kontakty s blízkými osobami svěřených odsouzených, podílí se na řešení sociálních problémů, u mladistvých odsouzených si vyžádá v součinnosti se speciálním pedagogem, nepředcházel-li výkonu trestu výkon vazby, opis zprávy orgánu péče o mládež; v součinnosti se speciálním pedagogem požádá zákonného zástupce a příslušný orgán sociálně právní ochrany dětí o vyjádření k formě a obsahu přípravy mladistvého na budoucí povolání; podílí se na výběru odsouzených zařazení do práce, rekvalifikace a vzdělávání,
- předkládá odborná stanoviska k přeřazování odsouzených v rámci vnitřní diferenciaci, v návaznosti na změny chování a jednání jemu svěřených odsouzených navrhuje umístění odsouzených do krizového, výstupního a specializovaného oddělení, oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením a do bezdrogové zóny. Podílí se na rozhodování o zařazení odsouzených do seznamu objektů napadení či ohrožení a vytipování konfliktních a psychicky labilních odsouzených,
- spolupodílí se na zkoumání příčin vzniku mimořádných událostí ve vztahu k vězněným osobám a navrhuje ze sociálního hlediska příslušná opatření, vedoucích k jejich řešení, prevenci a eliminaci,
- podílí se na návrhu k rozhodování o udělení přerušování výkonu trestu, povolování volného pohybu mimo věznici, dočasného opuštění věznice, účasti odsouzených na akcích mimo věznici, návštěv bez zrakové a sluchové kontroly a přeřazování odsouzených do jiného typu věznice nebo jejich přemístění,

- podílí se na zpracovávání konkrétních programů jednotlivých odsouzených, na vyhodnocování jejich úspěšnosti a na navrhování změn programu zacházení,
- podílí se na zpracování průběžného hodnocení programu zacházení a hodnocení zasílaných věznicí příslušným orgánům,
- podává návrh výše sociální výpomoci při výstupu z výkonu trestu,
- vypracovává sociální posouzení, sociální diagnózu a individuální socioterapeutický plán v rámci komplexní zprávy s příslušným doporučením pro program zacházení, přičemž výběr diagnostických metod je na jeho uvážení,
- v rámci individuálního a skupinového zacházení s odsouzenými má jeho práce charakter sociální terapie, směřující k sociální rehabilitaci.

Podle popisu funkce je sociální pracovník nejvýše postavenou pozicí v hierarchii konkrétní sociální práce v penitenciární praxi. Neobejde se však bez vazeb na duchovní sociální práci dalších specialistů, která je neméně důležitá, než sociální práce konkrétní.

Extramurální programy

Praktickým projevem konkrétní sociální práce v penitenciární praxi jsou extramurální programy. Jedná se o programy orientované za „zeď vězení“. Jsou zaměřeny na vytvoření a udržení či posílení vazeb odsouzených mimo vězení. Jsou posilovány vztahy odsouzeného k rodině, k přátelům, ale nikoliv ke známým z kriminální subkultury.

Patří sem především diferenciovaný způsob návštěv a styků odsouzeného s rodinou, který může být časově omezen i komunikačními prostředky, např. komunikace vedená pouze telefonem, bez možnosti fyzického kontaktu po možnost několikahodinové návštěvy manželky či družky bez jakéhokoliv dozoru v jistém soukromí (návštěva bez zrakové a sluchové kontroly), nebo přerušování trestu za účelem návštěvy rodiny.

Kontakt se světem za zdí se umožňuje také návštěvám spolupracovníků odsouzeného ve vězení, seznamování vězňů se změnou reálií, ke kterým došlo během jeho pobytu ve vězení. Proto jsou odsouzení před ukončením trestu zařazováni do tzv. výstupního (dříve předpropouštěcího) oddělení, kde jsou připravováni na výstup z vězení, zajišťují si oblečení, zaměstnání, další sociální potřeby v součinnosti se sociálními pracovníky, vychovateli, duchovními a dalším odborným personálem tak, aby jeho přijetí civilním světem bylo co nejvíce bezproblémové (šok ze svobody a propuštění). Tak se nazývá psychická reakce individua na znovunabytou svobodu a volnost. Ta se často realizuje několikadenním pitím, promiskuitním sexem a snahou co nejvíce si užít toho, co nebylo za mřížemi možné. Brzy se tak vyčerpají prostředky, jež měl propuštěný k dispozici, a pak je nasnadě další zločin – a

cesta zpět. Proto se klade na extramurální metody mimořádný důraz, aby se tomu zabránilo a důraz na kvalitní sociální práci prováděnou před odchodem jedince z vězení (Mezník a kol., 1996, s. 51).

Abstraktní (duchovní) sociální práce

Duchovní sociální práce v penitenciární praxi spočívá v poskytování všestranné péče o duši jedince ve výkonu trestu odnětí svobody. Je stejně důležitá jako konkrétní - materiální sociální práce zabezpečovaná sociálním pracovníkem či vychovatelem. Ve věznici se na ní podílejí specialisté, vybavení duchovními a legislativními nástroji na zprostředkování duchovní sociální práce, jež je vzhledem ke specifčnosti vězeňského prostředí a skladbě klientů, také specifická. Patří sem sociolog, psycholog, speciální pedagog – a duchovní. Vynecháme první dvě pozice a soustředíme se na činnost a duchovní sociální práci speciálního pedagoga a duchovního.

Speciální pedagog

Speciální pedagog z pohledu sociální práce v penitenciární praxi je jednou z nosných funkcí ve věznici, neboť svou rozsáhlou činností se stává hvězdicovým mostem mezi vychovatelem, sociálním pracovníkem, sociologem, psychologem i duchovním, ale i dozorcí, zdravotníky apod. Je odborným zaměstnancem – specialistou, jemuž by z charakteru popisu jeho funkce příslušel spíše název sociální pedagog. Garantuje u svěřených odsouzených odbornou úroveň realizace programu zacházení a vnitřní diferenciaci. K jeho úkolům patří:

- zpracovává koncepci vzdělávací a sociální práce s odsouzenými při zachování zásad vnější a vnitřní diferenciaci, jež obsahuje zpravidla cílovou skupinu odsouzených, dále rozpracovává jednotlivé složky výchovy v konkrétních projektech včetně personálního, finančního a materiálního zabezpečení,
- provádí pedagogickou diagnostiku a zpracovává pedagogické posouzení v rámci komplexní zprávy s příslušným doporučením, v němž jsou akcentovány zejména vzdělávací a sociální aspekty,
- zpracovává konkrétní programy zacházení s osobní zodpovědností příslušných specialistů, podílí se na jejich vyhodnocování, revizi a aktualizaci,
- podle svého zaměření osobně vede další aktivity zaměřené na vzdělávání a sociální práci s cílem zamezení páchaní další trestné činnosti po propuštění na svobodu, a jež umožňují vést řádný soběstačný život,

- sleduje kvalitu účasti odsouzených v programech zacházení a sleduje účinnost působení těchto programů na změny chování odsouzených,
- usměrňuje metodicky v rámci své odbornosti vychovatele v oblasti vedení jednotlivých aktivit se zaměřením na vzdělávání a sociální práci,
- vyjadřuje se a předkládá stanoviska k přeřazování odsouzených v rámci vnitřní diferenciaci, v návaznosti na změny v chování a jednání jemu svěřených odsouzených, navrhuje umístění odsouzených do krizového, výstupního, specializovaného oddělení, oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením a do bezdrogové zóny,
- spolupracuje v součinnosti se sociálním pracovníkem se zákonným zástupcem mladistvého při řešení přípravy mladistvého na budoucí povolání, podílí se na výběru odsouzených k zařazení do práce, vzdělávání a rekvalifikace, zabezpečuje všeobecné a odborné vzdělávání odsouzených v případě, že ve věznicí není přímo zřízeno školské vzdělávací středisko Středního odborného učiliště Vězeňské služby,
- je odborným garantem skladby knihovního fondu a výběru dalších médií z hlediska vhodnosti specifiky programů zacházení a účelu výkonu trestu,
- provádí pedagogické pohovory z podnětu odsouzených. Zaměstnanců nebo na základě vlastních poznatků, poskytuje poradenskou pedagogickou pomoc v souladu s povahou daného případu a podmínkami, zabezpečuje individuální pedagogickou a sociální péči o odsouzené, kteří jsou v krizových psychických stavech,
- spolupodílí se na zkoumání příčin vzniku mimořádných událostí ve vztahu k vězněným osobám a navrhuje z pedagogického hlediska příslušná opatření, vedoucí k jejich řešení, prevenci a eliminaci,
- plní další úkoly pedagogického a sociálního charakteru.

Duchovní

Se změnou společenských podmínek po roce 1989 došlo k postupnému obnovení působení duchovních v mnoha oblastech života společnosti, např. zakládáním (či spíše obnovením) církevních škol, ale i v armádě a také ve věznicích. Činnost duchovních se řídí zákonem č. 3/2002 Sb. o církvích a náboženských společnostech. V podmínkách českého vězeňství ji začali zajišťovat zpočátku členové občanského sdružení Vězeňská duchovenská péče a až od roku 1997 se do pastorační činnosti zapojila vězeňská duchovní služba. Ve vazebních věznicích a věznicích to znamená, že v nich působí profesionální duchovní, kteří jsou zaměstnanci vězeňské služby (kaplani); legislativně byla vězeňská duchovní služba posvěcena až v roce 2001 nařízením (tehdy) generální ředitelky č. 27/2001 (Sochůrek, 2007). Ani toto

nařízení již však dnes není v platnosti; bylo nahrazeno novým, č. 15/2011 o organizaci duchovní služby ve Vězeňské službě České republiky a jež je přílohou habilitační práce.

Náboženská výchova je tradiční součástí metod zacházení s vězni. Vedle obrovské tradice má i zkušenosti z jednání s vězni. Poskytuje náboženskou a sociální službu těm odsouzeným, kteří byli věřícími již před odsouzením podle jejich potřeb a zvyklostí. Na druhé straně nabízí nevěřícím vězňům nové životní dráhy a kontakty, naděje ve víře, ale také pokoru a snahu vyrovnat se s trestným činem a uloženým trestem, přijmout vyšší hodnoty a životní smysl. Cestou pokání, studiem Bible a duchovními cvičeními se snaží kněží odsouzené odpoutat se od kriminální subkultury (Mezník a kol., 1996). Kromě toho však zástupci jak vězeňské duchovní služby, tak také Vězeňské duchovenské péče také zprostředkovávají kontakty s rodinou, s prací po propuštění do civilního života a v kontinuální postpenitenciární péči jsou s bývalými odsouzenými nadále v kontaktu a suplují tak roli sociálního kurátora a sociálního pracovníka – naplňují úlohy sociální práce.

Ještě před patnácti lety Mezník a kol. (1996) konstatuje, že v řadě evropských zemí má náboženská péče výrazné úspěchy a v řadě věznic pracuje jeden i více kněží různých církví v jednom vězení a starají se o odsouzené. Bohoslužby jsou hodně navštěvované a v každém vězení je prostorná kaple či kostel.

V České republice byly po letech ateistické výchovy a brutálního potlačování víry i primitivního ateismu byly zpočátku programy duchovní služby hodnoceny rozporuplně. Nebyl k dispozici kvalifikovaný a zkušený tým duchovních pro práci ve vězení, nebyla adekvátní legislativa, a ani vězni nebyli připraveni přijímat duchovní náboženskou péči. Náboženské programy teprve hledaly svou formu, obsah a metody duchovní i sociální práce. Teprve čas ukázal, že duchovní péče a náboženské programy mají své opodstatnění a u řady nevěřících mají pozitivní psychohygienický efekt (Mezník a kol., 1996).

Současné výzkumy prezentované v diplomových pracích potvrzují vzrůstající vliv duchovních ve vězeňské službě, a tudíž jejich nezastupitelné a nezpochybnitelné místo i význam v duchovní službě a sociální práci v penitenciární praxi.

V současné době lze bez pýchy potvrdit, že česká (ale i slovenská) vězeňská služba tento deficit odstranila a může vězněným osobám nabídnout stejně hodnotnou duchovní péči. Dále se může pochlubit, že v „nejtvrdších“ českých věznicích (se zvýšenou ostrahou a s výkonem doživotních trestů), na Mírově a ve Valdicích, jsou v rámci areálu věznice renovovány krásné původní barokní kostely, v nichž se konají bohoslužby.

Duchovní ve věznicích jsou také tradičně vnímáni jako garanti dodržování lidských práv a humánního zacházení s obviněnými a odsouzenými, ale také přímo etických přístupů, zrovna tak jako speciální pedagog. Výrazně se podílejí na plnění programů zacházení s vězňenými nejen v oblasti pastoračních, ale i dalších (především sociálních a vzdělávacích aktivit, protože spolupracují se všemi specialisty oddělení výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody. Mnozí se podílejí i na plnění dalších úkolů, neboť při zacházení s vězni lze jen obtížně stanovit přesné hranice působení jednotlivých zaměstnanců. Na duchovního se často obrací vězeň, který má osobní problémy. Duchovní pak navazuje kontakty se sociálním pracovníkem, s psychologem, speciálním pedagogem či s lékařem. Zároveň dodržuje zachování zpovědního tajemství řídicí se zvláštními ustanoveními. Duchovní sami dobře vědí, kde existuje jeho hranice a jak se v dané situaci zachovat tak, aby je neporušili. V případě připravovaného útěku či vzpory nebo dokonce vraždy zaměstnance vězeňské služby musí jít zpovědní tajemství stranou (Sochůrek, 2007).

Po shrnutí všech faktorů uváděných v této kapitole dochází autor k závěru, že to byla především církev a její duchovní, kdož stáli u zrodu sociální práce v penitenciaristice, spočívající nejen v charitě, ale i v duchovní a duševní péči, ve vzdělávání, v poslední útěše vězně či kontaktech s vnějším světem a v celé řadě neviditelných, ale účinných životních pomoci.

Etické chování a vůbec podpora etického chování zaměstnanců vězeňské služby upravuje Kodex profesní etiky. Za nejdůležitější lze považovat články ve vztahu k vězňům 2 a 4.

Kodex profesní etiky zaměstnance Vězeňské služby České republiky podporuje zákonnost a žádoucí standardy chování příslušníků Vězeňské služby České republiky ve služebním poměru a občanských zaměstnanců Vězeňské služby České republiky v pracovním poměru v návaznosti na právní předpisy platné ve Vězeňské službě České republiky. Současně slouží jako informace pro veřejnost o způsobu jednání, které může od zaměstnanců Vězeňské služby České republiky požadovat.

Článek 1

(1) Zaměstnanec Vězeňské služby České republiky (dále jen "zaměstnanec", pokud z dalších ustanovení nevyplývá jinak) vykonává profesi ve shodě s Ústavou České republiky, Listinou základních práv a svobod, v souladu s mezinárodními normami a závazky, které Česká republika přijala, zákony a dalšími právními předpisy a zároveň činí vše nezbytné, aby jednal v souladu s ustanoveními Kodexu profesní etiky zaměstnance Vězeňské služby České republiky (dále jen "Kodex profesní etiky").

(2) Za zaměstnance Vězeňské služby České republiky (dále jen "Vězeňská služba") se pro účely Kodexu profesní etiky považují příslušníci ve služebním poměru podle zvláštního právního předpisu¹⁾, zaměstnanci v pracovním poměru podle zákoníku práce a zaměstnanci, kteří vykonávají práci na základě dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr.

Článek 2

(1) Při plnění úkolů je povinností zaměstnance Vězeňské služby *jednat profesionálně, svědomitě, nestranně a ve vztahu ke všem osobám respektovat a chránit lidská práva, ctít lidskou důstojnost.*

(2) Zaměstnanec Vězeňské služby *je odpovědný za úroveň profesionálního výkonu své funkce, dbá o zvyšování kvalifikace, odbornosti i právního vědomí zejména v oblasti úcty k lidským právům.*

Článek 3

(1) Profesní etika zaměstnance Vězeňské služby je neslučitelná s šířením urážek, pomluv nebo nepodložených obvinění na adresu státních orgánů, institucí nebo jejich představitelů a s extrémistickými projevy na veřejnosti.

(2) Zaměstnanec Vězeňské služby se musí chovat tak, aby v době výkonu služby nebo v pracovní době, stejně jako mimo ně, nediskreditoval sebe ani nepoškodil prestiž Vězeňské služby.

(3) Zaměstnanec Vězeňské služby musí být při výkonu služby nebo práce vždy vhodně oblečen a upraven tak, aby nesnižoval vážnost a dobré jméno Vězeňské služby.

Článek 4

Jednání zaměstnance Vězeňské služby musí být tolerantní s vyloučením veškerého projevu diskriminace, vždy zdvořilé a korektní, bez ohledu na pohlaví osob, etnický nebo sociální původ, sexuální orientaci, národnost, majetkové poměry, zdravotní stav, věk, manželský a rodinný stav, víru a náboženství, členství nebo činnost v politických stranách, odborových organizacích a jiných sdruženích.

Článek 5

(1) S výkonem pracovní nebo služební činnosti zaměstnance Vězeňské služby je neslučitelné jakékoliv korupční jednání.

(2) Zaměstnanec Vězeňské služby nevyžaduje a nesmí přijmout žádné dary nebo jiná zvýhodnění, které by mohly ovlivnit zákonnost a nestrannost výkonu jeho pracovních nebo služebních povinností. Neposkytuje ani nenabízí nikomu žádnou výhodu spojenou s využitím svého profesního postavení nebo informací z pracovního nebo služebního poměru.

Článek 6

Zaměstnanec Vězeňské služby je povinen zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, o kterých se dověděl při výkonu své profese, nebo v souvislosti s ní a které mají zůstat utajeny před nepovolanými osobami, či které byly za takové výslovně označeny, pokud ustanovení zákona nevyžaduje jinak.

Článek 7

Zjistí-li zaměstnanec Vězeňské služby ztrátu, neodpovědné hospodaření s majetkem, podvodné nebo korupční jednání, anebo se oprávněně domnívá, že se na něm vyžaduje, aby jednal způsobem, který je v rozporu s právními předpisy nebo je neetický, oznámí toto bez zbytečného odkladu nadřízenému.

Článek 8

(1) Respektování ustanovení obsažených v Kodexu profesní etiky je součástí pracovního a služebního hodnocení zaměstnanců Vězeňské služby.

(2) Porušení Kodexu profesní etiky může být kvalifikováno jako porušení pracovní nebo služební kázně podle zvláštních právních předpisů.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] ANZENBACHER, A. (2004). Křesťanská sociální etika. Brno: CDK.
- [2.] DOLÁK, A. (2013). Přednáška Sociální etika. Brno: IMS Brno.
- [3.] JŮZL, M. (2011). Sociálně pedagogická role církve v penitenciární praxi. Brno: IMS Brno.
- [4.] MEZNÍK, J. a kol. (1995). Základy penologie. Brno: Masarykova univerzita.
- [5.] Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 39/2003.
- [6.] SOCHŮREK, J. (2007). Kapitoly z penologie III. Liberec: Technická univerzita.
- [7.] VAVŘÍK, M. (2010). The Three Theses by Jürgen Habermas. Sofia Philosophical Review, Vol. IV, No. 1., s. 101–113.

Kontakt

Miloslav Jůzl, doc. PhDr., Ph.D.

Ústav sociální pedagogiky na Institutu mezioborových studií v Brně

E-mail: miloslav.juzl@imsbrno.cz

Etika hospicové a paliativní péče

Miroslava KUBICOVÁ, Jarmila VEREŠOVÁ

Abstrakt

Každý z nás se dříve nebo později setká s umíráním a se smrtí. Smrt je nevyhnutelnou součástí života lidského a vztah člověka k umírání a ke smrti se v průběhu dějin měnil. V dnešní moderní společnosti obestírá umírání a smrt myšlenkově sociální tabu. Náš život se v posledním století výrazně změnil. Žijeme podstatně déle, ale platíme za to nemalou daň. Podstatně déle umíráme. Je důležité, aby každý z nás zaujal pozitivní postoj nejen k životu, ale také ke smrti, která, jak už jsme zmínili, je nedílnou jeho součástí.

Klíčová slova

Umírání, smrt, hospic, etika, paliativní péče.

Abstract

Each of us sooner or later meets with dying and death. Death is an inevitable part of human life and man's relationship to the dying and death changed in the course of history. In today's modern society there are some intellectually social taboos about the death and dying. Our life in the last century has changed significantly. We live much longer, but we pay for it considerable tax. We significantly longer die. It is important that each of us take a positive attitude not only to life but also to death, which, as we already mentioned, is an integral part of it.

Key words

Dying, death, hospice, ethics, palliative care.

Úvod

Pojem umírání je v lékařské terminologii synonymem terminálního stavu. Definice terminálního stavu uvádí, že v určitém čase dochází k postupnému a nezvratnému selhávání důležitých, vitálních funkcí tkání a orgánů, jehož výsledkem je zánik individua, tedy smrt. Terminální stav je „faktickým umíráním“, finálním procesem života (Haškovcová 1990, s. 372). V běžném životě je umírání chápáno jako závěrečná životní etapa. Umírání i smrt má v životě člověka své přirozené místo. Smrt patří nejen k životu, ale patří i do života. V minulých dobách se v průběhu svého života člověk na svou smrt připravoval. Prostřednictvím smrti jiných lidí poznával i svou smrt (Haškovcová 1990, s. 360). *Gorer tvrdí, že naše společnost je fascinována násilnou smrtí. S tím nelze než souhlasit. Násilí je všude kolem nás. Válečné konflikty, horory v televizi, sci-fi příběhy atd. Přirozená smrt je popisována jen zřídka* (Gorer, 1965).

Umírání dříve a dnes

Dříve lidé umírali většinou doma v přítomnosti svých blízkých. Umírání mělo po staletí stejný scénář. Pečovat o umírajícího bylo samozřejmostí. Také nemocný věděl, co se bude dít, až přijde jeho čas. Akceptovat smrt a poznávat roli, kterou budou hrát jako doprovázející osoba, se učily i děti. V dnešní době umírají lidé spíše v institucionálních zařízeních, kde jim je dopřán standardní ošetrovatelský komfort. Umírajícím je sice poskytována potřebná péče, dominantní je ale stále praktikismus a profesionalita. Stinné stránky institucionálního modelu jsou zřejmé a jejich společným jmenovatelem je chladná profesionální péče“ (Haškovcová, 2000, s. 31).

Umírání doma

Jak jsme již zmínili, dříve lidé umírali spíše doma. Lidská zkušenost se smrtí byla od nepaměti velmi důvěrná (Možný, 1990). Představy o umírání doma mohou být však i v mnohém iluzorní. Je velmi důležité, aby rodina chtěla, uměla a mohla zvládat péči o umírajícího. Jako perspektivním se jeví systém, který kombinuje pozitiva domácího modelu umírání s institucionalizovaným modelem. Buď se umírající vrátí do rodiny a bude do ní pozván profesionál, nebo umírající zůstane v nemocnici a k péči bude přizvána rodina. Jedním z možných řešení je hospic, kde je pacientům poskytována paliativní péče.

Paliativní péče

Paliativní péče je komplexní, aktivní a na kvalitu života orientovaná péče poskytovaná pacientovi, který trpí nevléčitelnou chorobou v pokročilém nebo terminálním stadiu. Cílem paliativní péče je zmírnit bolest a další tělesná a duševní strádání, zachovat pacientovu důstojnost a poskytnout podporu jeho blízkým.

Paliativní péči lze rozdělit na obecnou a specializovanou. Obecnou paliativní péči rozumíme dobrou klinickou praxi v situaci pokročilého onemocnění, která je poskytována zdravotníky v rámci jejich jednotlivých odborností. Jejím základem je sledování, rozpoznání a ovlivňování toho, co je významné pro kvalitu pacientova života (např. léčba nejčastějších symptomů, respekt k pacientově autonomii, citlivost a empatická komunikace s pacientem a jeho rodinou, manažerská zdatnost při organizačním zajištění péče a při využití služeb ostatních specialistů, zajištění domácí ošetrovatelské péče atd.). Obecnou paliativní péči by měli umět poskytnout všichni zdravotníci s ohledem na specifika své odbornosti (www.umirani.cz). Specializovaná paliativní péče je aktivní interdisciplinární péče poskytovaná pacientům a jejich rodinám týmem odborníků, kteří jsou v otázkách paliativní

péče speciálně vzdělání a disponují potřebnými zkušenostmi. Poskytování paliativní péče je hlavní pracovní náplní tohoto týmu (www.umirani.cz). Paliativní péče je u nás zatím nejčastěji poskytována pouze v hospicích.

Hospicová péče a její formy

Hospic je součástí širšího konceptu medicínské péče známé jako paliativní medicína. Nejde o léčení ve vlastním slova smyslu – nemoc již nelze vyléčit, proto se vhodnými medikamenty zvládá alespoň bolest. Člověk zde nachází útěchu a úlevu a to nejen od bolesti. Rodině nemocného je taktéž poskytována odborná pomoc včetně pomoci po smrti blízkého. V hospici se snaží o naplnění základních lidských potřeb (Svatošová, 2003). Důležitým pojmem, jež se váže k umírání je pojem sociální umírání. Jde o stav, kdy člověk sice žije, ale je vyvázan ze sociálních vazeb a interpersonálních vztahů, kdy je odtržen od všeho lidského a nelze jej vrátit do kontextu společnosti. Cílem všech snah je nedopustit, aby člověk nezemřel dřív psychicky a sociálně, než fyzicky (Haškovcová, 2000). V kontextu s hospicovou péčí je nevyhnutelné, aby se nemocný dostal do hospice včas. Existuje několik forem hospicové péče. Zde je uvádíme:

Domácí hospicová péče – je vázána na domácí prostředí nemocného, kde se péče o něj dělí mezi kvalifikované pracovníky a rodinu. Rozlišujeme pečovatelskou péči prováděnou profesionály (home care) a laiky (home help).

Stacionární hospicová péče - denní pobyty – denní stacionář je většinou součástí hospice. Nemocný do něj dochází na několik hodin denně a vrací se domů. Tento typ je velmi oblíbený v zahraničí.

Lůžková hospicová péče – tato péče je realizovaná v hospici, který má menší kapacitu než nemocnice, obvykle 25 lůžek. Pacient je přijímán při zhoršení stavu a po zlepšení se navrácí obvykle zpět domů (Haškovcová, 2000).

Specifické aspekty péče o umírajícího pacienta

Člověk by neměl zůstat v umírání sám, neměl by trpět nesnesitelnou bolestí a za všech okolností by měla být respektována jeho lidská důstojnost. Umírající, kteří nejsou schopni obvyklé komunikace a jeví se svému okolí neteční, svou situaci prožívají. Proto je prvotní chtít pomoci a lidsky se angažovat a to jak rodina, tak i lékař. V období blížící se smrti potřebuje člověk pomocnou ruku druhého člověka. Konkrétní formu pomoci je potřeba volit na základě potřeb nemocného a proto je nezbytné jeho přání znát. Ideální je, když se obě

strany dohodnou, lékař vytvoří jednotný scénář pomoci, který bude závazný a bude obměňován dle vývoje zdravotního stavu pacienta. Profesionál bude uplatňovat profesionální pomoc a emoční podporu. Rodina zajistí psychický komfort a bude se podílet na vlastním ošetřování. Postarat se a dočkat nemocného je přece naší morální povinností.

Změna psychiky v nemoci a umírání

V souvislosti se zdravotním stavem v tomto případě s nemocí a umíráním se mění také psychika člověka. Nelze se tutíž v našem příspěvku vyhnout, odborné veřejnosti zcela známým fázím podle *KÜBLER-ROSSOVÉ*:

- Negace, šok, popírání – „Ne, já ne, pro mne to neplatí. To není možné.“, „To je určitě omyl.“, „Zaměnili výsledky.“ – Navázat kontakt a získat důvěru.
- Agrese, hněv, vzpoura – „Proč zrovna já?“, „Čí je to vina?“, „Vždyť mi nic nebylo.“, Zlost na zdravotníky, zlost na zdravé lidi, vyčítá nespravedlnost apod.
- Smlouvání, vyjednávání – Hledání zázračných léků, léčitelů a diet. Ochoten zaplatit cokoliv. – Maximální trpělivost, ale pozor na podvodníky.
- Deprese, smutek – Smutek z utrpené ztráty. Smutek z hrozící ztráty. Strach z účtování. Strach o zajištění rodiny. – Trpělivě naslouchat, pomoci urovnat vztahy, pomoci hledat řešení (zajištění rodiny apod.)
- Smíření, souhlas – Vyrovnání, pokora, je čas loučení. „Dokonáno jest.“, „Do Tvých rukou...“ – Mlčenlivá lidská přítomnost, držet za ruku, utřít slzu. Pozor – rodina možná potřebuje pomoci víc než pacient (Svatošová, 2003). Tyto fáze však nemusí zákonitě mít tuto posloupnost.

Etické principy v péči o umírajícího

Povolání sestry bylo, je a bude nejen fyzicky náročné, ale především velmi psychicky náročné. Vyplývá to jak ze samotné podstaty ošetrovatelské profese, tak ze sociálních interakcí a komunikačních problémů (Křivohlavý, 2002). Přesto by měla sestra v péči o umírajícího dodržovat tyto zásady:

- jednat opravdově, neskrývat nejistotu a bolest,
- nic nepřehánět, vnímat a respektovat přání nemocného,
- dle situace zachovávat blízkost nebo odstup,
- udělat si čas, umírající vycítí, kolik času jsme mu ochotni věnovat,

- naslouchat a chápat, mluvit i mlčet s nadějí a nechat promlouvat symboly (Kutnohorská, 2007).

„Právě od našich umírajících pacientů se učíme poznávat pravé hodnoty života. Kdybychom byli schopni dosáhnout stádia přijetí již v mládí, prožili bychom mnohem smysluplnější život, dokázali bychom se radovat z maličkostí a jistě bychom měli i jiný žebříček hodnot“ (Kübler- Rossová, 1993, s. 236).

Etické úkoly umírajícího

Ač to zní neuvěřitelně, ale i umírání stejně tak jako život ukládá umírajícímu specifické etické úkoly:

- umírající člověk je eticky odpovědný,
- jedneje s ním až do poslední chvíle jako se svéprávnou bytostí,
- umírání poskytuje možnost objevit smysl uplynulého života jako celku,
- věnujte tomuto objevování čas,
- umírající se chce smířit se svým uplynulým životem,
- věřící chtějí uvést do pořádku svůj vztah k Bohu (Kutnohorská, 2007).

Závěr

Problematika umírání a smrti se týká každého z nás. V konečném stádiu je pacient mnohdy zcela závislý na poskytování ošetrovatelské péče. Naším úkolem je uvědomit si, že každý umírající člověk má nárok na důstojné zacházení a na respektování lidských práv. Nebojme se témat, jako jsou umírání a smrt a jako zdravotníci poskytujme cenné rady rodinným příslušníkům, a příbuzným našich nemocných a umírajících. Staňme se pro ně nejen oporou, ale také vrbou. Závěrem nám dovoluťe uvést citát starý jako lidstvo samo, který nás nutí k zamyšlení v dnešní moderní a uspěchané době: „Kdo ví, zda není život umíráním a smrt životem“. (Euripidés).

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] GORER, G. *Death, Grief and Mourning in Contemporary Britain*. London. The Cresset Press, 1965.
- [2.] HAŠKOVCOVÁ, H. *Thanatologie*. Praha: Galén, 2000. s. 191. ISBN 80 – 7262 – 034 – 7.

- [3.] KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie nemoci*. Praha: Grada Publishing a.s., 2002. 200 s. ISBN 80-247-0179-0.
- [4.] KUTNOHORSKÁ, J.: *Etika v ošetrovatelství*. Praha: Grada Publishing, 2007. 164 s. ISBN 978-80-247-2069-2.
- [5.] KÜBLER-ROSSOVÁ, E. *O smrti a umírání*. Turnov: Arica, 1993. ISBN 80-900134-6-5 .
- [6.] SVATOŠOVÁ, M. *Hospice a umění doprovázet*. Praha: Ecce homo, 2003. 150 s. ISBN 80-902049-4-5.
- [7.] www.umirani.cz

Kontakt

Miroslava Kubicová, Mgr.

Vysoká škola zdravotnická Praha o.p.s.,

Duškova 7, Praha 5, 150 00, Praha - Edukační centrum Vsetín, ČR

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, Bratislava

Katedra ošetrovatelstva

Jarmila Verešová, PhDr.

Vysoká škola zdravotnická Praha o.p.s.,

Duškova 7, Praha 5, 150 00, Praha - Edukační centrum Vsetín, ČR

Trnavská univerzita Trnava

Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce

Mäeutik a starostlivosť orientovaná na zážitky

Monika MAČKINOVÁ, Jana KEKETIOVÁ, Marta VAVERČÁKOVÁ

Abstrakt

Kvalita života môže zahŕňať otázky zmyslu života, charakteristiku prírodného a sociálneho prostredia človeka, fyzický a psychický stav človeka a taktiež subjektívne hodnotenie života – osobnú pohodu a spokojnosť.

Kľúčové slová

Mentálne postihnutie. Mentálna retardácia. Sociálne služby. Nové terapeutické metódy.

Abstract

The quality of life issue may embrace the questions about the purpose of one's life; the characteristics of one's natural and social environment, one's mental and physical condition and also subjective evaluation of life – one's peace of mind and contentment.

Key words

Mental disability. Mental retardation. Social Services. New methods of therapy.

Úvod

Je poslaním každého človeka prežiť svoj život dôstojne a čestne, byť šťastným, robiť veci lepšie, veľa prijímať, veľa rozdávať. Zdravotníctvo a zariadenia sociálnych služieb sú bez pochyb jedno z najväčších sietí inštitúcií kde máme možnosť plniť túto úlohu v tých najširších dimenziách. Veríme že v ňom pracujú ľudia, ktorí v ňom naplňajú svoje poslanie, ktorí tu realizujú svoje ušľachtilé vlohy a nadanie, ktoré sú určite prvotným kritériom pre voľbu tohto povolania. Žiť za každých okolností dôstojne je neľahké a pokúšať sa o to treba každý deň. Pre chorých je treba sa vždy nejakým spôsobom obetovať.

V posledných rokoch bolo v ošetrovateľskej starostlivosti v zariadeniach sociálnych služieb mnoho noviniek, mnoho nových metód a bližších poznatkov o ľuďoch, ktorí sú chorí na demenciu.

Mäeutik je ošetrovateľský model od Dr. Cora van der Kooij, metóda od Sokratesa pomáhajúca klientovi a sestre vzájomne sa pochopiť. Model je používaný hlavne v nemecky hovoriacich krajinách. Slovo Mäeutik pochádza z gréčtiny a znamená podľa Sokratesa: „*Pôrodné asistentky umenia.*“ V praxi to znamená, využitie zručnosti a schopnosti klientov a ich podpora a vedenie so strany ošetrovateľského tímu. Podľa Dr. Cora van der Kooij, ktorá

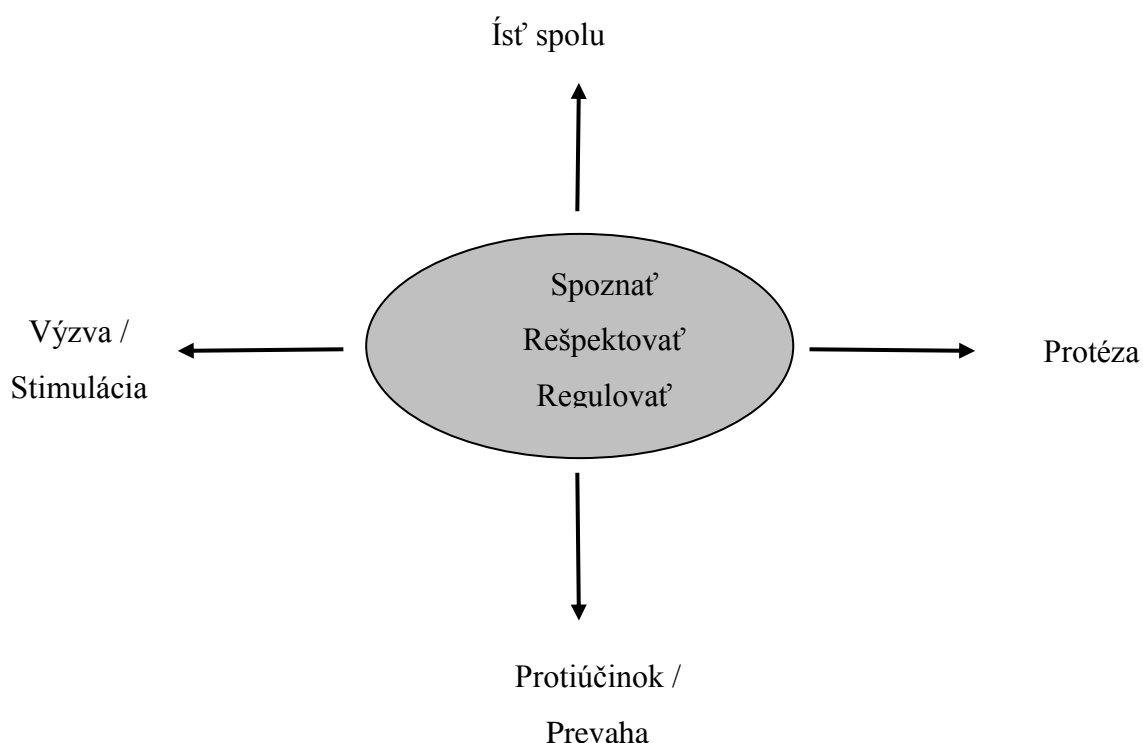
sa už desať rokov venuje tejto problematike, Mäeutik znamená „životnú orientáciu“ v starostlivosti o dementných klientov .

Validácia (potvrdenie platnosti) je popri zmyslovej aktivite, reminiscencii a inými, jednou z najviac zaužívaných. Tieto bližšie poznatky sú založené na novom úsudku, že komunikácia s chorými na demenciu môže byť veľmi dobrá a odvolávajú sa na naše možné vcítenie, našu kreativitu, lásku k blížnemu a naše vlastné duševné sily. Predpokladá sa brať ohľad na postihnutie dementného klienta, brať ho vážne, rešpektovať ho v jeho individualite a tiež jeho povahu, spôsoby ktoré ochorenie objasňujú. V praxi sa využívajú rôzne ošetrovateľské metódy. Cieľmi sú popri tom dať dementným klientom pocit bezpečia, umožniť kontakty, dať pocit že sú uznávaní, obľúbení, alebo prinajmenšom rešpektovaní.

Teda nie je to o otázke „*je to, čo mi robíme validácia?*“, ale „*nadviazali sme kontakt, urobili sme podľa nášho pocitu to správne?*“, nie o otázke „*bola to bazálna stimulácia, alebo zmyslové aktivovanie?*“, , ale „*ako to prijal, to čo sme mu ponúkli?*“ (Cora van der Kooij, 1997).

Mäeutik ako prostriedok na realizáciu

Teraz už nejde o to nájsť ako sa má klient ošetrovať a ako sa má o neho starať. Ide o otázky ako: „*Ako to zrealizujeme?*“ „*Ako to môžeme realizovať v našej každodennej praxi?*“, „*S čím začneme, keď chceme tieto poznatky ďalej odovzdať?*“. Tieto posledné otázky viedli k novému konceptu, k ošetrovateľskému modelu – Mäeutik. Na jednej strane to obsahuje zoskupenie metód a bližších postupov na báze kontaktov, komunikácii a kreativite s blízkymi cieľmi - úplnosť a uznanlivosť. Na druhej strane obsahuje ošetrovateľskú didaktiku vedomostného procesu personálu. Mäeutik slovne znamená „*Pomoc pri pôrode*“ a pochádza zo starej gréčtiny. V prenesenom zmysle to znamená: Ľudí robí uvedomelých to čo už vlastne vedía. Rovnako na jednej strane mäeutická odborná didaktika apeluje na schopnosť nadviazať kontakt, teda na pozitívne vlastnosti, ale na druhej strane skúša meravosť, rutinu a odolnosť voči zlomeniu.

Obrázok 1 Hľadanie reakcií

Pojmy z Mäeutik

Výstupným bodom Mäeutik je vzťah medzi personálom a klientom. Medzi oboma svetmi existuje interakcia, prepojenie pozitívnych vzťahov medzi klientmi a zamestnancami ktorých ich vedia používať. Obaja sú vo vzťahu ľudí, obaja sú svojim vlastným spôsobom zraniteľní. Personál má nájsť dobrú rovnováhu medzi blízkosťou a vzdialenosťou bez toho byť len vzdialený. To znamená, mali by sa vcítiť. Pocity ktoré sa musia nejako spracovať, vnímať. Klient je zraniteľný, pretože je závislý, trpí invalidnou alebo obmedzujúcou chorobou, pretože má strach. Reagovanie a starostlivosť personálu je výsledkom spolupôsobenia pocitov, poznatkov, zručností, skúseností v práci, životných skúseností, nálady. Tieto elementy zhrňujeme do výrazu „intuícia“. Intuícia sa stáva pochopená v Mäeutik podľa Patricie Brenner ako „integrovaná skúsenosť“. Táto integrovaná skúsenosť sa potom stáva tiež ešte hlbšie ovplyvnená situáciou v ktorej pracuje personál: ústav sociálnej starostlivosti, domov dôchodcov, ambulánna starostlivosť. Každá situácia má svoje vlastné ťažkosti a možnosti. Tieto sú podľa Christine Sowinski opísané ako napäté polia: blízkosť a vzdialenosť, rutina

a kreativita, všemohúcnosť a bezmocnosť, alebo kompetencia a rast alebo zlyhanie. Tieto napäté polia majú v každej oblasti svoju vlastnú dynamiku.

V Mäeutik sú tiež dôležité výrazy Integrácia (metód, bližších poznatkov a zručností), intuícia a situácia. (Van der Kooij, Cora,1997).

Vzájomné pôsobenie pocitov

Mäeutik sa pokúša popísať a porozumieť skúsenostiam, ktoré existujú v spojitosti vzájomných pôsobení pocitov medzi ošetrovaným a personálom. Vnímavý personál počúva alebo vníma pocity a rozhoduje, čo sa s nimi má urobiť. Tieto pocity rozdeľuje na „známe“ a „neznáme“ a „zvládnuteľné“ a „nezvládnuteľné“. Z toho vzniká nasledovná schéma:

Tabuľka 1 Vzájomné pôsobenie pocitov (Van der Kooij, Cora,1997)

Pocity	Neznáme	Známe
Zvládnuteľné	Spôsobilosť	
	Spracovať	Viesť a sprevádzať
	(brucho-hlava)	(brucho-podlaha)
	Rásť	Pustiť
Nezvládnuteľné	Potlačiť	
	Nedovoliť	Uložiť v podvedomí
	Tvrdnúť (byť jedna vec, jeden stroj)	Pohasnutie, nemoc
	Bezmocnosť	

Mäeutický proces učenia sa potom snaží pocity spoznať, pomenovať, urobiť zvládnuteľnými a ak je potrebné spracovať. Personál si svoje vlastné pocity uvedomí tak v ošetrovateľskej práci ako aj v ich osobnom živote. Naučia sa rozpoznať a využívať rozdiely medzi súkromím a profesiou. Len tak sú schopní znovu a znovu spoznávať pocity a vybudovať skutočný kontakt. Tieto vzájomné pôsobenia vzťahov musia byť ďalej prešetrované a popísané. Profesionalizmus starostlivosti bezpodmienečne znamená tiež byť citlivý, uvedomelý a dospelý a byť pripravený stále ďalej rásť. Nedostatočné finančné podmienky nie sú žiadnym dôvodom na zanedbávanie profesionality, aj keď to robia ťažším (Feil, Naomi , 1997)

Zážitkovo orientovaná starostlivosť o geriatrických klientov

Mäeutik ukazuje ako sa starať o ošetrovaných kreatívne, komunikatívne a ako vedieť družne uchrániť a odhadnúť v nich skryté schopnosti.

Prostriedky k ošetrovateľskému postupu sú:

pozorovanie

rozhovor s klientom

ošetrovateľská dokumentácia

Týmito prostriedkami môžeme lepšie zvládnuť ošetrovateľské postupy. Podporujú nás zmysluplným spôsobom a postupom dokumentovať a zorientovať nás, ako môžeme sprevádzať životom geriatrických klientov. Klienti a príbuzní reagujú na zmeny veľmi pozitívne a so záujmom sledujú novú kvalitu v starostlivosti.

Vysvetlenie pozorovania: V charakteristike sú pozorovania dané do jedného spoločného opisu. Klient je popísaný obrazne tým, že sú spojené všetky aspekty starostlivosti.

pozorované znaky (držanie tela, oblečenie)

ako sa klient správa na oddelení, v čom je daný klient iný od ostatných

v ktorej fáze demencie sa klient nachádza

životopis

ako zažíva klient súčasnú situáciu

duševné potreby klienta

doporučenie okolia (rola v rodine, sexualita, skúsenosti ostatného personálu)

režim dňa pre klienta

stanovenie ošetrovateľských plánov (poznať aké má klient ťažkosti)

využitie ďalších služieb pre klienta

(Vid' príloha 2 – Pozorovania pre Mäeutik a príloha 3 Zvládnutie života v demencii)

Tabuľka 2 Pozorovanie pre Mäeutik

Čas pozorovania:			
Zodpovedná sestra:			
Zodpovedný ošetrovateľ			
Téma	Zdroj informácie	Vybavené	Podpis

Charakteristika osobnosti			
Cítové zážitky			
Komunikácia			
Ranné vstávanie			
Starostlivosť o telo			
Spoločenská miestnosť			
Rola v rodine			
Jedenie a pitie			
Blízkosť / Intimita			
Zmyslové vnímanie			
Náboženské presvedčenie			
Mobilita			
Spánok – Odpočinok			
Chodenie na toaletu			
Opatrenia obmedzujúce voľnosť			
Ostatná starostlivosť			
Životopis			
Charakteristika			
Návyk na nové prostredie			

Tabuľka 3 Zvládnutie života v demencii

	Ohrozený	Zablúdený	Ukrytý	Upadnutý
Kde sa nachádza klient?	Tu a teraz	Striedavo medzi tu a teraz a vo vnútornom svete	V nadčasovom svete	Vo vnútornom svete
Oči	Ostrý tiež pichľavý výraz očí	Jasný a cielený výraz očí, nie ostrý	Zo seba, nie cielený pohľad	Oči zatvorené

Držanie tela, svaly	Napnutý, vzpriamený, odmeraný	Uvoľnený	Uvoľnený, alebo v neustálom pohybe	Uvoľnený, alebo kontrakcie
Pocity	Pokúša sa pocity kontrolovať, pocity závislé od procesu spracovania demencie	Pocity budú vyjadrené voľne týkajú sa „tu a teraz“, alebo vo vnútornej skutočnosti	Pocity sa vyjadrujú voľne, týkajú sa ľudí a situácií z nadčasovej skutočnosti	Pocity nebudú vyjadrené
Podpora cez	Štruktúra, ľudia, aktivity, pravidlá, normy, predmety, rituály, priestory	Ľudia, fakty a spomienky, rituály, predmety, priestory	Ľudia, slová, jedlá, predmety, rituály	Ľudia, predmety
Logika deja	Plánované a cielečné jednanie možné	Podľa predpisu žiadny plán, ale cielečne zamestnaný	Žiadne cielečné jednanie	Žiadne cielečné jednanie
Aktivity a energie	Veľa energie, priestor potrebný	Môže byť zamestnaný, je citlivý na energiu od iných	Je závislý od energie ostatných	Uzatvorený energetický systém
Zážitky identity	Zažíva ako niekto s vlastnou identitou	Stratil časti svojej identity	Dozvedá sa skorej, reaguje na výzvu osobnosti	Užíva si z bazálnych potrieb a pocitov
Iniciatíva ku kontaktu	Dementní a opatrovaní / blízki	Dementní a opatrovaní / blízki	Len opatrovaní / blízki	Len opatrovaní / blízki
Vzájomnosť	Áno	Áno	Áno, keď to zaopatrený vyžaduje	Žiadny kontakt, niekedy reakcia

Záver

Predstavy „normálnych“ ľudí o ľuďoch s mentálnym postihnutím bývajú často opradené mnohými nejasnosťami, záhadami, predsudkami a často i neopodstatnenými obavami. Ľudia s demenciou boli vo väčšine prípadov izolovaní od života spoločnosti v zariadeniach sociálnych služieb. Ich svet predstavovali iba priestory týchto zariadení, boli spoločnosťou podceňovaní a nezriedka i odsudzovaní. V zmysle zákona číslo 448/2008 o sociálnych službách ak má poskytovateľ sociálnej služby na to vytvorené podmienky, môže vykonávať

na účel zvýšenia kvality poskytovanej sociálnej služby muzikoterapiu, arteterapiu, hipoterapiu, canisterapiu, biblioterapiu, hydroterapiu, aromaterapiu a činnosťnú terapiu.

V súčasnej dobe sa veľká pozornosť venuje rozvíjaniu netradičných metód v starostlivosti o ľudí s demenciou.. Uvedené metódy vychádzajú a rešpektujú možnosti, schopnosti a záujmy ľudí telesne i mentálne postihnutých, jednou z metód je aj Mäeutik.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] Feil, Naomi. 1990. Validácia, nová cesta k porozumeniu starých ľudí. Viedeň, Delle Karth Verlag,1990
- [2.] Feil, Naomi. 1997. Vniknutie do ľudskej dôstojnosti. Validácia: jednoduché techniky na pomoc ľuďom so stareckou popletenosťou / demenciou z Alzheimer-typ,1997
- [3.] Van der Kooij, Cora. 1997. Kompetentný pre pomätených, výzva pre pomoc starým v budúcnosti. V: Caritas –Kongressbuch,1997
- [4.] Van der Kooij, Cora. 1994. Zlepšenie kvality života psychicky narušených starých ľudí.: Validácia: v rovnováhe medzi výzvou a akceptáciou. V Forum 24, Koln, KDA,1994
- [5.] Van der Kooij, Cora. 1996. Pocity a intuícia ako cesta k nadviazaniu kontaktu – na ceste integrácii s mäutickým konceptom.. V Gero Care Report 2/96.Koln, KDA,1996
- [6.] Van der Kooij, Cora. 1997. Zážitkovo orientovaná starostlivosť o starecky pomätených. Holandský inštitút rozvinul nový mäutický koncept starostlivosti. V: Pro Alter 3/97. Koln, KDA, 1997
- [7.] Zákon NR SR číslo 448/2008 o sociálnych službách v znení neskorších predpisov

Kontakt

Monika Mačkinová, doc. PhDr., PhD.

Vysoká škola zdravotníctva a soc. práce sv. Alžbety, Bratislava

E-mail: monika.mackinová@gmail.com

Marta Vaverčáková, doc.PhDr., PhD.

Trnavská univerzita v Trnave, FZaSP

E-mail: marta.vavercakova@gmail.com

Jana Keketiová, doc.PhDr., PhD.

Trnavská univerzita v Trnave,FZaSP

E-mail: jana.keketiova@gmail.com

Etické aspekty výchovy k multikulturalismu

The Ethical Aspects of Education to Multiculturalism

Andrea PREISSOVÁ KREJČÍ

Abstrakt

V letech 2010–2012 pod záštitou ESF provedla autorka (a kol.) rozsáhlé výzkumné šetření hodnotové orientace gymnazistů na Moravě se zaměřením na jejich vnímání odlišné etnicity a kultury. Mimo jiné rozkryl tento řadu rozporů a etických problémů spojených s mocenskou podporou konceptu multikulturalismu, např. se zavedením multikulturní výchovy do českých škol. Příspěvek se zaměřuje na to, jak pojmout tento koncept ve smyslu výchovy k toleranci odlišnosti a jinakosti jako společenské hodnoty ve vztahu k edukační praxi.

Klíčové slova

etika, hodnotová orientace, multikulturalismus, multikulturní vzdělávání, výchova

Abstract

The Author in 2010–2012 conducted extensive research of value orientation of highschoolers in Moravia, focusing on their perceptions of different ethnicity and culture. This research uncovered many inconsistencies and ethical problems associated with legal support of multiculturalism, such as introduction of multicultural education to Czech schools. This paper focuses on how to hold this concept in sense of education to tolerance of differentness and diversity as social value in relation to education.

Key words

ethics, value orientation, multiculturalism, multicultural education, upbringing

Úvod

V České republice nepatří multikulturní výchova mezi tradiční oblasti vzdělávání, a tak povětšinou mezi pedagogy, kteří na vřazení multikulturní výchovy do své výuky nebyli připraveni, teprve hledá své zastánce. V rámci reformy výchovně-vzdělávacího systému v ČR realizované podle *Národního programu rozvoje vzdělávání* z roku 2001 byl v roce 2007 do výuky na různých typech škol zaveden nový obsah vzdělávání – mj. multikulturní výchova. Ta je realizována jako tzv. průřezové téma, tedy jako součást různorodých vyučovaných předmětů. Navzdory existenci uvedeného dokumentu zastřešujícího probíhající reformu vzdělávání neexistuje jednotné pojetí toho, jak multikulturní výchovu učit. Christine E. Sleeterová a Carl A. Grant (2009, s. 19) uvádí, že škola je odrazem společnosti, k níž patří. Při realizaci multikulturní výchovy na českých školách tak můžeme do značné míry rozpoznat její návaznost na národopiseckou tradici, národní uvědomění a folklor, avšak na úkor této

tradice zůstala podoba multikulturní výchovy nezasažena soudobými kritickými rozpravami, při multikulturním vzdělávání se „*nereflektovaně uplatňuje převážně model vycházející z dřevních dob multikulturalistického projektu včetně přehmatů a problematických konsekvencí*“ (Hirt, 2005, s. 10).

Pojetí multikulturní výchovy, které budeme v našem příspěvku prezentovat, vychází z vymezení multikulturalismu jako ideje založené na tom, že různé skupiny (etnické, náboženské, kulturní apod.) spolu mohou nekonfliktně a rovnoprávně koexistovat v rámci jedné společnosti. Součástí takové multikulturní výchovy má být úsilí o rozvoj empatického a tolerantního myšlení žáků na základě jejich sebepoznání, porozumění hodnotám vlastní kultury i skrze mezilidské vztahy, nejen mezi žáky, ale také mezi nimi a jejich učiteli. V důsledku toho je dle našeho názoru možné předcházet xenofobnímu způsobu uvažování a naopak podporovat chápání každého člověka jako jedinečné a důstojné bytosti.

Multikulturní vzdělávání na základních a středních školách

Zavedení multikulturní výchovy do školního kurikula skrze reformu českého školství se nesetkalo u pedagogické veřejnosti s obecně platnou pozitivní odezvou. Reforma byla vytvořena na politickou objednávku a teprve zpětně se do škol zaváděly různé programy, přednášky a projekty (převážně s finanční podporou z Evropské unie), jež měly mj. podpořit přijetí školní reformy včetně multikulturního vzdělávání, a to nejen učitelé, ale také širokou veřejností skrze žáky a jejich rodiče. Přitom původní záměr tvůrců rámcových vzdělávacích programů (RVP) by si jejich pozornost rozhodně zasloužil, neboť díky němu byla poprvé v českém výchovně-vzdělávacím systému veřejně zpochybněna představa mozku coby „*skladiště, které lze naplňovat, namísto toho, abychom jej chápali jako nástroj, který lze používat*“ (Petty, 1996, s. 233). Stanovené cíle reformy vzdělávání nicméně neposkytly pedagogům dostatečnou výbavu při průchodu pedagogickým minovým polem, jak metodiku moderní pedagogiky nazval Geoffrey Petty.

Multikulturní výchova tak představuje jeden z nejproblematictějších vědomostně-výchovných okruhů, navíc průřezově zařazených do všech oblastí edukačního procesu. K zamyšlení nad efektivitou výuky multikulturní výchovy nás vedla právě metodická nepřipravenost pedagogů, která se stává vážným nedostatkem již ve školním vzdělávacím programu (ŠVP) realizovaného RVP. Rychlá recyklace učitelské přípravy na nové cíle ve vzdělávání s sebou přirozeně táhne jako okovy nedostatečně kritické přijímání celého konceptu multikulturalismu jak odbornou, tak laickou veřejností. Přitom tento koncept v čase

zasévání svých vizí do výchovy a vzdělávání v České republice již byl na akademické i politické půdě mnohými roztrhán.

Každá společnost prochází určitým dějinným a společenským vývojem. Ve vztahu k multikulturalismu stojí Česká republika oproti státům západní Evropy či severní Ameriky dosud na samém okraji multikulturního „kotle“. To však neznamená, že by česká společnost byla společností zaostalou nebo že by z hlediska tradic a vývoje nepatřila do Evropy. Ještě po roce 1918 totiž nelze tvrdit, že by Československá republika byla státem etnicky či religiózně homogenním. Vždyť k československému národu se tehdy přihlásilo jen necelých 65 % obyvatelstva. Teprve události dalších let (od nacistické genocidy Židů a českých Romů, přes poválečný odsun Němců na základě dekretů prezidenta Edvarda Beneše atd.) postavily českou společnost jaksi mimo interkulturní dialog. Svou roli hrálo také to, že národní vědomí bylo po generace zaměňováno s národní jednotou a že nacionalismus byl omlouván racionalismem, který vede k zachování českého, respektive slovenského národa.

Historický vývoj národnostního, potažmo religiózního či jazykového, složení obyvatelstva českých zemí naznačuje, že česká společnost není přijímání vlivů z kulturně odlišných skupin, nakloněna. Nejrůznější výzkumy dokladují, že většina obyvatel ČR trpí přehnanou xenofobií až rasismem, jak ukážeme na příkladu vlastního výzkumného šetření hodnotově-postojové orientace gymnazistů ve vztahu k odlišné kultuře a etnicitě. Nicméně takový postoj neodpovídá realitě celoevropského společenství, kdy prvky globalizace přináší také do zaalpské oblasti střední Evropy aspekty multikulturní a multietnické společnosti 21. století.

O snížení xenofobie a rasismu ve společnosti a naopak o posílení tolerance a respektu k odlišným etnickým, kulturním a sociálním minoritám by měla na prvním místě usilovat právě výše naznačená reforma vzdělávání. Právě učitelé by mohli ke snižování tenzí mezi majoritou a ostatními skupinami ve společnosti aktivně přispět, bohužel v mnoha případech tuto svou roli zcela opomíjejí. Podle Martiny Ciché (2007, s. 227) je hlavním úkolem pedagogů *„být především humanisty, propagátory a obránci lidství v tom nejširším slova smyslu, tedy i lidské variability, rozdílnosti a jinakosti“*. Do opozice k tomuto východisku obhajujícího potřebnost multikulturního vzdělávání můžeme postavit názor Giovannioho Sartoriho (2005, s. 75), který multikulturalismus považuje za producenta odlišností: *„sám je vytváří tím, jak se zasazuje o zviditelnění rozdílů, jejich posílení, a tím i o rozhojnění jejich počtu“*. Oba autoři přitom mají pravdu. Souhlasíme jak se Sartorim (2005, s. 74), že *„skutečný rasista je ten, kdo rasismus vyvolává,“* tak s Cichou (2007, s. 227), která chápe multikulturalismus *„jako ideál uskutečňované tolerance a respektu k jinému a odlišnému,“*

který vede k „vytvoření pluralitní společnosti zahrnující množství odlišných sociokulturních skupin“.

V akademických diskuzích pak nabírá na síle kritická analýza multikulturního diskurzu jako takového. Skrze analýzu operačních slovníků, jimiž zastánci multikulturního diskurzu vládnou, můžeme rozpoznat řadu jejich chybných významů a nepřesvědčivých konceptů (viz např. rozbor problematiky pojmu kultura a etnikum In Jakoubek, 2005, s. 226; Hirt, 2005, s. 39, 40, 51). Jádrem akademické kritiky konceptu multikulturalismu např. z plzeňské antropologické školy je rozkrytí vztahu mezi etnicitou, kulturou a její politickou reprezentací, označovanou někdy jako etnopolitika. Přičemž právě etnopolitika je hybnou silou aplikovaného multikulturalismu, mezi jehož základní aplikace patří aplikace do vzdělávání v podobě multikulturní výchovy. Za chybné považují výše jmenovaní autoři doktrínu stavící na předpokladu existence fixní vazby mezi biologickými a kulturními diferencemi (Hirt, 2005, s. 17). Jazykový diskurz, jímž operují zastánci multikulturalismu, respektive jejich „jazyková hra“, jak o ní mluví Hirt, sbližují až příliš nacionalismus, etnopolitiku a multikulturalismus. Uznávají totiž jazykové významy alternativní pro pojem rasy, a sice např. etnikum či etnicita. Skupiny, které hrají v majoritní kultuře (alias společnosti) roli minority či komunity, jsou často stigmatizovány (obdobně viz Sartori výše) na základě tzv. „viditelných“ rozdílů, které jsou jim navrch dány jejich rodem. Tak dochází k „podtržení symbolické demarkace stigmatizovaných subjektů, jež jsou coby ‚skupina‘ klasifikovány apriorně, a to zpravidla dříve, než se jí díky etnopolitickému ideovému působení stanou“ (Hirt, 2005, s. 23). Stejnost a diference, základní znaky konceptu identity, jsou sociálními konstrukty. Stereotypní (až lidové) vnímání konceptu sociální konstrukce kategorie rasy či etnicity na základě stejnosti či diference signifikantních, nejčastěji fyzických znaků, roste z nacionalistických východisek jeho nositelů. Paradoxně tak multikulturalismus, „*ruku v ruce s nacionalismem a etnopolitikou vytěsňuje principiálně jiné životní strategie a orientace, které jsou uplatňované v rámci různých etnicky indifferenčních populací, fabrikovanými (etnickými) replikami ‚národních kultur‘*“ (Hirt, 2005, s. 43). Z tohoto úhlu pohledu se pak může multikulturní výchova skutečně jevit jako nástroj tvorby a rozvoje etnických diferencí, respektive identit, potvrzující členění společnosti na základě rasové/národní/etnické identity (Hirt, 2005, s. 53).

Jak jsme naznačili výše, česká společnost vznikla na základě ideje národního státu, jak se utvořila v průběhu 19. století, a tak je zřejmé, že příchod cizinců do ČR vzbuzuje u jejích obyvatel obavy o integraci národa. Avšak postupnému vzniku kulturně i etnicky rozličné společnosti v rámci jednoho státu se vyhnout nelze, naopak je nutné, aby se s ním soudobá

česká společnost vstupující do epochy postmodernismu vyrovnala. Je totiž jen otázkou času, kdy se diverzita výrazněji projeví i ve školních lavicích. Jako jeden z možných způsobů, jak to zvládnout, se nám jeví právě multikulturní výchova, coby základní kámen tolerantní, pluralitní, multikulturní či interkulturní společnosti, ať již její ideovou základnu vidíme v tom či onom aspektu vzájemného soužití. Jde o to, aby toto soužití bylo pro společnost integrující, obohacující a prospěšné (srov. Preissová, 2010, s. 110–116). Moderní edukační proces má vést jedince k orientaci v multikulturní společnosti. Ať totiž přijmeme proces vzniku a tvorby multietnické a multikulturní společnosti pozitivně nebo negativně, zabránit mu nemůžeme.

Současná společnost cítí oprávněnou potřebu vnést toleranci a pochopení k odlišným a – většinou – slabším členům společnosti do edukačního procesu. Ve shodě s výše uvedeným tvrzením Pettyho se cíl vzdělávání postupnými kroky posouvá od snahy o předání co největší standardizované sumy znalostí ke snaze rozvinout u žáků takové kompetence a dovednosti, které jim mají umožnit plnohodnotné prožití jejich života. Za zásadní tak považujeme proměnu metod výuky. Na zavedení informačních a komunikačních technologií do výuky v předchozím desetiletí navazuje v současné době realizace velkého množství projektů (především díky finanční podpoře z ESF), které vedou učitele k opouštění klasických vyučovacích metod a organizačních forem výuky i k opouštění akcentu na disciplínu a pořádek, čímž se proměňuje i jejich role. Pedagogové jsou stále méně vnímáni jako zprostředkovatelé znalostí, spíše jsou považováni za jakési průvodce žáků na jejich cestě za poznáním a vyzdvihovány jsou především jejich „*koučovské dovednosti*“ (Kotrba, Lacina, 2011, s. 21–28).

Uvedeme zde příklad z amerického prostředí. Chinaka Samuel DomNwachukwu (2010, s. 7) dělí učitele na základě jejich přístupu k žákům, kteří pocházejí z řad migrantů, tedy nováčků v americké společnosti, na dva typy: 1) na učitele „*asimilátory*“ a 2) učitele v roli „*pana domácího*“, přičemž učitel – domácí nevykonává nad těmito žáky kulturní policii, nýbrž se nachází v roli učitele – přítele, spojence studenta na cestě k jeho seberozvoji a seberealizaci. Příklad jak toho dosáhnout demonstruje skrze modelovou projektovou hodinu *Kdo jsem já ve své kultuře?*, v níž žákům poskytl prostor a čas pro objevování vlastního kulturního dědictví, stejně tak jako přejatých kulturních vlivů, a vedl k pochopení toho, kým jsou, k uvědomění toho, co představuje jejich kulturu. Autor tvrdí, že lidská diverzita, která se vynoří po zodpovězení těchto otázek ve třídě, může být fascinující. Je zřejmé, že takový přístup nevede k vytváření či upevňování stereotypních představ o určité skupině lidí, ani ke stigmatizaci žáka, ale naopak k vykreslení jeho individuálních znaků a specifikaci lidské

odlišnosti v multikulturní třídě, a v důsledku tedy podporuje individuální přístup ke každému z žáků.

Od roku 2010 až dosud sami participujeme na zavádění multikulturního vzdělávání na základních a středních školách, a to skrze projekt ESF OP VK CZ.1.07/1.2.00/14.0024 „*Protipředsudkové workshopy pro žáky základních a středních škol se zaměřením na multikulturní výchovu*“. Při realizaci workshopů zaměřených na multikulturní výchovu jsme měli možnost dlouhodobě pozorovat reakce žáků i jejich učitelů na tento způsob i obsah výuky. Na základě jejich reakcí jsme uskutečnili výzkumné šetření mezi žáky středních škol, konkrétně gymnazisty, které bylo orientováno na zjištění jejich postojů a hodnot ve vztahu k odlišné kultuře a etnicitě. Jak ukážeme v následující části příspěvku, výsledky našeho výzkumu odhalují, že otázky vázané na multikulturalismus, pluralismus a toleranci jsou gymnazisty nepřehlédnutelně zploštěné na tzv. „*romskou otázku*“. Respondenti romskou menšinu komentovali a hodnotili mnohem častěji než cokoli/kohokoli jiného, a to i v průběhu multikulturních workshopů, přestože jsme se snažili akcentovat primárně zcela jiná témata.

Nicméně tato tendence odpovídá obecnému pojetí multikulturalismu a multikulturní výchovy v České republice, tedy jejímu přílišnému zaměření na romskou problematiku, resp. etnicitu jako takovou, na úkor opomíjených témat jako sociální status, gender, zdravotní postižení apod. Naše praktická zkušenost i výsledky výzkumného šetření tak potvrzují názor, který zastává např. Ivan Ramadan (2008, s. 193). Podle něj se zavedením „*multikulturní výchovy*“ do vzdělávacích programů zviditelňuje, udržuje a posiluje vnímání odlišnosti Romů. „*Tato akcentace odlišnosti je v úzkém spojení s důrazem na ‚etnicitu‘ Romů či jejich ‚národní identitu‘ a znamená vyčleňování určité ‚skupiny‘, která vyžaduje zvláštní opatření.*“ Více, než co jiného, se může jednat o jednu z forem praktické politiky – praktického komunitarismu, prosazované i částí romských předáků a romské reprezentace, která však pro jednotlivé Romy není autoritou, neboť uznávání autorit u Romů nefunguje na bázi „*představitelů národa*“, ale předně na bázi příbuzenství, politiky poplatné etnopolitickým a etnorevitalizačním hnutím, připomínající politiku nacionálních hnutí, jejímž cílem je tvorba představy existence „*romské etnické identity*“. Takto vedená praktická politika ve svém důsledku přispívá ke spojení mezi negativními sociálními jevy a Romy, jako představiteli skupinové identity. Uplatňování principů individualizace místo etnické či kulturní identity by přitom mohlo vést k odstranění stigmatizace Romů (ale také zástupců dalších minorit), a v důsledku toho nabídnout možnosti, jak předejít jejich sociálnímu vyloučení (Ramadan, 2008, s. 178–207).

Hodnotově-postojová orientace gymnazistů ve vztahu k odlišné etnicitě a kultuře

V průběhu let 2011–2012 jsme v rámci výše uvedeného projektu uskutečnili výzkumné šetření mezi gymnazisty odhalující jejich hodnotově-postojovou orientaci ve vztahu k odlišné etnicitě a kultuře. Výzkumného dotazování se zúčastnilo celkem 521 respondentů – žáků čtyř moravských gymnázií. Níže vybíráme některé z výsledků, jež mají bezprostřední vztah k pojednávanému tématu. Zájemce o rozsáhlejší interpretaci a komentáře k výsledkům výzkumu si dovolueme odkázat na publikaci *Jinakost, předsudky, multikulturalismus: Možnosti a limity multikulturní výchovy* (Preissová Krejčí, Cichá, Gulová, 2012, s. 188–211).

Z výsledků výzkumu plyne, že respondenti považují českou společnost za xenofobní, příp. ke xenofobii inklinující. Vztah Čechů a příslušníků odlišných etnik a kultur žijících na území České republiky totiž respondenti hodnotí jako převážně negativní, neboť za jeho hlavní charakteristiku nejčastěji označili tvrzení, že „záleží především na příslušnících odlišných etnik, případně kultur, když tady chtějí žít, musí se více přizpůsobit“ (40,3 %), a dále „musí se nám ve všem přizpůsobit, kvalita jejich života záleží jen na nich“ (10,2 %) nebo že „by bylo nejlepší, aby z České republiky odešli, protože je to na náš úkor“ (8,4 %). Pouze přibližně 3 % respondentů se ztotožňují s názorem, že „Češi mají zájem na tom, aby se u nás příslušníci těchto skupin měli lépe, avšak tato péče není dostačující“. Na druhou stranu respondenti sami sebe a svůj postoj k příslušníkům odlišné kultury, etnicity apod. deskribují jako tolerantní, liberální, neinklinující ani k rasismu, ani ke xenofobii, a to napříč všemi zkoumanými regiony, tedy bez závislosti na navštěvované škole. Své postoje v případě osobního vztahu k cizincům žijícím na území České republiky označují nejčastěji za neutrální (52,6 %) nebo pozitivní (26,7 %). Za pozornost stojí také to, že za jednoznačně negativní označila svůj vztah k cizincům pouze cca 2 % respondentů.

Toto sebehodnocení mládeže právě vyniká v kontrastu s jejím popisem české společnosti jako netolerantní, xenofobní až rasistické. Respondenti připouští, že česká společnost má s minoritními kulturně-etnickými skupinami problémy a jejich řešení je spojeno s xenofobií a rasismem, avšak vinu na těchto problémech, případně jejich špatném řešení nesou dle dotázaných především předchozí generace. Dospívající mládež se tak distancuje od společenských konfliktů, které jsou spojeny se starší generací či generacemi. Nicméně, jak se pokusíme vykreslit níže, je otázkou, nakolik je toto sebehodnocení mladé generace oprávněné.

Ve snaze odkrýt postoje respondentů k příslušníkům konkrétních odlišných etnik/kultur jsme vymezili celkem devět různých skupin, které byly dříve popisovány dle tzv. rasových

rozdílů: Lidé z Asie, Lidé z bývalého SSSR, Lidé z Balkánu, Afričané/Afroameričané, Arabové, Židé, Romové, Poláci, Němci. Jsme si vědomi zjednodušení, a proto jsme respondentům poskytli možnost v případě potřeby svou odpověď upřesnit. Nejpozitivněji z nabídnutých skupin hodnotili respondenti Afričany/Afroameričany, jako jednoznačně pozitivní nebo spíše pozitivní označilo svůj vztah k nim téměř 66 % respondentů. Více než polovina respondentů uvedla jednoznačně pozitivní nebo spíše pozitivní vztah také u následujících skupin: Lidé z Asie (56,3 %), Poláci (53,6 %) a Němci (52,1 %). Nejvíce negativních postojů jsme dle očekávání identifikovali ve vztahu k Romům, jednoznačně negativní nebo spíše negativní vztah uvedlo 66,6 % respondentů. Podstatně méně negativních odpovědí se objevuje ve spojení s Araby (20 %), kolem 9 % respondentů ohodnotilo jako negativní svůj vztah k lidem z Asie a stejně tak k lidem z bývalého SSSR. U ostatních skupin bylo toto procento zanedbatelné. Zajímavá je rovněž skutečnost, že u většiny kulturních, respektive etnických skupin respondenti nejčastěji odpovídali, že jejich vztah k nim je neutrální. U skupiny Lidé z Balkánu tak odpovědělo 43,3 % respondentů, u skupiny Lidé z bývalého SSSR 41,8 %, u skupiny Arabové 40,4 %. Více než 30 % respondentů uvedlo neutrální vztah také u Židů, Poláků, Němců a lidí z Asie. Deklarovaný neutrální vztah převažující u výše uvedených etnicko-kulturních skupin vychází dle volných odpovědí respondentů do značné míry z faktu, že se žáci se zástupci těchto skupin většinou osobně nesetkali.

Jak je vidět z uvedených čísel, výsledky ve vztahu k Romům jsou oproti ostatním skupinám zrcadlově převráceny. Respondenti v daném případě také hojně využili možnosti volných odpovědí a často komentovali svůj jednoznačně negativní přístup k romské menšině. Z jejich komentářů vybíráme: „*Je jich plný město a jenom kradou, mlátí lidi, nesnáším je*“, „*Nesnáším je a chci, aby se vrátili tam, odkud přišli, a už na naše území nevkročili*“, „*Kurvy černé – naše vláda tomu říká xenofobie*“, „*95 % z nich jsou nepřizpůsobiví paraziti, co nejen že nepracují a pobírají dávky na deset děcek, ale ještě kradou a vraždí daňové poplatníky*“, „*Nezjistil jsem, čím byli světu přínosem, pár se jich uchytilo, ale většina je odpad*“ apod. Podobné negativní reakce jsme identifikovali v odpovědích na otevřené otázky: *Když se řekne Romové, jako první mě napadne...* a *Jako další se mi v souvislosti se slovem Romové vybavuje...*, kdy více než 72 % odpovědí v prvním případě a přes 76 % odpovědí ve druhém případě mělo více či méně negativní význam. Respondenti odpovídali např. takto: „*Obyvatelé, kteří náš stát využívají*“, „*Krádež, znásilnění, moje kolo*“, „*Nepracují, líní, zloději*“, „*Nepřizpůsobivost, kriminalita, problémy*“, „*Příčmoudlí pacholci rozkrádající majetek občanů ČR a majetek státu*“, „*Sáhnou do kapsy pro nůž a jsem připraven utéct*“, „*Nepracující*

skupiny vyhledávající sociální přídatky“ a pod. Početně významnou je rovněž skupina odpovědí, které nejsou ani pozitivní, ani negativní nebo takové, které mohou nabývat jak pozitivní, tak negativní význam (25 % v prvním případě a 20 % v druhém případě), např. výpovědi typu „*Menšina*“, „*Naše město*“, „*Tmavá barva vlasů a očí*“, „*Kočovní lidé*“, „*Počtené rodiny*“, „*Jiná mentalita*“ apod. Odpovědi pozitivního významu byly naprosto ojedinělé, proto je zde neuvádíme.

Zajímalo nás v tomto případě srovnání odpovědí dle navštěvované školy, neboť jsme účelovým výběrem zahrnuli do výzkumného souboru regiony, v nichž je zřejmý vyšší podíl romského etnika na počtu obyvatel (Přerov a Vítkov). Dle našeho předpokladu žáci docházející do školy v místě s vyšším výskytem romské minority jsou vůči tomuto etniku méně tolerantní než žáci, kteří navštěvují školu v místě, kde není patrná vyšší koncentrace romského etnika. Patrné je to zejména v odpovědi, kdy žáci deklarují svůj jednoznačně negativní vztah k tomuto etniku. Žáci studující v Přerově a Vítkově takto popsali svůj vztah k Romům v téměř polovině případů. Oproti tomu žáci z Kroměříže uvedli tuto odpověď ve 30 % a žáci ze Zlína dokonce pouze v cca 19 %. Tento rozdíl je sice ve srovnání regionů velký, avšak nikoli ve prospěch pozitivnějšího vnímání Romů, kde rozdíl nepřesahuje 5,5 %. Navzdory zjištěnému rozdílu v jednoznačně negativním hodnocení romského etnika tedy platí, že mezi adolescenty, a to napříč věkovou skupinou, napříč třemi kraji a bez ohledu k častému či ojedinělému soužití se spoluobčany romského původu v místě školní docházky, jednoznačně převažuje negativní smýšlení o populaci romského etnika, což jsme prokázali i při vyhodnocení předchozí otázky.

Je zřejmé, že negativní přístup adolescentů k romskému etniku je velmi silný a pravděpodobně vychází z vnímání romského etnika „*českou*“ majoritní společností obecně. S obdobnými stereotypními pohledy na romskou otázku se potýkají i další badatelé objasňující míru neporozumění mezi českou majoritou a romskou menšinou. Ve vztahu k multikulturnímu vzdělávání nám připadají jako zajímavé (avšak v negativním smyslu) výsledky výzkumného šetření Barbory Viktorové, která se věnovala způsobům realizace multikulturní výchovy na základních školách v oblastech s vyšším až vysokým zastoupením Romů v edukačním procesu. Z jejího výzkumného šetření, které probíhalo metodou řízených rozhovorů s pedagogy, plyne, že většina učitelů v těchto oblastech zaměřuje multikulturní výchovu jednoduše za způsoby integrace Romů do české společnosti, což je v přímém rozporu se zásadami multikulturního vzdělávání (srov. Viktorová, 2013, s. 42–43).

Výzkum hodnotové orientace středoškoláků zvláště pak jejich vztahu k odlišné etnicitě a kultuře potvrdil náš předpoklad nižší míry tolerance adolescentů k romské minoritě ve srovnání s ostatními etnickými či kulturními menšinovými skupinami. Zjistili jsme, že Romové jsou našimi respondenty vnímáni převážně negativně, a to bez ohledu na formálně vyšší vzdělání respondentů i jejich rodičů v rámci majoritní české populace. Na tomto faktu nemění valně nic ani lokace školy navštěvované respondenty, ani velikost obce, v níž žijí.

Za důležité zjištění našeho výzkumu považujeme především již výše deklarovaný rozpor mezi skutečně zastávanými postoji a názory vůči jednotlivým etnickým skupinám či kulturním odlišnostem, kdy respondenti nikoli v malém počtu uváděli negativistické názory hraničící s xenofobií a rasismem či tyto hranice překračující a současně v rámci jiných otázek prezentovali sami sebe jako převážně tolerantní vůči soužití s odlišnými etnickými či kulturními skupinami. Tato skutečnost navíc kontrastuje s jejich hodnocením české společnosti, respektive starších generací jako netolerantních, xenofobních až rasistických. Snad má současná mládež potřebu distancovat se od problémů vyskytujících se čas od času při soužití s různými menšinami a spojovat je spíše se starší generací, aby vyhověla současnému postmodernímu, a tedy názorově pluralitnímu a liberálnímu diskurzu. Domníváme se, že z toho plyne pro edukační proces jednoznačný, avšak nelehký úkol, a sice by mu mělo být imanentní vést dospívající nikoli k povrchnímu převzetí, ale k toleranci názorově pluralitních, tedy multikulturních a svobodomyšlných hodnot a postojů (srov. Preissová Krejčí, Cichá, Gulová, 2012, s. 188–211).

Závěr

Prostřednictvím našeho projektu jsme se, přese všechny neúspěchy, snažili přispět nikoli ke stigmatizaci žáků dle etnického, respektive rasového původu, ale o překonání nacionalistických, etnopolitických, obecně ideologických pohledů na svět, respektive k otevřenosti žáků vůči jinakosti a různorodým modelům životních strategií a hodnotových orientací jednotlivců či rodin.

Naše praktická zkušenost potvrzuje názor, že mnozí pedagogové, obdobně jako ostatní občané ČR, spojují problematiku multikulturalismu stále výhradně s rasovou či etnickou diskriminací. Multikulturalismus se však zabývá mnohem širší škálou lidské různorodosti a jejími projevy, které jsou přijímány či nepřijímány majoritní částí společnosti. Za multikulturní výchovu pak označujeme ty vzdělávací postupy, které ozřejmují problematiku nejen rasové či etnické různorodosti, ale také kulturních diferencí, sociálního statusu, rozdílnosti pohlaví či zdravotního postižení. Rasová, respektive etnická různorodost,

akcentující se v naší společnosti zejména skrze tzv. „romským problém“ (což se projevilo i ve výše prezentovaném výzkumu), není primární formou sociální nerovnosti, kterou je třeba se zabývat či ji řešit. „Romský problém“ zastiňuje závažné případy nerovnosti, s nimiž by se česká společnost měla umět vypořádat: segregaci (ve smyslu vyčlenění jisté upřednostňované skupiny) ve vzdělávání, vědě, politice či náboženství, a sice mužů vůči ženám, české většiny vůči všem minoritám, ateistickému postoji vůči náboženství apod., tedy páchá újmy ve státě ideově i legitimně deklarované společenské rovnosti a ve vzdělávání k ní, respektive prohlubuje společenskou nerovnost. Česká společnost není v žádném případě založena na rovném přístupu ke vzdělání, pracovnímu uplatnění, sociálnímu statusu, finančnímu ohodnocení atd. ve smyslu rovnosti napříč etnickou příslušností, pohlavím, sexuální orientací, společenskou třídou nebo zdravotním stavem. Médii do popředí vyzdvihoaná tzv. „rasová“ nerovnost je pouhým prchavým odrazem mnohem většího a především hluboce zakořeněného problému společenské nerovnosti, která se odráží v různorodých společenských problémech.

V rámci problematiky multikulturního soužití občanů států střední Evropy, respektive České republiky, by problémy spojené s rasovou nerovností neměly zastiňovat jiné, stejně vážné či mnohdy ještě závažnější. Upnutí se k tzv. „romského problému“, respektive jeho přílišná akcentace, devaluje cíle multikulturní politiky a také výchovy k hodnotám pluralitní, moderní, demokratické společnosti směřující k transkulturnímu dialogu a multikulturnímu soužití.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] CICHÁ, Martina. 2007. Multikulturalismus z pohledu filosofie, antropologie a pedagogiky (očekávání a realita). In *Výchova, škola, společnost – minulost' a současnost'*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2007, s. 222-228. ISBN 978-80-223-2295-9.
- [2.] DomNWACHUKWU, Ch. S. 2010. *An Introduction to Multicultural Education*. USA: Rowman & Littlefield Publishers, 2010. 284 s. ISBN 978-1-70709-685-6.
- [3.] HIRT, Tomáš. 2005. Svět podle multikulturalismu. In HIRT, Tomáš – JAKOUBEK, Marek. *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit (antropologická perspektiva)*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, s. 9-76. ISBN 80-86473-83-X.
- [4.] JAKOUBEK, Marek. 2005. Multikulturalismus vs. kultura (na příkladu tzv. Romů a „jejich“ kultury). In HIRT, Tomáš – JAKOUBEK, Marek. *Soudobé spory o*

- multikulturalismus a politiku identit (antropologická perspektiva)*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, s. 198-235. ISBN 80-86473-83-X.
- [5.] KOTRBA, Tomáš – LACINA, Lubor. 2011. *Aktivizační metody ve výuce - Příručka moderního pedagoga. 2.*, přeprac. a dopl. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2011. 185 s. ISBN 978-80-87474-34-1.
- [6.] PETTY, Geoffrey. 1996. *Moderní vyučování*. Praha: Portál, 1996. 380 s. ISBN 80-7178-070-7.
- [7.] PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea. 2010. Multikulturní výchova v rámci RVP na středních a základních školách a její přínos pro asijské menšiny v ČR. In BAREŠOVÁ, Ivona. *Současná problematika východoasijských menšin v České republice*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010, s. 110-116. ISBN 978-80-244-2645-7.
- [8.] PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea – CICHÁ, Martina – GULOVÁ, Lenka. 2012. *Jinakost, předsudky, multikulturalismus. Možnosti a limity multikulturní výchovy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2012. 234 s. ISBN 978-80-244-3287-8.
- [9.] RAMADAN, Ivan. 2008. Multikulturní politika České republiky ve vztahu k „romské komunitě“. In JAKOUBEK, Marek – BUDILOVÁ, Lenka *Romové a cikáni - neznámí i známí. Interdisciplinární pohled*. Voznice: Leda, 2008, s. 178-207. ISBN 978-80-7335-119-9.
- [10.] SARTORI, Giovanni. 2005. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci. Esej o multietnické společnosti*. Praha: Dokořán, 2005. 134 s. ISBN 80-7363-022-2.
- [11.] SLEETER, Ch. E. – GRANT, C. A. 2009. *Making Choices for Multicultural Education. Five Approaches to Race, Class, and Gender*. 6th ed. USA: John Wiley & Sons, 2009. 252 s. ISBN 978-0-470-38369-8.
- [12.] VIKTOROVÁ, Barbora. 2013 *Realizace multikulturní výchovy na základních školách v okrese Karviná*. Olomouc, 2013. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie.

Kontakt

Mgr. Andrea Preissová Krejčí, Ph.D.
Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta,
Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie,
Tř. Svobody 26, 77900 Olomouc
E-mail: andrea.krejci@email.cz

Aplikácia antropologických prístupov pri riešení etických problémov sociálnej práce s migrantmi

The application of anthropological approaches in addressing ethical problems of social work with migrants

Silvia LETAVAJOVÁ

Abstrakt

Jednou zo špecifických oblastí záujmu sociálnej práce sú jednotlivci, rodiny a skupiny z radov migrantov (utečencov). V práci s týmito klientmi sa sociálna práca potýka s množstvom etických paradoxov. Mnohé z morálnych dilem vyplývajú nielen zo zodpovednosti sociálneho pracovníka voči záujmom spoločnosti a zamestnávateľa, ktorých zastupuje, voči svojej profesii a klientovi, ale aj zo špecifik, vychádzajúcich z kultúrne a sociálne odlišného prostredia, z ktorého migrant pochádza, ako aj z jeho utečeneckej situácie. Vo vzťahu k tejto skupine klientov je sociálny pracovník povinný poznať, zohľadniť a rešpektovať fakt, že etické normy a hodnoty alebo poňatie dobra a zla vo všeobecnosti môže byť odlišné alebo dokonca protikladné až nezlučiteľné s normami spoločnosti, ktorá mu sociálnu pomoc poskytuje. V tejto súvislosti je vhodné využívať prístupy vedeckej disciplíny, ktorá sa zaoberá kultúrnou diverzitou – antropológiou. Aplikáciu jej poznatkov a metód získavania a interpretácie dát budeme sledovať v dvoch konkrétnych oblastiach, a to v rovine rolových a statusových aspektov vzťahu sociálny pracovník – migrant (utečenec), ako aj v špecifických formách komunikácie sociálneho pracovníka s utečencom.

Kľúčové slová

antropologický prístup, etika, hodnota, komunikácia, migrant, sociálna práca, status, utečenci

Abstract

One of the specific areas of interest to social work are individuals, families and groups of migrants (refugees). In working with these clients a social work faces a number of ethical paradoxes. Many of the moral dilemmas arise not only from the responsibility of social workers to the interests of the society, his employer, which represents, profession and the client but also the specifics, based on different cultural and social environment from which migrants originate, as well as the refugee situation. In relation to this group of clients, the social worker must know, take into account and respect the fact that ethical standards and values or concepts of good and evil in general may be different or even contradictory as incompatible with the values of the society that his social assistance is provided. In this context it is appropriate to use approaches scientific discipline that deals with cultural diversity - anthropology. Application of the knowledge and methods of inquiry and data interpretation we will follow in two specific areas, namely at the level of status and role related aspects of social worker - migrant (refugee), as well as their particular forms of communication between social worker and refugees.

Key words

anthropological approach, communication, ethics, migrants, refugees, social work, status, value

Jednou zo špecifických oblastí záujmu sociálnej práce sú sociálne problémy a samotní klienti z radov jednotlivcov, rodín ale aj skupín ľudí, ktorí nie sú schopní sami riešiť a prekonať prekážky, ktoré sa v ich živote vyskytli ako dôsledok migrácie – imigranti. Cieľom predkladanej štúdie je identifikovať etické dilemy sociálnej práce vo vzťahu k tejto skupine klientov, a predložiť ich možné riešenia využitím antropologických poznatkov a metodologických prístupov.

Sociálna práca s migrantmi

Problematika novodobých migrantov na Slovensku, otázka ich špecifických potrieb v rámci integračných procesov, ale aj ich kontaktov s majoritnou spoločnosťou je v súčasnosti predmetom záujmu laickej aj odbornej verejnosti. V komparácii so susednými štátmi alebo niektorými západoeurópskymi už tradične hostiteľskými krajinami je ich počet na Slovensku neporovnateľný, avšak z hľadiska interpersonálnych, lokálnych a globálnejších sociálnych a kultúrno-spoločenských dosahov už nie zanedbateľný a bezvýznamný. Od vstupu Slovenskej republiky do EÚ sa zdynamizovali predovšetkým migračné prúdy z krajín mimo európskeho hospodárskeho priestoru z tzv. tretích krajín. V súčasnosti je ich podiel na celkovom objeme cudzincov približne 37% (Filadelfiová, Gyárfášová, Sekulová, Hlinčíková, 2011, s. 16), čím sa skupina migrantov na Slovensku stáva stále viac kultúrne heterogénna.

Osobitou skupinou migrantov, ktorá je v súvislosti s poskytovaním sociálnej pomoci pomerne citlivá a zraniteľná, sú utečenci. (V súlade s medzinárodnou terminológiou budeme používať súhrnný pojem „utečenci“ a pre prípad odlišenia aj pojmy „žiadatelia o azyl“ – pre osoby, ktoré požiadali o azyl v SR a nachádzajú sa v azylovej procedúre, ako aj termín „azylanti“ – pre osoby, ktoré azyl získali.)

Mnohé z ich problémov sú dôsledkom východiskovej situácie v domovskej krajine (útek pred perzekúciou, strach zo smrti, mučenia), zintenzívňujú sa samotnou cestou do cieľovej krajiny (strata príbuzných, vyčerpanie) a napokon vyhrocujú v rámci sociálnej a kultúrnej konfrontácie v hostiteľskej spoločnosti (riešenie rezidenčných problémov, vystupovanie v kontakte so štátnymi inštitúciami, rekvalifikácia, získavanie vzdelania, zdravotná starostlivosť, interpersonálne a medzikultúrne konflikty a problémy, kultúrny šok).

V tejto situácii nastupuje intervencia sociálneho pracovníka, ktorý sa s migrantmi a konkrétne migrantmi (utečencami) stretáva vo viacerých časopriestorových aj

organizačných úrovniach. Utečencom poskytuje pomoc počas ich pobytu v záchytných a pobytových táboroch a integračných strediskách, ako aj po odchode z týchto zariadení. Sociálny pracovník vstupuje do kontaktu s utečencami najčastejšie ako zamestnanec vládnych a mimovládnych organizácií a inštitúcií, venujúcich sa priamo utečeneckej problematike, či prácou s minoritnými skupinami alebo sociálnymi otázkami vo všeobecnosti. Jeho úlohou vo vzťahu ku klientovi (utečencovi) je získanie prvotných informácií, ktoré sa odvíjajú od poznania jeho osoby ale i sociálneho prostredia, zisťovanie príčin a relevantnosti sociálnej udalosti, stanovenie diagnózy a postupov sociálnej pomoci a ich realizácia. Túto činnosť uskutočňuje sociálny pracovník viacerými operáciami, v rámci ktorých sú významné predovšetkým:

- krízová intervencia – pomáha štrukturovať klientove prežívanie danej situácie, zastaviť ohrozujúce a kontraproduktívne tendencie v jeho správaní, prvky, ktoré bezprostredne súvisia s krízovou situáciou,
- sociálna intervencia – zásah, ktorým dosiahne zmeny alebo prerušenie tohto správania,
- sociálna služba – činnosti, ktorými dosiahne uspokojenie individuálnych aj kolektívnych nemateriálnych potrieb,
- sociálna prevencia – opatrenia na zmiernenie alebo prekonanie hmotnej a sociálnej núdze,
- sociálne poradenstvo – aktívna participácia na riešení problému,
- sprevádzanie rodiny – metóda sprevádzania rodiny v procese adaptácie,
- socioterapia – pôsobenie ľudským prostredím a spoločenskými aktivitami,
- materiálna asistancia – sociálna pomoc materiálnym zabezpečením (Brnula – Maslen, 2004).

Etické dilemy

Vo všetkých zo spomenutých etáp práce s utečencami sa sociálni pracovníci potýkajú s etickými problémami a dilemami. Etika a etické hodnoty sú jedným zo základných atribútov sociálnej práce ako aplikovanej vedy, nakoľko jej cieľ, predmet a samotný výkon činnosti je úzko spätý s prácou s vylúčenými, marginalizovanými a diskriminovanými skupinami. V práci s migrantmi je podstatné predovšetkým vnímanie a rešpektovanie etických hodnôt, týkajúcich sa jednotlivca a spoločnosti, akými sú dobro, blaho, zodpovednosť, sebarealizácia, dôstojnosť a autonómnosť individua, sociálno-psychologických hodnôt, z ktorých významná je hlavne komunikácia a empatia, ale aj hodnôt politického charakteru – solidarita, rovnosť

a spravodlivosť. Jedným z kľúčových faktorov vzniku etických dilem a paradoxov v sociálnej práci je možná nezlučiteľnosť zodpovednosti sociálneho pracovníka voči sebe, svojej profesii, zamestnávateľovi a samotnému klientovi. Ako sme už spomenuli, sociálny pracovník vo vzťahu k migrantom (utečencom) najčastejšie vystupuje ako predstaviteľ inštitúcie, zastupujúcej majoritnú spoločnosť. Je tak povinný zastávať a presadzovať jej princípy, predpisy a očakávania. Na druhej strane esenciálnou úlohu pracovníka v tejto oblasti je dbať o prvoradosť záujmov klienta, naplniť jeho individuálne potreby, viesť ho k samostatnosti, participácii na rozhodovacích procesoch o svojej budúcnosti, ako aj o poskytovaní sociálnych služieb. Nezlučiteľnosť a nekompatibilita očakávaní spoločnosti a klienta tak môže mať za následok zložité balansovanie medzi konkurujúcimi lojalitami a očakávaniami ale v konečnom dôsledku aj nátlak a vnucovanie stanovených konvencií a noriem klientovi (Palovičová, 2011, s. 122-125). Inými slovami, od sociálneho pracovníka sa očakáva, že bude pomáhať klientovi, avšak v súlade s pravidlami majoritnej spoločnosti, jej legislatívou, inštitucionálnymi zásadami, morálkou, životným štýlom. Na tieto protipóly poukazuje aj etický kódex sociálnej práce, ktorý zdôrazňuje skutočnosť, že úloha sociálneho pracovníka je pomáhajúca a zároveň ako predstaviteľ a určitých záujmov aj kontrolujúca (Etika v sociálnej práci – vyhlásené princípy, s. 1).

Kompetenciou sociálneho pracovníka je tak rozhodovať o tom, čo je v prístupe ku klientovi správne a nesprávne, morálne a nemorálne, dobré a zlé. V prípade práce s migrantmi alebo konkrétne utečencami je toto rozhodovanie o to komplikovanejšie, že klient pochádza z častokrát diametrálne kultúrne, jazykovo, nábožensky, etnicky ale aj sociálne a geograficky odlišného prostredia. Normy, zvyky alebo poňatie dobra a zla môže byť v závislosti od jeho utečeneckej situácie, ako aj tradícií v krajine pôvodu, odlišné alebo dokonca protikladné až nezlučiteľné s normami spoločnosti, ktorá mu sociálnu pomoc poskytuje. Navyše, na rozdiel od iných skupín klientov sociálnej práce, ktorí pochádzajú z rovnakého kultúrno-spoločenského prostredia, migranti všeobecne platné a presadzované normy nielen že nemusia akceptovať, ale ich nemusia ani poznať. Dodržiavanie etických zásad pri práci s migrantmi je preto možné jedine individuálnym prístupom zohľadňujúcim kultúrnu rôznorodosť.

Špecifiká antropologických prístupov

Od sociálneho pracovníka, pohybujúceho sa v tejto oblasti, by sa malo preto prirodzene očakávať, že bude kultúrnu rôznorodosť nielen rešpektovať a zohľadňovať, ale jej princípy a východiská aj dôkladne poznať. Skvalitnenie práce s migrantmi nám v tomto ohľade

umožňuje interdisciplinárny prístup a využitie poznatkov a metodologických postupov vedných odborov, ktoré sa kultúrnou rôznorodosťou principiálne zaoberajú. Za prínosné považujeme predovšetkým aplikáciu poznatkov antropológie, ktorá sa ako disciplína o komplexnom štúdiu človeka venuje nielen kultúrnym univerzáliám a špecifikám vo všetkých sférach ľudského života (napr. v spoločenskom a rodinnom živote, odievaní, strave, náboženstve, etických a estetických normách, oblasti predstáv a aspirácií) ale i v rovine interkultúrnej komunikácie a etnokultúrnych procesoch definujúcich zákonitosti adaptácie, akulturácie či integrácie jednotlivcov a skupín v inokultúrnom prostredí. Hlavnou zložkou antropologickej metódy je empirizmus, čiže vyžívanie poznatkov založených na skúsenosti – empirii. Osobitosťou antropológie ako celostnej, holistickej vedy je fakt, že kultúru vníma cez poznanie konkrétnych jednotlivcov a skupín ľudí a až nachádzaním podobností a zákonitostí v ich správaní dochádza k zovšeobecneniu a generalizácii poznatkov. Antropológovia, ktorí často pracujú mimo svojej vlastnej kultúry sa preto musia učiť nielen jazyku cudzej kultúry, ale musia ovládať aj ich normy, myslenie a cítenie, stretávajú sa s respondentmi, ktorí im odovzdávajú informácie a názory o zvykoch a morálnych a estetických ideáloch (Pospíšil, 1991, s. 4-5). Na rozdiel od iných spoločenských vied, kde vedec pracuje s dokumentom z druhej ruky, v antropológii podstatu materiálu vytvára, zbiera a triedi vedec sám. Zdroj jeho informácií je takmer výlučne orálny. Vedec využíva umenie rozhovoru a diskusie a to z toho dôvodu, že možnosť poznania a zhromaždenia informácií a ich overovania začína práve na tomto mieste (Copans, 2001, s. 21). Ďalšou z antropologických metód, ktorá umožňuje štúdium subjektu do hĺbky, je zúčastnené pozorovanie. Pozorovanie, ktoré najčastejšie prebieha v prirodzenom prostredí, umožňuje výskumníkovi zachytiť bezprostredné skúsenosti s pozorovaným javom. Zvyšuje sa tak možnosť zhromaždiť presné a neskreslené informácie o udalostiach ako aj samotná výpovednosť záverov. Antropológiu je z tohto hľadiska možné považovať za deskriptívnu vedu, antropológovia sú priam zaviazaní, aby boli orientovaní na vzťahy. Túto analógiu uvádzame v komparácii s inými vedami, ktoré vo vzťahu s migrantmi a konkrétne aj utečencami najčastejšie vystupujú, napríklad s právom, ktoré je naopak preskriptívne, pravidlovo orientované (Good, 2007, s. 30 podľa Tužinská, 2012, s. 65).

Využitie antropologických poznatkov a metód v sociálnej práci s migrantmi je širokospektrálne, zahŕňa nielen samotné penzum informácií o cudzích kultúrach (jej zvykoch a hodnotách), ktoré slúžia ako východisko pri stanovovaní postupov sociálnej pomoci, poskytuje i návody k samotnému získavaniu týchto dát v komunikačnom procese s klientom a ich interpretácii. Konkrétne formy aplikácie antropológie budeme sledovať v perspektíve

jednej zo skupín migrantov na Slovensku – utečencov z Afganistanu. Z hľadiska počtu patrilo utečencom afganskej národnosti na Slovensku niekoľko rokov prvenstvo. Jednalo sa predovšetkým o roky z prelomu tisícročí, kedy tvorili 40-54% zo všetkých žiadateľov o azyl. V tejto štúdií predkladané zistenia a závery opierame o výskumy v radoch afganských žiadateľov o azyl, azylantov, ktorých sme sledovali počas ich pobytu v pobytovom utečeneckom tábore v Brezovej pod Bradlom, v Gabčíkove a mimo nich, práve v rokoch 1999 až 2001, ako aj o výskumy ďalších skupín afganských migrantov, ktoré prebiehajú doteraz.

Akákoľvek komunikácia s klientom tohto typu musí brať do úvahy faktory, ktoré determinujú nielen výklad zdieľaných informácií, ale aj formu a spôsob samotnej komunikácie:

1. odlišnosť a špecifickosť kultúrnych noriem, tradícií a zvykov krajiny pôvodu, rodinné a spoločenské zázemie,
2. utečenecká situácia – príčina migrácie, spôsob a forma, psychické, sociálne aspekty,
3. vyrovnávanie sa s novou kultúrou – adaptačné, akulturačné a integračné procesy.

Antropológia je metodologicky a teoreticky kompetentná sledovať všetky tieto aspekty. V rámci jej subdisciplín je dobre rozvinuté štúdium konkrétnych kultúrno-geografických okruhov (v prípade štúdia afganských utečencov ide o štúdium iranistiky, perzskej kultúry alebo všeobecne ázijske štúdiá), ktoré v sebe poníma nielen štúdium historických, kultúrnych či politických reálií, ale samozrejme aj jazyka. Mnoho sporov, ktoré vyvrcholili v občianskych vojnách, etnických čistkách a nátlaku, ktoré v konečnom dôsledku zapríčinili pohyby obyvateľstva a utečeneckú situáciu, má zdroje práve v kultúrnej inakosti, ktorá, ako sme už spomenuli, je hlavným predmetom štúdia antropológie. Rovnako intenzívne sa antropológia podieľa aj na skúmaní života migrantov v novom prostredí, sleduje ich prispôsobovanie sa novej kultúre, komunikáciu s majoritnou spoločnosťou alebo vznik konfliktných situácií (Letavajová, 203, s. 345).

V nasledovnej časti sa pokúsime priblížiť možnosti využitia antropologických znalostí v dvoch konkrétnych oblastiach, ktoré vo vzťahu k etike sociálnej práce s migrantmi považujeme za zásadné:

1. percepcia osoby sociálneho pracovníka klientom (utečencom), percepcia klienta (utečenca) sociálnym pracovníkom, rolové a statusové aspekty týchto vzťahov
2. špecifiká komunikácie sociálneho pracovníka s klientom (utečencom)

Rolové a statusové aspekty vzťahu sociálny pracovník – migrant (utečenec)

Každý človek ako člen určitého spoločenstva zastáva v príslušnom sociokultúrnom útvare určité postavenie – sociálnu pozíciu, ktorá mu prináša špeciálne práva a povinnosti. Americký kultúrny antropológ R. Linton ako zakladateľ systémového pojatia kategórii sociálnej pozície v tejto súvislosti rozlišuje medzi sociálnym statusom – označujúcim postavenie jednotlivca v spoločnosti, a sociálnou rolou, ktorou označuje tzv. očakávané sociálne správanie sa človeka, zodpovedajúce jeho statusu. S otázkou sociálnej pozície úzko súvisí aj problematika prestíže, ktorá v sebe obsahuje poňatie dobrého mena, vplyvu, vážnosti alebo rešpektu.

Rolové a statusové aspekty vzťahu sociálny pracovník – migrant (utečenec) definujú nielen kompetencie, úlohy a činnosti, ktoré im z tejto pozície vyplývajú, ale aj samotný spôsob správania sa, reakcií a očakávaní v procese vzájomnej sociálnej interakcie. Rešpektovanie etických zásad v kontakte sociálneho pracovníka s klientom (utečencom) je do značnej miery podmienené tým, ako osobu sociálneho pracovníka vníma jeho klient, ako klienta vníma sociálny pracovník, ale aj od toho, ako sociálny pracovník a klient vnímajú svoje vlastné pozície.

1. Vnímanie klienta (utečenca) sociálnym pracovníkom

V tomto kontexte je potrebné si uvedomiť tri pozície, do ktorých môže sociálny pracovník skĺznuť pri práci s klientom (utečencom). Sociálny pracovník, okrem toho, že zastupuje hostiteľskú krajinu a určitú inštitúciu, vystupuje vo vzťahu ku klientovi ako človek, takisto pochádzajúci z určitého kultúrneho prostredia. V procese socializácie na seba preberá nielen normy a hodnoty vlastného spoločenstva, ale i predsudky a stereotypné hodnotenia o sebe samom a iných kultúrach. Je úplne prirodzené, že svoju vlastnú kultúru bude nadhodnocovať a naopak, cudzie a nepoznané kultúrne prvky automaticky vnímať so zaujatosťou, predpojatosťou, negativizovať a problematizovať ich. V súvisi s afganskou kultúrou môže byť pre neho napríklad obtiažne sledovať a pochopiť polygýniu – mnohoženstvo, ak mu naše pravidlá správania sa, kresťanské normy hovoria, že na rozdiel od monogamie nie je prirodzeným typom manželského spolužitia. Rovnako podozrievavo sa môžeme pozerat' na zahaľovanie žien, ktoré naša kultúra poväčšine vnímame ako násilné a ponižujúce. Iným príkladom je sociálnymi pracovníkmi niekoľkokrát spomínaný prípad z praxe, kedy afganská utečenkyňa odmietla zdravotné vyšetrenie mužom – lekárom a priala si, aby jej lekár stanovil diagnózu prostredníctvom jej manžela, ktorému svoje potiaže opísala, prípadne ukázala. Aj napriek snahe ostať nestranným a profesionálnym, úsudok sociálneho pracovníka môžu

ovplyvniť subjektívne hodnotenia, akými sú vlastné kultúrne predpoklady a konštrukcie, ale i aktuálne mediálne obrazy, či širší rámec vzťahov majoritného obyvateľstva k tejto a podobným skupinám migrantov. Druhou rovinou je fakt, že sociálny pracovník môže zastupovať ustanovizeň, ktorá sa k migrantom (utečencom) stavia z pozície autority, ako kontrolná inštitúcia. Prípadne ak sám vníma svoju pozíciu ako nadradenú a privilegovanú, môže tieto princípy vedomo alebo podvedomo preniesť do vzťahu s klientom.

Tretím pólom vo vzťahu ku klientovi (utečencovi) môže byť naopak nadmerná citová angažovanosť. Súčasťou ľudských ale i odborných kompetencií sociálneho pracovníka je i rozoznávanie hodnôt prostredníctvom emócií, súcitu a vnímania nepríjemného pocitu z toho, že sme niekoho nechali v nešťastí (Barnard, 2008, s. 14). Keďže utečenecká situácia a vyrozprávanie individuálnych utečeneckých príbehov je v mnohých prípadoch nesmierne emotívne, nie je ťažké sklízať k pocitovému vnímaniu klienta, nekontrolovanej empatii a súcitu, obetovaniu sa, až k tzv. syndrómu pomocníka. Neprimeraná citová angažovanosť môže v konečnom dôsledku viesť k chybným a neobjektívnym postupom sociálneho pracovníka.

Morálnou úlohou sociálneho pracovníka je preto snažiť sa, aby sa vyhol nesprávnej klasifikácii a stereotypizácii vo vzťahu ku klientovi (utečencovi) ako aj jednostrannému vnímaniu jeho sociálnej pozície v kategóriách, v ktorých môže utečenca vnímať len ako osobu:

- podriadenú sociálnemu pracovníkovi alebo spoločenskému systému, nutnosť prispôbiť sa,
- bytostne závislú od sociálnej pomoci,
- pôvodom z kultúrne podhodnocovaného, neznámeho, problematickeho, nedôveryhodného prostredia,
- trpiacu, pre ktorú je nutné sa neprimerane obetovať.

2. Vnímanie sociálneho pracovníka klientom (utečencom)

Tu je potrebné zobrať do úvahy, že mnohí utečenci vnímajú svoje postavenie voči sociálnemu pracovníkovi ako podradené a submisívne. Tento fakt do veľkej miery vyplýva zo zmeny ich sociálneho statusu v dôsledku utečeneckej situácie. Svoju vlastnú kultúru dôkladne poznali, v sieti jej sociálnych vzťahov, noriem a pravidiel sa pohybovali s istotou a v sociálnom systéme prináležal mnohým z nich vysoký sociálny status, boli lekármi, učiteľmi, právnikmi, váženými osobnosťami, osobami, ktoré nikdy sociálnu pomoc nepotrebovali alebo o ňu nežiadali. Odchodom z krajiny tieto istoty a zázemie stratili, prišli o členov rodiny,

prácu, majetok. Taktiež dlhodobé vojnové strádanie, týranie a ponižovanie v krajine pôvodu alebo blízkych krajinách, spôsobilo aj pokles alebo úplnú stratu ich dôstojnosti a sebavedomia. Po príchode do kultúrne odlišnej krajiny sa k tomu pridružila aj neznalosť jazyka, foriem inštitucionálneho ale i medziľudského fungovania. Ich sociálny status sa celkovo degraduje. Niektorí z nich sú si navyše vedomí nepriateľského postoja zo strany majoritného spoločenstva a reflektujú aj nepriaznivé štatistiky o počtoch udelených azylov zo strany vládnych organizácií. Svoje postavenie tak vnímajú ako nanajvýš marginalizované a voči sociálnemu pracovníkovi ako predstaviteľovi majoritných inštitúcií znevýhodnené. V prípade Afgancov tento syndróm zosilňuje aj strach pred akoukoľvek štátnou autoritou, ktorá v ich krajine stelesňovala kontrolný, prenasledujúci, represívny orgán. Tieto svoje predstavy môžu klienti (utečenci) prenášať do negatívneho, predpojatého a bojzlivého vzťahu voči sociálnemu pracovníkovi.

Dôležitú úlohu vo vnímaní sociálneho pracovníka zohrávajú aj princípy rodovo-vekových vzťahov, ktoré sú výrazné aj v prípade afganských utečencov. Tradičným v tejto kultúre je prísne oddeľovanie sveta mužov a žien, čo sa prejavuje v mnohých oblastiach rodinného aj spoločenského života napríklad striktným rozdelením práv a povinností medzi mužmi a ženami, separáciou pohlaví v bývaní, osobitnými predpismi v komunikácií alebo zákazmi komunikácie a osobného kontaktu žien s cudzími mužmi a naopak, ale i rešpektom k starším a horlivou ochranou súkromia.

Ďalším z problémov v kontakte utečencom, ktorý musí sociálny pracovník správne pochopiť a vyhodnotiť, je problém štylizácie klienta do rolí. Utečenec sa jednoducho začne správať tak, ako si myslí, že sociálny pracovník, prípadne jeho okolie od neho očakáva. Mnohí z týchto migrantov plánujú u nás zotrvať dlhodobo, trvalo, či neskôr požiadať o slovenské štátne občianstvo. K dosiahnutiu týchto cieľov, ako to sami uvádzajú, je potrebná bezkonfliktná komunikácia s oficiálnymi inštitúciami, ale i bezproblémové spolužitie s majoritným obyvateľstvom. Afganci, ktorí žijú na našom území už dlhšie, sú si navyše vedomí, že obyvateľstvo Slovenska sa k určitým špecifikám cudzích kultúr – konkrétne k moslimskej kultúre – stavia rozporuplne alebo ju odmieta. V komunikácii so sociálnym pracovníkom sa tento fakt následne prejaví napríklad úmyselnou selekciou tém rozprávání migrantov, ale aj tým, ako sa utečenec vyjadruje, alebo či vyjadruje aj svoje vlastné postoje. Migranti sa úmyselne vyhýbajú otázkam, ktoré by mohli nejakým spôsobom ohroziť ich pokojnú existenciu v novej krajine, mnohé popisujú len všeobecne, nezúčastnene a odosobnene (v neurčitej osobe - „robí sa to tak“), prípadne majú pocit obhajovať, vysvetľovať

a zmiernovať tieto témy. Najčastejšie sa štylizujú do rolí bezkonfliktného a ľahko integrovateľného cudzinca.

V týchto spojitostiach môžu pozíciu sociálneho pracovníka takisto vnímať nesprávne a zaraďovať ho do kategórií, kde vystupuje ako osoba:

- nedôveryhodná, nakoľko pochádza z cudzieho kultúrneho prostredia,
- nehodná komunikácie, nakoľko pochádza z neprimeraných sociálnych kategórií (problém
- v komunikácii utečenkyňa – muž (sociálny pracovník) a naopak, starší utečenec – mladší sociálny pracovník a i.,
- zasahujúca do súkromia,
- reprezentujúca represívny, kontrolný orgán,
- zdieľajúca názor a postoj majority,
- ohrozujúca ich ciele.

Špecifiká komunikácie sociálneho pracovníka s klientom (utečencom)

Cieľom komunikácie sociálneho pracovníka s klientom (utečencom) nie je len nadviazanie kontaktu a získavanie informácií, potrebných pre uskutočnenie sociálnej pomoci, ale i spoznanie sa po ľudskej stránke, vznik a upevnenie vzťahu na princípe dôvery.

Neznalosť kultúrnych reálií krajiny pôvodu utečenca však môže sociálnemu pracovníkovi komplikovať získavanie a správne interpretovanie akýchkoľvek, dokonca aj najelementárnejších informácií o klientovi. Ako príklad spomenieme získavanie základného pasportizačného údaju – dátumu narodenia. V prípade afganských utečencov môžu byť aj tieto dáta, v našej spoločnosti považované za východiskové a principiálne, skreslené alebo klientmi úmyselne či neúmyselne zamlčované, a to na základe viacerých faktov:

1. Absencia dokladov, ktoré dátum potvrdzovali - neexistujúce osobné doklady, ich strata alebo zatajenie v dôsledku utečeneckej situácie.
2. Zámerné uvádzanie odlišných dát o narodení v styku s úradmi na Slovensku alebo s úradmi viacerých krajín (utečenci opakovane podávali žiadosti v rovnakej krajine alebo niekoľkých krajinách zároveň, alebo udávali nižší vek, aby boli posudzovaní ako maloletí). Táto situácia sa objavovala pred zavedením centrálnych daktyloskopických registrov.
3. Zámerné udávanie nižšieho veku v neoficiálnom styku s verejnosťou. Utečenci tak mali pocit zvýhodnenia pri hľadaní zamestnania, alebo v nadväzovaní partnerských vzťahov.

4. Tradícia a východisková situácia v krajine pôvodu. V Afganistane nie je slušné pýtať sa na vek (muža či ženy). Vek a dátum narodenia nie je dôležitý, čo bolo zrejmé aj u Afgancov, žijúcich na Slovensku. V niektorých, hlavne vidieckych regiónoch Afganistanu sa zápis narodenia detí do matriky oddŕaľoval, alebo sa vôbec nekonal. Dôvodom tohto stavu bola vysoká detská úmrtnosť počas vojny ale aj tradičné normy. Nezapisovali sa hlavne dievčatá, ktoré neboli až tak vážené, ako chlapci, prípadne sa zapisovali až deti, ktoré sa dožili určitého veku a dokázali tak, že sú schopné prežiť.

Z pohľadu sociálneho pracovníka je potrebné poznať tieto špecifiká, inak môže dôjsť nielen k dezinterpretácii ale aj spochybneniu výpovede respondenta, či jeho celkovej hodnovernosti.

Obsah a formu zdieľaných informácií medzi utečencom a sociálnym pracovníkom ďalej ovplyvňujú aj psychické dispozície samotných klientov. Sociálny pracovník sa tak môže potýkať so selekciou poskytnutých dát: opakovaním, či zdôrazňovaním určitých tém (vojnové utrpenie, strata rodinných príslušníkov, nelegálne prevádzachstvo, karanténa v utečeneckom tábore), alebo naopak vypustením niektorých tém (prevádzanie, rodinné pomery, partnerský život), či dokonca odmietaním komunikovať o určitých témach (klient ich považuje za výsostne privátne, citlivé, nepodstatné, či ohrozujúce jeho cieľ).

K skvalitneniu ich komunikačných vzťahov napomôže aj vedenie rozhovoru metódou, ktorá je v antropológii bežne zaužívaná a nazýva sa orálna história. Orálna alebo naratívna metóda je spôsob, pri ktorom je rozhovor len voľne usmerňovaný a ponechaný na samotného informátora, ktorý voľne vypovedá o svojom živote. Pri klasickej rozhovore s utečencom, ktorý je častokrát vedený podľa zaužívaných schém a dotazníkov, môže byť vyvíjaný tlak na utečenca, aby rozumel predpísaným šablónam a vyjadroval sa v súlade s predpísanou štruktúrou. To častokrát vedie k napätiu, tlaku, ostražitosti zo strany rozprávača ale i nesprávnemu zhodnoteniu výpovedí. Naproti tomu pri orálnej histórii zaznamenávame dáta ako tok informácií, ktorých sled určuje sám utečenec podľa toho, čo považuje za dôležité. Dôraz nie je kladený na faktografickú presnosť, ale na osobné prežívanie konkrétnych momentov, spomienky, pocity a subjektívnu interpretáciu rozprávača. Tieto možnosti zdieľania informácií považujeme pri tak emocionálnej a individuálne prežívanej téme, akým je utečenectvo, za nesmierne dôležité.

Výpovednosť informácií závisí aj od prostredia a podmienok, v akých sa získané. Mnohé z rozhovorov so sociálnym pracovníkom prebiehajú v pomerne oficiálnych a neosobných prostrediach utečeneckých táborov (kancelária, spoločenské priestory). Pokiaľ je to možné, tieto informácie by mali byť získavané v priateľskom prostredí, ktoré je pre utečenca aspoň

trochu priateľské, známe a dôverné, v kruhu známych, prípadne rodinných príslušníkov, ktorí ho poznajú a dodajú mu pocit istoty a uvoľnenia. Prototypom takejto komunikácie môže byť izba utečenca, prípadne jeho príbytok mimo utečeneckého tábora, v ktorom na seba preberá rolu domáceho pána, hostiteľa, čo podporuje a zvyšuje jeho sebadôveru.

Azda najzávažnejším problémom komunikácie sociálneho pracovníka s klientom (utečencom) je jazyková bariéra. Samozrejme, nemôžeme očakávať, že sociálny pracovník bude jazykovo a kultúrne kompetentný v kontakte so všetkými skupinami utečencov. V sociálnej praxi sa preto najčastejšie využíva znalosť jazykov nazývaných tzv. lingua franca, ktoré môžeme označiť aj ako sprostredkovateľské jazyky. V prípade Afgancov sa vzhľadom na kultúrno-historické reálie ukazuje najvhodnejšie použiť ruštinu, prípadne angličtinu. Tlmočenie a preklad cez jazyk, ktorý nie je blízkym obom diskutujúcim, však nutne vedie k čiastočnej dezinterpretácii alebo i k úplným významovým posunom.

Zaujímavé zistenia k tejto téme prináša štúdia H. Tužinskej (2012, s. 62), ktorá sa venuje využitiu antropologických poznatkov v tlmočení pre cudzincov. Autorka vo svojej práci hovorí aj o fatálnych dôsledkoch, vyplývajúcich z nerefektovania rôznorodosti jazykových registrov, o nízkej miere kultúrnej citlivosti tlmočníkov, ako aj chybných spôsoboch vedenia interview a celkového získavania odpovedí od migrantov. Správnu interpretáciu je podľa nej možné docieľiť preferenciou otvorených otázok, doslovným zaznamenávaním výpovedí, ich neskracovaním, nezasahovaním a neprerušovaním výpovedí, ako aj interpretatívnym, nie ich doslovným prekladom. Hoci autorka sa venuje predovšetkým právnej komunikácii, jej závery sú platné aj pre vedenie rozhovorov medzi sociálnym pracovníkom a utečencami.

Preklenúť komunikačné problémy pomáha aj angažovanie tlmočníkov a prekladateľov z radov bývalých migrantov. Vzhľadom na ich dlhodobý pobyt u nás, ako aj odborné znalosti sa stávajú akýmiysi mediátormi, kompetentnými v oboch kultúrnych aj jazykových prostrediach. Navyše, v ojedinelých prípadoch sa títo mediátori venujú problematike utečenectva aj profesionálne v rámci vládnych, či mimovládnych inštitúcií, čo ich kvalifikáciu podstatne zvyšuje.

Aj napriek znalostiam a kompetenciám, či podpore profesionálnych tlmočníkov nie je možné, aby sociálny pracovník pochopil všetky utečencom komunikované informácie. Mnohé z nich nie sú závislé od racionálneho prežívania situácie a schopnosti vypovedať o tom, ale od zmyslového vnímania. Samotní jednotlivci ale i príslušníci kultúr vnímajú podnety rôzne, inak na ne reagujú a inak o nich rozprávajú. Časť z nich je možné odhaliť prostredníctvom neverbálnej komunikácie, ktorú mnohí odborníci považujú za pravdivú hlavne z hľadiska komunikácie o pocitoch a vzťahoch. Tzv. reč tela je súčasťou aj kultúrnej a sociálnej

antropológie. Sociálny pracovník musí v tejto forme komunikácie zohľadňovať nielen univerzálne spôsoby vyjadrovania, akým je dozaista vyjadrovanie nálad – hnev, radosť, smútok, údiv, ale i foriem špecifických pre rôzne kultúry, napríklad prejav vďaky alebo zoznámenia sa (Hrušková, 2013, s. 10).

Záver

Na záver si dovoľujeme zopakovať, že jednou z etických úloh sociálneho pracovníka vo vzťahu ku klientom z radov migrantov alebo konkrétne utečencom je nielen dôkladne poznať kultúrny a sociálny rámec, z ktorého pochádza, ale nazerať a vysvetľovať ho i z tzv. vnútornej stránky, z pohľadu klientov. Tento prístup, kedy sa na vec pozeráme očami samotných jedincov, snažíme sa pochopiť, ako členovia určitej spoločnosti vnímajú, poznávajú, hodnotia a interpretujú svet, ktorého sú súčasťou, v antropológii nazývame emic hľadisko. Vzťah sociálneho pracovníka ku klientovi utečencovi by mal byť nanajvýš individuálny, nezaťažený existujúcimi kultúrnymi a spoločenskými dogmami, alebo predpísaným statusom a rolami, ktoré sa od klienta očakávajú. Prístup sociálneho pracovníka by tak mal vychádzať z partnerského modelu, kde pracovník pôsobí ako partner a poradca, avšak v hlavných otázkach sa klient rozhoduje sám za seba. Základným etickým princípom jeho vzťahu k utečencovi by malo byť poznanie inakosti klienta a jej akceptácia, ktorú môžeme dosiahnuť aj uplatňovaním antropologických poznatkov a metód práce s respondentmi.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] BARNARD, Adam – HORNER, Nigel – WILD, Jim. 2008. *The Value Base Of Social Work And Social Care*. Open University pres. ISBN-10: 0335222145.
- [2.] COPANS, Jean. 2001. *Základy antropológie a etnológie*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-385-4.
- [3.] *Etika v sociálnej práci – vyhlásené princípy*. [online] [cit. 2013-15-9]. Dostupné na internete:
http://www.nizkoprahy.sk/sites/default/files/eticky_kodex_profesionalnych_socialnych_pracovnikov.pdf.
- [4.] FILADELFIOVÁ, Martina – GYÁRFÁŠOVÁ, Oľga – SEKULOVÁ, Martina – HLINČÍKOVÁ, Miroslava. 2011. *Migranti na slovenskom trhu práce: problémy a perspektívy. Ekonomické aspekty migrácie a integrácie migrantov*. Bratislava: IVO, 2010, ISBN 978-80-89345-34-2

- [5.] HRUŠKOVÁ, Lenka, Jalilah. 2013. *Význam a využitie v praxi sociálneho pracovníka*. Spišská Nová Ves: Business Intelligence Club, o. z., 61 s, ISBN: 978-80-971388-0-6
- [6.] LETAVAJOVÁ, S. 2003. Problematika migrácií utečencov z hľadiska etnológie. In *Slovenský národopis*, roč. 51, č. 3, s. 342-355.
- [7.] MASLEN, Ján – BRNULA, Peter. 2004. *Sociálna práca s utečencami*. 1. vyd. Bratislava: OZ Sociálna práca, 2004. 107 s. ISBN 80-891885-06-1.
- [8.] *Migračný úrad MV SR, Štatistická správa*. [online] [cit. 2013-10-9]. Dostupné na internete: <http://www.minvsvr.sk>.
- [9.] PALOVIČOVÁ, Zuzana. 2011, Sociálna práca a etika. In *Filozofia*. ISSN 0046-385X, 2011, roč. 66, č. 2, s. 122-132.
- [10.] POSPÍŠIL, Leopold. 1992. *Antropologie a věda*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 1992. 32 s. ISBN 80-7067-077-0.
- [11.] TUŽINSKÁ, Helena. 2012. Výskum právnych dôsledkov tlmočenia cudzincom: rôznosť jazykov práva a antropológie. In MASARYK, Radomír – Petrjánošová, Magda – Lášticová, Barbara. *Diverzita v spoločenských vedách. Príspevky z 11. česko-slovenskej konferencie s medzinárodnou účasťou Kvalitatívny prístup a metódy vo vedách o človeku, Bratislava, 23. -24. január 2012*. Bratislava: Ústav výskumu sociálnej komunikácie S AV Bratislava, HUMAN COMMUNICATION STUDIES Vol. 11 (2012), Bratislava, 2012, s. 61-67. ISBN 978-80-970234-2-3.

Kontakt

Silvia Letavajová, Mgr., PhD.

Katedra etnológie a mimoeurópskych štúdií, Filozofická fakulta Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave

Nám. J. Herdu 2, 971 01 Trnava

E-mail: silvia.letavajova@ucm.sk

Strategické řízení – nástroj aplikace etických řešení

Karel PREUSS

Abstrakt

Prosazování etiky vpraxi sociální práce je nejčastěji chápáno jako apel na etické chování jednotlivce. Systémové otázky prosazování etického jednání v organizacích, otázky vytváření prostředí asamotných systémů, které by svojí silou a charakterem přispívaly kcelkovému

formování etické praxe, stojí spíše mimo hlavní proud pozornosti. Přitom právě nástroje strategického řízení a řízení kvality jsou sto podpořit etické jednání jednotlivců a vytvářet potřebný tlak na jeho prosazení.

Klíčová slova

Etika, etické jednání, sociální práce, strategické řízení, řízení kvality.

Abstract

Enforcing ethics in the practice of social work is most often understood as an appeal to the ethical behavior of the individual. Systemic issues to promote ethical conduct in organizations, questions of the creation of the environment and of the systems, which would contribute by their strength and character to the overall formation of ethical practice remains rather outside the main stream of attention. Yet the tools of strategic management and quality management are able to promote the ethical conduct of individuals and create the necessary pressure on its enforcement.

Key words

Ethics, ethical conduct, social work, strategic management, quality management.

Úvod

Oblast sociální práce a zdravotnictví patří z hlediska specifických aplikací etických přístupů k nejnovějším a také nejstarším, v nichž se tyto počaly prosazovat. Etické přístupy ve zdravotnictví se formovaly již hluboko ve starověku a starořecký odkaz zůstává živý podnes. Sociální práce v sobě zahrnuje významný étos, který vnímáme jako jeden ze základů moderní civilizace. Vychází z uvědomění si hodnoty člověka, lidského individua a jeho života pro společnost jako celek. Kořeny nalzáme v křesťanství, v renesančním humanismu a osvícenství, aby byly dále rozvíjeny do moderní doby.

O to více nás mohou zarážet některé tendence poslední doby, které směřují ke snížení hodnoty lidského života, k jeho „ocenění“ z čistě materiálního a spíše ještě pekuniárního pohledu. Člověk jako by se stával jen nástrojem prosazování záměrů, jako by lidský život měl smysl pouze ve vytváření bohatství, a jako by ztrácel jakoukoli hodnotu v okamžiku, kdy se na tomto procesu nemůže z jakýchkoli příčin podílet. (Pavelková 2011)

Možná právě proto je etické konání vnímáno jako věc přísně individuální, odvislá od charakterových a volných vlastností individuů. Aniž bychom chtěli jakkoli oslabit důraz na potřebu individuálních etických přístupů, jejich zakořenění v myslích jednotlivců, domníváme

se, že etika je současně i významnou součástí společenského vědomí – tedy soustavy hodnot, které jsou vlastní společnosti jako celku, případně jejím významným částem.²⁶

Skutečné prosazování etických norem musí být tedy jak věcí vysoké profesionální etiky všech zúčastněných pracovníků, tak etiky samotných institucí. Otázka zní: jak formovat institucionální etiku organizací zdravotnictví a sociálních služeb. Jak zajistit, aby vlastní prostředí organizací, jejich systémy řízení, vnitřní normy a manažerské nástroje podporovaly praktickou aplikaci etických přístupů v celé činnosti organizace. Nakolik lze pro tyto účely využít metody strategického řízení jako nástroje podpory, vytváření a prosazování etiky organizací.

Strategické řízení jako nástroj prosazování etických přístupů

Každá konkrétní strategie určitého podnikatelského subjektu musí mít svoji strukturu a svůj obsah. Zatímco struktura je ve svém základu totožná, tvoří ji soubory cílů a s nimi spojených rizik, obsah bude vždy jedinečný, a to bez ohledu na způsob a rozsah případného využití strategických konceptů při jejím vytváření.

Na obsah má největší vliv charakter odvětví, směr podnikání, potřeba změny, výchozí idea, kvalita managementu a personální vybavení firmy vůbec, jakož i celá řada dalších skutečností. Obsah strategie bude vyplývat především z potřeby, kterou bude mít v daných konkrétních podmínkách splnit, bude závislý od očekávání, která s ní budou spojována. Tyto skutečnosti omezují možnosti strategického myšlení v daných konkrétních podmínkách. Je třeba mít to na paměti a dbát, abychom nedospěli ke strategii příliš omezené. Zejména příliš „*technické*“ přístupy představují riziko, že již sama strategická vize – a tedy i z ní vycházející strategie – bude příliš úzká a nedostatečná z hlediska perspektivy organizace.

Základní význam vytváření strategií spočívá v tom, že jsou jednou z cest jak zvýšit konkurenceschopnost podnikatelského subjektu. Aby mohla strategie naplnit tento svůj úkol, musí splňovat určitá kritéria. Mezi hlavní vždy budou patřit:

- uskutečnitelnost,
- přínosnost,
- akceptovatelnost,
- jedinečnost.

²⁶⁾ V tom případě bychom je měli přesněji označovat jako „skupinové vědomí“, ať již budou tyto skupiny tvořit sociologické entity charakteru společenských tříd, nebo například entity zahrnující osazenstvo podniku či organizace (zde se obvykle hovoří o „podnikové kultuře“).

V oblasti zdravotnictví a sociálních služeb je třeba k těmto kritériím připojit ještě etickou úroveň záměru, to, jak podporuje realizaci a rozvoj etických hodnot a přístupů v celém průřezu činností organizace. Andrej Mátel (2013) upozorňuje na problematiku výběru metod práce sociálních pracovníků, jejichž výběr a aplikace závisí na rozhodování sociálních pracovníků (SLOVÁK; VEREŠ2009). Má za to, že pokud by tomu tak nebylo, stala by se sociální práce jen mechanickou činností. Domnívám se, že tento princip je možno rozšířit i na činnost organizací, poskytujících sociální služby. I ony mohou vytvářet své koncepty využívání metod sociální práce, vytvářet pro ně potřebné podmínky – aby byla tato činnost efektivní, je nutné vytvořit provázaný systém, zajišťující potřebnou komplexnost a kvalitu služeb. K tomu mohou posloužit právě metody strategického řízení.

Uskutečnitelnost lze posuzovat z těchto základních hledisek:

- míry ztotožnění se managementu se strategií (základ rozhodnosti, s jakou bude realizována),
- kapitálové zajištěnosti,
- dostatečného přístupu na trh,
- personální a technologické připravenosti podniku.

Přínosnost strategie je třeba posuzovat z pohledu jejího potenciálního příspěvku ke zlepšení celkové konkurenceschopnosti subjektu. Prakticky to znamená klást si otázku, nakolik daná strategie může přispět k řešení hlavních otázek, na které bude třeba v uvažovaném období odpovědět. Například – bude-li základním problémem konkurenceschopnosti pozice, kterou bude subjekt schopen na relevantním trhu obsadit, bude jeho strategie posuzována především z marketingových pohledů. Bude-li základním problémem ziskovost, bude posuzována především z pohledu finanční efektivity navrhovaných opatření a podobně. S výjimkou funkcionálních strategií však půjde o hodnocení z více pohledů. Mimo to, hodnocení se nebude nikdy omezovat výlučně na hodnocení potenciálního přínosu. Bude zákonitě sledovat také míru rizika, která bude s realizací té které strategie nebo její varianty spojena. Pokud je vysoký potenciál přínosu spojen s vysokou mírou ohrožení, je věcí střízlivého hodnocení a opatrnosti porovnat jejich hodnoty a zvážit, zda je subjekt schopen podobná rizika snášet nebo se s nimi konkrétním způsobem vypořádat – to podmiňuje samu realizovatelnost strategie.

Akceptovatelnost je třeba vidět ze dvou pohledů. Jednak se jedná o míru vnitřního ztotožnění manažerů a ostatních pracovníků subjektu s přijatou strategií. Ale nelze zapomínat ani na přijatelnost strategie pro vnější prostředí. I nejlepší projekt může zkrachovat, dostane-li

se mu špatného přijetí ve veřejnosti nebo od zákazníků či klientů. Důvodů může být mnoho, mezi nejčastější patří nevhodná prezentace, nevhodné časování, ekologické nedostatky (i jen předpokládané), etické nedostatky, (ROLNÝ 1998, PUTNOVÁ; SEKNIČKA 2007) nerespektování kulturních a společenských vazeb nebo zvyklostí a další.

Jedinečnost strategie je jejím velmi podstatným rysem. Právě na ní je založeno posilování konkurenceschopnosti (srv. PREUSS; GORDEEVA 2012). Je nezbytné, aby se strategie opírala o potenciálně silné stránky subjektu a aby dokázala čelit hrozbám. Jedinečnost strategie se pak opírá o jednu či více základních myšlenek, které jsou nejen jejím intelektuálním východiskem, ale také „*lepidlem*“, které z ní tvoří jednotlivý celek a vodítko v nepřehledných nebo kritických situacích. Přitom je třeba mít na paměti, že nestačí jen sama „*novost*“ myšlenky, ale ta musí odpovídat i schopnostem, vlastnostem a vnitřním podmínkám organizace, včetně náročných etických požadavků v oborech našeho zájmu. Inspiraci může poskytnout teorie oborů, např. teorie sociální práce, zejména části zabývající se její klasifikací z různých pohledů (MÁTEL 2013, SCHAVEL A KOL. 2010, LEVICKÁ 2002 a další).

Otázky etiky ovlivňují jak uskutečnitelnost a přínosnost, tak i akceptovatelnost strategie (vnitřní v organizaci i vnější pro její podstatné okolí). Tyto otázky hrají obecně ve strategiích velkou roli zejména proto, že významným způsobem ovlivňují dosažení požadovaných cílů z pohledu celkové konkurenceschopnosti organizace. Chápeme-li obecně podnikání jako dlouhodobou, systematickou činnost, je zřejmé, že bez dostatečného etického přístupu není taková činnost dobře uskutečnitelná. Bez etického přístupu nelze očekávat splnění zejména kvalitativních požadavků. Vysoká profesionální etika je nezbytným základem budování podnikových kultur, kde požadavky na úroveň nejen péče o pacienty a klienty významně rostou, ale kde se řeší i otázky interpersonálních vztahů v rámci organizace, přístupy k rodinám a přátelům pacientů a klientů, přístupy k podstatnému okolí organizací vůbec. Právě v oblasti zdravotnictví a sociálních služeb je naplňování těchto požadavků zásadní – protože činností v těchto oblastech organizace naplňují své humanistické poslání, stojící v samém základu jejich činnosti, ať již bude mít povahu podnikání nebo ne. V dané oblasti nesmí požadavky ziskovosti převýšit samotný étos činnosti. Je třeba tyto dva požadavky, nezřídka chápané jako bezmála navzájem se vylučující, uvést do vzájemného souladu. A vytváření strategie je právě oním nástrojem, který nám umožňuje tohoto cíle dosáhnout.

Význam strategického řízení v oblastech zájmu v současnosti posilují nové trendy, sledující přechod od dosavadního pojetí společenské odpovědnosti podnikatelských subjektů („*corporate social responsibility*“ – CSR) kvytváření sdílených hodnot („*create shared value*“ – CSV.) S touto myšlenkou přišli před více než dvěma roky odborníci z *Harvard Business*

School(PORTER; KRAMER 2011). Přejít od pouhé dobročinnosti k hledání sdílených společenských hodnot, jejichž naplňováním přispívá podnikatelský subjekt k zajišťování udržitelného rozvoje (i ve společenském smyslu) utváří nový trend ve vývoji podnikání. Pro subjekty v oblasti zdravotnictví a sociální péče představuje nový fenomén a významnou podnikatelskou výzvu – a to jak ve vztahu k podstatnému okolí, tak ve vztahu k vlastním pracovníkům (PREUSS; PAVELKOVÁ; GORDEEVA; DOLEŽAL 2011).

Pracovní podmínky v oblasti zdravotnictví a sociálních služeb jsou v porovnání s většinou ostatních sektorů značně náročné. Stačí uvážit noční služby a služby o víkendech, namáhavou práci při obsluze různě hendikepovaných pacientů a klientů, náročnost práce s lidmi v obtížné životní situaci, míru odpovědnosti a podobně. V tomto směru nejde jen o otázky motivace finanční, ale také motivace společenské a etické – mimo jiné nelze zapomenout, že v této oblasti nepůsobí jen profesionální zaměstnanci, ale že zejména v oblasti sociálních služeb je významná pomoc dobrovolníků, kteří často pracují bez nároku na finanční odměnu. Jejich motivací je altruismus, který je třeba soustavně posilovat, protože v konfrontaci s často neutěšenými poměry klientů, při jen omezených možnostech pomoci, dochází snadno k „*syndromu vyhoření*“, který se samozřejmě neomezuje jen na volentéry, ale může postihnout i profesionální zaměstnance. Strategie může pomoci v prevenci tohoto syndromu zasazením věci do širších souvislostí podporujících vlastní vnitřní motivaci pracovníků.

Závěr

Zjišťujeme, že metody a postupy strategického řízení lze s výhodou využít jako nástroje podpory, vytváření a prosazování etiky organizací. Pro oblast zdravotnictví a sociálních služeb může být strategické řízení aplikováno všude tam, kde lze dát organizacím jasné věcné cíle a dostatek svobody k podnikání tak, aby mohly svojí dovedností dosáhnout požadovaných výsledků. Požadavek na stanovení jasných věcných cílů je v oblasti zdravotnictví a sociálních služeb podpořen zejména specifickými etickými požadavky v daných sektorech.

Uplatnění postupů strategického řízení může pomoci při zlepšování celkové výkonnosti organizací, ale také při řešení etických otázek, otázek vztahů k podstatnému okolí a také při řešení problémů vlastních zaměstnanců. Spolu suplatněním konceptu „*creating shared value*“ může připravit subjekty činné ve zdravotnictví a sociálních službách na nové výzvy.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] LEVICKÁ, J. 2002 *Metódy sociálnej práce*. Trnava : ProScio, 2002. 121 s. ISBN 80-89074-38-3.
- [2.] MÁTEL, A. 2013 *Metódy a prístupy v sociálnej práci*. Nitra: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva UKF Nitra, 2013. 240 s. ISBN 978-80-558-0243-5.
- [3.] PAVELKOVÁ, J. 2011 Sociálne-antropologické aspekty zamestnanosti abezdomovectví. In *Socioekonomické a humanitní studie*. Vol. 2/2011, s. 81-98. ISSN 1804-6797.
- [4.] PORTER, M. E.; KRAMER, M. R. 2011 Creating Shared Value. In *Harvard Business Review*, January-February 2011, pp. 63-77. ISSN 0017-8012.
- [5.] PREUSS, K.; PAVELKOVÁ, J.; GORDEEVA, A.; DOLEŽAL, M. 2011 The Strategic Aspects of Corporate Social Responsibility from the Perspective of Social Integration of Individuals. In *Clinical Social Work*, 2011, vol. 2, no. 6, p. 30-35. ISSN 2222-386X.
- [6.] PREUSS, K.; GORDEEVA, A. V. 2012 *Strategické řízení v organizacích zdravotních a sociálních služeb*. Brno : Econ, 2012. 248 s. ISBN 978-80-86433-56-1.
- [7.] PUTNOVÁ, A.; SEKNIČKA, P. 2007 *Etické řízení ve firmě: nástroje a metody, etický a sociální audit*. Praha: Grada, 2007. 166 s. ISBN 978-80-247-1621-3.
- [8.] ROLNÝ I. 1998 *Etika v podnikové strategii: metodologické postupy integrace etiky do podnikové strategie*. Boskovice: Albert, 1998. 119 s. ISBN 80-85834-53-7.
- [9.] SCHAVEL, M. A KOL. 2010 *Supervízia a jej využitie v sociálnej práci*. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety, 2010. 83 s. ISBN 978-80-89271-79-5.
- [10.] SLOVÁK, P.; VEREŠ, M. 2009 *Metódy sociálnej práce I*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2009. 70 s. ISBN 978-80-89295-16-6.

Kontakt

Karel Preuss, PhDr., CSc.
International Art Campus Prague
E-mail: karel.preuss@seznam.cz

Etické otázky sociálnej práce s rodinou

Ethical issues of family social work

Zuzana MAJCHRÁKOVÁ, Mária HARDY, Jana ADAMCOVÁ

Abstrakt

Etické problémy často vznikajú preto, že sociálni pracovníci pracujú s protichodnými záujmami a konkurenčnými právami; majú úlohu podporovať, chrániť a posilniť ľudí, rovnako ako zákonnú povinnosť a iné záväzky, ktoré môžu byť donucovacie a obmedziť slobodu človeka; sú obmedzené dostupnosťou zdrojov a inštitucionálnou politikou v spoločnosti. Etické povedomie je zásadné pre odbornú prax sociálnych pracovníkov. Ich schopnosť a odhodlanie konať eticky je základným aspektom kvality služieb ponúkaných pre tých, ktorí potrebujú pomoc. Dodržiavanie ľudských práv a záväzkov podporovať sociálnu spravodlivosť sú jadrom praxe sociálnej práce po celom svete.

Kľúčové slová

Etické otázky. Prax sociálneho pracovníka. Etické princípy.

Abstract

Ethical problems often arise because social workers work with conflicting interests and competing rights; have a role to support, protect and empower people, as well as having statutory duties and other obligations that may be coercive and restrict people's freedoms; are constrained by the availability of resources and institutional policies in society. Ethical awareness is fundamental to the professional practice of social workers. Their ability and commitment to act ethically is an essential aspect of the quality of the service offered to those who engage with social workers. Respect for human rights and a commitment to promoting social justice are at the core of social work practice throughout the world.

Key words

Ethical issues. Practice of social worker. Ethical principles.

Úvod

Sociálna práca vzišla z humanitárnych a demokratických ideálov, a jej hodnoty sú založené na úcte k rovnosti, hodnote a dôstojnosti všetkých ľudí. Prax sociálnej práce sa zameriava na uspokojovanie ľudských potrieb a rozvoja ľudského potenciálu. Ľudské práva a sociálna spravodlivosť slúžia ako motivácia a zdôvodnenie činnosti sociálnej práce. Usiluje sa o zmiernenie chudoby a pracuje s ohrozenými a utláčanými ľuďmi s cieľom podporiť ich sociálne začlenenie.

Hodnoty sociálnej práce sú zahrnuté v národných a medzinárodných etických kódexov. Sociálna práca sa vo svojich rôznych formách zameriava na početné a zložité transakcie

medzi ľuďmi a ich prostredím. Jej poslaním je umožniť všetkým ľuďom naplno rozvinúť svoj potenciál, obohatiť ich životy a pôsobiť preventívne. Odborná sociálna práca je zameraná na riešenie problému. Sociálni pracovníci slúžia ako agenti zmeny v spoločnosti a v živote jednotlivca, rodiny a komunity.

Sociálna práca je vzájomne prepojený systém hodnôt, teórie a praxe. Profesia sociálnej práce podporuje sociálne zmeny, riešenie problémov v ľudských vzťahoch a napomáha k zvýšeniu blahobytu. Prostredníctvom využitia teórie ľudského správania a sociálnych systémov, sociálna práca zasahuje v oblastiach, kde ľudia komunikujú so svojím prostredím. Zásady ľudských práv a sociálnej spravodlivosti sú centrálné pre sociálnu prácu.

Sociálna práca s rodinou je významným zdrojom etických dilem. Práve v tejto oblasti sa sociálny pracovník často ocitá v roli pomáhajúceho i kontrolujúceho. Môže teda častejšie dochádzať ku konfliktu, kedy je záujem klienta na jednej strane a prospešnosť práce na druhej. K typickým dilemám podľa Mátela (2012) patrí aj stret osobných hodnôt s hodnotami profesie, udržanie lojálnosti voči organizácii ak sociálny pracovník nie je stotožnený s dôsledkami, ktoré by sa odrazili na klientovi, sociálneho zabezpečenia minority, či jednotlivca vo vzťahu k majorite, prerozdelenie obmedzených zdrojov či rozdielne hodnoty a záujmy skupín obyvateľov, teda rodín, v rámci komunity alebo spoločnosti. Na sociálneho pracovníka pracujúceho s rodinou je preto kladený veľký dôraz na jeho osobnostnú, vedomostnú pripravenosť a skúsenosti. Zdrojom pochybností vo svojej schopnosti rozhodovať sa v dilematických situáciách v praxi podľa Banksovej (In Mátel, 2012) môže byť nízka úroveň dôvery vo vlastné postavenie, nedostatok moci vo vzťahu k supervízorom počas praxe, nedostatočné ujasnenie roly sociálneho pracovníka, nedostatočné skúsenosti a poznatky v nových pracovných situáciách, jednostranné zameranie na potreby alebo práva klienta bez vnímania širšieho kontextu, resp. komplexnosti prípadu, alebo precenenie komplexnosti na úkor riešenia.

Etické a neetické aspekty sociálnej práce

Existujú etické a neetické aspekty sociálnej práce. „Neetické“ aspekty zahŕňajú rôzne oblasti klinickej praxe, napr. osobitné intervenčné techniky, procesné poznámky, kde je vykonávaná prax, spôsob spoplatnenia služby alebo výber správnych metód práce. Samy o sebe sú to úlohy klinickej praxe, ktoré vyžadujú rozvoj určitých zručností alebo techník, alebo získanie určitých vedomostí, ale nemusia nevyhnutne zahŕňať schopnosť rozlišovať, čo je správne a čo nie. Na druhej strane, „etické“ aspekty sociálnej práce zahŕňajú otázky a obavy týkajúce sa povinností a rozhodnutí sociálneho pracovníka o tom, čo je morálne správne a čo

nie pri vykonávaní svojej praxe. Je dôležité mať na pamäti, že aj keď všetky aspekty praxe môžu mať dôsledky, nie všetky aspekty v praxi znamenajú aj etickú dilemu. Etika v sociálnej práci zahŕňa už spomínané sociálne hodnoty, ktoré zabezpečujú efektívnosť praxe. Ale nie všetky etické praktiky sú nutne nákladovo a časovo efektívne. V skutočnosti, skôr naopak, etická prax je časovo náročná. Avšak, toto je v samom jadre sociálneho pracovníka. Je ťažké správne identifikovať situáciu, ak je v tomto rozhraní: čo sa dá robiť a čo by mal človek robiť. Sú to dve odlišné veci, kedy etika presahuje prax a vznikajú etické dilemy. Pri premýšľaní o tom, ako vyriešiť konkrétnu etickú dilemu, je užitočné sa opýtať a formálne si odpovedať na nasledujúce otázky:

1. Kto sú kľúčoví hráči? Kto sa zúčastňuje? Kto je/bude ovplyvnený?
2. Čo je navrhované opatrenie, ktoré sa má prijať, ktoré treba hodnotiť ako etické alebo neetické? Existujú príslušné právne otázky, ktoré je potrebné zvážiť? Existujú aj iné normy, ktoré sa na daný problém vzťahujú?
3. Aký je kontext navrhovaných opatrení?
4. Aký je účel navrhovaného opatrenia? Čo má byť dosiahnuté, buď vykonať určitú akciu alebo nevykonať určitú akciu?
5. Aké sú alternatívne opatrenia, ktoré by sa mohli prijať? Aké sú dôsledky každej alternatívy?
6. Aké sú sociálne hodnoty, ktoré sú v rozpore? Existuje nejaký spôsob, ako vytvoriť hierarchiu, resp. poradie hodnôt?
7. Aké ďalšie hodnoty a/alebo morálna filozofia sa vzťahuje k dileme? (Uistite sa, aké sú osobné hodnoty klienta a profesionálne hodnoty ostatných zúčastnených strán.)
8. Kto má zodpovednosť zabezpečiť tieto rozhodnutia? Kto má právo na rozhodnutie? Kto by sa mal podieľať na rozhodovaní? Prečo?
9. Aké sú možné riešenia (musí obsahovať aspoň dve)?
10. Objasnenie voľby: Zadajte morálny dôvod tohto uznesenia voľby ohľadom toho, ako a prečo sa určité opatrenie uplatní s konfliktom hodnôt.

Je dôležité zistiť, či sa jedná o naozaj etický problém alebo klinický problém. Ak je to predovšetkým klinický problém, sociálny pracovník musí zvážiť etické dôsledky či dôsledky niektorých rozhodnutí. (Murphy, 1997).

Sociálny pracovník angažovaný v pomoci rodinám by napriek nástrah dilematických etických rozhodnutí nemal zabúdať na jeden z najzákladnejších etických princípov a to na ľudskú dôstojnosť svojho klienta, resp. klientov. Preto ako uvádza Dávideková (In Mátel

a kol., 2010, s. 24) „štúdium a osvojenie si metód implementácie etiky korešponduje s modernými trendmi a humanizáciou v oblasti vedy, poznania a praxe, výzvami pre 21. storočie, ako aj integračnými ambíciami Slovenska zaradiť sa do moderného európskeho duchovného prostredia. Sociálny pracovník ako osobnosť by mal disponovať hodnotami mravného vedomia, povahových vlastností, medziľudských vzťahov i ľudského konania.“

V súčasnej liberálnej spoločnosti sa však čoraz viac preferuje individuálna autonómia jednotlivca a jeho sloboda. Od hodnoty života sa spoločnosť posúva v smere zvýšenia kvality života. Presadzuje sa etický pluralizmus, ktorý umožňuje rozličným skupinám zastávať ich etické postoje. Vzhľadom na kvantitu a individualitu morálnych hodnôt nie je možné urobiť konsenzus a vzniká tak postmoderná etická teória kultúrneho relativizmu. (Jankovský, 2003). V nej sa ocitá dnešná slovenská rodina, v jej duchu tiež prebieha výchova. Sociálny pracovník by mal byť vzdelaný v oblasti spoločenských zmien a vedieť profesionálne reagovať v situáciách, v ktorých sa môže s jednotlivými typmi klientmi ocitnúť, kedy vzniká riziko konfliktu iných morálnych hodnôt.

Keďže na Slovensku nie sú jasné vytvorené smernice na voľbu metód sociálnej práce u jednotlivých typov klientov, resp. pre jednotlivé typy sociálnych problémov, sociálni pracovníci sú často odkázaní na intuitívny výber príslušnej metódy, kde rozhoduje skúsenosť, čas i mnohé iné okolnosti. V obmedzenom časovom prostredí teda musí sociálny pracovník reagovať promptne a siahnuť po správnej metóde. Ako uvádza Levická (2006, s. 94): „Nezriedka práve množstvo metód, ktoré boli vyvinuté na riešenie sociálnych problémov klientov, je príčinou náhodného výberu metódy nahradzujúceho serióznou analýzu vhodných vedeckých postupov.“ Každá metóda nesie určité stabilné prvky, ktoré môžu sociálnemu pracovníkovi pomôcť pri adekvátnej voľbe riešenia. Poznanie metód sociálnej práce a vhodný výber môžu sociálnemu pracovníkovi pomôcť dostať sa do etickej dilemy.

Ako uvádza O'Loughlin (2008), sociálny pracovník zameraný na prácu deťmi a rodinou by mal chrániť práva a podporovať záujmy detí a ich rodín. Mal by sa usilovať o vytvorenie a udržiavanie dôvery detí a ďalších členov rodiny. Taktiež by mal podporovať ich nezávislosť a zároveň ich chrániť pokiaľ možno pred nebezpečenstvom alebo ublížením na zdraví, a to vždy s vedomím, že záujmy dieťaťa sú na prvom mieste. Mal by tiež rešpektovať ich práva a súčasne sa snažiť zabezpečiť, aby svojím správaním neublížil sebe alebo iným ľuďom. Mal by presadzovať dôveru verejnosti a spolu so zamestnávateľom by mal byť zodpovedný za prácu a niesť zodpovednosť za zlepšenie svojich znalostí a zručností.

Etický kódex sociálnej práce

Etický kódex zohráva kľúčovú úlohu v definovaní princípov, na ktorých je postavená profesionálna rola sociálneho pracovníka, ktorá mu umožňuje spolupracovať s odborníkmi z iných oblastí a vymedziť územie praxe profesie v závislosti jeden od druhého. Sociálni pracovníci často nemajú na výber, či pracujú v multidisciplinárnom tíme alebo nie. Preto etika zohráva úlohu v budovaní efektívnych pracovných vzťahov v rámci týchto organizačných opatrení. Profesionálne hodnoty sú často odvodené od toho ako sa jednotliví zamestnanci správajú eticky ku klientom ich služieb. Preto je vhodné aby v tíme bolo viacero odborníkov z rôznych oblastí, ktorí sa spoja v poskytovaní služieb. V súčasnej dobe je problematika etiky multidisciplinárnych tímov ešte stále nedostatočne rozpracovaná napriek tomu, že v sociálnej práci s rodinou je medzirezortná spolupráca nevyhnutná. (Parrott, 2010)

Sociálni pracovníci by sa mali snažiť plniť vytýčené zámery svojich zamestnávateľov za predpokladu, že sú v súlade s etickým kódexom. Zamestnávatelia by mali zaviesť také systémy a prístupy, ktoré by podporovali prostredie, v ktorom môžu sociálni pracovníci vykonávať svoju činnosť v súlade s etickým kódexom a ďalšími požiadavkami na poskytovanie bezpečného a účinného výkonu. Princípy etického kódexu sú dôležité pre sociálnych pracovníkov pri rozhodovaní a prijímaní intervencií, aby boli aplikované v najlepšom záujme klienta. Uvedieme princípy Etického kódexu sociálnej práce podľa Britskej asociácie sociálnych pracovníkov (BASW, 2012):

1. Vytváranie profesionálnych vzťahov

Sociálni pracovníci by mali budovať a udržiavať profesionálne vzťahy založené na práve človeka kontrolovať svoj vlastný život a robiť svoje vlastné voľby a rozhodnutia. Vzťahy v sociálnej práci by mali byť založené na právach ľudí ako je rešpekt, súkromie, spoľahlivosť a diskretnosť. Sociálni pracovníci by mali efektívne komunikovať a pracovať v spolupráci s jednotlivcom, rodinou, skupinou, obcou a ďalšími subjektmi. Mali by oceniť a rešpektovať prínos svojich kolegov z iných odborov.

2. Hodnotenie a riadenie rizík

Sociálni pracovníci by mali chápať, že ľudia, ktorí užívajú služby sociálnej práce, majú právo riskovať. Mali by klientovi pomôcť identifikovať potenciálne a skutočné riziko a snažiť sa zabezpečiť, aby ich správanie nepoškodzovalo seba samých alebo iných ľudí. Sociálni pracovníci by mali podporovať ľudí k dosiahnutiu informovaného rozhodnutia o ich živote a podporovať ich k nezávislosti, pokiaľ to nie je v rozpore s ich bezpečnosťou alebo právami iných. Sociálni pracovníci by mali prijať iba také rozhodnutia a opatrenia, ktoré sú eticky, odborne a právne ospravedlniteľné.

3. Konat' s informovaným súhlasom užívateľa služby, pokiaľ nie je zo zákona povinnosť chrániť túto osobu alebo iných na základe rizika vážnej ujmy

Sociálni pracovníci by mali zaistiť a dodržiavať, pokiaľ je to len možné, preferencie, prania a účasť na rozhodovaní každého jedinca, bez ohľadu na to, či majú právomoc rozhodovať alebo nie. To tiež zahŕňa povinnosť rešpektovať prania a pocity dieťaťa alebo jeho zákonného zástupcu. Sociálni pracovníci musia uznať dopad ich vlastnej neformálnej a donucovacej moci a tiež zapojených organizácií.

4. Poskytovanie informácií

Sociálni pracovníci by mali dať klientom informácie, aby mohli urobiť informované rozhodnutia. Mali by im umožniť prístup ku všetkým evidovaným informáciám o nich samotných, s výhradou obmedzení stanovených zákonom. Sociálni pracovníci by mali pomáhať klientom pochopiť a uplatňovať svoje práva vrátane podania sťažností a ďalších opravných prostriedkov.

5. Zdieľanie informácií vhodným spôsobom

Sociálni pracovníci by mali zabezpečiť zdieľanie informácií, ktoré podlieha etickým požiadavkám, pokiaľ ide o súkromie a dôvernosti medzi agentúrami a odborníkmi.

6. Používanie autority v súlade s ľudskými právami

Sociálni pracovníci by mali používať autoritu svojej profesie zodpovedným a úctivým spôsobom. Mali by vykonávať právomoc na ochranu klientov, s ktorými pracujú a zabezpečiť im kontrolu nad ich životmi v súlade s právami druhých.

7. Posilnenie postavenia občanov

Sociálni pracovníci by mali podporovať a prispievať k rozvoju pozitívnych princípov, postupov a praktík, ktoré nie sú despotické, ale posilňujúce. Mali by rešpektovať presvedčenie ľudí, hodnoty, kultúru, ciele, potreby, preferencie a vzťahy. Sociálni pracovníci by mali uznať svoje vlastné predsudky, aby nespádli do diskriminácie žiadnej osoby alebo skupiny. Mali by zabezpečiť, aby boli sociálne služby ponúkané a dodávané kultúrne vhodným spôsobom. Mali by sa snažiť riešiť akékoľvek aktivity svojich kolegov, ktorí preukážu negatívnu diskrimináciu alebo predsudky.

8. Bojovať proti zneužívaniu ľudských práv

Sociálni pracovníci by mali byť pripravení bojovať proti diskriminačným, neefektívnym a nespravodlivým predpisom, postupom a praxi. Mali by spochybníť zneužívanie moci a vylúčenie ľudí z rozhodnutí, ktoré sa ich týkajú. Sociálni pracovníci by nemali dovoliť, aby ich zručnosti boli využité k nehumánnym účelom, ako je systematické zneužívanie, zadržovanie detí azylantov, vyhrážanie sa rodičom v zraniteľnej situácii.

9. Byť pripravení využiť verejný záujem

Sociálni pracovníci by mali byť pripravení prezradiť a nahlásiť vykonávanie nespravodlivej praxe s využitím všetkých dostupných prostriedkov. Ak je to nutné, aj použiť verejný záujem na sprístupnenie právnych predpisov.

10. Zachovanie dôvernosti

Sociálni pracovníci by mali rešpektovať zásady dôvernosti, ktoré sa vzťahujú na ich vzťahy a zabezpečiť, aby dôverné informácie boli oznamované iba so súhlasom osoby, pomocou služby sociálnej práce alebo informátora. Výnimka z tohto môže byť odôvodnená len na základe vyššej etickej požiadavky ako dôkaz vážneho rizika alebo zachovania života. Sociálni pracovníci by mali identifikovať dilemy o dôvernosti a hľadať podporu pre riešenie týchto otázok .

11. Udržiavanie prehľadných a presných záznamov

Sociálni pracovníci zachovávajú jasnú, nestrannú a presnú evidenciu a zabezpečujú dôkazy na podporu odborného rozhodnutia. Mali by zaznamenávať iba relevantné záležitosti a určiť zdroj informácií.

12. Snaha o objektivitu a sebauvedomenie v odbornej praxi

Sociálni pracovníci by mali reflektovať a kriticky zhodnotiť svoju prax a byť si vedomí svojho vplyvu na ostatných. Mali by si uvedomiť hranice svojej praxe a vyhľadať poradenstvo alebo pomoc iných profesionálov.

13. Používanie odborného dohľadu a vzájomnej podpory na zlepšenie praxe

Sociálni pracovníci by mali prevziať zodpovednosť za zabezpečenie prístupu k odbornému dohľadu a diskusii. Všetci zamestnávateľia by mali poskytovať adekvátny odborný dohľad pre sociálnych pracovníkov a podporu efektívnej tímovej práce a komunikácie.

14. Prevzatie zodpovednosti za ich vlastnú prax a ďalší profesijný rozvoj

Sociálni pracovníci by mali rozvíjať a udržiavať postoje, znalosti, porozumenie a zručnosti na poskytovanie kvalitných služieb a zodpovednej praxe. Zamestnávateľia by mali mať povinnosť zabezpečiť sociálne vzdelávanie pracovníkov a splniť potreby rozvoja.

15. Prispievať k neustálemu zlepšovaniu odbornej praxe

Sociálni pracovníci by sa mali snažiť vytvoriť také podmienky zamestnávania, kde by boli princípy etického kódu diskutované, hodnotené a overené v praxi. Mali by sa zapojiť do diskusií týkajúcich sa etiky so svojimi kolegami a zamestnávateľmi, aby zdieľanie vedomostí a prevzatie zodpovednosti za rozhodnutia boli eticky podložené.

16. Prevzatie zodpovednosti za profesijný rozvoj ostatných

Sociálni pracovníci by mali prispieť ku vzdelávaniu a odbornej príprave spolupracovníkov a študentov prostredníctvom zdieľania poznatkov a múdrosti praxe. Mali by identifikovať, rozvíjať, používať a šíriť vedomosti, teóriu a prax.

17. Prispievanie k hodnoteniu a výskumu

Sociálni pracovníci by mali využívať odborné znalosti a skúsenosti, aby sa zapojili do výskumu a prispeli k rozvoju eticky založenej politiky a programov. Mali by analyzovať a hodnotiť kvalitu a výsledky ich praxe s klientmi, ktorí využívajú služby sociálnej práce.

Záver

Aplikovaná etika, rovnako ako jej samostatné vetvy (vrátane etiky sociálnej práce) sa objavuje s ohrozením ľudského života, rizikom porušenia práv a záujmov, či už je to biologickým experimentom, v zdravotníctve, sociálnej starostlivosti alebo ekologickom prežití, kde sú výskumy opakovane vykonávané so snahou vyhnúť sa etike. Ak dochádza k zdôrazňovaniu zisku, ekonomickej nutnosti, alebo niekoho záujmu, tlačia sa etické úvahy do úzadia. V skratke: kde je ohrozený život je aj strach. Etika potom v jednotlivých oblastiach stelesňuje cieľ chrániť individuálny záujem o ľudský život, práva a osobnú hrdosť a vlastné sebahodnotenie. Táto nutnosť chrániť človeka v nových podmienkach na začiatku 21. storočia je aj hlavným dôvodom pre rozvoj aplikovanej etiky, vrátane etiky sociálnej práce. (Benkova, 2010)

Sociálna práca ako činnosť, prináša množstvo nových otázok, ako riešiť chudobu, sociálne vylúčenie, sociálne zmeny, spravodlivosť a rozdelenie bohatstva, starostlivosť o ľudí, ktorí sú zbavení prostriedkov a podobne. Reflexia nad týmito novými témami je nemožná bez príslušných odborných znalostí, alebo bez vedomia špecifických empirických kontextov sociálnej praxe alebo sociálnych inštitúcií. Sociálna pracovná etika ako forma aplikovanej etiky sa stretáva s problémami, ktoré sú riešené v kritickom stave a analytickým spôsobom v závislosti od ich vzniku. V tejto súvislosti, sociálna etika je forma zlepšenia sociálnej práce ako aj profesionálnej a vysoko odbornej praxe. Vyžaduje kritický, analytický pohľad a návrh nových riešení do praxe.

Významný lekár a psychiater Viktor E. Frankl vo svojej praxi zdôrazňoval ľudskú dôstojnosť, hodnotu a úctu k pacientovi. Za najvyššiu hodnotu človeka považoval slobodu v rozhodovaní sa a vnútornú silu vzdorovať. Etické otázky sociálnej práce s rodinou by mali začínať a končiť na týchto hodnotách: klient má vnútornú silu vzdorovať nepriaznivej sociálnej situácii a sociálny pracovník disponuje vnútornou slobodou rozhodovať sa a vykonávať svoju prax správne, morálne, eticky.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] BASW, 2012. The Code of Ethics for Social Work. www.basw.co.uk
- [2.] BENKOVA, K. 2010. *Social Work Ethics as Applied Ethics*. In *Journal of Sciences*, Vol. 8, Suppl. 3, pp. 414-417, 2010. ISSN 1313-7069.
- [3.] JANKOVSKÝ, J. 2003. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: TRITON, 2003. 224 s. ISBN 80-7254-329-6.
- [4.] LEVICKÁ, J. 2006. *Na ceste za klientom*. Trnava: ProSocio, 2006. ISBN 80-969454-0-8.
- [5.] MÁTEL, A. – SCHAVEL, M. – MÜHLPACHR, P. – ROMAN, T. 2010. *Aplikovaná etika v sociálnej práci*. 1. Vyd. Brno: Institut medzioborových štúdií, 2010. 236 s. ISBN 978-80-87182-13-0.
- [6.] MÁTEL, A. 2012. *Etika sociálnej práce*. Bratislava. VŠZaSP sv. Alžbety, 2012. 263 s. ISBN 978-80-8132-045-3.
- [7.] MURPHY, E., K. *Resolving Ethical Dilemmas*. In FOCUS Newsletter. [online] 1997. [cit. 2013.10.09] Dostupné ná:<http://www.naswma.org/displaycommon.cfm?an=1&subarticlenbr=114>
- [8.] O'LOUGHLIN, M. – O'LOUGHLIN, S. 2008. *Social Work with Children and Families*. Glasgow : Bell & Bain Ltd, 2008. ISBN 978 1 84445 144 9.
- [9.] PARROT, L. *Values and Ethics in Social Work Practice*. 2010. Glasgow : Bell & Bain Ltd, 2010. ISBN 978 1 84445 370 2.

Kontakt

Zuzana Majchráková, Mgr.
 Ústav sociálnej práce Božieho Milosrdenstva
 Legionárska 2
 010 01 Žilina
 zuzana.majchrakova@gmail.com

Mária Hardy, PhDr. PhD.
 Vysoká škola ZaSP sv. Alžbety
 Ústav sociálnej práce Božieho Milosrdenstva
 Legionárska 2
 010 01 Žilina
 hardy@sopza.sk

Jana Adamcová, PhDr. PhD.
 Vysoká škola ZaSP sv. Alžbety
 Ústav sociálnej práce Božieho Milosrdenstva
 Legionárska 2
 010 01 Žilina
 jana.adamcova@gmail.com

Etika v sociálnej práci s dysfunkčnými rodinami

Ethics in social work with dysfunctional families

Katarína MINAROVICHOVÁ

Abstrakt

Priblíženie problematiky sociálnej práce s dysfunkčnými rodinami, výkonu terénnej sociálnej práce a dodržiavanie etických princípov v práci s rodičmi, ktorým boli deti dočasne odňaté z osobnej starostlivosti a umiestnené do zariadení na výkon rozhodnutia súdu.

Kľúčové slová

Biologická rodina. Detský domov. Dysfunkčná rodina. Sociálna práca.

Abstract

Approaching of problematic of social work with dysfunctional families, field social work and holding of etical principles in work with parents whose children are living out of the biological families in institutional care.

Key words

Biological family. Children's home. Dysfunctional family. Socialwork.

Etické princípy v sociálnej práci

Sociálni pracovníci sú pri výkone svojho povolania konfrontovaní s náročnými situáciami v procese pomoci svojim klientom. Ako uvádza Mátel (2012, s.135) „*sociálni pracovníci majú primárnu zodpovednosť za osoby, ktoré užívajú ich služby. Znamená to, že z profesionálneho hľadiska sú prvoradá záujmy klienta, nie záujmy jeho samého ani organizácie, v ktorej pracuje*“. Sociálni pracovníci často krát riešia etické dilemy v situáciách, kedy pomáhajú klientom spolu za ich účasti hľadať vhodné riešenie ich problémov. Vychádzajúc z Medzinárodného etického kódexu IFSW / IASSW (2004) a Etického kódexu sociálnych pracovníkov Slovenskej republiky (1997) môžeme uviesť, že sociálna práca a jej metódy majú byť prostriedkom, ktorým sa sociálni pracovníci snažia uschopniť, zmocniť klientov k prevzatiu zodpovednosti za svoj život. Sprevádzaním a podporou klientov sa snažia priviesť klientov ku korekcii ich správania, ktoré bolo doposiaľ pre klientov samotných, ako aj pre ich okolie, problémovým.

Etika v sociálnej práci s dysfunkčnými rodinami

Sociálni pracovníci akreditovaného subjektu Úsmev ako dar v Nitre od r. 2005 vstupujú do spolupráce s Úradom práce, sociálnych vecí a rodiny v Nitre do riešenia problémov dysfunkčných rodín. Primárne pracujú s deťmi, ktoré boli odňaté zo starostlivosti svojich rodičov a dočasne umiestnené do detských domovov. Počas pobytu detí v detskom domove sa sociálni pracovníci zameriavajú na zmenu v správaní rodičov a na úpravu ich vzťahu k deťom, tak, aby po istom čase boli schopní prevziať deti späť do svojej starostlivosti. Doba procesu sanácie trvá spravidla 12-18 mesiacov, kedy sociálni pracovníci s rodinami intenzívne pracujú. Zameriavajú sa predovšetkým na posilnenie a rozvoj rodičovských zručností klientov a na odstránenie negatívnych javov, ktoré sa v rodinách vyskytujú. Pri výkone svojho povolania často krát riešia etické dilemy, aké správanie rodičov možno ešte akceptovať ako prijateľné a pre vytvorenie zázemia pre dieťa bezpečné. Vychádzajúc z toho, že väčšina rodičov- klientov sama nezažila v detstve pozitívny rodičovský vzor a nedokáže sa taktiež o svoje deti adekvátne postarať, je úlohou sociálnych pracovníkov pomôcť rodičom nadobudnúť isté zručnosti, ktoré sú nevyhnutné v starostlivosti o dieťa. Sociálni pracovníci môžu mať často krát očakávania o rýchlejšej zmene rodičovského správania, avšak opustenie istých stereotypov v správaní si vyžaduje istý čas. Zo skúsenosti môžeme povedať, že zmeny v správaní rodičov sú pozorovateľné minimálne po pol roku intenzívnej sociálnej práce s nimi.

Počas procesu sociálnej práce s rodinami je nevyhnutné sieťovať spoluprácu aj s ďalšími subjektmi. Hlavnými partnermi sociálnych pracovníkov akreditovaného subjektu sú ÚPSVaR, mestské a obecné úrady a taktiež aj s mimovládne organizácie, ktoré sa zameriavajú na pomoc rodinám. Vzhľadom k tomu, že v prípadoch detí sa jedná o súdne rozhodnutia týkajúce sa nariadenia či zrušenia ústavnej starostlivosti, uloženia výchovného opatrenia či predbežného opatrenia, je spolupráca s partnermi kľúčová.

Význam supervízie v práci sociálnych pracovníkov

V procese pomoci klientom je nevyhnutné, aby sociálni pracovníci využívali supervízne služby. Supervízor môže byť sociálnemu pracovníkovi nápomocný pri hľadaní riešenia etických dilém v práci s klientom a môže ho priviesť k porozumeniu procesov, ktoré u neho prebiehajú v náročnej komunikácii s klientom. Ako uvádza Vaska (2012, s.26), „*supervízia je metódou kontinuálneho rozvoja profesionálnych spôsobilostí sociálneho pracovníka, ktoré dosahuje za pomoci kvalifikovaného supervízora prostredníctvom reflexie, podpory,*

supervíznych metód a technik a zároveň chráni sociálneho pracovníka pred syndrómom vyhorenia“. V rámci výkonu sociálnej práce s dysfunkčnými rodinami využívajú terénni sociálni pracovníci Úsmevu ako dar v Nitre supervíziu individuálnu aj skupinovú. Je im poskytovaná zo strany interných ako aj externých supervízorov. Objednávkami na supervízne stretnutie bývajú práve problémy súvisiace s rozhodovaním o posúdení vhodnosti, či nevhodnosti rodinného prostredia pre život dieťaťa. Takmer každý sociálny pracovník v procese výkonu svojej práce je konfrontovaný s poznaním, že tzv. *“ideál rodiny”* je v počiatkoch jeho práce s dysfunkčnou rodinou veľmi vzdialený stavu, v akom rodinu preberá do svojej starostlivosti. Je jeho zodpovednou úlohou posúdiť zmeny v rodine po odstupe istého času a prevziať časť zodpovednosti za vývoj zmien v rodine aj na seba (v zmysle, ako odborne prácu s rodinou vykonával, nie v zmysle aké rozhodnutia k zmene svojej situácie rodičia urobili). Vzhľadom na opodstatnenosť a efektivitu supervízie je potrebné, aby sa sociálni pracovníci učili vnímať supervíziu ako možnosť osobného posilnenia a nástroj, ktorý zabraňuje poškodzovaniu klienta zo strany sociálnych pracovníkov.

Potreba odbornosti sociálnych pracovníkov

Významnou profesionálnou a zároveň etickou výzvou je zabezpečenie výkonu sociálnej práce s dysfunkčnými rodinami odbornými, kvalifikovanými sociálnymi pracovníkmi. Terénni sociálni pracovníci majú mať dostatok odborných ako aj osobnostných predpokladov, aby dokázali účinne pracovať s klientmi sociálnej práce. „Podľa zákona č.305/2005 Z. z. okrem pracovníkov štátnej správy majú pracovať s rodinou aj pracovníci samosprávy. Skutočnosťou je, že obecné úrady či mestské úrady len v ojedinelých prípadoch zamestnávajú odborných pracovníkov pre výkon tejto činnosti. Často krát pracovník obecného úradu, ktorý má v pracovnej náplni aj prácu s rodinami, vykonáva kumulatívnu funkciu, kedy napríklad okrem agendy matriky a vyplácania príspevkov, vykonáva aj takzvanú sociálnu prácu s rodinami. Takýto spôsob výkonu práce má však značné riziká. Uvádžame niekoľko rizík:

- nesplnenie podmienok kvalifikačného predpokladu pre výkon sociálnej práce, ktoré sú kľúčové,
- pracovník nemôže dostatočne kompetentne poskytnúť pomoc a priamu intervenciu pri riešení problémov danej rodiny,
- práca s rodinou sa z tohto dôvodu obmedzuje na poskytnutie základných informácií, ako by mal klient pri riešení svojho problému postupovať, avšak priama práca s klientom v jeho prirodzenom rodinnom prostredí sa vykonáva len v minimálnom zastúpení,

- v prípade pracovníkov, ktorí nemajú potrebné vzdelanie pre výkon sociálnej práce, je priama práca s klientmi v zmysle terénnej sociálnej práce náročná aj z toho dôvodu, že nevedia zvoliť potrebné metódy sociálnej práce na odstránenie, respektíve zmiernenie sociálneho problému klienta“. (Minarovičová, 2013, s.31-32)

Vzhľadom na vyššie uvedené, výber sociálnych pracovníkov má byť zodpovednou voľbou zamestnávateľov. Sociálni pracovníci majú klientov bezpečne sprevádzať v procese zmeny ich životnej situácie, preto by mali byť fundovanými pracovníkmi, ktorí poznajú spôsoby, akými možno klientov úskaliami ich životnej situácie previesť a zároveň ich ani seba nepoškodiť, ale ochrániť a pomôcť rozvinúť.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] MÁTEL, A. a kol. 2012. *Etika sociálnej práce*. 2. doplnené a aktualizované vydanie. Bratislava : VŠ ZaSP sv. Alžbety, 2012. 264 s. ISBN 978-80-8132-045-3.
- [2.] MINAROVIČOVÁ, K. 2013. *Sociálna práca v obci : Špecifická terénnej sociálnej práce v obci*. -1.vyd.- Nitra: UKF, 2013.-72 s. -ISBN 978-80-558-0266-4.
- [3.] VASKA, L. 2012. *Teoretické aspekty supervízie začínajúcich sociálnych pracovníkov*. Bratislava : Iris, 2012. 176 s. ISBN 978-80-89238-70-5.
- [4.] Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Kontakt

Katarína Minarovičová, PhDr., PhD.
Spoločnosť priateľov detí z detských domovov
Úsmev akodar v Nitre
Mostná 13, 949 01 Nitra
E-mail : minarovicova@yahoo.com

Etika a právne prostredie v sociálnej oblasti

Ethics and the legal environment in the social field

Roman KRBATA

Abstrakt

Sociálnu prácu môžeme chápať z pohľadu hodnôt v troch rovinách a to politickej (solidarita, spravodlivosť, subsidiarita), spoločenskej (jednotlivec, rodina, skupina, komunita, spoločnosť) a sociálno-psychologickej (komunikácia, empatia). Z iného pohľadu je možné sociálnu prácu chápať až v štyroch rovinách. Prvou je filozofická resp. akademická rovina. Druhou rovinou je etika v sociálnej práci. Treťou rovinou je právne prostredie sociálnej práce. Štvrtú rovinu nazvime ako sociálna práca v praxi. Príspevok je zameraný na právne prostredie v oblasti sociálnej práce, na praktickú činnosť sociálnej práce a na etický pohľad sociálnej práce.

Kľúčové slová

Etika, prijímateľ sociálnej služby, sociálna práca, právne prostredie.

Abstract

Social work can be understood in terms of values in three dimensions and political (solidarity, justice, subsidiarity), social (individual, family, group, community, society) and socio-psychological (communication, empathy). From another perspective, social work can be seen in up to four levels. The first is philosophical respectively academic plane. The second level is ethics in social work. The third level is the legal environment of social work. The fourth plane termed as social work practice. The paper is focused on the legal environment of social work, for practical activities of social work and social work ethics perspective.

Key words

Ethics, Recipients of social services, Social work, Legal environment.

Úvod

Novelizácia zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách účinná od 1.3.2012 a návrh ďalšej pripravovanej novely v období záveru roka 2013, ktorý je v súčasnosti po procese medzirezortného pripomienkového konania, mali byť cestou k zlepšovaniu kvality života pre prijímateľov sociálnych služieb (klientov). V reálnom živote však ide predovšetkým o nepriaznivý finančný dopad na život prijímateľov sociálnych služieb (klientov) a v neposlednom rade aj na poskytovateľov sociálnych služieb.

Predkladatelia novely zákona, bez toho aby sme hľadali zámer znižovania financovania sociálnych služieb z prostriedkov štátneho rozpočtu, jednoznačne riešia hlavne túto problematiku. Dôkazom toho je aj skutočnosť, že po ukončení medzirezortného

pripomienkového konania bol 27.9.2013 zverejnený vládny návrh novely zákona [3] napriek niekoľkým stovkám pripomienok zo strany odbornej verejnosti z prostredia sociálnych služieb, samosprávy a tretieho sektora. V súčasnosti sú ešte v riešení aj pripomienky vo veci financovania. Problematika riešenia efektívnosti, etiky a sociálnej ekonomiky sociálnych služieb sa pritom akosi stráca.

Etika, sociálna práca, sociálne služby a právne prostredie

Sociálna služba je odborná činnosť, obslužná činnosť alebo ďalšia činnosť alebo súbor týchto činností, ktoré sú zamerané na:

- prevenciu vzniku nepriaznivej sociálnej situácie, riešenie nepriaznivej sociálnej situácie alebo zmiernenie nepriaznivej sociálnej situácie fyzickej osoby, rodiny alebo komunity,
- zachovanie, obnovu alebo rozvoj schopnosti fyzickej osoby viesť samostatný život a na podporu jej začlenenia do spoločnosti,
- zabezpečenie nevyhnutných podmienok na uspokojovanie základných životných potrieb fyzickej osoby,
- riešenie krízovej sociálnej situácie fyzickej osoby a rodiny,
- prevenciu sociálneho vylúčenia fyzickej osoby a rodiny. [5]

Sociálna práca je odborná činnosť. V užšom slova zmysle priamy, zámerný a pripravený kontakt sociálneho pracovníka a klienta s cieľom stanoviť sociálnu diagnózu a realizáciu sociálnej terapie klienta. V širšom slova zmysle zahŕňa tiež sociálne a technické opatrenia (poskytnutie služieb a dávok sociálnej starostlivosti), účelné a odborné využívanie odborných nálezov, posudkov, rozhodnutí a spoluprácu s inými odborníkmi v oblasti starostlivosti o človeka.

Etika v sociálnej práci je základom postavenia človeka v sociálnych službách. Je to schopnosť a možnosť rozhodovať o podstatných i menej podstatných otázkach vlastného života, rešpektovanie individuálnych potrieb, osobnej slobody, slobody pohybu, práva nebyť stigmatizovaný či diskriminovaný. Etika priamo súvisí s výkonom sociálnej práce, pretože môže ovplyvniť metódy a prístupy, ktoré sociálna práca vyžaduje a využije.

Právne prostredie v oblasti sociálnych služieb je systém právnych noriem oblasti sociálnych služieb a súvisiacich právnych predpisov. Legislatívny proces vo všeobecnosti má svoje formálne zákonitosti a uskutočňuje sa v štyroch základných krokoch:

- zákonodarná iniciatíva,
- pripomienkovanie a prerokovanie návrhu,
- hlasovanie o návrhu a jeho schválenie,
- vyhlásenie (publikácia) právnej normy.

Prostredníctvom dodržania všetkých krokov legislatívneho procesu sa dosahuje vyváženosť právnych predpisov. Vyváženosť právneho prostredia v oblasti sociálnych služieb si vyžaduje:

- taký súlad zákona s právnym poriadkom, ktorý nebráni dosahovaniu cieľov sledovaných zákonom alebo nesťažuje dosahovanie cieľov sledovaných iným zákonom,
- súlad zákona s Ústavou SR, s ústavnými zákonmi, s medzinárodnými zmluvami a predpismi,
- súlad vykonávacieho predpisu s právnymi predpismi vyššej sily.

Proces tvorby právnych noriem je zložitý a jednoznačne stanovený postup, ktorý musia navrhovatelia dodržať, aby predložili na schválenie do Národnej rady SR dokument akceptovateľný väčšinou poslancov. V procese tvorby právnych noriem sa môže spracovávať:

- legislatívny zámer,
- návrh zákona,
- novelizácia zákona. [4]

Pri predkladaných novelách zákona o sociálnych službách sa takmer vo všetkých návrhoch zmien akoby rozhodovalo od „zeleného stola“ bez podkladov od odborníkov z praxe. Napriek tomu, že akokoľvek môžu byť resp. sú návrhy legislatívnych zmien dobre myslené, výsledok väčšinou atakuje širokú verejnosť odkázaných fyzických osôb na pomoc inej fyzickej osoby a poskytovateľov sociálnych služieb. Dôsledkom je ich nespokojnosť, bezradnosť a množstvo pripomienok v pripomienkovom konaní resp. v procese oponentúry. Dôležitými faktami sú pripomienky odbornej verejnosti [1] na navrhované legislatívne zmeny, ktoré:

- nie sú legislatívne správne,
- nie sú správne podľa akademickej a odbornej terminológie,
- nie sú podložené odbornými analýzami (ekonomické, právne, kritériálne),
- neberú v úvahu všeobecné rozvojové trendy vyspelých krajín podľa podmienok tej, ktorej krajiny,
- mnohé myšlienky sú vytrhnuté z kontextu právneho prostredia účelovo vybraných krajín EÚ, pričom ich prispôsobovanie na podmienky v SR nemajú opodstatnenie.

Etika, sociálna práca a prax

Rozmer etických princípov v sociálnej práci je nespochybniteľný. Sociálna práca má rôzne polia svojej pôsobnosti a jej objektom je vždy človek, skupina, komunita. Etika sociálnej práce ako profesijná etika sa zaoberá aktuálnymi situáciami v praxi sociálneho pracovníka, v ktorých sa sociálny pracovník musí rozhodnúť, ako konať. Jej predmetom sú teda eticky stále hodnoty, mravné normy a ich realizácia v konkrétnej praxi. Podľa zahraničných autorov, u ktorých je etika predmetom častých odborných diskusií, by mala byť práve tým fenoménom, ktorý dokáže spájať jednotlivé čiastkové oblasti sociálnej práce. Podľa Swidella a Watsona (2007) pripravovanie študentov sociálnej práce pre etickú prax má začať už v triede. [2]

Prax však prináša pre sociálneho pracovníka situácie, keď sú naňho kladené nároky na dodržiavanie etických princípov, noriem dobrých mravov a vlastného sebaovládania. Práve v týchto situáciách pracovného života sociálneho pracovníka je jeho prejav dôkazom profesionality, empatie, citu a ľudského citu.

Záver

V legislatívnom procese oblasti sociálnych služieb, bez rozdielu medzi verejnými a neverejnými poskytovateľmi sociálnych služieb, je potrebné pristupovať k akýmkoľvek zmenám s ohľadom na podmienky Slovenskej republiky. Systémové reformy v SR zasiahli a zasahujú zdravotníctvo, školstvo a tiež sociálnu oblasť. Spravidla ide väčšinou o zmenu vo financovaní v návaznosti na štátny rozpočet, ktoré nesmeruje k zlepšeniu podmienok. Naopak ide o citelné a cielené znevýhodňovanie resp. zvyhodňovanie určitých skupín.

Medializovanie problematiky v sociálnych službách je často povrchné, účelové a nepodáva komplexný pohľad pre širokú verejnosť. Dôkazom je napríklad medializácia zmien vo financovaní sociálnych služieb s pozitívnym dopadom na klientov a poskytovateľov. Pravdou je však negatívny dopad na finančnú situáciu klientov a tiež poskytovateľov. Finančné zaťažovanie klientov a poskytovateľov je účelové a spôsobuje mnohé existenčné problémy na oboch stranách. Etické princípy v sociálnych službách so zameraním sa na právne prostredie je názorným príkladom nezhody v rozhraní „*teória versus prax*“.

Dajme šancu etickým hodnotám a prispôbme základnú právnu normu o sociálnych službách modernému chápaniu poskytovania sociálnych služieb, možnostiam poskytovateľov sociálnych služieb a predovšetkým možnostiam klientov, ktorí sú odkázaní na pomoc inej fyzickej osoby.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] Asociácia odborných pracovníkov sociálnych služieb. 2013. Vyhlásenie AOPSS k novele zákona o sociálnych službách 448/2008 zo dňa 10.09.2013. AOPSS. Holíč. 2013.
- [2.] MALIŠKOVÁ, Z. 2013. Etika sociálnej práce ako oblasť vzdelávania sociálneho pracovníka. [online]. [cit. 2013-30-09]. Dostupné na internete: <www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Balogova4/.../maliskova.pdf>.
- [3.] Portál právnych predpisov. Aktuálny legislatívny proces. [online]. Bratislava: [cit. 2013-30-09]. Dostupné na internete: <<https://lt.justice.gov.sk/Public/AllMaterialsList.aspx?instEID=1&Categories=1048574&langEID=1>>.
- [4.] ŠIMÁK, L. 2005. Legislatíva krízových situácií. EDIS. Žilina. 2005.
- [5.] Zbierka zákonov. Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

Kontakt

Roman Krbata, Ing. PhD.

Centrum sociálnych služieb

Skalka nad Váhom II/74, 91331 Skalka nad Váhom

E-mail: romankrbata@mojtelecom.sk

Pohľad dospelujúceho na etiku v práci so seniorom

View of a adolescent on ethics in working with seniors

Peter SLOVÁK

Abstrakt

Aplikovaná etika v práci so seniorom začína už v práci s dospelujúcimi. Významnou mierou danej oblasti, v ktorej sociálna práca môže neustále intervenovať je oblasť zmeny myslenia a prístupu k osobám vyššieho veku zo strany intaktnej populácie. Najmä máme na mysli pozitívne ovplyvnenie adolescentov, ktorí budú riešiť kvalitu a spôsob života seniorov v oblasti odstránenia predsudkov, bariér a neposlednom rade aj latentného, či zjavného ageizmu. Etické nazeranie na život staršieho jedinca dáva predpoklad primeraného prístupu a rešpektovaniu jeho psychosomatických obmedzení. Zároveň je dispozíciou, pre obohacujúcu, obojstrannú interakciu, dialóg, ktorý napomáha zbaviť sa stereotypov a to na strane seniorov, ako aj u dospelujúcich.

Kľúčové slová

Senior. Dospelujúci. Etika. Ageizmus

Abstract

Applied ethics in working with seniors begins in working with adolescents. Significantly area, in which social work can always intervene is the area of changes in thinking and access to the elderly of the majority population. In particular, we mean influence adolescents who considerably will address the quality and way of life of seniors in the elimination of prejudices, barriers and finally, latent or apparent ageism. Ethical perception on the life older gives a precondition individuals reasonable access and respect for his psychosomatic restrictions. It is available for rewarding two-way interaction, dialogue, which helps get rid of stereotypes and the other seniors, as well as in adolescents.

Key words

Senior. Adolescents. Ethics. Ageism

Úvod

Aktuálne existuje množstvo dohovorov, chárt, ratifikovaných zmlúv o rešpektovaní práv starších. Je zaujímavé, že napriek tomu v spoločnosti existuje stále podceňujúci akcent vnímania staroby. Na jednej strane médiá podporujú charitatívne aktivity, na druhej strane pretláčajú filozofiu dokonalého života cez optiku mladosti a plnej telesnej a duševnej sily. Zdá sa potom ako by sa skôr na téme staroba len priživovali a riešili ju cez medializáciu bolesti, smútku, stavov úzkosti a depresí. A to je prvý moment, ktorý je potrebné zmeniť a riešiť v etickom prepojení s touto ontogenetickou etapou života. Nebrať ju len ako

nemohúcnosť, neschopnosť, závislosť. To vedie iba k ľútosťi a tá nič nerieši, iba snád' podporí sledovanosť programu, projektu a tiež sebaľútosť klienta. Iná situácia je v oblasti profesionálneho záujmu o seniora. Dnes sa v oblasti práce s klientom vyššieho veku zjavne nedá povedať o priamom ageizme, skôr o nevyslovených latentných formách ľudsky vnímavého prístupu, komunikácie, postojov. Situáciu môžeme označiť ešte stále za paternalistickú alebo príliš preferujúcu napĺňanie primárnych potrieb. Platí však pravidlo, že zabezpečenie somatickej stránky je potrebné, ale nie najdôležitejšie. Ak tomu nerozumejú týmto spôsobom dospievajúci potom sa vzbudzuje dojem, že človek v tomto období sa stáva skôr predmetom záujmu lekára, poisťovne, zariadenia sociálnych služieb, nemocnice a nie je už rovnocenným objektom pre vzťah. A tu vidíme spleť etický problém dnešnej doby sekundárne prinášajúci jednak ageizmus ukrytý v našom myslení a jednak oklieštený pohľad na človeka v postproduktívnom veku.

Základným pilierom eticky vhodného prístupu k seniorovi je zbaviť sa dispozícií k mysleniu ageistického typu. Nie je samozrejme vždy tak vyhranený a navonok prezentovaný, no napriek tomu akoby driemal v podvedomí už dospievajúcej generácie. Anglický termín age znamená, vek, staroba. Németh et al. (2011) tvrdí o existujúcom spoločenskom predsudku a teda o negatívnych predstavách o starých ľuďoch a prejavoch diskriminácie voči staršiemu človeku alebo skupine starších. Hartl, Hartlová (In: Balogová, 2009, s.10) definujú ageizmus ako „*vekovú diskrimináciu, znevýhodňovanie osôb na základe ich veku.*“ Matoušek (2003) označuje termín, ktorý prvý krát získava na váhe v šesťdesiatych rokoch 20. storočia, ako označenie pre systematické znevýhodňovanie starších ľudí v spoločnostiach západného typu. Starí ľudia môžu byť znevýhodňovaní v prístupe ku zdravotným, sociálnym službám, v prístupe k zamestnaniu, v prístupe k informáciám. Zaujímavé je všimnúť si skutočnosť, že tieto aspekty sa zdôrazňujú najmä v západnej spoločnosti. A tu naozaj možno povedať, že problém vzťahu s osobami vyššieho veku je problémom konzumnej society, ktorá je orientovaná na výkon, spotrebu a psychosomaticky bezproblémový status človeka. Koval (2001) termín ageizmus používa na vykreslenie negatívnych tendencií zameraných voči starším ľuďom. V individuálnom chápaní ageizmu môžu významnú úlohu zohrávať rôzne ovplyvňovania názorov na tento fenomén. My si dovoľíme tvrdiť, že na začiatku základnú úlohu tu zohráva rodinné prostredie a dialóg, ktorý sa vedie na túto tému. Navyše treba podotknúť začínajúci nedostatok rodinného prepojenia viacerých generácií. Individualizmus dáva šancu rozvoju skôr negatívnych tendencií v otázke prijatia človeka s bariérami alebo obmedzeniami. Okrem toho problémom spoločnosti je tvorba mýtov, ktoré dospievajúci ľahko naberú od svojho okolia. Nepotrebnosť, ošúchanosť,

neschopnosť, staromódnosť, infantilnosť, to je len zopár synonymických výrazov, ktoré mnohé adolescenti prijali za svoje vo vzťahu k osobám vyššieho veku. Chýba osobná skúsenosť zo vzťahu a túto prekážku preto treba prelomiť aj v prostredí školy.

Ďalším etickým problémom je že seniori sú si často vedomí nesprávneho správania sa zdravotníkov, opatrovateľov, ale na strane druhej sa nechcú na profesionálov sťažovať, pretože sa cítia od nich závislí. To je vážny problém, pretože najmä po stránke psychickej je len malý krôčik k vytvoreniu silnej závislosti na tých, ktorí sú okolo mňa. V tomto prípade hrozí vedomé, či nevedomé zneužitie dominantného postavenia pomáhajúcich. Klienti často hovoria o svojom strachu, aby nebolo ešte horšie. Tieto skúsenosti v nich vzbudzuje sebahodnotenie, že sú na obtiaž, získavajú pocit nepotrebnosti a objavujú sa u nich myšlienky, že by bolo lepšie odísť a uvoľniť miesto perspektívnejšej osobe. Počet osôb vyššieho veku, ktorí sú odkázaní na pomoc inej osoby stále stúpa, preto by bolo vhodné ak by sme hľadali komplementárny model starostlivosti a prístupu k nim. Mačkinová (2013) uvádza ako model kooperácie denného stacionára a opatrovateľskej služby. Je to prijateľná možnosť aj z etického pohľadu na život a vzťah s rodinnými príslušníkmi. Pretože práve po umiestnení do zariadenia s dvadsaťštyrihodinovou starostlivosťou sa cítia mnohí seniori ako odložený pre ich neschopnosť a nemožnosť viesť plnohodnotný samostatný život. Na druhej strane aj rodinní príslušníci netrpia výčitkami svedomia, že sa nedokázali postarať o svojich rodičov. K danému etickému problému aj dnes dospievajúci vyjadrujú podobný postoj. Otázka starostlivosti o starnúcich rodičov je otázka cti a nevyhnutnosti. Percentuálne číslo tohto názoru klesá s prostredím, v ktorom dieťa žije. Ak je aktuálna starostlivosť rodičov o deti dysfunkčná, neprejavujú záujem o ich potreby v budúcnosti, resp. prístup k riešeniu vzťahov je laxný. Deti budú pravdepodobne prejavovať etickú nevšímavosť k potrebám rodičov v seniorskom veku. Výnimku tvoria vzťahy kde o dieťa sa stará jeden z rodičov. Existuje vysoká pravdepodobnosť, že dieťa starostlivosť rodiča prevezme ako svoju prioritnú úlohu v živote.

Filozofia prístupu k osobám vyššieho veku sa odvíja od napĺňania ľudských potrieb, a tým aj biologicko-fyzických, psychických a sociálnych hodnôt uznávajúcich danou spoločnosťou. Tomeš (2010) tvrdí, že samotná staroba modifikuje potreby. V nadväznosti na toto tvrdenie reaguje sociálna práca, ktorá medzi základné hodnoty človeka v senu zaraďuje telesnú neporušenosť, zdravie, učenie, slobodu, autonómiu, kontrolu, sociálnu spravodlivosť, kultúrnu primeranosť, nenásilnosť, sociálnu hospodárnosť a iné. Etický rozmer pôsobenia sociálnej práce vnímame ako posilňujúcu autonómiu a integráciu starších ľudí do spoločnosti.

Mladí stále tento akcent pomáhajúcej profesie nepoznajú. Stále však platí, že hlavným a dôležitým zdrojom pomoci pre seniora by mala byť jeho najbližšia rodina. Je potrebné nájsť spôsob kombinácie starostlivosti rodiny a štátu, ktorý by nenarušil autonómiu seniorov a zároveň by dovoľoval využívať rodinu ako primárny zdroj pomoci. Východiskovým bodom v práci so starším klientom sú teda potreby. Základná psychologická štruktúra človeka je analogická s jeho fyzickou štruktúrou. Ľudia majú potreby, kapacity a tendencie, ktoré sú založené geneticky. Niektoré sú typické pre všetkých, iné sú vysoko individuálne. Potreba je niečo, čo človeku chýba alebo čoho má prebytok, ale najmä to, k čomu človek prostredníctvom potreby smeruje. Je to určitá sila, ktorá človekom hýbe a posúva ho smerom k človeku, predmetu alebo činnosti, je prejavom bytostného priania. Všetky ľudské potreby tvoria celok, ktorý spája fyzickú, psychickú a sociálnu stránku človeka, ktoré sú od seba neoddeliteľné. (Hrozenská et al. 2008). Teóriu ľudskej motivácie sformuloval Abraham Maslow. Hierarchicky usporiadal ľudské potreby a to znamená, že niektoré základné potreby musia byť uspokojené skôr ako potreby stojace vyššie v tejto hierarchii. Avšak to neznamená, že tie nachádzajúce sa na vyššom stupni nie sú rovnako potrebné pre kvalitatívne primeraný život seniora. Otázka skôr znie akú mieru a kvalitu uspokojenia treba naplniť. 1. stupeň – fyziologické potreby 2. stupeň – potreba bezpečia 3. stupeň – sociálne potreby 4. stupeň – potreba autonómie v zmysle slobody 5. stupeň – potreba sebarealizácie, sebanaplnenia. Musíme si uvedomiť, že stupňovité rozloženie potrieb nie je o uprednostňovaní jednej na úkor druhej, ale o komplexnosti vnímania osobnosti seniora. Tu sa nám javí ako podstatné objasniť nutnosť byť animátorom seniora. Etické je rešpektovať osobnostné dispozície seniora, jeho kognitívne schopnosti, intelekt, úroveň vnímania, abstraktného myslenia ale aj kultúru prostredia, z ktorého pochádzal. Je však dôležité ponúknuť mu šancu, príležitosť. Sprevádzanie seniora touto náročnou etapou sa dá realizovať cez projekty dobrovoľníctva, patronátu nad človekom, ktoré riešia osamelosť, nezáujem blízkeho prostredia a pod. Dospievajúci momentálne nemajú ambície realizovať takéto aktivity, nakoľko nie sú vedení k tejto myšlienke, aj preto by sa žiadalo o intervenciu v rámci výchovy a vzdelávania a prehodnotiť tieto možnosti občianskej a zároveň ľudskej angažovanosti. Základné potreby vychádzajú z ich zrejmého nedostatku a deficitu u človeka. Rastové potreby sa objavujú po ich uspokojení a vyplývajú zo snahy človeka sledovať ciele, prekračovať ich, stávať sa lepším a nie iba jestvovať. Mnohé fyziologické potreby slúžia k udržaniu vnútornej rovnováhy organizmu. Za fyziologickými potrebami sa niekedy môžu skrývať aj nevyslovené psychologické potreby. Najmä potreba informovanosti, mať zreteľné informácie o svete, v ktorom človek žije, vedieť, čo sa deje v okolí, mať vysvetlené. Etické je podľa dospievajúcich

zachovať do konca života potrebu prináležitosti k skupine, byť členom nejakej skupiny ako rodina, priatelia, kluby. Nestrať rodinu v starobe dáva primárne istoty a bezpečie. Dnes majú adolescenti skúsenosti so stratou týchto parametrov bezpečného života. Aj preto vnímajú toto obdobie života so skepsou. Úlohou sociálno – výchovných pracovníkov je teda naučiť sledovať problematiku staroby cez inú optiku. Cez optiku emocionálnej blízkosti, ktorá nemusí byť realizovateľná len cez rodinných príslušníkov. Pravidelný kontakt s dospelými má psychoterapeutický účinok. Zdá sa akoby človek v senu vystupňoval potrebu lásky, mať niekoho rád, starať sa o niekoho aj v rozmere duchovnej starostlivosti a tento pocit aj prijímať. Na vrchole etických potrieb je akceptácia vyjadrovania a vypočutia. Mať nielen možnosť s niekým hovoriť, konverzovať, ale predovšetkým uplatniť svoje skúsenosti pre druhého. To je akcelerujúca motivácia pre zmysel života. Túto šancu by sme mu mali dať, to je etické, ľudské a prosociálne.

Etika verzus kvalita života v senu

Dnes sa mladí ľudia celkom otvorene priznávajú k mysleniu typu, *„ak už starý, tak len s dostatočnou energiou a vitalitou, pevným zdravím telesným aj duševným“*. Zároveň pridávajú ekonomickú nezávislosť a slobodu. To sú atribúty, ktoré v názorovej analýze vyjadrili adolescenti strednej odbornej školy. Pod pojmom *„kvalita života“* si každý človek predstavuje niečo iné, nakoľko samotný pojem je ťažko definovateľný. Možno povedať, že ide o súbor podmienok ekonomických, sociálnych, zdravotných, spoločenských a životného prostredia, ktoré vzájomne ovplyvňujú život človeka. Podľa názoru Hrozenskej (2008, s.57) *„kvalita života zahŕňa historické, kultúrne a životné vývojové prvky a biologické a vedecké úvahy o nej vedú nevyhnutne k filozofii, k hodnotovému systému človeka. Kvalitu života z prevažnej časti, najmä v seniorskom veku, podmieňuje zdravie.“* Hodnota kvality života sa odvíja aj od schopností človeka, akými sú sebestačnosť, zmyslové schopnosti, sociálne, rozhodovacie, udržanie finančného štandardu, pocit morálky, šťastia, užitočnosť pre iných a pod.

Džuka (2002, s.241) uvádza, že „ku konceptu kvality života môžeme pristupovať z dvoch aspektov a síce z:

- a) *objektívneho v ktorom kvalita života znamená splnenie požiadaviek týkajúcich sa materiálnych a sociálnych podmienok života ako výsledku pôsobenia sociálnych, ekonomických, zdravotných a enviromentálnych vplyvov na život ľudí.*

- b) *subjektívneho keď sa kvalita života týka všeobecnej spokojnosti jedinca z jeho pohľadu vo vzťahu k osobným cieľom, očakávaniam, záujmom, hodnotám a životnému štýlu vôbec, ktoré predstavujú individuálny rozmer kvality života.*“

Model kvality života môžeme rozdeliť na niekoľko úrovní alebo stupňov. Bazálna úroveň začína prirodzenou snahou človeka uplatniť si základné požiadavky na príjemný život bez somatických a zdravotných obmedzení. Mezoúroveň chápeme ako individuálne špecifickú úroveň, ktorú dosahujú v rôznej miere ľudia v rozličných vyspelých, či menej vyspelých krajinách na základe systému sociálneho zabezpečenia. A nakoniec sa jedná aj o metaúroveň, ktorú majú niektoré individuality a je vo svojej podstate kultúrno – duchovná. Z pohľadu dnešnej dospelujúcej generácie sa javí ako synonymum kvality života seniora práve prepojenie bazálnej a mezoúrovne u neho. Na kvalitu života starších ľudí vplýva ich vlastný pohľad na starobu, pretože ak dokážu vyjadriť postoj k starobe, k smrti, obmedzeniam najmä k vlastným, dokážu sa s nimi aj vysporiadať. Rovnako je dôležité vyjadriť vzťah k partnerovi, deťom, rodine, zamestnaniu, ktoré vykonávali, vzťah s vyrovnanosťou s aktuálnym i predošlým životom. Podpora kvality života v tejto etape života spočíva z radosti z pomoci iným, z dávania, odovzdávania skúseností, morálnych hodnôt, čo im následne pomáha pri hľadaní zmyslu života. Ide však o subjektívne uspokojovanie, ktoré predstavuje rozličné veci pre rôznych ľudí v poproduktívnom veku. U seniorov vo všeobecnosti za najdôležitejšie kritérium možno považovať rôznorodosť potrieb a možnosti ich uspokojovania, či už ide o potreby psychologické, fyziologické alebo sociálne.

Vnímanie starého človeka a jeho osobná autonómia z pohľadu etiky

Pojem autonómie je u seniorov chápaný ako relatívna samostatnosť, vzhľadom k schopnosti a možnosti viesť v danom sociálnom prostredí život podľa vlastných pravidiel, kontrolovať ho, tzv. samostatne určovať priority, uplatňovať slobodu výberu a samostatne rozhodovať. Sýkorová (2007, s.73) autonómiu nazýva „*zložitým multidimenzionálnym javom*“, ktorý sa dotýka všetkých oblastí ľudskej existencie. Fyzickou počínajúc, cez kultúrnu, spirituálnu, politickú a ekonomickú končiac. Tiež existujú rôzne pohľady na danú skutočnosť. Napríklad filozofia považuje autonómiu ako riadenie seba samého a morálne jednanie ako prejav autonómnej vôle jedinca. Z hľadiska psychologického je autonómia chápaná ako kvalita osobnosti, kedy autonómna osobnosť je schopná odolávať sociálnym tlakom kolektívneho myslenia, konvenciám a jednať a hodnotiť na základe osobných štandardov a presvedčenia. Pre seniora znamená, byť schopný postarať sa o seba a o

domácnosť sám a nemusieť žiadať druhých o pomoc, Vlastnú autonómiu chápe senior ako vlastnú zodpovednosť za všetko a nezaťažovať druhých zbytočnosťami. Z hľadiska pohlaví muži a ženy sa líšia v chápaní autonómie iba v otázkach slobody, či voľnosti. Od žien sa očakáva zodpovednosť nielen za seba, ale aj za muža a domácnosť. Tento motív treba bezpodmienečne zakomponovať do kontaktu a starostlivosti o seniora – ženu. Pocit zodpovednosti je pre ženu priestorom slobodného prežívania. Aj v zariadeniach inštitucionálneho charakteru je to možné. Mužom sa pripisuje moc a autorita, čo znamená samostatné rozhodovanie, presadzovanie vlastnej vôle. Aj tento rozmer je treba využiť v budovaní osobnej slobody seniora.

Súčasný charakter sociálnej práce možno vnímať ako posilňujúci autonómiu a integráciu starších ľudí do spoločnosti. Jadrom podpory staršieho človeka by mala byť pomoc, ktorá rešpektuje jeho identitu, individuálnosť, participáciu v spoločenskom živote a zachovanie zmysluplnosti života. Je vhodné ak sa tvorí v spoločnosti pozitívna klíma v nazeraní na seniorov. Avšak za predpokladu nenásilného, nevnučujúceho sa akcentu nutnosti. Dospievajúci jedinec dokáže oveľa viac akceptovať obmedzenia, handicapy človeka vyššieho veku, ak je sám zapájaný do aktivít, ktoré napomáhajú nielen seniorovi zvyšovať vlastnú psychosomatickú odolnosť, ale najmä napomáhajú pochopiť jeho vlastný príbeh. Chápanie sénia u mladšej generácie bude hlbšie, intenzívnejšie ak sami budú konfrontovaní s touto etapou života, nielen cez rozprávanie. Tento fakt môže rozvíjať dobrovoľníctvo pestované od detstva. Nestačí len raz do roka usporiadať program na deň úcty k starším, ale je potrebné vrátiť sa k viacgeneračnému spolunažívaniu a interakcii. Bolo by dobré ak by škola, trieda si vzala pod patronát zariadenie, agentúry pre domácu starostlivosť a konkrétne by v pravidelných intervaloch sa dospievajúci jednotlivci podieľali na aktivizácii seniorov, cez komunikačnú rovinu, spoločné akcie a projekty a pod. Je pozoruhodné, že reakcie adolescentov sú pozitívne, pretože v minulosti im takúto šancu neponúkol nik, je tu príležitosť etiku realizovať v praxi. Etický rozmer spočíva v aktívnom stretávaní, vytváraní príležitostí pre osvetu, podporu kognitívnych schopností a pod. Ekologické aktivity, starostlivosť o malé deti v mimoškolský čas, podporné akcie, organizovanie charitatívnych podujatí, to všetko má svoje miesto vo vzťahu dospievajúci a senior. Pasívny program seniora poteší, ale ak sám je realizátorom myšlienky, projektu to dáva naozaj rozmer osobnej autonómie a pocitu ľudskej hodnoty. Navyše v interakcii s dospievajúcimi sa vytvára zdravý úsudok a racionálne zrkadlo tejto ontogenetickej etapy. Súčasný obdobia s výraznými zmenami a ich následkami tak

ekonomickými ako aj sociálnymi v širšom slova zmysle vytvára špeciálne vhodnú klímu pre potreby dobrovoľníckych aktivít v sociálnej práci. (Pavlovičová, 2012).

Záver

Globálne starnutie svetovej populácie dosahuje tempo a úroveň, aké nemajú v dejinách civilizácie obdoby. Situácia je o to vážnejšia, že dosah očakávaných demografických zmien, predovšetkým v oblasti sociálnych služieb, systému zdravotnej starostlivosti, infraštruktúry a trhu práce, je potrebné riešiť v čase finančnej krízy, ktorá negatívne ovplyvňuje verejné financie. No treba podotknúť, že napriek nedostatku ekonomických prostriedkov, postoj k starobe, seniorom, je viac determinovaný emocionálne chladným prístupom, stratou zodpovednosti za iných a individualizmom. Pre nás ako pomáhajúce profesie z toho vyplývajú dôležité úlohy. Učiť a vychovávať dospelujúcu generáciu k akceptácii individuality jedinca v každého veku, vedieť prijať jeho systém hodnôt a ľudských potrieb. Zmysluplnosť života je integrujúcim prvkom pre seniorov. Z tohto dôvodu je vhodné, aby sa neustále prepájalo vzájomné pôsobenie a ovplyvňovanie generácií cez projekty dobrovoľníctva a altruistické aktivity vo svojom okolí. Rozmer v nazeraní na osoby vyššieho veku výrazne ovplyvní dospelujúceho ak sám bude v kontakte s nimi a zároveň sa presvedčí o ľudskej, odbornej, prípadne profesnej kvalite seniora. Zároveň sa domnievame, že to napomôže autonómii klienta vyššieho veku, ako aj osobnej slobode dospelujúceho. Zvyšovať sociálnoprávne vedomie seniorov, uplatňovať sociálnoporadenskú činnosť, objasňovať sociálnozdravotnícke kritériá determinujúce ich život a animovať ich v oblasti kultúrno-spoločenských aktivít je priestorom pre mladých. Ak sa tento priestor využije je šanca, že pohľad adolescenta na seniora bude spĺňať kritériá etické, ale najmä ľudsky podmienené a zrelé.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] BALOGOVÁ, B. 2009. *Seniori*. 3. vyd. Akcent print. 2009. 158 s. ISBN 978-80-89295-18-0.
- [2.] HROZENSKÁ, M. a kolektív, 2008. *Sociálna práca so staršími ľuďmi a jej teoreticko-praktické východiská*. Bratislava: Osveta 2008. 182 s. ISBN 978-80-8063-282-3.
- [3.] KOVAL, Š. 2001. *Týranie starých ľudí*. 1. vyd. Košice: Pont. 2001. 146 s. ISBN 80-967611-2-9.
- [4.] MAČKINOVÁ, M., MUSILOVÁ, E. 2013. *Deti a seniori jako klienti sociální práce*. České Budějovice: Nová Forma 2013. 178 s. ISBN 978-80-7453-310-5.

- [5.] MATOUŠEK, O. 2003. Slovník sociální práce. 1.vyd. Praha: Portál. 2003. 288 s. ISBN 80-7178-549-0.
- [6.] NÉMETH, F. et al. 2011. Komplexné geriatrické hodnotenie a ošetrovanie seniorov. Prešov: Prešovská univerzita. Datapress. 2011. 216 s. ISBN 978-80-555-0381-3.
- [7.] PAVLOVIČOVÁ, A. 2012. *Sprevádzanie klienta ako fenomén odbornosti a empatického vedenia*. In: *Zvládanie emocionálnej záťaže v sociálnych službách: Zborník z medzinárodnej konferencie 13. Komnata*. Trnava : Úrad TTSK, 2012, 88 s. ISBN 978-80-971062-0-1. S. 29-39.
- [8.] SÝKOROVÁ, D. 2007. *Autonomie ve stáří* , kapitoly z gerontosociologie. - 1. vyd. - Praha : Sociologické nakladatelství, 2007. - 284 s. - ISBN 978-80-86429-62-5.
- [9.] TOMEŠ, I. 2010. Úvod do teorie a metodologie sociální politiky. Praha: Portál, 2010. 440 s. ISBN 978-80-7367-680-3.

Kontakt

Peter Slovák, PhDr., PhD.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, .n.o.

Nám. 1 Mája, Bratislava

E-mail: dr.slovak@gmail.com

Špecifiká etického prístupu ku klientom v hospicovej a paliatívnej starostlivosti

The specifics of ethical approach to the clients in hospice and palliative care

Peter VANSÁČ, Emília VRANKOVÁ

Abstrakt

Keď ochorie človek, postupne všetko stráca a zostáva mu len jeho choroba. V nasledujúcom príspevku chceme dať odpoveď na niektoré otázky, ktoré nastávajú v hospicovej a paliatívnej starostlivosti o klientov. Ako sa ma správať sprievádzajúci personál k nevyliciteľne chorým klientom? Aký má zmysel choroba a utrpenie? Aké zásady zachovať pri komunikácii s klientom? Ako riešiť dilemy, ktoré môžu nastať pri sociálno-zdravotnej starostlivosti o klienta?

Kľúčové slová

Etika, hospicová a paliatívna starostlivosť, klient, sociálna práca.

Abstract

When a person becomes ill, he or she gradually loses everything and the only thing that remains is a disease. In this report we want to give an answer to some questions, that arise in hospice and palliative care for clients. How should the accompanying staff behave to terminally ill clients? What is the meaning of illness and suffering? Which principles should be maintained when communicating with clients? How to solve the dilemmas that may arise in the socio-medical care for client?

Key words

Ethics, hospice and palliative care, client, social work.

Hospicovú a paliatívnu starostlivosť môžeme rozdeliť z časového hľadiska na tri základné etapy. Prvá etapa je obdobím sociálno-zdravotnej starostlivosti a sprevádzania klienta od vyrieknutia diagnózy nevyliciteľného ochorenia. Druhá etapa zahŕňa sociálno-zdravotnú starostlivosť a sprevádzanie terminálne chorého počas zomierania. Tretia etapa starostlivosti je zameraná na starostlivosť o telo zomrelého a súčasne i na sprevádzanie pozostalých. Počas celého procesu sociálno-zdravotnej starostlivosti je výsostná potreba dodržania etického prístupu zo strany všetkých zainteresovaných a teda i sociálneho pracovníka.

Potreba altruistického správania sa ku klientom

Slovník cudzích slov termín altruizmus vysvetľuje ako nezištnú starostlivosť o blaho iných ľudí, nezištnú lásku k blíznym. (Šaling, Ivanová-Šalingová, Maniková, 1997, s. 66). V sociálnej práci tomu častokrát hovoríme prosociálne správanie. Tento atribút nie je iba niečo navyše v osobe, ale je to jej psychologická dimenzia, jej plná realizácia, víťazstvo nad egoizmom a istá expanzia, prerastanie nad egoizmom, ktoré jej umožňuje rozvíjať vlastné morálne bytie v spoločenstve s ostatnými. Preto je sociálnosť svojou povahou etickou a duchovnou hodnotou. (Vojtek, 2004, s. 79).

Aby človek mohol dokonale uskutočňovať a prejavovať sociálne hodnoty, je potrebné, aby bol vychovávaný k životu v spoločenstve s druhými. Podstatný prvok výchovy sa uskutočňuje cez osvojovanie si základných hodnôt pre sociálny život, akými sú napr. česťnosť, добрota, serióznosť, veľkodušnosť, skromnosť, vernosť vlastným povinnostiam a zmysel pre zodpovednosť. Výchova pre altruizmus sa má uskutočňovať trojakou formou:

1. Na citovej úrovni – viesť jednotlivca k tomu, aby sa delil s ostatnými o svoje city, viesť ho k spolucíteniu v utrpení.
2. Na rozumovej úrovni – úlohou je vstúpiť človeku motívy spoločenského života, nakoľko človek je tvor spoločenský a spoločenstvo na akejkolvek úrovni má prednosť pred individualizmom.
3. Na duchovnej úrovni – cieľom výchovy je formovať spoločenstvo v duchu Kristovho posolstva so živým zmyslom pre sociálnosť. (Vojtek, 2004, s. 79).

Klasickým príkladom altruistického správania je model milosrdného Samaritána, ktorý vie, že ozbižjaný Žid ho nemá v láske a i napriek tomu mu poskytne pomoc (porov. Lk 10, 30-37). Vo svetle toho podobenstva je Samaritán každý človek, ktorý sa zastaví pri utrpení druhého človeka, nech je to akékoľvek utrpenie. Toto zastavenie nemá byť zvedavosťou, ale pohotovosťou byť stálou dispozíciou srdca.

Klienti v hospicovej a paliatívnej starostlivosti, ktorí si uvedomujú vážnosť svojej choroby, potrebujú na začiatku prítomnosť človeka na zvládnutie svojej situácie, v ktorej sa ocitli, neraz aj zo stavu úplného zdravia. Preto je potrebný záujem zo strany všetkých pracovníkov hospicového a paliatívneho tímu. V rámci paliatívnej starostlivosti je najdôležitejšia komunikácia, lebo ona otvára cestu k dialógu. Komunikácia sa vždy nemusí prejavovať iba verbálne. Viaceré neverbálne prejavy komunikácie napr. mimika, haptika, posturika, očný kontakt a ďalšie, zohrávajú dôležitú rolu pri práci s klientom a jeho rodinou. Aj obyčajný stisk ruky môže byť veľkým povzbudením najmä pre človeka, ktorý ma pocit opustenosti. (Štefko,

2003, s. 118). Takto pracovníci hospicového a paliatívneho tímu v klientovi prebúdzajú úctu k vlastnému životu klienta, ktorá vyviera z jeho zvláštnej dôstojnosti a trvá od začiatku ľudského života.

Dôstojnosť ľudskej osoby

Podľa viacerých odborníkov venujúcich sa bytiu človeka, dôstojnosť človeka vyjadruje jeho jedinečnosť, hodnotu ale aj rovnoprávnosť, slobodu, autonómnosť. Pri poskytovaní paliatívnej a hospicovej zdravotnej starostlivosti sa multidisciplinárny tím opiera o základné princípy medicínskej etiky: beneficencia, nonmaleficiencia, spravodlivosť, autonómia a Etického kódexu zdravotníckeho pracovníka. Princíp beneficencie vyjadruje zabezpečenie prospešnej zdravotnej starostlivosti terminálne chorého klienta. Nonmaleficiencia v súvislosti s dôstojnosťou človeka vypovedá o poskytovaní takej hospicovej a paliatívnej starostlivosti, ktorá je v konečnom dôsledku prospešná a nezväčšuje utrpenie chorého a jeho rodiny. Spravodlivosťou máme na mysli rovnosť a dostupnosť hospicovej a paliatívnej starostlivosti. Autonómia okrem informovaného súhlasu pacienta, predstavuje i právo klienta/pacienta na vlastné rozhodnutie o poskytovaní hospicovej a zdravotnej starostlivosti. Aby bola starostlivosť adekvátne zabezpečená, Smoleňová uvádza, že právo na sebaurčenie vychádza z Charty práv nevyliciteľne chorých a zomierajúcich SR a je viazané na dôstojnosť a slobodné rozhodovanie človeka. (In Oláh a kol., 2012, s. 291). Sociálni pracovníci v hospicovej a paliatívnej starostlivosti sa opierajú o Etický kódex sociálnej práce z roku 1997. Sociálna práca pri poskytovaní sociálnych služieb chápe dôstojnosť človeka v kontexte základných ľudských práv.

Dôstojnosť človeka a jeho hodnota nezávisí od kvality jeho života alebo od akýchkoľvek vlastností, ktoré možno u človeka pozorovať. Vyplýva priamo zo skutočnosti jeho príslušnosti k ľudskému rodu a pre kresťanov aj z viery v stvorenie každého človeka Bohom. Človek nie je darcom, ani zvrchovaným pánom svojho života, je len jeho správcom (Petro, 2008, s. 13).

Zmysel utrpenia v ľudskom živote

Zmysel bolesti a utrpenia nemožno pochopiť bez Božieho slova. Človekovi pripútanému na lôžko sa natíska veľa otázok: Prečo som chorý práve ja? Prečo mám túto chorobu? Prečo ma bolesť tak neznesiteľne trápi? Ján Pavol II. v apoštolskom liste o kresťanskom zmysle ľudského utrpenia píše, že človek pohnuto s oprávneným úžasom a úzkosťou môže sa spytovať Boha na tieto otázky. Boh však tieto otázky očakáva a počúva a vo svetle svojho

Zjavenia dáva odpoveď. V knihe o Jóbovi nachádzame takúto odpoveď. História Jóba ako spravodlivého muža je známa. Je nevinný, a predsa ho skúšajú nespočetné utrpenia. Stratca majetok, synov a dcéry a nakoniec ho postihne ťažká choroba. Keď sa nachádza v tomto hroznom stave, prichádzajú do jeho domu traja dávni priatelia, ktorí sa usilujú usvedčiť ho z nejakého ťažkého hriechu, keď ho zasiahli toľké a strašné utrpenia. Lebo hovoria, že utrpenia zasahujú človeka vždy iba ako trest za nejaký prečin. Myslia si, že bolesť sa môže chápať iba ako trest za hriech, teda výlučne vo sfére Božej spravodlivosti, ktorá dobro odmeňuje dobrom a zlo zlom. No Jób popiera pravdivosť zásady, ktorá pripisuje utrpenie trestu za hriech. Koná tak na základe vlastnej skúsenosti. Aj sám Boh vyčíta jeho priateľom ich obvinenia a vyhlasuje, že Jób je nevinný. Jeho utrpenie je utrpením nevinného. Utrpením Boh skúša Jóba, aby dokázal jeho spravodlivosť. V tomto prípade podľa Jána Pavla II. utrpenie má povahu skúšky. (Ján Pavol II. 1988, čl. 10-11).

Starostlivosť o ľudí, ktorí zomierajú, je organizovaná v závislosti od dvoch hlavných cieľov – zmierňovanie utrpenia a zvyšovanie kvality života pacienta i jeho príbuzných. (Byock, Corbeil In Dobříková-Porubčanová a kol., 2005, s. 102).

V hospicovej a paliatívnej starostlivosti podľa Koncepcie zdravotnej starostlivosti v paliatívnej medicíne vrátane hospicovej starostlivosti z roku 2006, svoju rolu má nielen lekár a sestra, ale aj rodina, psychológ, kňaz, sociálny pracovník, dobrovoľníci ako i všetci ľudia dobrej vôle, ktorí vo vzájomnej spolupráci neopúšťajú terminálne chorého klienta v jeho utrpení. Štefko (2003, s. 115) dopĺňa, že aj keď vidina na uzdravenie je nereálna a liečebnú aktivitu je potrebné presunúť do zabezpečenia novej kvality života.

Etická zodpovednosť voči klientom v hospicovej a paliatívnej starostlivosti

Problematika etickej zodpovednosti voči klientom v etických kódexoch je najrozsiahlejšia a najviac detailne rozpracovaná. Od sociálnych pracovníkov sa vyžaduje, aby poskytovali služby čo najlepšie každému, kto vyžaduje ich pomoc a podporu. Majú svojich klientov chrániť, podporovať ich práva a záujmy. Osobitnú úlohu majú sociálni pracovníci v prípade klientov, ktorí majú zníženú schopnosť rozhodovania (napr. deti, osoby postihnuté niektorými psychickými ochoreniami, drogový závislí). Majú im pomáhať ochraňovať ich práva a záujmy, pracovať v ich prospech, spolupracovať s osobami z ich prirodzeného prostredia. Zvláštnu pozornosť majú sociálni pracovníci venovať osobám pozbaveným spôsobilosti na právne úkony. (Mátel a kol., 2010, s. 99-100).

Morálna zodpovednosť súvisí s povinnosťou, ktorá označuje to, čo sa vyžaduje podľa zákona a právnych noriem. Človek má povinnosť vyplývajúcu zo zákona (nadprirodzeného, prirodzeného a pozitívneho) a povinnosť ho zaväzuje k zodpovednosti. Povinnosť aj zodpovednosť úzko súvisia s morálkou a morálnosťou. Čím je niekto morálnejší, tým viac cíti povinnosť byť tvorivým a činným, tým viac cíti zodpovednosť za svoju aktivitu. Zodpovednosť vyplýva z rozumnosti a slobody. Čím je bohatšia morálna skúsenosť človeka, tým viac cíti zodpovednosť. Čím má človek vyššie poznanie, tým väčšia je jeho zodpovednosť za všetko, čo robí. (Hrehová, 2005, s. 211-212).

Zásady komunikácie s klientom v hospicovej a paliatívnej starostlivosti

Ku kvalitnému poskytovaniu sociálnej služby v hospicových a paliatívnych zariadeniach je pre všetkých sociálnych pracovníkov nevyhnutné dobré ovládať komunikáciu. Je to možné len pri dobrej znalosti celej oblasti komunikácie a sústavnom návyku komunikačných zručností. Pri rozhovore s klientmi vychádzame zo všeobecných zásad efektívnej komunikácie a súčasne zaraďujeme ďalšie postupy špecifické pre túto skupinu klientov (Malíková 2011, s. 228-229). Komunikácia nie však konverzácia. V komunikácii je veľmi dôležitá schopnosť tvorby otázok. Otázky vedú klienta k akcií a každé prečo ho môže posunúť v poznaní seba. (Kmecová, 2012, s. 23).

Pokorná (2006, s. 80-81) odporúča dodržanie nasledujúcich zásad a pravidiel, ktoré pomáhajú zlepšiť vzájomné porozumenie a dosiahnuť efektívnu komunikáciu:

- Urobiť dôkladnú anamnézu a na jej základe vybrať vhodný komunikačný kľúč a vhodné komunikačné techniky.
- Presne vymedziť cieľ a zmysel rozhovoru.
- Nájsť pozíciu, v ktorej sa bude sociálny pracovník a klient dobré cítiť. Žiadna strana nemá byť povýšená, teda nejde tu o súboj, ale o dosiahnutie zámeru.
- Prejaviť úctu v komunikácii.
- Rozpoznať a zohľadňovať a rešpektovať obmedzenie, ktoré spôsobuje choroba.
- Rešpektovať bariéry komunikácie (zmyslové poruchy, poruchy pamäte, zníženú schopnosť koncentrácie).
- Akceptovať špecifické problémy (depresiu).
- Zohľadniť celoživotnú históriu klienta.
- Nepodceňovať clivotu klienta (môže byť dôležitým symptómom).
- Zahŕňať do spolupráce členov rodiny – za predpokladu, že si to praje aj sám klient.
- Pamätať, že mierna aktivita chorého je vhodnejšia než kompletná starostlivosť.

- Viac diskusie a menej medikamentov. (Pokorná 2006, s. 80-81).

Človek je tvor spoločenský, ktorý celý život žije a komunikuje s inými ľuďmi. Preto by nemal zostať počas záverečných dní svojho života sám, ale obklopený sprevádzajúcimi, aby nezomrel skôr sociálne ako biologicky.

Etické dilemy v paliatívnej starostlivosti

V súvislosti s paliatívnou a hospicovou starostlivosťou sa sociálny pracovník môže stretnúť s viacerými etickými dilemami. Veľký slovník cudzích slov od autorov Šaling, Ivanová-Šalínová, Maníková (1997, s. 281) uvádza, že slovo dilema predstavuje možnosť ťažkej, spornej voľby medzi dvoma protikladnými možnosťami. Dilemy často vyplývajú zo zafinovaného striktného a rigidného procesu poskytovania zdravotnej starostlivosti, z organizácie a štruktúry každodennej práce sociálneho pracovníka ako i zo zabezpečenia sprevádzania v terminálnej starostlivosti o klienta. Mojtovej, Sedlárovej, Šrank (2013, s. 233) uvádzajú tri podmienky naplnenia etickej dilemy:

- musia existovať rôzne možnosti konania, z ktorých si jednotlivec môže jednu zvoliť;
- rozhodnutie, ktorý smer je v danej situácii najlepší (situácie, ktoré sú nepríjemné, ale nevyžadujú voľbu nie sú etickými dilemami);
- v každom prípade dochádza k nedodržaniu etického princípu ako takého, t.j. neexistuje ideálne (dokonalé) riešenie.

Parafrázujúc a opierajúc sa o systematický prístup riešenia dilematických situácií od Mátela a kol. (2010, s. 153), môžeme pri práci s klientom a jeho rodinou v hospicovej a paliatívnej starostlivosti využiť nasledovné kroky:

- identifikovať etické problémy, vrátane hodnôt a povinností sociálnej práce, ktoré sa ocitli v konflikte;
- identifikovať jednotlivcov, skupiny resp. organizácie, ktorých sa bude etické rozhodnutie pravdepodobne dotýkať;
- predbežne identifikovať všetky realizovateľné smery konania a následky pre všetkých zainteresovaných, vrátane potencionálnych prínosov a možných rizík pre každého z nich;
- preskúmať dôvody výhod a nevýhod každého možného riešenia s ohľadom na etický kódex a platnú legislatívu, etické teórie, princípy a smernice, praktické teórie a princípy sociálnej práce, osobné hodnoty;
- konzultovať situáciu s kolegami a odborníkmi interdisciplinárneho tímu;

- uskutočniť rozhodnutia a dokumentovať celý proces rozhodovania;
- monitorovať, zhodnocovať a zdokumentovať rozhodnutia v spise klienta.

Záver

V každodennej realite výkonu činností v hospicovej a paliatívnej starostlivosti sa sociálny pracovník opiera o Etický kódex sociálnej práce a o Chartu práv pacienta SR. Na zreteli má mať vždy dobro a blaho človeka ako jedinečnej a neopakovateľnej bytosti.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1] DOBRÍKOVÁ-PORUBČANOVÁ, P. a kol. 2005. *Nevyliečiteľne chorí v súčasnosti*. Trnava : Spolok Svätého Vojtecha, 2005. 285 s. ISBN 80-7162-581-7.
- [2] HREHOVÁ, H. 2005. *Etika – sociálne vzťahy – spoločnosť*. Bratislava : VEDA, 2005. ISBN 80-224-0849-2.
- [3] JÁN PAVOL II. 1998. *Slavifici doloris, Apoštolský list o kresťanskom zmysle ľudského utrpenia*. Trnava : Spolok Svätého Vojtecha, 1998. s. 81. ISBN 80-7162-243-5.
- [4] KMECOVÁ, J. 2012. Úloha dobrovoľníka v projektovaní sociálnej práce. In BEŇO, P. – ANDREJIOVÁ, L. – ŠRAMKA, M. (eds.) *Spolupráca pomáhajúcich profesií – determinant kvality života populácie*. I. zväzok. Prešov : Ústav sociálnych vied a zdravotníctva bl. P. P. Gojdiča v Prešove, Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n. o. Bratislava, 2012. s. 15-26. ISBN 978-80-89464-10-4.
- [5] MALÍKOVÁ, E. 2011. *Péče o seniory v pobytových sociálnych zariadeniach*. Praha : Grada Publishing, 2011. s. 328. ISBN 978-80-247-3148-3.
- [6] MÁTEL, A. a kol. 2010. *Etika sociálnej práce*. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety, 2010. 183 s. ISBN 978-8089271-85-6.
- [7] MOJTOVÁ, M. – SEDLÁROVÁ, K. – ŠRANK, M. 2013. *Zdravotne sociálny pracovník*. Nitra : FSVaZ UKF, 2013. 262 s. ISBN 978-80-558-0269-5.
- [8] PETRO, M. 2008. *Vybrané bioetické problémy v učení kresťanskej etiky*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2008. ISBN 978-80-8068-737-3.
- [9] POKORNÁ, A. 2006. *Efektívni komunikační techniky v ošetrovatelství*. Brno : Národní centrum ošetrovatelství a nelekárských zdravotníckých oborů ve spolupráci s LF MU, 2006. ISBN 80-7013-440-2.

- [10] SMOLEŇOVÁ, L. 2012. Sociálna práca v paliatívnej starostlivosti In OLÁH, M. a kol. 2012. *Metódy sociálnej práce v praxi*. Bratislava : VŠZaSP, s. 276-298. ISBN 978-80-8132-039-2.
- [11] SVÄTÉ PÍSMO STARÉHO I NOVÉHO ZÁKONA. 1998. Trnava : Spolok Svätého Vojtecha, 1998. ISBN 80-7162-236-2.
- [12] ŠALING, S. – IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M. – MANÍKOVÁ, Z. 1997. *Veľký slovník cudzích slov*. Bratislava : Veľký Šariš, 1997. 1312 s. ISBN 80-967524-0-5.
- [13] ŠTEFKO, A. 2003. *Dôstojnosť človeka v starobe, chorobe a zomieraní*. Bratislava : Teologická fakulta Trnavskej univerzity, 2003. 145 s. ISBN 80-7141-429-8.
- [14] VOJTEK, Š. 2004. *Spravodlivosť základný pilier pre rozvoj ľudskej spoločnosti*. Nitra : Kňazský seminár sv. Gorazda, 2004. ISBN 80-88741-51-3.

Kontakt

Peter Vansač, ThDr., PhD.

Ústav sociálnych vied a zdravotníctva bl. P. P. Gojdiča v Prešove,
Vysoké školy zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n. o. v Bratislave

Jilemnického 1/A, 080 01 Prešov

E-mail: pvansac@sinet.sk

Emília Vranková, doc. PhDr., PhD.

Ústav sociálnych vied a zdravotníctva bl. P. P. Gojdiča v Prešove,
Vysoké školy zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n. o. v Bratislave

Jilemnického 1/A, 080 01 Prešov

E-mail: vrankova.emilia@gmail.com

Etický prístup a štandardy komunikácie v starostlivosti o ľudí trpiacich Alzheimerovou chorobou

Ethic access and communication standards in the care of people with Alzheimer's

Katarína LETOVANCOVÁ

Abstrakt

Alzheimerova demencia je degeneratívne ochorenie mozgu. Postihuje práve tie časti mozgu, ktoré sú zodpovedné za pamäť, myslenie a rozumové schopnosti. Napriek tomu, že sa klient trpiaci Alzheimerovou chorobou ťažko orientuje v realite, neznižuje to jeho ľudskú hodnotu. Je preto potrebné, aby pomáhajúci profesionáli neopomínali tento fakt a k danej klientele pristupovali s úctou, s rešpektom a s dôstojnosťou, ktorá každej ľudskej bytosti prináleží. Pomáhajúci profesionáli by sa mali v tomto ohľade zamerať hlavne na aplikáciu štandardov komunikácie určených práve pre túto skupinu klientov.

Kľúčové slová

Alzheimerova choroba, Dôstojnosť, Etika, Komunikácia

Abstract

Alzheimer's disease is a degenerative illness of a brain. It affects especially those parts of a brain, which are responsible for memory, mind and mentality. Even though, that a client suffering from Alzheimer orients in reality with difficulties, it does not affect his human value. Therefore it is necessary for professionals working in the helping professions not forget this fact and treated towards to clients with honor, with respect and with dignity, that is a part of each human being. Professional working in the helping professions should concentrate their attention mainly on the application of communication standards, which are useful for this group of clients.

Key words

Alzheimer's disease, Dignity, Ethics, Communication

Na svete žije 36 miliónov ľudí s demenciou. Každých 20 rokov sa tento počet zdvojnásobuje. Tieto fakty poukazujú na potrebu zvýšenej pozornosti voči ľuďom trpiacim demenciou a teda aj voči ľuďom trpiacim Alzheimerovou chorobou. Je dôležité sa v poskytovaní starostlivosti a pomoci danej skupine klientov zdokonaľovať a vzdelávať.

Pre zabezpečenie lepšej kvality života ľudí trpiacich Alzheimerovou chorobou je dôležitý etický prístup zachovávajúci ich dôstojnosť. Nie vždy sa v praxi stretávame s ideálnym spôsobom starostlivosti o týchto klientov. Jednou z nedostatočných oblastí je oblasť komunikácie s ľuďmi trpiacimi týmto ochorením.

Tento príspevok sa zaoberá a popisuje praktické spôsoby zachovávaní etického a ľudského prístupu voči ľuďom s Alzheimerovou chorobou, ktorý si nie len vyžadujú, ale ako ľudské bytosti si ho aj zaslужujú.

1 Alzheimerova choroba

Alzheimerova choroba je najčastejšia sa vyskytujúca forma demencie. Dodnes nie je úplne odhalená príčina jej vzniku. Hovoríme o multifaktoriálnej príčine vzniku ochorenia, na ktorej sa podieľajú jednak genetické faktory, ale aj rizikové faktory prostredia. (Höschl a kol., 1999)

Pri Alzheimerovej chorobe dochádza u človeka, ktorí ňou trpia k degeneratívnym zmenám neurónov t.j. mozgových buniek, ktoré umožňujú prenášať a spracovávať informácie zvonka. V počiatočných fázach ochorenia sa začínajú tieto neuróny poškodzovať. Podľa toho, ktoré časti mozgu sú zasiahnuté ako prvé, môžu byť príznaky ochorenia u každého človeka trpiaceho Alzheimerom rôzne. Práve preto sa Alzheimerová choroba odhaľuje ťažko. U každého človeka sa môže prejaviť odlišným spôsobom. Napriek tomu môžeme hovoriť o určitých všeobecne známých príznakoch vyskytujúcich sa u väčšiny pacientov:

- **Poruchy krátkodobej pamäti** - Človek trpiaci Alzheimerom zabúda najskôr najčerstvejšie udalosti, zatiaľ čo si dokáže ľahšie vybaviť veci a situácie z dávnej minulosti. Prvý symptóm toho ochorenia je preto spozorovanie, že si daný človek ťažko pamätá nové informácie. Je však dôležité vedieť, že to musí byť často sa opakujúci problém.
- **Strata orientačného zmyslu** – Prejavuje sa narušenou schopnosťou orientovať sa vo vlastnom dome. Človek nevie, kde sa nachádza. Tieto výpadky môžu byť na začiatku veľmi krátke a po niekoľkých sekundách či minútach odznejú.
- **Afázia (porucha reči a porozumenia)** – Postihnutá osoba má problém vybaviť si tie správne slová alebo si slová zamieňa. Tieto problémy môžu rovnako trvať krátku dobu a môžu sa objavovať nepravidelne. Zisťujú sa preto ťažšie, keď s človekom nežijeme v jednej domácnosti.
- **Agnózia (neschopnosť poznať a interpretovať zmyslové vnemy)** – Človek trpiaci Alzheimerovou chorobou síce vidí nejakú vec, alebo známu osobu, ale nedokáže ho poznať alebo v prípade predmetu nevie určiť, na čo sa používa. Pre rozpoznanie mu však môže dopomôcť iný zmysel ako napr. sluch alebo hmat.

- **Opakovanie určitých činností, otázok, viet...** – Práve preto, že má daný človek poškodenú krátkodobú pamäť, môže sa 5 krát po sebe opýtať na tú istú vec. (Regnault, 2011)

Alzheimerovu chorobu môžeme rozdeliť do troch základných štádií. Počiatkové, stredné a neskoré. Pre každé štádium sú typické iné príznaky. Niektoré príznaky sa nemusia objaviť vôbec. Rovnako sa nedá vopred určiť, ako rýchlo bude choroba postupovať. Ako ochorenie postupuje človek trpiaci Alzheimerovou chorobou stráca jednotlivé mozgové funkcie a v mnohých smeroch sa začína jeho správanie podobať správaniam malého dieťaťa. Účelom rozdelenia ochorenia do troch štádií je vytvoriť návod na stanovenie, ako pristupovať k človeku s Alzheimerovou chorobou v jednotlivých štádiách alebo fázach ochorenia. Umožňuje to maximálne využiť možnosti danej osoby a zároveň chrániť jeho dôstojnosť. (Callone a kol., 2008)

V počiatkovom štádiu sa objavujú mierne a ľahko prehliadnuteľné príznaky. Človek, ktorý ochorel na Alzheimerovu chorobu môže byť z danej situácie vystrašený, depresívny alebo naopak dané problémy bagatelizuje. V tomto štádiu je chorý ešte stále sebestačný. Do počiatkového štádia zaraďujeme príznaky ako:

- Neschopnosť zapamätať si nové veci
- Prechodná dezorientácia
- Strata iniciatívy, apatia, depresia, úzkosť
- Ťažkosti s plynulým vyjadrovaním

Stredné štádium je spojené s narušenou schopnosťou postihnutého človeka uskutočňovať každodenné aktivity. Medzi príznaky zaraďujeme:

- Výrazné výpadky pamäti
- Potreba pomoci pri samoobslužných činnostiach
- Priestorová a časová dezorientácia
- Blúdenie
- Zhoršovanie reči
- Zmeny správania

V neskorom štádiu ostáva človek úplne závislý na pomoci iných a veľmi často sa stáva klientom sociálnych zariadení. Môžeme spozorovať:

- Pokročilú stratu pamäte
- Ťažkú poruchu reči
- Neschopnosť rozpoznať blízke osoby

- Ťažkosti pri jedení a potreba kŕmenia
- Problémy s chôdzou. (Pomoc opatrovateľom, www.lundbeck.com)

Z uvedeného je zrejmé, že človek postihnutý Alzheimerovou chorobou od jej nástupu bude trpieť neustále sa zhoršujúcim zdravotným stavom. Dôležitou sa v tomto ohľade stáva hlavne dôstojnosť daného človeka. Práve na jej zachovávanie by mali upriamiť zvýšenú pozornosť či už rodinní príslušníci opatrujúci daného človeka alebo pomáhajúci profesionáli.

Vzhľadom k súčasnému postoju spoločnosti k starnutiu a demencii je veľmi dôležité upozorniť, že človek trpiaci Alzheimeovou chorobou je neustále schopný sebareflexie a neustále cíti potrebu byť užitočným. Ochorenie nespôsobuje stratu hodnoty ľudskej bytosti. Je dôležité, aby si tento zásadný fakt uvedomovali hlavne pomáhajúci profesionáli, aby nejednali s daným človekom nezodpovedajúcim spôsobom. Funkcie mozgu človeka postihnutého Alzheimerovou chorobou nevymiznú naraz. Veľké množstvo z nich pretrváva. Pokiaľ na tento fakt pomáhajúci profesionál zabudne alebo ho nechce prijať, môžu sa negatívne reakcie stať každodennou súčasťou starostlivosti o daného klienta. Za spomínané negatívne reakcie považujeme:

- Hovoríme s ľuďmi trpiacimi Alzheimerovou chorobou ako s deťmi
- Smejeme sa ich pokusom o komunikáciu alebo sa prestávame snažiť pochopiť, čo nám chcú povedať
- Robíme veci za nich alebo sa im nesnažíme pomôcť pri úkonoch, ktoré dokážu zvládnuť sami
- Odmietame ich prosby o účasť na spoločenských akciách pokiaľ sa u nich začnú vytrácať sociálne schopnosti
- Podceňujeme vytváranie stimulujúceho, estetického a príjemného prostredia, keď začínajú byť postihnuté ich zmysly, pretože sa chybné domnievame, že už nedokážu vnímať a užívať si bezprostredné okolie.

Pre zachovanie dôstojnosti danej skupiny klientov je dôležité, aby pomáhajúci profesionál, ale aj rodinný príslušník zabezpečujúci starostlivosť o svojho člena uvažoval, ako kompenzovať, vyrovnáť sa a adaptovať sa na stále sa meniaci životný štýl. Dôležité je podporiť klienta, aby sa v rámci jeho možností mohol podieľať na živote spoločnosti a aby cítil, že má jeho život ešte zmysel. (Callone a kol., 2008)

2 Etika v starostlivosti o ľudí trpiacich Alzheimerovou chorobou

Práca zameraná na pomoc ľuďom je veľmi náročná. Človek by ju mal vykonávať prirodzene na základe vlastného vnútorného presvedčenia a každé jeho konanie by malo byť v súlade s morálnymi zásadami a princípmi, ktoré má v sebe každý hlboko zakorenené. Pomáhajúci pracovníci by si mali pri výkone sociálnej práce a konkrétnejšie pri priamej, aktívnej pomoci človeku uvedomiť jedinečnosť každého klienta, jeho osobnosť a všetko, čo k nemu patrí. Toto uvedomenie je obzvlášť dôležité pri klientoch s Alzheimerovou chorobou, u ktorých sa mnoho krát dopúšťame predsudkov a konaniu, ktoré nie vždy sleduje ich najvyššie blaho. Vzájomné rešpektovanie jedinečnosti akéhokoľvek človeka v každodennom živote vytvára predpoklad pre rešpekt, úctu, toleranciu a v nemalej miere prispieva k celkovému zlepšeniu medziľudských vzťahov. Empatický prístup založený na morálnych zásadách je obzvlášť dôležitý v situáciách, kedy poskytujeme starostlivosť inej osobe alebo sa nachádzame vo výhodnejšom postavení. Toto postavenie by sme nemali nikdy zneužívať. Človek trpiaci Alzheimerovou chorobou by nemal pociťovať diskrimináciu. Rozdielnosť okolností nedáva právo druhej strane využívať situáciu vo svoj prospech a obmedzovať práva iných. (Malíková, 2011)

Napriek tomu, že človek trpiaci Alzheimerovou chorobou má problém orientovať sa v realite, neznamená to, že stratil práva, ktoré prináležia každej ľudskej bytosti.

Callone a kol. (2008) uvádzajú zoznam práv pacienta, ktorý bol vytvorený Virginií March Bellovou a Davidom Troxelem a ktoré prináležia aj ľuďom trpiacim Alzheimerovou chorobou. Patria tam:

- Právo byť informovaný o svojej diagnóze
- Právo mať zodpovedajúcu kontinuálnu lekársku starostlivosť
- Právo mať možnosť pracovať tak dlho, ako je to len možné
- Právo mať možnosť rozhodovať sa samostatne, pokiaľ je toho schopný
- Právo mať možnosť voliť spôsob liečby, pokiaľ chce a môže
- Mať právo nato, aby s ním bolo zaobchádzané ako s dospelou osobou a nie ako s dieťaťom
- Právo, aby boli jeho pocity brané vážne a aby boli rešpektované
- Právo, pokiaľ je to možné, nebol stále pod vplyvom psychotropných látok
- Právo žiť v bezpečnom, usporiadanom, predvídateľnom a príjemnom prostredí
- Právo mať možnosť každodenných zmysluplných aktivít
- Právo mať možnosť pravidelne tráviť čas vonku

- Právo mať možnosť fyzického kontaktu, vrátane objatí a dotykom ruky
- Právo mať možnosť kontaktu s osobou, ktorá pozná jeho život, jeho kultúrne a náboženské tradície
- Právo mať možnosť rozhodovať, ako budú využívané jeho prostriedky
- Právo byť v starostlivosti skúsených opatrovateľov, ktorí prejavy Alzheimerovej choroby poznajú.

Aj pri výkone pomáhajúcich profesií môže dôjsť ku konaniu, ktoré nekorešponduje s určitými všeobecnými morálnymi zásadami. Práve preto bolo vytvorených niekoľko dokumentov, ktoré garantujú ľudské práva a chránia klienta pred ich porušovaním. Dokazuje to, že skupiny slabších potrebujú ochranu a garanciu svojich práv. Dokumenty týkajúce sa poskytovania sociálnych služieb seniorom sú napríklad Práva seniorov, Doporučenie Európskej Alzheimerovej spoločnosti k použitiu obmedzujúcich prostriedkov v starostlivosti o pacientov s demenciou, Práva hospitalizovaných osôb, Medzinárodná listina práv hospitalizovaných psychiatrických pacientov, Etický kódex sestier, Etický kódex sociálnych pracovníkov, Charta princípov pre starostlivosť o človeka s demenciou a jeho opatrovateľa, Práva pacientov, Charta práv umierajúcich, Európska charta pacientov seniorov.

Dokument Práva seniorov vznikol z dôvodu degradácie staroby, seniorov a z dôvodu narastajúcich prejavov ageizmu. Zahŕňa práva a saturáciu všetkých potrieb seniorov ako plnohodnotných ľudských bytostí bez ohľadu na situáciu, v ktorej sa nachádzajú. Dokument im garantuje právo na samostatné rozhodovanie a výber spôsobov života podľa vlastnej voľby.

Dokument Doporučenie Európskej Alzheimerovej spoločnosti k použitiu obmedzujúcich prostriedkov v starostlivosti o pacientov s demenciou. Tento dokument vypracovaný Európskou Alzheimerovou spoločnosťou bol vytvorený z dôvodu potreby zaistiť ochranu práv osôb s demenciou. Ako sme spomínali ľudia s Alzheimerovou chorobou tvoria špecifickú skupinu ľudí, u ktorých z dôvodu ochorenia vznikajú zmeny prejavujúce sa v ich správaní, v zníženej schopnosti vnímať realitu a posúdiť jednotlivé konkrétne situácie, do ktorých sa dostávajú. Z toho dôvodu sú veľmi zraniteľnou a ohrozenou skupinou, ktorá si vyžaduje veľmi citlivý prístup a ochranu. Dokument presne definuje situácie, v ktorých je možné pristúpiť k veľmi krajnému a núdzovému riešeniu a to k použitiu obmedzujúcich prostriedkov. Popisuje samozrejme dôvody pre použitie obmedzujúcich prostriedkov a ich postupy. (Malíková, 2011)

Napriek existencii množstva dokumentov zakotvujúcich ľudské práva a ich ochranu sa môžeme stretnúť so zlyhaním ľudského faktora pri výkone sociálnej práce alebo inej pomáhajúcej profesie. Pri poskytovaní pomoci ľuďom trpiacim Alzheimerovou chorobou je to zväčša problém prístupu a komunikácie. Táto skupina klientov vyžaduje veľmi empatický, jemný prístup. Ľudia trpiaci týmto ochorením sú veľmi citliví. Vnímajú hlavne neverbálne prejavy a náladu pomáhajúceho profesionála. Z toho dôvodu existujú určité štandardy alebo pravidlá komunikácie s človekom trpiacim Alzheimerovou chorobou.

3 Špecifiká komunikácie s ľuďmi trpiacimi Alzheimerovou chorobou

Schopnosť komunikovať je jednou z najdôležitejších sociálnych zručností človeka. Komunikácia predstavuje základný predpoklad socializácie. Je neodmysliteľnou súčasťou života človeka, ktorá ho sprevádza v jeho osobnom, spoločenskom i profesionálnom živote. V pomáhajúcich profesiách (sociálna práca, psychológia, liečebná pedagogika, špeciálna pedagogika, medicína) je komunikácia jedným z hlavných pracovných nástrojov pomáhajúceho profesionála. (Gabura, 2010)

Komunikovať znamená dorozumievať sa s okolím prostredníctvom jazyka a rečou tela. Postupujúcou progresiou ochorenia však táto schopnosť u postihnutého človeka klesá a prichádza k rôznym nedorozumeniam. Ak sa často opakujú spôsobuje to u pomáhajúceho profesionála pocit bezmocnosti a vyčerpania a na strane chorého klienta zasa stav nepokoja, úzkosti alebo zlosti. Alzheimerova choroba mení schopnosť aktívne používať jazyk. Rečové vyjadrovanie je ťažšie. Postihnutá je aj schopnosť porozumieť iniciatívam druhých ľudí a reagovať na ne. V bežnom živote prikladáme veľkú váhu dorozumievaniu pomocou slov. Pri poskytovaní starostlivosti človeku s Alzheimerovou chorobou by sme sa mali v určitom období snažiť minimalizovať jeho závislosť na hovorenej reči a viac pozornosti venovať neverbálnej komunikácii. Napriek tomu pri interakcii s touto skupinou klientov vnímame obe stránky komunikácie aj verbálnu aj neverbálnu. Za určité zásady komunikácie s osobou trpiacou Alzheimerovou chorobou považujeme:

- Byť pripravený – ak sa pripravujeme na komunikáciu s človekom trpiacim Alzheimerovou chorobou musíme byť otvorený všetkým možnostiam, ktoré môžu nastať.
- Všímavosť – pri práci s touto skupinou klientov je veľmi dôležitá intuícia a veľká empatia pomáhajúceho profesionála. Každá výpoveď, každé gesto človeka s demenciou nám podáva informáciu, ktorá má svoju rozumovú i emocionálnu stránku.

To čo daný človek prežíva je potrebné mu priznať a nebagatelizovať jeho pocity. Týmto prístupom môžeme pozitívne emócie posilňovať a negatívne odstraňovať

- Emócie verzus pamäť – to ako komunikujeme s človekom trpiacim Alzheimerovou chorobou po emocionálnej stránke ostáva v jeho pamäti
- Autenticita – V rozhovore a vo vzájomnej interakcii môžeme prejavovať úprimný záujem a lásku voči tejto skupine klientov. Tieto kvality však môžeme sprostredkovať len vtedy, ak ich sami skutočne cítime.
- Dôstojnosť – Alzheimerova choroba ohrozuje dôstojnosť týchto ľudí. Na jednej strane si uvedomujú, že nie je nič v poriadku, na druhej strane vnímajú, ako sa k nim stavia ich okolie. Všetky negatívne prejavy voči ich osobe ohrozuje ich sebaobraz.
- Akceptácia – Dôležité je akceptovať ich ponímanie reality. Popieranie ich reality vedie len k prehlbovaniu pocitu ochorenia a frustrácie.
- Počúvanie – zainteresované počúvanie bez hodnotenia, alebo popierania ich vnímania reality, alebo súčasného prežívania im dáva pocit dôstojnosti.
- Empatia. (Ako komunikovať s človekom chorým na Alzheimerovu chorobu?, www.alzheimer.sk)

Napriek existujúcim komunikačným štandardom a odporúčaniam sa veľakrát pri praktickom výkone sociálnej práce a poskytovaní starostlivosti osobe trpiacej demenciou, teda aj Alzheimerovou chorobou, stretávame na strane pomáhajúcich profesionálov s chybami v komunikáciách nazývanými aj ako deštruktívne komunikačné vzorce:

- Podvádzanie a zrada – ide zo strany pracovníkov často o porušovanie sľubu.
- Objektivizácia osoby – postoj k osobe s demenciou akoby nemala žiadny názor „To nie je pre neho dobré...“
- Infantilizácia – časté používanie zdobnenín
- Nálepkovanie, stigmatizácia – objavuje sa v rečovom prejave profesionálov ako napríklad: „On tomu nerozumie.“ Osoba s demenciou dostáva „nálepku“ a profesionál sa dopúšťa unáhlených záverov na základe diagnózy.
- Ignorovanie – ak pomáhajúci profesionál rozpráva o chorej osobe v jej prítomnosti akoby tam nebola.
- Odmietanie, odopieranie pozornosti – ide o vedomé a úmyselné „prehliadanie“ osoby v priestore. Napríklad, keď sa chorý dožaduje pozornosti očným kontaktom a pomáhajúca osoba si to naschvál nevšima.

- Netrzeplivosť - nerešpektovanie tempa klienta.
- Vynucovanie, nariad'ovanie – ak pracovník núti klienta a prikazuje mu určité úkony, ktorým klient nerozumie. Nevie čo od neho pomáhajúci profesionál žiada a cíti sa zmätene. Napríklad: „Odložte si to, kam to patrí.“
- Odháňanie, izolovanie, dištanc – pracovník odháňa od seba túlavého klienta, ktorý si vyžaduje pozornosť aj tým, že ho posadí do izby (priestoru) a zavrie za ním dvere. Pracovník sa „schováva“ pred klientom (napríklad v miestnosti určenej pre zamestnancov), aby sa vyhol kontaktu.
- Manipulovanie – ide až o zneužívanie klienta, keď sa klientovi zadávajú určité činnosti pod zámienkou, že bude užitočne zamestnaný. Tieto aktivity však pre klienta nemajú terapeutický účinok s cieľom aktivizovať ho.
- Výtsech, zosmiešňovanie
- Zneschopňovanie – pracovník vykonáva činnosti za klienta, ktoré je ešte schopný urobiť sám.
- Prerušovanie – ak pomáhajúci prerušuje klienta počas výkonu určitej činnosti ďalšími pokynmi
- Ponižovanie, znevažovanie – „oni tomu aj tak nerozumejú“
- Bagatelizovanie
- Poháňanie
- Obviňovanie, zastrášovanie. (Janečková, Vacková, 2010)

Všetky tieto spomínané chyby v komunikácii sú neetické a hrubo narúšajú dôstojnosť klienta. Napriek výraznej zmätenosti má človek postihnutý Alzheimerom svoje city a potreby. Túži po láske, pozornosti a nádeji. Tento pocit mu môže dopriať len človek, či už pomáhajúci profesionál alebo rodinný príslušník, ktorý bude vyššie spomínané zásady a určité pravidlá dodržiavať. Nie len mechanicky, ale stanú sa prirodzenou súčasťou výkonu jeho profesie a jeho života.

Záver

Etický a ľudský prístup nie je dôležitý len pri skupine klientov trpiacich Alzheimerovou chorobou. Každý z nás sa v živote môže dostať do situácie vyžadujúcej si pomoc a empatický prístup. V takýchto situáciách si človek uvedomí potrebu láskavého, dôstojného prístupu. Človek trpiaci Alzheimerovou chorobou neprestáva byť ľudskou bytosťou. Má svoje práva, svoje pocity a potreby. V starostlivosti o danú skupinu klientov ako aj v živote vo

všeobecnosti je veľmi dôležité zachovávanie zlatého pravidla: „Nerob iným to, čo nechceš aby oni robili tebe“. Pri narastajúcej tendencii výskytu Alzheimerovej choroby sa každý z nás môže dostať do pozície spomínanej skupiny klientov. Toto zlaté pravidlo preto najlepšie vystihuje podstatu celého príspevku.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] *Ako komunikovať s človekom chorým na Alzheimerovu chorobu?*. [online]. [citované 2013-09-25]. Dostupné na internete: <http://www.alzheimer.sk/media/31768/brozura_7_web.pdf>.
- [2.] CALLONE, R. P. a kol. 2008. *Alzheimerova nemoc. 300 tipů a rada, jak ji zvládat lépe*. Praha: GRADA PUBLISHING, 2008. 118 s. ISBN 978-80-247-2320-4.
- [3.] GABURA, J. 2010. *Komunikácia pre pomáhajúce profesie*. Bratislava: UK, 2010. 194 s. ISBN 978-80-223-2752-7.
- [4.] HÖSCHL, C. a kol. 1999. *Alzheimerova choroba*. Praha: GALÉN, 1999. 96 s. ISBN 80-7262-025-8.
- [5.] JANEČKOVÁ, H., VACKOVÁ, M. 2010. *Reminiscence. Využití vzpomínek při práci se seniory*. Praha: PORTÁL, 2010. 151 s. ISBN 978-80-7367-581-3.
- [6.] MALÍKOVÁ, E. 2011. *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*. Praha: GRADA PUBLISHING, 2011. 328 s. ISBN 978-80-247-3148-3.
- [7.] *Pomoc opatrovatelom. Alzheimerova choroba – ako ju zvládnuť v domácom prostredí*. [online]. [citované 2013-09-25]. Dostupné na internete: <<http://www.lundbeck.com/upload/sk/files/pdf/ine/Pomoc-opatrovatelom.pdf>>.
- [8.] REGNAULT, M. *Alzheimerova choroba*. Praha: PORTÁL, 2011. 119 s. ISBN 978-80-262-0010-9.

Kontakt

Katarína Letovancová, Mgr.

Trnavská univerzita, Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce

Univerzitné námestie 1, 918 43 Trnava

E-mail: Katarina.letovancova@centrum.sk

Máme dospelého autistu, ako ďalej?

We have an adult with autism, what next?

Janka MARKOVÁ

Abstrakt

Pri poruchách autistického spektra ide o celoživotnú starostlivosť. Problémy a obavy rodín autistických detí počas obdobia adolescencie odrážajú pokračovanie problémov v rannom detstve. Podpora a pomoc, ktorú rodiny s týmito deťmi potrebujú, je identická a konzistentná s pomocou vyžadovanou nielen počas obdobia včasnej diagnostiky, predškolského a školského veku, ale aj v dospelosti. V príspevku chceme stručne predstaviť ďalší podporný systém v rámci služieb a sociálnej pomoci pre dospelých autistov ako sú chránené dielne, podporované zamestnanie. Keďže práve v období adolescencie je hlavnou prioritou príprava na povolanie, zamestnanie či podporované bývanie, hľadáme nové možnosti sociálnej pomoci a etického prístupu, ktorú autistom a ich rodinám naša spoločnosť dlhuje.

Kľúčové slová

Dospelý autista, chránené dielne, podporované zamestnávajúce, rodičia, sociálna pomoc, sociálna integrácia.

Abstract

In case of autism spectrum disorders, a life-long care is necessary. Problems and worries of families with autistic children during the stage of adolescence reflect the continuity of problems from the early childhood. Support and help which families with autistic children need is identical and consistent with the help needed not only during the period of early diagnostics, preschool and school-age, but also in adulthood. In this contribution, we would like to offer a brief introduction of another support system within the scope of service and social support for adults with autism such as sheltered workshops and supported employment. Forasmuch as it is just during the stage of adolescence when the main priority is the preparation for profession, employment and supported living, we are looking for new possibilities of the social help and ethical approach which our society owes to the individuals with autism and their families.

Key words

Adult with autism, sheltered workshops, supported employment, parents, social help, social integration.

Úvod

Autizmus je celoživotné, často veľmi devastujúce postihnutie, ktoré závažným spôsobom ovplyvňuje každú oblasť života postihnutého jedinca aj jeho rodiny. Ide o neurovývinové

ochorenie mozgu, pričom môžeme povedať, že sa jedná o jednu z najzávažnejších porúch detského mentálneho vývinu. Symptómy porúch psychického vývinu postihujú kvalitu komunikácie, sociálnych interakcií a predstavivosti, v dôsledku čoho je narušená celková integrácia jedincov s poruchou autistického spektra do spoločnosti. Väčšina kníh o autizme je zameraná na deti. Na ich diagnostikovanie, vzdelávanie, zvládanie stresových situácií v rodine, sú známe rôzne špecifické metódy, formy a postupy. O potrebách dospelých a ich rodín, o tom čo prináša so sebou bežný život v dospelom veku, ako zlepšiť ich kvalitu života sa hovorí a píše veľmi málo. Problematike, ako ukazuje prax sa venuje iba málo odborníkov. Nadväznosť na vzdelávanie prakticky neexistuje, chýbajú špecializované zariadenia ako sú chránené dielne, podporované bývanie, komunitné centrá. Tomu, aby dospelí ľudia s autizmom prežili kvalitný život bráni množstvo zásadných nedostatkov. Naša spoločnosť má v rámci starostlivosti o dospievajúcich a dospelých autistov ešte veľký dlh.

Máme dospelého autistu, ako ďalej?

Keďže pri poruchách autistického spektra ide o celoživotnú starostlivosť, problémy a obavy rodín autistických detí počas obdobia adolescencie odrážajú pokračovanie ranných problémov. Okrem týchto problémov vystupujú do popredia aj nové faktory, ktoré nastanú kvôli fyzickým zmenám v období adolescencie. Ide o prejavy správania, ktoré zahŕňajú zvýšené sexuálne povedomie spojené s nevhodnými spôsobmi s akými sa o sexualite vyjadrujú (Thorová, Jün, 1012, s. 4). Ďalej ide o otvorené prejavy vzdoru, o zvýšenú agresivitu, o vznikajúci zmysel pre nezávislosť u niekoho komu chýbajú predpoklady sebausmerňovania. U niektorých adolescentov je to zvyšujúci sa počet záchvatov, zvýšený výskyt úmrtnosti ich vlastných rodičov, čo prirodzene vytvára nadbytočný stres nielen pre samotného autistu, ale aj pre rodiny autistických jedincov. Ide o potrebu neustálej rodičovskej podpory, pričom úroveň fyzickej i psychickej energie rodičov s pribúdajúcim vekom klesá a ich potenciál pre syndróm vyhorenia sa zvyšuje. Samozrejme, tieto záležitosti a problémy sú bežné v prípade normálneho dospievania, ale jedinec postihnutý dysfunkciami v komunikácii, sociálnom porozumení a kognitívnou poddajnosťou sa nevie vyrovnáť a zvládnuť tak náročné biologické zmeny, ktoré toto obdobie prináša. Kombinácia vlastnej znižujúcej sa kontroly nad situáciou, iných dôležitých potrieb rodiny a priorít rodičov je badateľnou každodennou výstrahou, že ich dieťa sa stáva mladým dospelým. Ako uvádza (Cohen, 1997), táto skutočnosť má nepredpokladateľné následky, ktoré predvída len malé množstvo rodín.

Na Slovensku sa rodiny s dospelými autistami snažia vytvoriť individuálny akčný plán v zmysle zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách, ktorý upravuje právne vzťahy pri poskytovaní sociálnych služieb, financovaní a dohľadom nad poskytovaním sociálnych služieb. Ide o sociálne služby na podporu rodiny s deťmi, o sociálne služby na riešenie nepriaznivej sociálnej situácie z dôvodu ťažkého zdravotného postihnutia. Plán v sebe zahŕňa napríklad poskytovanie sociálnej služby formou ambulatnou, terénnou, pobytovou alebo napríklad zriadením komunitného centra v zmysle Uznesenia vlády č. 408/2011, ktorého poslaním je prostredníctvom poskytovania komplexných sociálnych a komunitných služieb prispieť k sociálnemu začleňovaniu osôb s postihnutím. V spomínanom zákone ide o všetky odborné činnosti, o ďalšie činnosti, o sociálne poradenstvo, sociálnu rehabilitáciu, ošetrovateľskú starostlivosť a pracovnú terapiu. Pre zaujímavosť spomenieme výskum, ktorý sme realizovali v roku 2012 v Žilinskom kraji na vzorke 94 autistov s mentálnym postihnutím, kde sme sa pýtali rodičov o akú pomoc, prípadne o aké sociálne zariadenie by mali záujem práve z dôvodu odľahčenia dennej starostlivosti o svoje už dospelé deti s autizmom. Zo záverov vyplynulo, že najväčšou potrebou rodičov bola neustála spolupráca s multidisciplinárnym tímom odborníkov, vrátane sociálnych pracovníkov nielen príslušných oddelení úradov práce sociálnych vecí a rodiny, ale hlavne sociálnych pracovníkov vyškolených na prácu s rodinami s autistickými deťmi v teréne. Ďalšou skutočnosťou bolo pochopenie rodičov, že umiestnenie svojho dieťaťa mimo domova (aj keď iba na určitú časť dňa) je prirodzený a logický ďalší krok v snahe k nezávislosti dieťaťa a nie je výsledkom zlyhania rodiny v poskytnutí dobrého domova. Nie menej dôležitou oblasťou rodičovskej podpory sú meniace sa edukačné potreby autistického adolescenta. Rodičia, ktorí neúnavne pracovali na tom, aby ich deti získali adekvátne včasné špecifické školské programy, často nasledujú tú istú cestu, aby pokračovali vo výchove svojho dieťaťa v príprave na voľbu povolania (to predpokladá, že rodičia chcú byť včas a presne informovaní o ďalších možnostiach edukácie ich dieťaťa, o možnostiach prípravy na budúce povolanie). V prípade detí s autizmom s ťažkým mentálnym postihnutím je potrebné poskytnúť informácie zo strany zainteresovaných o možnostiach poskytovanej sociálnej pomoci (finančnej, materiálnej, právnej) o možnostiach v domácej starostlivosti, o budovaní malých komunitných centier, resp. o zaradení do špecializovaných zariadení, pre jedincov s autizmom.. Rodičia by mali byť na túto alternatívu pripravení tak skoro, ako je to len možné! Mali by dostať relevantné informácie od odborného tímu zainteresovaných pracovníkov z oblasti medicíny, školstva, sociálnych vecí a rodiny. V prípade, že chýba úplná rezidenčná starostlivosť, odborník by mal pomôcť vyhľadať zodpovedajúce a intervenčné

služby humanitárnej pomoci, mimoškolské a rekreačné programy a letné programy. Tieto služby sú v určitom rozsahu vyžadované vo všetkých vývojových obdobiach jednotlivca, ale môžu sa stať kritickými, keď dieťa vyrastie. Z hľadiska úlohy profesionála potreba zostať partnermi ostáva nemenná a rozsah aktivít sa rozširuje (Marková, 2013 s. 72).

Problémy rodín dospelých jedincov s autizmom

Ako uvádza (Cohen, 1997) v porovnaní s raným detstvom bolo a je relatívne málo napísané o autizme v dospelosti. Sú známe aspekty liečby a starostlivosti, príbehy rodičov, hlavne autobiografie vysokofunkčných osôb s autizmom, ktoré sa stali populárnymi a zdôraznili zvládanie a reguláciu problémov v tejto podskupine. Z literatúry (Howlin, 2005, s.) aj praxe vieme, že problémy autizmu pokračujú, ide o celoživotné postihnutie, mentálna retardácia je kognitívna, sociálna adaptácia pretrváva a dané potreby rozsiahlej chránenej starostlivosti a supervidovaného zamestnania sa týkajú väčšiny populácie s autizmom. Podpora, ktorú rodiny s týmito deťmi potrebujú, je identická a konzistentná s pomocou vyžadovanou nielen počas obdobia včasnej diagnostiky, predškolského a školského veku a následnej adolescencie, ale ide o schopnosť väčšiny rodín pokračovať v intenzívnej starostlivosti aj napriek tomu, že je značne ohrozená starnutím rodičov a ich klesajúcou silou. Väčšina autistických jedincov bola v minulosti na Slovensku inštitucionalizovaná. Momentálny vývoj smeruje k deinštitucionalizácii, čo môže úplne eliminovať túto možnosť a čoraz častejšie bude zodpovednosť domáceho spoločenstva a komunity smerovať k prispôsobeniu sa rezidenčnej starostlivosti a odborným možnostiam v domácom prostredí. Práve tu, viac ako v minulosti, bude významnú úlohu zohrávať práca sociálneho pracovníka, odborníka, ktorý preskúma jednotlivé individuálne možnosti rodín jedincov s autizmom. V počiatočných rokoch dospelosti by mala byť poskytnutá príležitosť nezávislého života či už v skupine, domove, v bytovom komplexe so supervíziou alebo iné porovnateľné služby, ktoré umožňuje súčasná legislatíva. Rodičia autistických jedincov by mali mať zrovnateľné očakávania ako rodičia zdravých jedincov – vidieť svojho dospelého potomka žiť svoj život mimo domova (Vermeulen, 2006, s.).

Hlavne príprava na povolanie, zamestnanie, ubytovanie dospelých jedincov s autizmom sa stáva dôležitou prioritou. V rodinách vo väčšine situácií dospelý autista zostáva doma, čím sa zvyšuje bremeno rodičom. Tím odborníkov spolu s rodičmi by mal predvídať túto situáciu už pred uzavretím povinnej školskej dochádzky a smerovať k ďalšiemu vzdelávaniu a podľa zdravotných možností a mentálnych schopností detí s autizmom rozšíriť možnosti reálneho

plánovania budúcnosti svojho dieťaťa. Priame služby, ktoré môžu byť nápomocné, zahŕňajú napríklad rehabilitačné stredisko ako formu sociálnej pomoci, ktorá poskytuje rehabilitáciu s cieľom aktivizovať vnútorné schopnosti osobnosti na prekonanie osobných a sociálnych dôsledkov postihnutia. Ako uvádza (Oláh a kol., 2013 s. 203) umožňuje získavať, rozvíjať a upevňovať schopnosti a zručnosti potrebné na pracovné uplatnenie, efektívne trávenie voľného času, ďalšie budovanie pracovných návykov, ktoré pomôžu nájsť si a udržať zamestnanie. Ďalej ide o individuálne poradenstvo v oblasti sociálnych aktivít a rodičovské podporné skupiny. (Cohen, 1997) konštatuje, že ak dospelý s poruchou autistického spektra prijal adekvátne sociálne služby, rodičia sa aktívne zapájali do edukačných programov svojho dieťaťa, čím získali dobrú psychickú podporu pre seba aj dieťa, potom prechod do obdobia dospelosti môže byť hladký, uspokojujúci, prospešný a partnerstvo rodič – autista – odborník (odborný tím) bude naďalej produktívnym a prospešným.

Jedinci s poruchou autistického spektra vyrastú a následne sa u nich vyvinú potreby nad rámec edukačného systému. Pre množstvo osôb s autizmom je prechod zo školského sveta do sveta dospelých často mätúcim labyrintom dezinformácií, obmedzených príležitostí, nedostatočných zdrojov a nevhodných alebo časovo obmedzených služieb. Napriek týmto bariéram si uvedomujeme, že počas dospievania pokračujú v raste, v individuálnom vývoji, a keď sú im poskytnuté adekvátne príležitosti a potrebná podpora, zvyšuje sa počet nových zručností a schopností. Pre množstvo jedincov s autizmom s mentálnym postihnutím však zamestnanie a so zamestnaním spojené služby zostávajú nedosiahnuteľné.

Musíme spomenúť aj veľmi dôležitý prechod zo školy do zamestnania. Existujú mnohé potenciálne problémy jednotlivcov s poruchou autistického spektra týkajúce sa prechodu zo školského prostredia do pracovného. Medzi týmito problémami existujú predpokladané vysoké nároky, ktoré vznikajú v dôsledku:

- očakávaných nižších pomerov špeciálny pedagóg, asistent učiteľa a žiak,
- spoločenského nepochopenia, vyplývajúceho z povahy a potrieb jedincov s autizmom,
- potreby rozvoja intenzívnych sociálnych, komunikačných zručností či schopností,
- výcviku sebakontroly,
- obáv, týkajúcich sa prípravy personálu,
- materiálno-technického zabezpečenia a iné.

Zaujímavosťou v zahraničí sú tzv. socializačné triedy (Cohen, 1997). Účasť v takýchto komunitných, socializačných triedach dáva dieťaťu s autizmom príležitosť zapojiť a zúčastňovať sa skupinových aktivít a komunikovať s ostatnými deťmi. Socializačné triedy

môžu byť príjemnou činnosťou, poskytujúc príležitosti vedúce ku generalizácii zručností, naučených v terapeutických alebo školských programoch. Socializačné triedy sa môžu stať zábavnou voľnočasovou aktivitou pre jednotlivcov s poruchou autistického spektra. Tiež môžu poskytnúť príležitosti pre socializáciu, hlavne ak vrstovníci, ktorí slúžia ako tútori, sú k dispozícii v priebehu tejto činnosti. Na Slovensku takýto typ tried nepoznáme. Poznáme triedy v rámci integrácie na bežných školách, triedy v rámci špeciálnych škôl, či uskutočňovanie voľnočasových a krúžkových aktivít a činností v rámci škôl a centier voľného času.

Sociálna pomoc - sociálne služby

Na podporu zosúladenia rodinného života a pracovného života prispieva v zmysle zákona č. 448/2008 Z. z. ambulancia sociálna služba alebo terénna sociálna služba poskytovaná rodičovi dieťaťa. Na riešenie nepriaznivej sociálnej situácie z dôvodu ťažkého zdravotného postihnutia môže ísť o zriadenie podporovaného bývania, domova sociálnych služieb, špecializovaného zariadenia a denného stacionáru, komunitného centra. K ďalším spomínaným službám patria sprostredkovanie osobnej asistencie a odľahčovacej služby formou denného centra. Keďže spektrum autistických porúch je široké, je ťažké nájsť dvoch rovnakých jedincov v pásme autistického spektra. Okrem služieb, ktoré poskytujú inštitúcie, aktuálne služby zamestnanosti pre dospelých jedincov s autizmom na Slovensku sú chránené dielne, bezpečné zamestnanie a podporované modely zamestnávania (Reichová, Reková, 2005).

Chránené dielne

Chránené dielne a chránené pracoviská sú často významná voľba pre mnohých jednotlivcov s postihnutím a tým aj pre jedincov s poruchou autistického spektra. Pamätá na to aj zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti, ktorý v § 55 definuje chránenú dielňu a chránené pracovisko. Ak je nejaký jedinec s autizmom umiestnený v chránenej dielni, často táto forma zostáva ako konečné umiestnenie. Systém chránených dielní sa javí ako systém, ktorý smeruje k posilneniu závislosti v rámci silne supervidovaného a neterapeutického prostredia, skôr než podporovaním nezávislosti v menej stráženej komunite ako celku (Cohen, 1997). V literatúre sa dočítame, že chránené dielne ako vhodné pracovisko pre ľudí s poruchou autistického spektra sú spochybňované. Predpokladáme, že obavy ohľadom chránených dielní sú hlavne z nedostatku výcviku a podpory, ktorý by dovolil zamestnancom

chránených dielní prekonať fyzické a sociálne hranice v dôsledku základnej potreby, kedy týmto ľuďom vyhovuje izolovanosť od každodenných záležitostí a interakcií.

Bezpečné zamestnanie alebo chránené pracoviská vnímame ako alternatívu k chráneným dielňam. Tento systém je založený na princípoch:

- individuálneho hodnotenia,
- plánovania a služby, ktoré stále menej obmedzujú prostredie a stále viac normalizujú životné skúsenosti,
- poskytnutia osobného kompatibilného fyzického prostredia,
- zabezpečenia nápravných programov v nevyhnutnom rozsahu,
- podpory vhodného správania v rôznych prostrediach,
- životnosti služieb, predurčených na uspokojovanie meniacich sa potrieb.

Cohen ďalej opisuje charakteristické črty bezpečného zamestnania ako ekobehaviorálny prístup k službám zamestnanosti pre jednotlivcov s autizmom. Títo jedinci sú schopní zúčastniť sa mnohých zamestnaní a rôznych aktivít rozvoja zamestnanosti (napr. od výcviku osobnej hygieny k vývoju príslušných komunikačných schopností) v rámci systému zameraného na dosiahnutie ich špecifických potrieb v konkrétnom životnom období.

Podporované zamestnávanie

Matoušek (2005) uvádza, že podporované zamestnávanie je komplex podporných opatrení orientovaných súčasne na zamestnávateľa a postihnutého zamestnanca, ktorého cieľom je pomôcť záujemcom o prácu v tom, aby si našiel a udržal platenú prácu na bežnom platenom trhu. Podporované zamestnávanie môže byť všeobecne definované ako „*alternatíva zamestnania, ktorá rozpoznáva spôsobilosť jedinca s akýmikoľvek vývinovými poruchami, pričom uznáva jeho potrebu neustálej podpory*“ (Vargová, 2003, s. 74). Medzi najviac uvádzané dôvody, ktoré preferujú podporované zamestnávanie v zahraničí sú:

- meniace sa spoločenské vnímanie zamestnanosti jedincov s postihnutím,
- zdokonalené procesy pracovného hodnotenia,
- známy dôraz na prechod zo školy do práce,
- vývin čoraz sofistikovanejších stratégií zamestnanosti,
- zvýšené povedomia rolí sociálnych kompetencií v starostlivosti o zamestnanie.

(Cohen, Volkmar, 1997) uvádzajú štyri modely podporovaného zamestnávania vhodné pre jedincov s poruchou autistického spektra. Ide o individuálny model umiestnenia, model

združeného umiestnenia alebo enklávny model, model mobilnej posádky, podnikateľský model.

1. **Individuálne umiestnenie** - pracovný tréner sa snaží rozvíjať prácu jednotlivca so zdravotným postihnutím v rámci súkromného sektora. Pracovný tréner poskytuje na pracovisku výcvik a podporu, a snaží sa o zvýšenie pracovných schopností daného jednotlivca.
2. V modeli **združeného umiestnenia** alebo v **enklávnom modeli** namiesto práce s jedným jedincom, pracovný tréner sa usiluje podporovať malú skupinku jednotlivcov (prevažne od dvoch do šiestich osôb) s poruchami, ktorí sú umiestnení v súkromnom sektore. Počas zamestnania je poskytovaná podpora pracovným trénerom a intenzívnejší dohľad sa môže po čase zminimalizovať. Sociálna integrácia môže byť vysoká, ale obmedzenia spojené s fyzickým usporiadaním združeného umiestnenia môžu obmedziť ďalšie normalizované interakcie. Pre túto príčinu bol model združeného umiestnenia kritizovaný ako „chránená dielňa súkromného sektora“ a možno menej ideálny než model individuálneho umiestnenia pre niektorých jednotlivcov.
3. Podobne ako pri modeli združeného umiestnenia – **model mobilnej posádky** sa všeobecne skladá z menšieho počtu jednotlivcov, ktorí poskytujú dohodnutú úroveň zmluvných služieb (napríklad čistenie kancelárie na presne určenom mieste). Kvôli povahe mnohých služieb a skutočnosti, že tieto práce sa vykonávajú v čase, keď sa málo ľudí nachádza na pracovisku, je úroveň sociálnej integrácie v tomto modeli mierne obmedzená.
4. **Podnikateľský model** zahŕňa vývoj malého, často špecializovaného biznisu pre účely uspokojenia špecifickej potreby biznisu a poskytnutia plateného zamestnania osobám s poruchami autistického spektra. Zo všetkých modelov práve podnikateľský model poskytuje najnižšiu úroveň sociálnej integrácie, pretože vyžaduje „spätnú integráciu“ spoločnosti do podnikateľského biznisu. Podnikateľský model je často vnímaný ako možnosť pre tých jednotlivcov, ktorí potrebujú intenzívny a súvislý dohľad.

Záver

Aby sme pomohli rodinám s autistickým dieťaťom, adolescentom, či dospelým autistom a dosiahli začlenenie sa do spoločnosti, jednou zo základných špeciálno-pedagogických myšlienok koncepcie rozvoja výchovy a vzdelávania detí s autizmom s mentálnym postihnutím v Slovenskej republike je chápanie terapie autizmu ako súhrnu všetkých opatrení,

ktoré pozitívne ovplyvňujú toto postihnutie. Následne je dôležité hľadať taký systém služieb zamestnanosti, ktorý by vyhovoval všetkým potrebám dospelých autistov. Nastáva čas, kedy autisti opustia brány škôl a rodičia sa pýtajú: „*Máme dospelého autistu, ako ďalej?*“ V závere musíme pripomenúť, že v starostlivosti o dospelievajúcich autistov má naša spoločnosť ešte veľké rezervy. Nadväznosť na vzdelávanie prakticky neexistuje. Chýbajú chránené dielne a chránené pracoviská, podporované zamestnávanie, tréningové programy, sociálne podniky, špecializované zariadenia, komunitné centrá, denné centrá. Vzhľadom na skutočnosť, že autizmus ako pervazívna vývinová porucha zasahuje celý život jedinca, je potrebné mu zabezpečiť celoživotný prístup a starostlivosť. Dôležité je pripraviť komplexné programy a preukázať legitimitu a schopnosť sociálnej práce vstupovať do teritória práce s rodinou s ťažkým zdravotným postihnutím, aby sme prostredníctvom efektívnych intervencií dokázali pracovať so spomenutými rodinami dostatočne včas a profesionálne. Komplexná starostlivosť o jedincov s poruchou autistického spektra si vyžaduje spoluprácu rezortu zdravotníctva, rezortu školstva a rovnako aj rezortu práce, sociálnych vecí a rodiny pri zachovaní a rešpektovaní kompetencií, ktoré vyplývajú z právnych predpisov jednotlivých rezortov a odborností subjektov, ktorí spoločne participujú na tejto starostlivosti.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] COHEN, D. J. – VOLKMAR, F. 1997. *Handbook of autism and pervasive developmental disorders*. 2. vyd. New York: John Wiley & Sons, Inc., 1997. 1092 s. ISBN 0-471-53242-8.
- [2.] HOWLIN, P. 2005. *Autismus u dospívajících a dospělých. Cesta k soběstačnosti*. 1. Vyd. Praha : Portál, 2005. 296 s. ISBN 80-7367-041-0.
- [3.] LAUGESON, E.A. - FRANKEL, F. - GANTMAN, A. - DILLON, A.R. - MOGIL, C. 2011. *Evidence-Based Social Skills Training for Adolescents with Autism Spectrum Disorders: The UCLA PEERS Program*. In *Journal of Autism and Developmental Disorder*. ISSN 0162-3257, 2011, Aug 20.
- [4.] MARKOVÁ, J. 2010. Rodina s dieťaťom postihnutým autizmom. [Family with a child autism]. In. *Aplikovaná etika v sociálnej práci a ďalších pomáhajúcich profesiách. Zborník z medzinárodnej konferencie*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2010. s. 264 ISBN 978-80-89271-89-4.
- [5.] MARKOVÁ, J. 2013. *Pôsobenie výchovno-vzdelávacieho procesu na sociálnu integráciu jedincov s autizmom s mentálnym postihnutím v Žilinskom kraji* : dizertačná práca. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2013. 134 s.

- [6.] MATOUŠEK, O. 2005. *Sociální práce v praxi : specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.
- [7.] OLÁH, M. a kol. 2012. *Metódy sociálnej práce v praxi*. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety, 2012. 317. S. ISBN 978-80-8132-039-2.
- [8.] REICHOVÁ, D.- REPKOVÁ, K. 2005. Podpora zamestnávania občanov so zdravotným postihnutím. In *Rodina a práca, Bulletin*, 2005, 7/2005.
- [9.] THOROVÁ, K.– JŮN, H. 2012. *Vztahy, Intimita a sexualita lidí s mentálním handicapem nebo s autizmem*. Praha : Asociace pomáhající lidem s autizmem, 2012. 114 s.
- [10.] VARGOVÁ, D. 2003. Služby podporovaného zamestnávania v Euroregióne : Zborník z medzinárodnej konferencie. 1. vyd. Bratislava: Agentúra podporovaného zamestnávania n. o., 2003. 74 s. ISBN 80-969098-3-5.
- [11.] VERMEULEN, P. 2006. *Autistické myšlení*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 2006. 130 s. ISBN 80-247-1600-3.
- [12.] Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších zákonov.
- [13.] Zákon č. 5/2004 o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Kontakt

Janka Marková, PhDr., PhD.

VŠZaSP sv. Alžbety n.o., Saleziánium

Rajecká, 17, 01001 Žilina

Jabloňová 15/A, 10104 Žilina

E-mail: jmarkovaj@gmail.com

Etika sociálneho pracovníka pri práci s osobami so zdravotným postihnutím

Ethics of social workers working with people with disabilities

Kludia KONTROVÁ

Abstrakt

Príspevok vychádza z praktických skúseností a poukazuje na dôležitosť dodržiavania etických princípov sociálnych pracovníkov na úradoch práce, sociálnych vecí a rodiny, ktorých klientmi sú osoby so zdravotným postihnutím. Ako každá aplikovaná etika, aj etika sociálneho pracovníka pri práci s osobami so zdravotným postihnutím má svoje špecifiká vyplývajúce z klientovej individuality a situácie, v ktorej sa klient nachádza.

Schopnosť sociálneho pracovníka, v poradenskom alebo diagnostickom procese, správne reagovať s cieľom ponúknuť klientovi naj-vhodnejšie a naj-optimálnejšie riešenie jeho situácie si vyžaduje vysoko profesionálny prístup.

Skúsenosti a postrehy pri práci s osobami so zdravotným postihnutím, vychádzajúce priamo z praxe, môžu prispieť k potrebnej aktualizácii Etického kódexu sociálnych pracovníkov Slovenskej republiky.

Kľúčové slová

etický kódex sociálneho pracovníka, etické princípy sociálnej práce, osoba so zdravotným postihnutím, osobnosť sociálneho pracovníka

Abstract

The contribution is based on practical experiences and points to the importance of respecting ethical principles of social workers at the office of Labour, Social Affairs and Family, whose clients include people with disabilities. Like any applied ethics, ethics and social worker working with people with disabilities has unique characteristics resulting from the client's individuality and situations in which the customer is located.

The ability of a social worker, advisory or diagnostic process, to respond properly to offer clients the most suitable and most optimally address the situation requires a highly professional approach.

Experiences and insights while working with persons with disabilities, based on the right of practice can contribute to the necessary updating of Social Workers Code of Ethics of the Slovak Republic.

Key words

Code of Ethics for social workers, social work ethical principles, a person with disabilities, personality social worker

Úvod

Ťažiskom sociálnej práce ako pomáhajúcej profesie je práca s ľuďmi a preto je súčasťou každodennej práce sociálneho pracovníka poznanie a dodržiavanie etiky sociálnej práce.

Klient so zdravotnými problémami prichádza na úrad práce, sociálnych vecí a rodiny – oddelenie peňažných príspevkov na kompenzáciu a posudkových činností, za účelom požiadať o preukaz fyzickej osoby s ťažkým zdravotným postihnutím, parkovací preukaz alebo peňažný príspevok na kompenzáciu. Sociálny pracovník sa spolu s klientom pri prvom kontakte dostávajú do poradenskej a neskôr aj do diagnostickej interakcie, kde je nevyhnutný profesionálny prístup sociálneho pracovníka vo všetkých etapách jeho práce s klientom. Šetrenie sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia vo všetkých druhoch klientovej odkázanosti, samotný prístup klienta k svojej situácii a snaha túto situáciu riešiť, zákonné možnosti a postupy, návrhy riešenia pre klienta, sú len základné črty etáp práce sociálneho pracovníka s osobou so zdravotným postihnutím. Táto intervencia do života a zdravotného stavu klienta, si vyžaduje dodržiavanie etických princípov sociálneho pracovníka, ktoré sa musia stať prirodzeným východiskom jeho práce s klientom, nakoľko neprofesionálny prístup sociálneho pracovníka voči klientovi môže hneď na začiatku zmariť význam a cieľ jeho práce.

Z teórie etiky sociálnej práce

Etika sociálnej práce v sebe zahŕňa konanie dobra pre človeka, ktoré je zakotvené v normách a pravidlách správania každej spoločnosti a z týchto noriem vychádza aj Etický kódex sociálnych pracovníkov Slovenskej republiky. Cieľom konania v medziach týchto noriem a pravidiel je vytváranie podmienok schopností pre správny bio-psycho-sociálny vývin jedinca a zmierňovanie (prípadne eliminovanie) faktorov, pôsobením ktorých vzniká sociálna nerovnováha medzi jednotlivcom, skupinou a spoločnosťou. (Žilová, 2000, s. 106)

Vo všeobecnosti platí, že etika sociálnej práce sa stotožňuje s etikou majoritnej spoločnosti a preto je dôležité, aby sociálny pracovník pri práci so svojim klientom poznal rozdiely etiky a ich príčiny aj u minoritnej spoločnosti a zvlášť u marginalizovaných skupín obyvateľstva, s ktorými prichádza profesionálne do kontaktu.

Najdôležitejšie funkcie etického kódexu (Mátel, 2010, s. 275):

- sprievodca etickej praxe sociálnych pracovníkov,
- určuje normy správania sociálnych pracovníkov,
- ochraňuje klientov a členov spoločnosti,
- pomáha dosiahnuť disciplínu a vedie výkon profesie,
- upozorňuje na morálne nebezpečenstvá konfliktov vlastného a verejného záujmu,
- pomáha riešiť morálne dilemy sociálneho pracovníka,

- je podkladom pre posúdenie sťažností a kritériom pre hodnotenie aktuálnej praxe,
- význam pre dosiahnutie profesionálnej identity sociálnej práce na rozličných úrovniach (akademickej, komunitnej, politickej alebo celospoločenskej),
- je jedným zo spoločných menovateľov rôznych druhov sociálnych služieb a dôležitou zárukou ich kvality.

Etické princípy sociálnej práce

Sociálny pracovník sa pri výkone svojej práce stretáva s rôznymi situáciami a etickými problémami, ktoré musí okamžite zhodnotiť a zaujať k nim stanovisko. Profesionálne hodnoty, ktorými sociálny pracovník disponuje, nedokáže jednotne a rovnako využívať pri každodennej práci. Sociálny pracovník je „tiež len človek“ a tak ako na každého jednotlivca, pôsobia ďalšie vnútorné alebo vonkajšie faktory, ktoré ovplyvňujú jeho rozhodovanie konať.

Preto je veľmi významné a dôležité mať určené jasné pravidlá, ktoré sú zoskupené v Etickom kódexe sociálnych pracovníkov, v priebehu času ich vyhodnocovať, rekapitulovať a upravovať. V tomto procese majú významnú úlohu práve sociálni pracovníci z praxe, ktorí presne vedia v akej situácii, ku akému klientovi, aké etické princípy a zásady uplatňujú.

Etický kódex sociálnych pracovníkov Slovenskej republiky prijala Asociácia sociálnych pracovníkov na Slovensku (ASPS) v Žiline v máji 1997. Dokument obsahuje Preambulu a do šiestich kategórií rozdelené „*Základné etické princípy v sociálnej práci*“:

1. Normy pre vystupovanie a správanie sociálneho pracovníka.
2. Etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči klientom.
3. Etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči kolegom.
4. Etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči zamestnávateľom a zamestnávateľským organizáciám.
5. Etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči svojej profesii.
6. Etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči spoločnosti.

Medzi najzákladnejšie etické princípy sociálnej práce patria:

- **Autonómnosť** – rešpektovanie sociálneho klienta ako samostatnej, nezávislej osobnosti a rešpektovanie jeho slobodného rozhodovania.
- **Beneficiencia** – sociálny klient by mal mať z konania sociálneho pracovníka len dobro – prospešnosť, výhodu, dobrodenie, podporu.
- **Diskrétnosť** – zachovanie dôverných informácií o klientovi.

- **Náklonnosť** – dať sociálnemu klientovi najavo, že môže sociálnemu pracovníkovi veriť, cítiť sa v bezpečí. Je to vnútorná vlastnosť sociálneho pracovníka, ktorú dáva na vedomie neverbálnym aj verbálnym prejavom.
- **Úcta** – spravodlivosť a rovnoprávnosť všetkých sociálnych klientov. K úcte tiež patria vlastnosti ako taktnosť, zdvorilosť, slušnosť a ohľaduplnosť.
- **Zodpovednosť** – uskutočňovanie morálnych požiadaviek spoločnosti, kvalita prístupu sociálneho pracovníka k materiálnym hodnotám, dodržiavanie sľubov a dohôd. (Žilová, 2005, s. 106-108)

Platný etický kódex sociálnych pracovníkov v prvých dvoch základných etických princípoch stanovuje:

- Normy pre vystupovanie a správanie sociálneho pracovníka – vystupovanie, schopnosti a profesionálny rast, službu, čestnosť, štúdium a vedecký výskum.
- Etickú zodpovednosť sociálneho pracovníka voči klientom, ktorá spočíva v prvoradosti záujmu klienta, právach klienta, dôveryhodnosti a mlčanlivosti a honorároch.

Sociálny pracovník v interakcii s klientom ale aj s inými inštitúciami a organizáciami využíva predovšetkým komunikáciu (verbálnu aj neverbálnu) a ďalšie prvky jeho profesionality – osobnostné vlastnosti a profesijné schopnosti a zručnosti, ktoré v globále tvoria osobnosť sociálneho pracovníka.

Uplatňovanie etiky sociálneho pracovníka v praxi

Pojem osoba so zdravotným postihnutím na Slovensku nie je jednoznačne definovaná. Každá inštitúcia a jej právny predpis ju definuje pre svoje potreby. V zákone č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia sa používa pojem fyzická osoba s ťažkým zdravotným postihnutím a za takúto osobu sa považuje fyzická osoba, ktorá má mieru funkčnej schopnosti najmenej 50 percent. Mieru funkčnej schopnosti stanovuje posudkový lekár úradu.

Sociálny pracovník na oddelení peňažných príspevkov na kompenzáciu a posudkových činností prichádza do kontaktu s klientmi, ktorí sa už považujú za osoby so zdravotným postihnutím, ale aj s klientmi, ktorí ešte neboli posúdení, ale majú určité zdravotné problémy (fyzické, duševné, zrakové, sluchové a ich kombinácie) a tiež aj s ich rodinnými príslušníkmi.

Prvý kontakt s klientom je pre klienta najdôležitejší. Prichádza na úrad neistý, nevie presne čo ho čaká (na odporúčanie lekára, suseda, kamaráta vybaviť si nejaké peniaze). Toto je

najčastejší scenár, s ktorým sa v praxi stretávame. Každý klient je jedinečná bytosť, ktorá vzhľadom na svoju osobnosť a charakterovú vlastnosť, ku svojim zdravotným problémom a z nich vyplývajúcich znevýhodnení pristupuje inak. Profesionálny prístup sociálneho pracovníka spočíva predovšetkým v prijatí klienta takého, aký je, postupne musí zistiť jeho zdravotné problémy a z nich vyplývajúce znevýhodnenia, ktoré má klient v osobnom, rodinnom, pracovnom, školskom a spoločenskom živote tak, aby mu vedel navrhnúť vhodné formy kompenzácie na zmiernenie jeho znevýhodnení a poskytnúť presné a kompletne informácie. Vzhľadom k tomu, že niektoré zdravotné problémy klientov sú citlivé, až príliš osobné, veľmi záleží na citlivom a cháповom prístupe sociálneho pracovníka ku klientovej situácii. Pri vysvetľovaní administratívnych úkonov, bez ktorých nie je možné začať konanie, musí sociálny pracovník disponovať trpezlivosťou a vôľou pomôcť klientom, ktorí si napríklad pre svoje postihnutie alebo aj negramotnosť nedokážu urobiť tieto administratívne úkony. Najviac svojich profesijných schopností a zručností využíva sociálny pracovník zvlášť pri práci s rizikovými klientmi (mlčanliví, suicidálni, závislí, agresívni, manipulatívni, depresívni a pod.). Každý typ klienta si vyžaduje od sociálneho pracovníka iný prístup, využitie iných techník práce a zručností.

Sociálny pracovník si musí uvedomiť, že klient so zdravotným znevýhodnením sa nachádza v zložitej a ťažkej životnej situácii, a v takej istej situácii sa nachádzajú aj jeho rodinní príslušníci. So zmenou, ktorá nastáva v ich rodinnom živote, sa vyrovnávajú pomaly a ťažko. V závislosti od závažnosti zdravotného postihnutia nastáva zmena aj v zaužívaných stereotypoch ich života a to sa odráža aj v ich reakciách a správani. Dôležité zručnosti sociálneho pracovníka, ako sú aktívne počúvanie, podpora a empatia v poradenskom procese po jeho ukončení pomôžu klientom odchádzať s pocitom, že je niekto, kto ich vypočuje, kto im pomôže, na koho sa môžu v prípade potreby obrátiť. V takýchto situáciách sociálny pracovník využíva vedomosti aj z iných oblastí a spolupracuje aj s inými inštitúciami a odborníkmi.

V praxi sa však stretávame aj s prípadmi, keď napriek profesionálnemu prístupu sociálneho pracovníka a všetkému jeho úsiliu, klient nespupracuje, marí pozitívne výsledky práce, až nakoniec spolupráca úplne končí.

Pre každého sociálneho pracovníka je dôležitá spätná väzba od klienta, ktorá vedie k dosiahnutiu dobrého pocitu z vykonanej práce. Pre lepšiu predstavu uvediem jeden príklad z praxe:

Na úrad prišla manželka, ktorá pre slzy nedokázala povedať súvislú vetu. Sociálny pracovník ju upokojil a dozvedel sa, že 51 ročný manžel po úraze ostal od pása dole ochrnutý.

Manželia v produktívnom veku a syn študujúci na vysokej škole. Zmenu, ktorá v rodine nastala, si nevedela predstaviť, manžel mal prísť o týždeň už z rehabilitácie v Kováčovej domov a manželka bola úplne bezradná. Zníženie príjmov v rodine, každodenný život a opatera o manžela – zanechanie práce?, boli otázky ktoré ju trápili. Postupnými poradenskými aktivitami, kde sociálny pracovník okrem návrhov foriem kompenzácie znevýhodnenia, vysvetlil aj účel pobytu manžela v rehabilitačnom centre (za účelom nácviku seba-obslužných činností) dochádzalo k postupnému zlepšovaniu jej psychiky. Neprichádzala s plačom, hľadala možnosti riešenia, spolupracovala. Na začiatku poskytnutím peňažných príspevkov – na odstránenie bariér v rodinnom dome, na zdvíhacie zariadenie – výťah, úpravu chodníka tak, aby sa mohol premiestňovať na invalidnom vozíku, na osobnú asistenciu a kompenzáciami na zvýšené výdavky, sme vyriešili prvý polrok ich zmeneného života. Manžel začal študovať na univerzite tretieho veku, popritom sa rekvilifikoval – vyrába ozdobné predmety z dreva. Ďalej nasledovali peňažné príspevky na kúpu a úpravu osobného motorového vozidla na ručné ovládanie a peňažný príspevok na zdvíhacie zariadenie umožňujúce naloženie invalidného vozíka do auta. Dnes je z neho relatívne samostatný a hlavne aktívne žijúci človek.

Pozitívna spätná väzba, ktorú od rodiny dostávame je najkrajšou odmenou za prácu, ktorú sme vykonali a profesijne nás v našom povolani sociálneho pracovníka posúva ďalej.

Záver

Moje závery vychádzajú z 12-ročnej praxe na úrade práce, sociálnych vecí a rodiny – odbore sociálnych vecí. Nie každý sociálny pracovník vo svojej praxi pristupuje k práci profesionálne. Niektorí po vyštudovaní odboru sociálnej práce, akoby v praxi (popri svojich osobnostných a pracovných problémoch) zabudli na všetko čo sa naučili, čo všetko v sebe zahŕňa sociálna práca a profesionálna práca sociálneho pracovníka. Ale platí to aj naopak, napríklad inžinier môže pristupovať k našej práci sociálnych pracovníkov a dosahovať lepšie výsledky, ako profesionálny sociálny pracovník. V žiadnom prípade nepodceňujem vzdelanie v odbore sociálna práca, k zamysleniu však stojí otázka, ako preveriť osobnostné predpoklady vhodné pre výkon profesie sociálneho pracovníka? Je vhodné pred prijatím na štúdium sociálnej práce robiť osobnostné testy, ktoré by odhalili predpoklady pre vykonávanie profesie sociálneho pracovníka?

Ak sociálny pracovník bude mať k svojej práci kladný vzťah, bude k nej pristupovať zodpovedne, cieľavedome a hlavne profesionálne, výsledkom takejto práce bude spokojný klient a to je hlavný cieľ sociálnej práce.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] MÁTEL, Andrej. 2010. Aktualizácia etického kódexu sociálnych pracovníkov Slovenskej republiky – základný náčrt. In MÁTEL, A. – SCHAVEL, M. – MÜHLPACHR, P. – ROMAN, T. *Aplikovaná etika v sociálnej práci a ďalších pomáhajúcich profesiách*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety, 2010, s. 274-284. ISBN 978-80-89271-89-4.
- [2.] ŽILOVÁ, Anna. 2000. *Kapitoly z teórie sociálnej práce*. Žilina : EDIS, 2000. 119 s. ISBN 80-7100-783-8

Kontakt

Klaudia Kontrová, PhDr.

ÚPSVR Revúca

gen. Viesta 1103/4, 050 01 Revúca

E-mail: kontrova.klaudia@gmail.com

Etika v profesii sociálneho pracovníka pri výkone terénnej sociálnej práce s akcentom na rodinu

Radoslav TÓTH, Monika MAČKINOVÁ, Ivana KELLOVÁ ŠTIAVNICKÁ

Abstrakt

V príspevku sa zaoberáme témou etických princípov a zásad sociálneho pracovníka pri vykonávaní profesijnej činnosti, zvlášť terénnej sociálnej práce, bližšie približujeme vykonávanie streetworku, poukazujeme na dôležitosť etických postojoch a etickej zodpovednosti, ako aj na možné bariéry, ktoré sa môžu pri danej činnosti zo strany klientov ako aj samotných rodín objaviť. Naším cieľom je jasne zadefinovať a popísať terénnu sociálnu prácu nielen z teoretického hľadiska, ale tiež priblížiť samotné vykonávanie terénnej sociálnej práce, z hľadiska praxe.

Kľúčové slová

Etika, Rodina, Sociálny pracovník, Terénna sociálna práca.

Abstract

This paper deals with the topic of ethical principles and social worker in the performance of professional activities, particularly the social work field, closer approaching the implementation of street work, we highlight the importance of ethical attitudes and ethical responsibility, as well as the possible barriers that may be in the business from clients as well as families discover themselves. Our goal is to clearly define and describe the social field work not only in theory but also bring themselves carrying out social work field, in terms of practice.

Key words

Ethics, Family, Social worker, Field social work.

Úvod

Etika je filozofická disciplína, ktorá skúma morálku alebo morálne relevantné konanie a jeho normy, je disciplínou praktickej filozofie, ktorá sa zaoberá ľudským konaním a tvorbou. Je vedou o mravnej hodnote ľudských skutkov k dosiahnutiu posledného cieľa a to na základe najvyšších rozumových pravidiel. Cieľom etiky je správne usporiadanie ľudských skutkov do určitého metodického poriadku, zhodného s požiadavkami a potrebami zdravého, prirodzeného ľudského rozumu.

Etika v sociálnej práci ako graduovanej vedy vychádza z poslania profesionálnych sociálnych pracovníkov. Ich hlavnou úlohou je podporovať blaho všetkých ľudí a pomáhať im pri realizácii možných aspirácií, rovnako aj rozvíjať a používať vedecké poznatky v ľudských a spoločenských aktivitách. (Oláh a kol., 2009, s.160).

Tým, že etika je kľúčovou zložkou sociálnej práce jej etický prístup je neoddeliteľnou každodennou súčasťou pracovnej činnosti sociálnych pracovníkov, ktorí disponujú nielen osobitými predpokladmi, vlastnosťami, schopnosťami, ale aj praktickými zručnosťami. Sociálny pracovník pri výkone svojej profesie sa často stretáva s ľuďmi v núdzi, ktorí spravidla potrebujú porozumenie, cítiť sa bezpečne a mať pocit, že nie sú na obtiaž. Každý človek je jedinečný, neopakovateľný a každý jedinec si zaslúži úctu, ľudský a empatický prístup s vedomím zachovania ľudskej cti a dôstojnosti. Empatický prístup, ako aj pochopenie klientovho problému umožňuje sociálnemu pracovníkovi voliť aj optimálnu formu komunikácie, ako aj optimálnu formu pomoci.

V sociálnej práci medzi najzákladnejšie etické princípy patrí: *Autonómnosť, beneficiencia, diskretnosť, úcta, náklonnosť, takt, slušnosť, ohľaduplnosť, zodpovednosť* (Žilová, 2000, s. 106, 108).

Úlehla (1999, s. 113) vo svojej knihe *Umění pomáhat* použil krásny výrok, ktorý v sebe ukrýva veľkú múdrosť v ktorom vystihuje vnútorný stav každého človeka: „*Aké vzťahy máme k sebe, také máme ku klientom*“.

Terénna sociálna práca

„*Sociálna práca ako praktická činnosť, vychádza zo zákonitostí skúmaných etikou, pričom rieši praktické úlohy – odstraňuje, zmiernuje a eliminuje sociálne kolízie, do ktorých sa ľudia dostali buď vlastnou vinou alebo aj bez vlastného pričinenia.*“ (Strieženec, 2001, s. 97).

Je službou pre ľudí, ktorým pomáha vytvárať dôstojné prostredie, v snahe riešiť, zmierniť alebo odstrániť sociálne problémy, ktoré ohrozujú fungovanie spoločnosti.

Sociálna práca ako vedná disciplína má niekoľko foriem poskytovanej sociálnej pomoci. Ide o špecifické formy sociálnej pomoci so zreteľom na rôzne skupiny klientov, ktorí sa ocitnú v zložitej a nepriaznivej životnej situácii. Jednou z takýchto foriem poskytovania sociálnej pomoci je aj terénna sociálna práca, ktorá sa poskytuje fyzickej osobe v jej prirodzenom sociálnom prostredí. Terénna sociálna práca sa vykonáva v teréne, pri ktorej sa kontaktujú cieľové skupiny ľudí a terénni sociálni pracovníci nečakajú na to, že jednotlivci vyhľadajú pomoc, ale hľadajú jednotlivcov so záujmom poskytovať klientom kompletný spôsob riešenia ich problémov s poskytnutím odbornej pomoci, priamo v ich prirodzenom prostredí. Cieľom je podpora a zvyšovanie uvedomenia a povzbudenie zmien a udržanie dosiahnutej zmeny, ide o tzv. dlhodobé sprevádzanie klienta. (Ambrózová, 2006).

Terénna sociálna práca má svoje nezastupiteľné miesto z hľadiska efektivity pomoci ľuďom. Nenahraditeľná je z toho dôvodu, že sa snaží zachytať a eliminovať problémy

klieňa tam, kde vznikajú, čiže v prirodzenom prostredí a často – krát sa sociálni pracovníci snažia problém podchytiť hneď v jeho zárodku, aby sa tak predišlo ďalším negatívnym následkom a problémom.

Napriek tomu, vykonávanie terénnej sociálnej práce nie je obmedzené iba na kancelárske priestory, naopak, už zo samotného názvu vyplýva, že ide o vykonávanie sociálnej práce priamo medzi ľuďmi- (ulica, parky, stanice, diskotéky, samotná rodina klienta).

Streetwork

Špecifickým druhom terénnej sociálnej práce je streetwork. História streetworku siaha už do dávnej minulosti. O streetworku, ako o jednej z foriem sociálnej pomoci je zmienka už na prelome 19. a 20.- teho storočia.

Matoušek, (2003, s. 169) definuje streetwork ako slovo prevzaté z angličtiny a v presnom preklade znamená „*práci na ulici*“. Nejedná sa o akýkoľvek typ pouličnej práce, ale o presne vymedzenú metódu sociálnej práce, ktorú vykonávajú špecificky orientovaní sociálni pracovníci.

Streetwork, alebo inak špecifický druh terénnej sociálnej práce, nachádza svoje uplatnenie nielen v mestách, ale predovšetkým v obciach z dôvodu, že mnohí občania nemajú finančné prostriedky na cestovanie a ani na vyhľadanie odbornej pomoci. Poskytovaná sociálna pomoc v sebe zahŕňa pomoc adresovanú každému jedincovi, primárne však určenú marginalizovaným skupinám obyvateľstva.

Matoušek (2003), konkretizuje nasledovné cieľové skupiny obyvateľstva – streetworku :

- deti a mladiství, ktorí trávia svoj voľný čas na ulici
- skupiny jednostranne špecificky orientované mládeže (skinheads, punková mládež..).
- ľudia závislí na návykových látkach
- bezdomovci

Ide o špecifické skupiny obyvateľstva, ktorí sa ocitnú v situácii, kedy potrebujú odbornú pomoc. Všetky cieľové skupiny streetworku sa vyznačujú tým, že sa vyhýbajú každej inštitucionalizovanej pomoci, „*vytrhnutej*“ z ich prirodzeného kontextu, predovšetkým pomoci zo strany úradov, poradní, stacionárov a pod.

Rodina

Rodina je základnou bunkou spoločnosti. Je spoločenskou inštitúciou, podoba ktorej je ovplyvňovaná uznávanými hodnotami danej spoločnosti. Všetci členovia rodiny si musia vzájomne pomáhať a podľa svojich schopností a možností zabezpečovať zvyšovanie hmotnej a kultúrnej úrovne rodiny.

O sociálnej práci s rodinou môžeme uvažovať v prípade, že cieľom sociálnej práce je obnova sociálneho fungovania rodiny. Sociálna práca môže prebiehať buď individuálne alebo skupinovo. Pri individuálnej práci sa zameriavame na jednotlivých členov rodiny a bližšieho príbuzenstva a skupinovú sociálnu prácu môžeme charakterizovať ako prácu viacerých rodín súčasne, ktoré spája spoločný problém.

Pre sociálneho pracovníka je vhodné poznať rodinné zázemie klienta (predchádzajúci partneri, deti). Je vhodné zisťovať, aké sú ich vzájomné vzťahy, či si navzájom pomáhajú, alebo sú v konflikte, prípadne či medzi sebou hovoria o probléme. Je dobré vedieť, kto sa na koho spolieha, kto komu dôveruje.

Mnohé rodiny preferujú určité zvyky a tradície, v každej rodine sú určitým spôsobom rozdelené role, kto má aké povinnosti a nepísané práva, aké sú manželské vzťahy medzi rodičmi a deťmi navzájom.

Rodina má nezastupiteľné miesto v živote každého jedinca. Pri výkone terénnej sociálnej práce sa často stretávame s prípadmi, kedy sociálni pracovníci musia riešiť vážne problémy klientov, preto rodina samotného klienta by mala byť tá, ktorá klienta v ťažkých chvíľach vie podporiť a podržať a nemenej dôležitá je aj vzájomná pomoc.

Podpora – je samozrejmé, že miestom, od ktorého človek čaká najviac podpory je prirodzené prostredie človeka ako napr. rodina. V mnohých prípadoch, ale práve rodina je tým miestom, kde sa klientovi tejto podpory nedostáva. Je dôležité vedieť, že sociálni pracovníci sú ľudia, ktorí si veľmi ochotne a trpezlivo vypočujú problémy každého človeka a klient by mal cítiť, že sociálny pracovník je tu pre neho.

Rozvoj – v mnohých prípadoch prichádzajú klienti za sociálnym pracovníkom s banálnymi problémami, ktoré ale znamenajú pre mnohých klientov neriešiteľné a vážne situácie, s ktorými si nevedia rady a očakávajú od kompetentného sociálneho pracovníka pomoc. Zo strany sociálnych pracovníkov je dôležité a podstatné okrem pomoci touto formou aj snaha pomalými krokmi prispievať k rozvoju zručností a schopností klienta a časom zvládnuť vykonávanie takých jednoduchých záležitostí ako je napr. vypísanie poštovej poukážky.

Zmena správania - pri výkone terénnej sociálnej práce sa môžeme stretnúť s odmietavým postojom samotných klientov. Z vlastnej skúsenosti môžeme potvrdiť, že terénny sociálny pracovník na začiatku vykonávania svojej profesie môže naraziť na nedôveru zo strany obyvateľov a nie je vôbec jednoduché, zmeniť takýto postoj klienta a postupne si získať dôveru.

Sociálny pracovník

Sociálny pracovník pri vykonávaní svojej profesie sa jednoznačne musí riadiť etickými princípmi a hodnotami, ktoré majú v sociálnej práci svoje nezastupiteľné miesto. Vykonávanie profesie sociálneho pracovníka prináša so sebou aj možné úskalía, ktoré sa dotýkajú „*vztahu*“ medzi sociálnym pracovníkom a klientom. Ide zväčša o bariéry, ktoré môžu vzniknúť zo strany klienta smerom k sociálnemu pracovníkovi.

Nedôvera je jedna z typických reakcií klienta voči sociálnemu pracovníkovi. Sociálny pracovník ako profesionál, ktorý začína vykonávať odbornú činnosť a poskytovať sociálne poradenstvo v obci, alebo v meste by mal mať na mysli aj túto možnosť.

Ďalším problémom, s ktorou sa sociálny pracovník pri výkone svojej profesie môže stretnúť je *problém komunikácie*. Môžu nastať mnohé nedorozumenia medzi klientom a sociálnym pracovníkom, čo môže mať negatívny dopad nielen na samotný priebeh, ale aj efekt poskytovanej sociálnej pomoci, ktorý môže byť skreslený, prípadne znefunkčnený.

Sociálni pracovníci sa môžu stretnúť pri výkone svojej práce aj s ďalšími bariérami, medzi ktoré patria *neprimerané očakávania*. Medzi ďalšie problémy, ktoré majú negatívny vplyv na riešenie životných situácií klienta je *negatívny postoj zo strany klienta*. Klient pokiaľ sa jeho problém nedá vyriešiť ihneď, stráca akýkoľvek záujem o ďalšie riešenie problematickej situácie, ktorá sťažuje a komplikuje život nielen klientovi, ale aj jeho najbližším príbuzným - rodine.

Mnohí klienti majú svoju špecifickú reč a jazyk, ktorým sa dorozumievajú a môžu mať *problém vyjadriť sa a opísať* to, čo je z ich pohľadu dôležité pri riešení ich sociálneho problému a pri poskytovaní odbornej pomoci.

Ďalšou bariérou, s ktorou sa stretávame je skutočnosť, že klienti majú voči sociálnym pracovníkom *predsudky*, že terénny sociálny pracovník je ten, ktorý im prišiel odobrať deti a umiestniť v ústavnej starostlivosti.

Medzi ďalšie problémové bariéry, ktoré narúšajú prácu profesionálnych sociálnych pracovníkov, môžeme zaradiť aj *neochotu klientov o spoluprácu* so sociálnym pracovníkom.

Existujú prípady, kedy nie je v záujme samotného klienta riešiť svoju zložitú životnú situáciu a do kancelárie terénneho sociálneho pracovníka prichádzajú iba na odporúčanie svojej rodiny, alebo inej inštitúcie.

Opačným problémom sú situácie, kedy je to práve rodina samotného klienta, ktorá zastáva názor, že svoje problémy si musí riešiť klient sám, prípadne mu môže pomôcť najbližšia rodina a akúkoľvek odbornú pomoc zo strany sociálneho pracovníka odmietajú.

Je potrebné si uvedomiť, že nie je vždy jednoduché vyhľadať pomoc odborníka. Pre človeka, ktorý sa nachádza v zložitej životnej situácii, môže táto situácia vyvolať pocity strachu, menej cennosti, ale aj obáv z toho, či sociálny pracovník bude vedieť poskytnúť náležitú sociálnu pomoc.

Tak, ako existujú rôzne sféry nie len v sociálnej práci, ale v živote ako takom, tak aj problémy, s ktorými sa sociálni pracovníci stretávajú pri výkone svojho povolania sú rôznorodé. Dnešná, moderná doba človeku na jednej strane pomáha, ale zároveň môže jedincovi, rodine či skupine alebo spoločnosti aj ubližovať.

Z aspektu diferenciacie odborných intervencií sociálneho pracovníka je na mieste nemalá dávka trpezlivosti sociálneho pracovníka, ako aj schopnosť úspešne motivovať klienta k spolupráci pri riešení problému a v neposlednom rade klienta správne podporiť, povzbudiť a pomôcť mu pri vhodnom riešení a efektívnom postoji.

Sociálny pracovník, profesionál sa pri vykonávaní svojej profesie, musí riadiť určitými zásadami etického kódexu. Dodržiavanie zásad etického kódexu by malo byť súčasťou vystupovania a prezentovania sa každého sociálneho pracovníka. Z hľadiska teórie môžeme Etický kodex sociálneho pracovníka zadefinovať nasledovne :

- spravodlivosť,
- zodpovednosť,
- morálna bezúhonnosť,
- dôveryhodnosť,
- úcta a slušnosť,
- zdvorilosť,
- rešpektovanie súkromia,...

Za východiskové hodnoty profesijnej etiky sociálneho pracovníka považujeme:

- dôstojnosť ľudského života
- sociálna spravodlivosť
- integrita
- neškodenie (neubližovanie)

- kompetentnosť (Matoušek, 2005, s. 89)

Záver

V príspevku sme sa snažili poukázať na niektoré etické princípy a ich dôležitosť pri práci sociálneho pracovníka s klientom, keďže sociálny pracovník má jednať v súlade s nimi treba mať na pamäti, že nie len sociálny pracovník je ten, ktorý vníma signály klienta, ale taktiež aj klient je ten, ktorý si od začiatku spolupráce tvorí obraz o sociálnom pracovníkovi a tento jav predstavuje dôležitý fakt, z hľadiska ďalšej spolupráce a poskytovanej pomoci. Podľa Strieženca (1999), sociálny pracovník sa snaží riešiť a eliminovať poruchy a demotivačné faktory v interakcii so sociálnym prostredím, vedie klienta k vlastnej zodpovednosti, k rozvoju kritického myslenia z hľadiska budúcich potrieb a k účelnému využitiu vlastných zdrojov. Každé ľudské rozhodnutie má morálny a etický význam a záleží na každom jednotlivcovi ako sa prejaví jeho osobnosť, svedomie i jeho etické a morálne princípy počas života.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] AMBRÓZOVÁ, A. a kol. 2006, *Proces terénnej sociálnej práce vo vylúčenej komunite*. Partners for Democratic Change Slovakia, o. z., Tlač Vydavateľstvo Don Bosco, 2006. 80 s. ISBN 80-969431-3-8
- [2.] MATOUŠEK, O. et al. 2003. *Metódy a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha : Portál, 2003. 384 s. ISBN 80-7178-548-2.
- [3.] MATOUŠEK, O. et al. 2005. *Sociální práce v praxi*. 1.vyd. Praha: Portál, 2005. 352 s. ISBN 80-7367-002-X.
- [4.] OLÁH, M. a kol., 2009. *Sociálna práca -vybrané kapitoly z dejín, teórie a metód sociálnej práce*. 3 doplnené vyd. Bratislava VŠZaSP sv. Alžbety, 2009. 228 s. ISBN 80-969449-6-7.
- [5.] STRIEŽENEC, Š. *Úvod do sociálnej práce*. Trnava : AD, 1999. 213 s.
- [6.] STRIEŽENEC, Š. *Úvod do štúdia sociálnej práce*. Trnava : Tripsoft, 2001. 197 s. ISBN 80-968294-6-7.
- [7.] ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat*. Praha : Slon, 1999. 117 s. ISBN 80-85850-69-9.
- [8.] ŽILOVÁ, A. *Kapitoly z teórie sociálnej práce I*. Žilina : Edis, 2000. 119 s. ISBN 80-968932-0-3.

Kontakt

Radoslav Tóth, PhDr., DiS., doktorand PhD.
VŠ Z a SP sv. Alžbety, Katedra sociálnej práce
Bratislava, Slovakia
E-mail: rt8174@gmail.com

Monika Mačkinová, doc. PhDr., PhD.
SZU Bratislava, Fakulta ošetrovateľstva a zdravotníckych odborných štúdií
Bratislava, Slovakia
E-mail: monika.mackinova@szu.sk

Ivana Štiavnická, JUDr., doktorand PhD.
Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica
Fakulta humanitných vied
Banská Bystrica, Slovakia
E-mail: ivka.stiavnicka@gmail.com

Etika versus likvidácia v oblasti záchrany

Ethics opposite liquidation in zone of help

Peter ĎURKOVSKÝ

Abstrakt

Samotní teoretici neustále hľadajú odpoveď na otázku, kde v praxi končí etika a akým spôsobom ju presadzovať. Príspevok na základe analýz medializovaných etických prešľapov hľadá odpoveď predovšetkým na prvú otázku, bez zodpovedania ktorej nie je možné hľadať odpoveď na tú druhú.

Kľúčové slová

Etika, neetické konanie, sociálna práca, sociálny pracovník.

Abstract

Theoristes search answer for questions: Where ethics comes to an end in practise ? Which way of push is the best? The contribution search answer for first question especially. It may be way to search of answer for second question.

Key words

Ethics, unfair activity, social work, social worker.

Úvod

„Keď verejnú ochrankyňu práv Janu Dubovcovú oslovili dvaja chovanci Reedukačného centra v Hlohovci, že sú vystavení hororovým podmienkam, v marci tohto roka tam zašla a urobila prieskum. Pomery ju šokovali. (...) Z 27 detí 17 uviedlo, že vychovávatelia používajú telesné tresty – facky, päste, kopance do brucha, vulgárne ich urážajú. Šesť mien údajných tyranov sa opakovalo. Chovanci sa mali domáhať pomoci vedenia či psychológa, ale neúspešne“ (Sudor, 2013). Podľa medializovaných správ doposiaľ nebolo podané trestné oznámenie. Už na základe týchto správ možno konštatovať, že oblasť záchrany človeka v sociálnej núdzi môže byť bezpečným zázemím pre patologických agresorov. Systémové týranie podľa materiálu Rady Európy je forma týrania „spôsobená systémom, ktorý bol založený na pomoc a ochranu detí a ich rodín, a ktorému sú vystavené“ (Dunovský, 1995, s. 97). Aby sa ale sociálna práca v praxi stala etickou vo všetkých oblastiach, čiže, aby dokázala odhaliť, priznať si a potlačiť sekundárne týranie ňou samotnou, bude nevyhnutný exkurz nielen k podstate tohto týrania, ktorému bývajú vystavení aj dospelí klienti, ale aj k príčinám, ktoré ho iniciujú, a ktoré ho udržiavajú. Ide totiž o šikanovanie. Ide o poškodzujúce správanie.

Jednou z jeho zákonitostí, okrem skrytosti a intenzívnosti, je jeho aktívne popieranie zo strany osôb s kompetenciami a s možnosťami na eliminovanie (Kolář, 1997, s. 81-84, 86).

Etika versus likvidácia v oblasti záchrany

Keď zjídeme do neďalekej histórie, konkrétne do počiatkov druhej svetovej vojny, nad správami o vraždení židov komandami SS dlho zatvárali oči aj čelní predstavitelia spojencov protihitlerovskej koalície. Až do doby, pokiaľ ich neprinútila zaoberať sa témou holocaustu všadeprítomná publicita. Laicky možno konštatovať, že svet má radšej milosrdnú lož, než krutú pravdu. Po odbornej stránke je potrebné vyjadrenie, že etika sa málokedy stáva súčasťou praxe, pokiaľ nie je motivovaná finančne, či pokiaľ nie je vynútená účinnou právnou praxou. Podľa M. S. Pecka *„ďalším z hlavných dôvodov, prečo majú vedci sklon vylievat' dieťa s vaničkou, je, že nevidia dieťa“* (Peck, 1994, s. 182). Pod tlakom zamestnávateľov z verejnej správy, pod tlakom kapitálu developerov a farmaceutických firiem, pod tlakom verejnej mienky, a v konečnom dôsledku pod tlakom pudu sebazáchovy sociálneho pracovníka má tento často veľké problémy pochopiť, kto je obrazne v sociálnej práci jeho dieťaťom, a takisto pochopiť, ako toto dieťa účinne doviest' k svojpomoci.

Ida Želinská ako bývalá riaditeľka detského domova a bývalá šéfka Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny v Bratislave sa v tlači vyjadrila o paušalizovanom prístupe sociálnej pracovníčky k dieťaťu z detského domova s problémami, keď rozhoduje o jeho ďalšom osude, takto: *“(...) v skutočnosti s ním často narába ako s vecou. Návrh na jeho zavretie do polepšovne napíše, hoci ho takmer nevidí. Pozrie si listinné dôkazy zo školy, ale ani jej nenapadne, že tá sa len chce, celkom logicky, zbaviť problémového žiaka. A miesto toho, aby sociálka prišla do školy a pracovala s chuligánom, vezme ho a zavrie. Je to totiž jednoduché, rýchle a naoko efektívne”* (Sudor, 2013).

Sociálna práca sa menej či viac odborne vyučuje vo väčšine univerzitných miest Slovenska, no praktická podoba je veľmi často vzdialená od etiky, ktorá sa v rámci tohto študijného odboru prednáša. Mnoho sociálnych pracovníkov či pracovníkov ďalších pomáhajúcich profesií cíti nedocenenie, ktorého neoprávnenosť je diskutabilná, no v konečnom dôsledku sa nespokojnosť s ohodnotením prejaví na negatívnom a až nepriateľskom postoji ku klientovi. Stredný zdravotnícky personál si svoje neetické konanie obhajuje takto: *„Dochádza k vyhoreniu zdravotníckeho personálu,“* odôvodňuje správanie šéfka odborov sestier Monika Kavecká. Sestry sú podľa nej slabo ohodnotené, je ich málo a od spoločnosti necítia, že si ich prácu váži ako v minulosti (Krempaský, 2013). Systémové týranie sa teda evidentne racionalizuje, čiže aktéri šikanovania logicky odôvodňujú

neodôvodniteľné, a klient sa vlastne dostáva do úlohy prostriedku, ale rozhodne nie cieľa sociálnej práce. Ako príklad možno nadviazať na úvod tohto príspevku, ktorý načrtáva odhalenia Verejnej ochrankyne práv v sociálnych zariadeniach pre mladistvých. Podľa ombudsmanky sa deti najviac sťažovali na:

- bitky a nadávky od personálu,
- bránenie prístupu na WC,
- rodičia sa im nemôžu dovolať, lebo personál nezdvíha telefón,
- bodovací systém za prehrešky, kde sa uplatňuje princíp kolektívnej viny,
- minimum vychádzok, len raz za 2 týždne či za mesiac, aj to iba hromadne,
- tri mesiace nedostali vreckové,
- izolácia od sveta, zákaz návštev,
- nedostatok aktivít po vyučovaní,
- absencia informácií od tých, čo o nich rozhodujú (Sudor, 2013).

Súčasná právna prax sa často rozchádza s platným právom, čiže obeť trestného činu, aj keď má dôkazy, či poškodený občan ako navrhovateľ v občianskom súdnom konaní a vo vyšších stupňoch na ústavnom súde a dokonca aj na Európskom súde pre ľudské práva, hoci sú v práve, mávajú často problém so záujmovými skupinami (známe zhubné kulty a sekty, slobodomurári) a svoje právo dosahujú len s komplikáciami. Sú pritom vo väčšine prípadov plnoletí, majú dostatok dôkazov a právne normy hovoria jednoznačne v ich prospech. Klient v oblasti záchrany, zvlášť, ak nie je plnoletý, vo sfére, ktorá jasne a nezameniteľne neupravuje práva tohto klienta, ktorý navyše nemá možnosť poškodenie sociálnymi pracovníkmi dokázať, či už ide o porušenie zákona alebo porušenie zákonom neupravenej etiky, zákonite nemá šancu účinnej obrany. Spoločnosť v neustálej transformácii je spoločnosťou v určitej anómii, kde víťazí ten silnejší. Sociálny pracovník má teda nad klientom doslova absolútnu moc a len od neho závisí jeho ďalší osud. Etika v sociálnej práci je neustálym rozhodovaním sa medzi podporovaním nezávislosti klienta a sadistickým správaním, čiže snažením sa, aby na ňom boli závislé iné osoby, snažením sa niekoho ovládať a vykorisťovať ho, a snažením sa vidieť niekoho trpieť (Fromm, 1993, s. 80-81).

Pokiaľ sociálny pracovník zvládne načrtnutý vnútorný boj, čaká na neho nátlak okolia. Ida Želinská sa k mechanizmom, ktoré čakajú jednotlivca pri snahe správať sa eticky, vyjadruje takto: *„Množstvo vecí vrátane anonymov, ktoré vám zničia meno a povesť. V systéme pôsobia také kliky, že to jednoducho nejde. Ťažko sa to opisuje, ale keď sa vzpriechíte systému, nedržíte s ním „basu“, neprežijete to nielen vy, ale keď odídete, či vás vykopnú,*

budete sa pozerat' na to, ako tí, čo nad vami vyhrali, valcujú deti, ktoré ste na začiatku chceli chrániť“ (Sudor, 2013). Nemožno teda za etické zlyhania obviňovať len jednotlivca, ktorý je prinútený používať automat konformity ako jeden z troch mechanizmov úniku (Fromm, 1993, s. 101-102). Takisto nemožno tohto jednotlivca jednoznačne ani obhajovať. Najmä, pokiaľ si je v plnej miere vedomý vlastného neetického správania a jeho dôsledkov pre klienta.

Neexistuje žiaden dôkaz, že súčasný systém záchrany, ktorý je výsledkom transformácie celej spoločnosti napojenej na záujmy špekulatívneho kapitálu, by mal byť orientovaný na človeka. Vylučuje to samotný princíp trhového mechanizmu. *„Trhový mechanizmus je „sociálne slepý“. Priraduje tovary tým, ktorí môžu zaplatiť najviac (majú najviac peňažných jednotiek – „hlasov“), a nie tým, ktorí ich najviac potrebujú. Preto sa môže napríklad stať, že mačka bohatého človeka dostane mlieko, ktoré by potrebovalo dieťa chudobného človeka na zabezpečenie racionálnej výživy*“ (Lisý, J. a kol., 1998, s.44). Občianske združenia, ktoré podľa deklarácií dbajú na etiku, nemôžu v plnej miere podľa zákonitostí trhového mechanizmu túto etiku dodržiavať. V štátnych a neštátnych zdravotníckych zariadeniach to podľa vyjadrení odborníkov nebýva lepšie a etika musí ustúpiť kapitálu. Za všetky prípady možno citovať zdravotnú sestru z Kanady, ktorá prišla navštíviť svoju tetu v slovenskej nemocnici: *„Tetu vezme záchranka, v nemocnici ju „stabilizujú“ a do desiatich dní - údajne poisťovňa nerada prepláca dlhší pobyt v nemocnici - ju prepustia do domáceho liečenia*“ (Wright, 2013). Pritom ide o časť oblasti záchrany, ktorú má klient krytú povinným zdravotným poistením, a ktorej plnú realizáciu má zabezpečovať aj zákon o ochrane zdravia ľudí (Z. z., 272/1994). Podľa E. Fromma *„tragédiou všetkých veľkých náboženstiev je, že porušujú samotný princíp slobody, keď sa stanú rozsiahlou náboženskou organizáciou riadenou náboženskou byrokraciou*“ (Fromm, 2003, s. 95). Pokiaľ Katolícka cirkev mala tendenciu opätovne sklznúť na túto úroveň, procesy, v ktorých pokračuje aj súčasný pápež Francis, smerujú k úcte k slobode človeka. Ide zároveň o výzvu pre sociálnych pracovníkov a pracovníkov všetkých pomáhajúcich profesií vôbec a pre ich organizácie, aby sa minimálne rovnako vyhýbali tragickým totalitným nepísaným zákonom.

Sociálna práca ako praktická činnosť rozhodne nie je etablovaná v takej vysokej miere, ako by mohol usudzovať laik podľa množstva vedeckej literatúry. V podstate ide vo väčšine prípadov o pracovné miesta kreované z čias totalitného režimu, čo sa v praxi tiež často odráža v prístupe ku klientovi. Pokiaľ Sociálna práca na akademickej úrovni bude mlčky tolerovať prežitú totalitnú prax, či pokiaľ bude paušálne považovať za účinné nevedecké medicínske praktiky kreované ešte koncom osemnásteho storočia, konečným efektom môže byť uvoľňovanie priestoru pre organizácie, ktoré vykazujú symptómy

zhubných ideológií, ako napríklad Scientológia, ktoré však do ideológie upozorňovanie na nevedeckosť starých praktík začleňujú.

Záver

Podľa pápeža Jána Pavla II cirkev okrem toho, že si cení systém demokracie, nemôže schvaľovať „vytváranie úzkych vodcovských skupín, ktoré si uzurpujú moc na základe zvláštnych zámerov. Pravá demokracia je možná len v právnom štáte a na základe správneho poňatia človeka“ (Ján Pavol II., 1991, s. 60). Sociálna práca sa v tomto aspekte prístupu k etike nemôže odlišovať od názoru prvého slovanského pápeža. „Sociálna práca v užšom poňatí, ako je chápaná teoretikmi tohto odboru a vysoko kvalifikovanými odborníkmi, je charakterizovaná priamym, zámerným a pripraveným kontaktom sociálneho pracovníka s klientom (skupinou, komunitou) za účelom stanovenia sociálnej diagnózy a výkonu sociálnej terapie“ (Novotná, – Schimerlingová, 1992, s. 92). Správne poňatie človeka ako autonómnej bytosti a podľa prirodzeného práva, ktorého prameňom je aj Písmo sväté, potom v sociálnej práci pri kontakte s klientom zabezpečuje dodržiavanie etiky.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] DUNOVSKÝ, J. a kol.: *Týrané, zneužívané a zanedbávané dieťa*. Praha: Grada, 1995. ISBN 80-7169-192-5.
- [2.] FROMM, E. *Psychoanalýza a náboženství*. Praha: Nakladatelství Aurora, 2003. ISBN 80-7299-066-7.
- [3.] FROMM, E. *Strach zo svobody*. Praha: Naše vojsko, 1993. ISBN 80-206-259.
- [4.] JÁN PAVOL II. enc. *Centesimus Annus*. Praha: 1991, ISBN 80-7113-050-8.
- [5.] KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1.
- [6.] KREMPASKÝ, J. *Slovenských pacientov ničí cynizmus lekárov a sestier*[online]. [2013-09-17]. Dostupné na internete: <<http://www.sme.sk/c/6938596/slovenskych-pacientov-nici-cynizmus-lekarov-a-sestier.html>>
- [7.] LISÝ, J. a kol. *Ekonomía. Všeobecná ekonomická teória*. Bratislava: Iura Edition, 1998, ISBN 80-88715-43-1.
- [8.] NOVOTNÁ, V. – SCHIMERLINGOVÁ, V. *Sociální práce, její vývoj a metodické postupy*. Praha: Karolínium, 1992. ISBN 80-7066-483-5.

- [9.] SUDOR, K. *Deti z polepšovne: Mlátia nás a ponížujú* [online]. Bratislava : SME.sk [2013-08-21]. Dostupné na internete: < <http://www.sme.sk/c/6908846/deti-z-polepšovne-mlatia-nas-a-ponizuju.html> > .
- [10.] SUDOR, K. *Za 19 rokov ho zavreli do 17 ústavov. Nie je to zločin?* [online]. Bratislava: SME.sk [2013-08-30]. Dostupné na internete: < <http://www.sme.sk/c/6916380/za-19-rokov-ho-zavreli-do-17-ustavov-nie-je-to-zlocin.html> > .
- [11.] WRIGHTt, B. *Som zdravotná sestra. Personál v slovenských nemocniciach? Otrasný* [online]. Bratislava: SME.sk/blog [2013-09-16]. Dostupné na internete: < <http://pokus.blog.sme.sk/c/337513/Som-zdravotna-sestra-Pristup-v-slovenskych-nemocniciach-je-otrasny.html> > .
- [12.] Zbierka zákonov. *Úplné znenie zákona 272/1994 Z. z. Zákon o ochrane zdravia ľudí.*

Kontakt

Peter Ďurkovský, JUDr. PhDr. PhD.

Národné centrum prevencie sociálnej patológie, o. z.

Predmestská 62, 010 01 Žilina

E-mail: peter.durkovsky1@gmail.com

Aspekty etiky v zariadení sociálnych služieb

Aspects of ethics in social services

Mária CIBULOVÁ, Zuzana BOHATOVÁ, Martin CIBULA

Abstrakt

Zariadenie pre seniorov ZOBOR, ktoré je príspevkovou organizáciou Mesta Nitra, je novozriadené sociálne zariadenie. Poskytovanie sociálnych služieb v zariadení bolo zahájené 4.5.2011, kedy doň nastúpili prví prijímatelia sociálnej služby. Zariadenie sa nachádza v zrekonštruovanej budove bývalej Detskej nemocnice na Jánskeho ulici 7 v Nitre. Rekonštrukcia bola vykonaná účelovo s myšlienkou vytvoriť takéto zariadenie, vďaka čomu je celá budova i okolie v najvyššej možnej miere prispôbené potrebám klientov seniorov.

Kľúčové slova

bezbariérový prístup, opatrovateľská starostlivosť, ubytovanie, stravovanie,

Abstract

Facilities for seniors ZOBOR, which is funded organization in Nitra, a newly established toilet. Provision of social services and facilities was initiated 4.5.2011, when entering into it first beneficiaries of social services. The plant is located in a renovated building of the former Children's Hospital at 7 Jánskeho Street in Dublin. Reconstruction was done intentionally with the idea to create such a device, making the whole building and surroundings as much as possible adapted to the needs of elderly clients.

Key words

Wheelchair access, nursing care, accommodation, meals,

Bezbariérový prístup - Bezbariérové prístupy sú vybudované v celej budove Zariadenia pre seniorov ZOBOR. Klienti nášho zariadenia sa tak môžu vďaka bezbariérovým prístupom bez problémov pohybovať vo všetkých priestoroch, ktoré sú im určené. Pri pohybe to pomáha tak klientom so zníženou pohyblivosťou, ktorí musia pri chôdzi využívať pomôcky ako barle či francúzske palice a tiež imobilným klientom, ktorí pre pohyb potrebujú invalidný vozík. Vďaka vymoženostiam uľahčujúcim pohyb sa klienti u nás cítia samostatne v najvyššej možnej miere, čo je veľmi dôležité z hľadiska psychickej pohody našich klientov.

Pred hlavným vstupom do budovy je vybudovaná plošina, ktorá umožňuje pohodlný vstup na recepciu každému klientovi a taktiež návštevam. Na chodbách sú namontované madlá, ktoré pomáhajú samostatne chodiacim klientom pri pohybe v priestoroch zariadenia. Budova je vybavená priestraným výtťahom s držadlami, ktorý pomáha klientom v

bezbariérovom prístupe na všetky podlažia. Klienti nášho zariadenia sú vďaka výťahu odbremenení od chodenia po schodoch, ktoré je v ich veku už náročné a v mnohých prípadoch im to zdravotný stav vôbec nedovoľuje. Bezbariérový prístup majú klienti aj do izieb, kde sú všetky dvere bez prahov, a tak umožňujú ľahký prístup aj imobilným či ťažko chodiacim klientom. Kúpeľne v izbách klientov sú vybavené madlami, ktoré napomáhajú klientom v samostatnom používaní toalety a sprchami s nízkym prahom a madlami, čo má klientom dopomôcť, pokiaľ je to možné, k samostatnému vykonávaniu každodennej hygieny. Klientom nášho zariadenia je umožnený bezbariérový prístup do jedální a všetkých spoločenských priestorov (spoločenské miestnosti, kaplnka, knižnica, zimná záhrada, vonkajšia terasa a park).

Ubytovanie

Zariadenie má kapacitu 159 lôžok. Izby sú jednoposteľové a dvojposteľové, z ktorých je väčšina bunkového charakteru. Izby, respektíve bunky sú vybavené vlastným sociálnym zariadením. Polovica izieb je vybavená aj balkónom.

Stravovanie

Stravovanie klientov je zabezpečené vlastnou stravovacou prevádzkou. Stravovanie sa poskytuje v súlade so zásadami zdravej výživy, s prihliadnutím na vek, zdravotný stav a podľa určených stravných jednotiek. V zariadení sa podáva racionálna, šetriaca a diabetická strava. Pre klientov útvaru Zariadenie pre seniorov je k dispozícii veľká jedáleň. Klientom nášho zariadenia sa strava poskytuje podľa požiadavky 3 krát resp. 5 krát denne (raňajky, desiata, obed, olovrant, večera), diabetickým klientom je strava poskytovaná 6 krát denne (raňajky, desiata, obed, olovrant, večera, 2. večera). Na útvare zariadenia opatrovateľskej služby je v prípade potreby pri podávaní stravy nápomocný personál, taktiež je možnosť podávania mletej stravy.

Zdravotná starostlivosť

V zariadení sú zriadené ambulancie na zabezpečenie zdravotnej starostlivosti o klientov. Jedna ambulancia sa nachádza na útvare zariadenia pre seniorov a druhá na útvare zariadenia opatrovateľskej služby. V ambulanciách pracuje obvodný lekár, ktorý navštevuje naše zariadenie 1 krát za týždeň. V prípade potreby po telefonickej konzultácii aj častejšie. V zariadení svoje návštevy vykonávajú aj lekári špecialisti v odbore diabetológia, neurológia, geriatria a psychiatria. Ordinačné hodiny s odbornými lekármi sú v pravidelných intervaloch jedenkrát resp. dvakrát mesačne. V prípade potreby na telefonickú požiadavku aj častejšie.

Ošetrovateľská starostlivosť

Klientom je poskytovaná nepretržitá ošetrovateľská starostlivosť, ktorú zabezpečuje odborný personál s požadovanou kvalifikáciou. Na oboch útvaroch pracujú pod vedením vrchných sestier zdravotné sestry a opatrovateľky, ktoré klientom poskytujú profesionálnu ošetrovateľskú starostlivosť. Každý klient vyžaduje osobitnú starostlivosť a pomoc pri iných činnostiach. Personál poskytuje klientom pomoc pri každodenných činnostiach ako je osobná toaleta, obliekanie, kŕmenie prípadne doprovod do jedálne, polohovanie, sprevádzanie na vyšetrenia a iné. Ďalej majú klienti zabezpečené objednávanie na vyšetrenia, objednávanie a dávkovanie liekov a taktiež sú vyhotovované dokumentačné záznamy klientov.

Rehabilitačná starostlivosť

O rehabilitáciu klientov sa stará rehabilitačná pracovníčka, ktorá je klientom k dispozícii počas pracovných dní v čase medzi 7:00 a 15:00. Každý pracovný deň sa o 9 hodine koná spoločná rozcvička. Klientom je ďalej k dispozícii telocvičňa so stacionárnymi bicyklami, fitloptami, činkami a ostatnými cvičebnými pomôckami.

Spoločné priestory a voľný čas

V Zariadení pre seniorov ZOBOR sú pre klientov vyčlenené aj rozsiahle spoločenské priestory, kde si môžu dopriať odpočinok a relax. Klientom je k dispozícii priestranná spoločenská dvorana s fontánou a možnosťou príjemného posedenia, presvetlená zimná záhrada s posedením. Klienti majú voľný prístup aj do parku, kde sa pri východe z vnútorných spoločenských priestorov nachádza priestranná terasa s možnosťou posedenia. Vo veľkom tichom parku, ktorý sa nachádza za zariadením mimo cesty, sa klienti môžu prechádzať po chodníčkoch alebo si posediť na pohodlných lavičkách.

Klienti si môžu voľný čas vyplniť vlastnými aktivitami ako sú prechádzky v záhrade, čítanie kníh, ručné práce alebo sa môžu hlavne počas pracovných dní zúčastniť spoločenských aktivít, ktoré sú v zariadení zabezpečované prostredníctvom kultúrnej referentky. Pre klientov je týždenne pripravovaný program plný rôznych zaujímavých aktivít. Medzi najobľúbenejšie patrí tvorivá dielňa, v ktorej si klienti vyrábajú rôzne drobnosti, ozdoby, obrazy a ďalšie kreatívne výtvyry, ktoré ich vždy potešia. Klienti pri tvorbe využívajú najmä nové materiály a techniky, čo pre nich robí tvorivú dielňu zaujímavou. Klientom sú ďalej k dispozícii spoločenské hry, knižnica a počítačový kútik. Pre klientov sú organizované rôzne zaujímavé prednášky a besedy, vychádzky, výlety a návštevy rôznych kultúrnych podujatí.

Pomáhajúci profesionáli akoby „zabúdali“ vo svojej každodennej rutine na základné etické princípy v pomáhajúcich profesiách Mahrová, Venglářová (2008):

1. Princíp prospešnosti (beneficiencia) – konanie maximálneho dobra pre konkrétneho klienta.
2. Princíp neškodnosti (nonmaleficiencia) – vylúčenie akéhokoľvek ne/úmyselného ublíženia.
3. Princíp autonómie – rešpektovanie klientovho spolurozhodovania o sebe.
4. Princíp spravodlivosti (justicia) - nerobiť žiadne rozdiely medzi klientmi.

Záver

Prioritou každého zamestnanca musí byť to, aby si uvedomoval, že v našom novom zariadení pre seniorov by sa mal každý klient cítiť bezpečne. Lebo len v bezpečnom prostredí sa seniori budú cítiť lepšie, pri posilnení sebadôvery objavia nové možnosti života a vlastný potenciál žitia v novom prostredí.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] MAHROVÁ, G., VENGLÁŘOVÁ, M. a kol. 2008. Sociální práce s lidmi s duševním onemocněním. 1. vyd. Praha : Grada, 2008, 176 s. ISBN 978-80-247-2138-5
- [2.] PROCHÁZKOVÁ, E. 2008. Důstojná péče o seniora. In: Sestra a lékař v praxi. Č. 5-6/2008, ISSN 1335-9444
- [3.] Zákon o sociálních službách a o změně a doplnění zákona o živnostenském podnikání - Zákon č. 448/2008 Z. z. - úplné znenie

Kontakt

Mária Cibulová PhDr., PhD.

Vysoká škola sv. Alžbety

Institut zdravotníctva a sociálnej práce sv. Ladislava ul. Slovenská 11

940 52 Nové Zámky

E-mail: cibulova.maria@gmail.com

Socializácia a adaptácia seniorov v zariadeniach sociálnych služieb

Monika MAČKINOVÁ, Jana KEKETIOVÁ, MartaVAVERČÁKOVÁ

Abstrakt

Práca sumarizuje dostupné informácie ohľadne schopnosti adaptácie sa seniorov na dlhodobú starostlivosť v zariadeniach a to z hľadiska zdravotného aj sociálneho. Zamerali sme sa na problematiku z dvoch smerov. Jeden je postoj spoločnosti voči seniorom a z toho plynúca kvalita poskytovaných služieb. Druhým smerom je postoj seniorov voči ponúkaným službám a to hlavne voči dlhodobej starostlivosti v zariadeniach. Adaptáciou na tomto mieste budeme rozumieť schopnosť starého človeka prijať postupnú stratu samostatnosti a závislosť na pomoci tretej osoby, často cudzej. Pokúsime sa nájsť nedostatky súčasného systému a navrhnúť riešenia pre zlepšenie stavu, ktorý sa vyznačuje vysokou úmrtnosťou hlavne na začiatku umiestnenia v zariadení, čo svedčí o problémoch s adaptáciou. Cez jednotlivé kapitoly sa prepracujeme od vplyvu rozsahu a kvality služieb na plynulosť adaptácie seniorov na dlhodobú inštitucionálnu starostlivosť, cez zmenu potrieb seniorov a s tým súvisiace možné adaptačné problémy, až k úlohe sociálneho pracovníka v procese uľahčenia socializácie sa starých ľudí v novom prostredí, ktoré sa má stať ich domovom.

Kľúčové slová

adaptácia, zariadenia sociálnych služieb, dlhodobá inštitucionálna starostlivosť.

Abstract

These theses summarize available information about adaptation skills of senior on long-term care in institutions from health and social point of view. We focused on this from two directions. One is attitude of society towards seniors and the quality of care services as result of this attitude. The second direction is position of seniors towards this offer of services especially in long-term institutional health care. We will understand under the term „adaptation“ ability of an elder person to accept his slowly gradual loss of autonomy and dependence on third-party assistance, often of an stranger he met first time. We try to find weaknesses of the current system and propose solutions to improve the condition which is characterized by high mortality, especially at the beginning of the long-term institutionalization which is an indicator for problems of adaptation. Through each chapter we will review the impact of the range and quality of services to normal adaptation of seniors to long-term institutional care through changing needs of elderly people and last but not least the role of social worker in facilitating the process of socialization of the seniors in the new environment that has become their home.

Key words

adaptation, social service facilities, long-term institutional care.

Úvod

Na tomto mieste sa budeme venovať dlhodobej starostlivosti o seniorov v zariadeniach a to hlavne adaptácii na nové prostredie. Schopnosť prispôbiť sa zmeneným podmienkam budeme vnímať z dvoch uhlov. Prvým je snaha spoločnosti o hladký priebeh prechodu starému človeku z domova do zariadenia a druhým postoj samotného seniora k tejto životnej zmene. Naším cieľom je analyzovať proces adaptácie seniorov na dlhodobý pobyt v inštitucionalizovanom prostredí zariadení sociálnych služieb a to z hľadiska zmeny ich potrieb a kvality poskytovanej starostlivosti, či už sociálnej alebo zdravotnej.

Pochopenie spôsobu akým funguje proces umiestňovania do zariadenia a jeho vplyv na psychické a fyzické zdravie človeka je nevyhnutné pre budúce rozhodovanie sa o zmene v kvalite a rozsahu poskytovaných služieb a to na úrovni inštitúcií, miest a obcí ale aj štátu. Kvalitou služieb na tomto mieste budeme rozumieť schopnosť nejakého nároku uspokojiť potrebu a administratívno časovú náročnosť dopracovania sa k tomuto plneniu. Rozsahom budeme rozumieť fakt, či sú ponúkané služby schopné uspokojiť potreby seniorov a do akej miery.

Zariadenia sociálnych služieb

Druhy sociálnych služieb a zariadenia, v ktorých sa tieto služby pre seniorov poskytujú sú upravené v zákone č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách v znení neskorších predpisov.

Seniorov sa týka prvý diel piatej hlavy: *Zariadenia pre fyzické osoby odkázané na pomoc inej fyzickej osoby a pre fyzické osoby, ktoré dovŕšili dôchodkový vek*. Patria sem: zariadenie podporovaného bývania, zariadenie pre seniorov (domovy dôchodcov), zariadenia opatrovateľskej služby, rehabilitačné stredisko, špecializované zariadenie a denný stacionár.

V zariadení podporovaného bývania sa podľa tohto zákona poskytuje sociálna služba fyzickej osobe, ktorá je odkázaná na pomoc inej fyzickej osoby, ak je odkázaná na dohľad, pod ktorým je schopná viesť samostatný život. Okrem dohľadu sa poskytuje ubytovanie, sociálne poradenstvo, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, upravujú sa podmienky na prípravu stravy a vykonáva sociálna rehabilitácia.

V zariadení pre seniorov (domove dôchodcov) sa poskytuje sociálna služba okrem fyzickej osobe, ktorá dovŕšila dôchodkový vek a je odkázaná na pomoc inej fyzickej osoby aj fyzickej osobe, ktorá dovŕšila dôchodkový vek a poskytovanie sociálnej služby v tomto zariadení potrebuje z iných vážnych dôvodov. V tomto zariadení sa poskytuje pomoc pri odkázanosti na pomoc inej fyzickej osoby, sociálne poradenstvo, sociálna rehabilitácia, ošetrovateľská

starostlivosť, ubytovanie, stravovanie, upratovanie, pranie, žehlenie a údržba bielizne a šatstva, osobné vybavenie, utvárajú podmienky na úschovu cenných vecí a zabezpečuje záujmová činnosť.

V zariadení opatrovateľskej služby sa poskytuje sociálna služba na určitý čas plnoletej fyzickej osobe, ktorá je odkázaná na pomoc inej fyzickej osoby, ak jej nemožno poskytnúť opatrovateľskú službu. V tomto zariadení sa poskytuje pomoc pri odkázanosti na pomoc inej fyzickej osoby, sociálne poradenstvo, sociálna rehabilitácia, ošetrovateľská starostlivosť, ubytovanie, stravovanie upratovanie, pranie, žehlenie a údržba bielizne a šatstva a utvárajú podmienky na úschovu cenných vecí.

V rehabilitačnom stredisku sa poskytuje sociálna služba fyzickej osobe, ktorá je odkázaná na pomoc inej fyzickej osoby, ktorá je slabozraká a fyzickej osobe, ktorá je nepočujúca alebo ktorá má ťažkú obojstrannú nedoslýchavosť. V tomto zariadení sa poskytuje sociálna rehabilitácia, sociálne poradenstvo, pomoc pri odkázanosti na pomoc inej fyzickej osoby, ubytovanie, stravovanie, pranie, žehlenie a údržba bielizne a šatstva (Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách).

V domove sociálnych služieb sa poskytuje sociálna služba fyzickej osobe, ktorá je odkázaná na pomoc inej fyzickej osoby podľa zákonom stanovených kritérií alebo fyzickej osobe, ktorá je nevidiaca alebo prakticky nevidiaca podľa zákonom stanovených kritérií. V tomto zariadení sa poskytuje pomoc pri odkázanosti na pomoc inej fyzickej osoby, sociálne poradenstvo, sociálna rehabilitácia, ošetrovateľská starostlivosť, ubytovanie, stravovanie, upratovanie, pranie, žehlenie a údržba bielizne a šatstva, osobné vybavenie, pracovná terapia, záujmová činnosť a vytvárajú podmienky na vzdelávanie a úschovu cenných vecí (Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách).

Ak má senior Parkinsonovu chorobu, Alzheimerovu chorobu, sklerózu multiplex či iné veľmi vážne postihnutie a z rozličných dôvodov sa mu nemôže poskytovať starostlivosť doma, starostlivosť môže vyhľadať v špecializovanom zariadení. Poskytujú služby vo všetkom, čo potrebujú pre svoj bežný život, teda nielen pri sebaobsluže (hygiena, strava, pohyb), ale aj pri trávení voľného času a kontaktu s rodinou, či okolím. So žiadosťou o poskytnutie služieb v špecializovanom zariadení sa treba obracať na vyššie územné celky. Informáciu o konkrétnych špecializovaných zariadeniach je možné nájsť na internete, v telefónnom zozname, prípadne na vyššom územnom celku. Prehľad existujúcich špecializovaných zariadeniach je v Centrálnom registri poskytovateľov sociálnych služieb na stránkach Ministerstva práce sociálnych vecí a rodiny (Bušová et al., 2011, s. 15).

V dennom stacionári sa poskytuje sociálna služba fyzickej osobe, ktorá je odkázaná na pomoc inej fyzickej osoby a je odkázaná na sociálnu službu v zariadení len na určitý čas počas dňa. V tomto zariadení sa poskytuje pomoc pri odkázanosti na pomoc inej fyzickej osoby, sociálne poradenstvo, sociálna rehabilitácia, stravovanie, pracovná terapia a záujmová činnosť (Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách).

V týchto zariadeniach sa poskytuje formálna starostlivosť, ktorá je charakteristická tým, že je:

- poskytovaná osobám, ktoré sú odkázané na pomoc inej osoby pri bežných denných činnostiach (úkony sebaobsluhy, starostlivosti o domácnosť a základné sociálne aktivity) alebo sú ohrozené z vážnych dôvodov (napr. domáce týranie, strata obydlia),
- poskytovaná profesionálnymi pracovníkmi sociálnych služieb zabezpečovaných miestnou alebo regionálnou samosprávou alebo neverejnými poskytovateľmi,
- poskytovaná vo forme sociálnych služieb (vrátane sociálneho poradenstva) v domácom prostredí alebo v nejakom zariadení dennou, týždennou alebo celoročnou formou,
- financovaná primárne z rozpočtov miestnej a regionálnej samosprávy, úhrady užívateľa/ sociálnej služby, príp. z iných zdrojov,
- vyžadujúca plnenie zákonom stanovených kvalifikačných predpokladov na strane zamestnancov sociálnych služieb (Bednárík et al. In: Repková, 2010, s. 28).

Služby poskytované seniorom v zariadeniach sociálnych služieb

Druhy sociálnych služieb na riešenie nepriaznivej sociálnej situácie z dôvodu dovŕšenia dôchodkového veku sú podľa zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách v znení neskorších predpisov: opatrovateľská služba, prepravná služba, sprievodcovská a predčítateľská služba, tlmočnícka služba, sprostredkovanie tlmočnickej služby alebo osobnej asistencie a požičiavanie pomôcok.

Na lokálnej úrovni pre dlhodobú starostlivosť o staršie osoby pôsobia zariadenia pre seniorov, zariadenia opatrovateľskej služby, zabezpečovanie terénnej opatrovateľskej služby, prepravnej služby, odľahčovacej služby a základného sociálneho poradenstva. Na regionálnej úrovni pre dlhodobú starostlivosť o starších sú k dispozícii domovy sociálnych služieb, špecializované zariadenia, na tejto úrovni sa zabezpečuje tlmočnícka služba a poskytovanie základného sociálneho poradenstva. V rámci podporných služieb je možné starším odkázaným osobám a ich rodinám poskytovať služby monitorovania a signalizácie potreby

pomoci, služby v denných centrách, stravovacích zariadeniach a v strediskách osobnej hygieny či v pracovniach (Repková, 2011, s. 17).

Odlahčovacia služba je podľa horeuvedeného zákona sociálna služba poskytovaná fyzickej osobe, ktorá opatruje fyzickú osobu s ťažkým zdravotným postihnutím podľa osobitného predpisu ktorou sa poskytuje alebo zabezpečuje fyzickej osobe s ťažkým zdravotným postihnutím sociálna služba počas obdobia, v ktorom fyzická osoba, ktorá opatruje, nemôže opatrovanie vykonávať (zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách).

Pri poskytovaní odlahčovacej služby, je obec povinná zabezpečiť sociálnu službu fyzickej osobe, podľa jej výberu v takom rozsahu, ako je odkázaná na pomoc inej fyzickej osoby. Z uvedeného vyplýva, že ak si fyzická osoba vyberie poskytovanie opatrovateľskej služby a je odkázaná na pomoc v rozsahu určenom zákonom, je potrebné jej zabezpečiť sociálnu službu najmenej v rozsahu 12 hodín denne. V súlade s ustanovením § 54 sa prostredníctvom odlahčovacej sociálnej služby poskytuje alebo zabezpečuje sociálna služba fyzickej osobe, ktorá je opatrovaná fyzickou osobou v rámci príspevku na opatrovanie. Opatrovanej osobe sa teda poskytuje niektorá so sociálnych služieb za podmienok upravených zákonom (<http://www.employment.gov.sk/index.php?SMC=1&id=15690>, 07.11.2011).

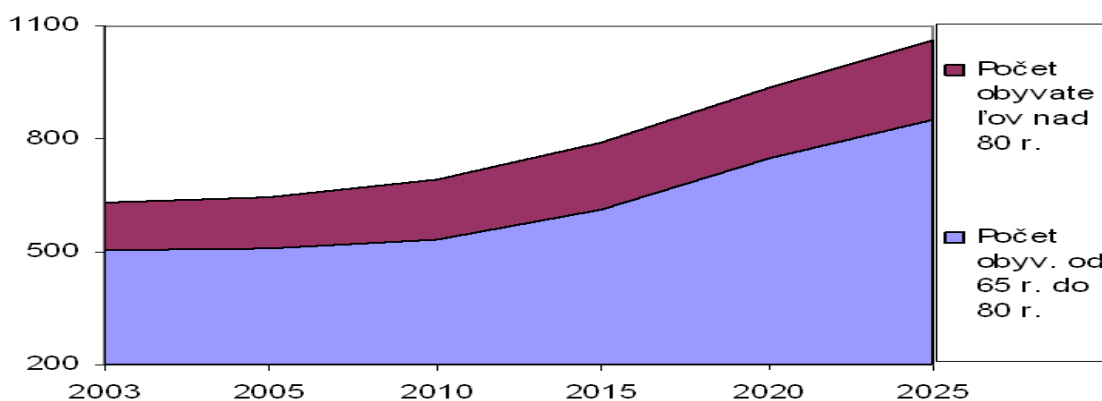
Druhy starostlivosti o seniorov rozoznávame: *Komunitná starostlivosť*: domáca starostlivosť, preventívne návštevy, opatrovanie v domácnosti, neformálna domáca starostlivosť, rodina ako poskytovateľ starostlivosti, priatelia, sociálna sieť a aktivity, denné centrá, atď. *Intermediárna starostlivosť*: asistované bývanie v komunite, denná starostlivosť, odlahčovacia starostlivosť, krátkodobá starostlivosť, ošetrovateľstvo. *Akútna starostlivosť*: nemocničná a pohotovostná starostlivosť. *Rezidenčná starostlivosť*: domy opatrovateľskej služby, domovy pre starších ľudí s jednotkami starostlivosti, hospice pre ľudí s potrebou paliatívnej starostlivosti (Kümpers et al. In: Repková, 2011, s. 23). V našich podmienkach je jej súčasťou tak zdravotná ako aj sociálna starostlivosť.

Ďalej sa zameriame konkrétne na adaptáciu seniorov na inštitucionalizované prostredie a faktory ovplyvňujúce ich schopnosť socializácie sa v novom prostredí. Adaptáciou budeme rozumieť schopnosť starého človeka prispôbiť sa novému prostrediu, ktoré bude musieť po zvyšok svojho života považovať za svoj domov. Úspešná adaptácia závisí od dôvodov, ktoré viedli k rozhodnutiu spoľahnúť sa na inštitucionálnu starostlivosť, miery funkčnej poruchy, blízkosti rodiny, partnera, náročnosti vybavovania formálnych záležitostí a v neposlednom rade finančné zabezpečenie. Socializáciou budeme rozumieť tendenciu starého človeka zapájať sa do rôznych spoločenských činností a zúčastňovať sa na aktivitách každodenného

života. Oba pojmy sú spájané hlavne so starostlivosťou poskytovanou dlhodobo v zariadení, alebo počas celého roka. Definícia OECD (Nicholsonová, 2011) definuje dlhodobú starostlivosť ako súbor služieb potrebných pre osoby odkázané na pomoc inej osoby pri vykonávaní základných aktivít každodenného života. Zložka osobnej starostlivosti je často poskytovaná v kombinácii so základnou zdravotnou starostlivosťou ako sú ošetrovanie rán, manažovanie bolesti, podávanie liekov, zdravotnícke monitorovanie, prevencia, rehabilitácia alebo paliatívna starostlivosť.

„Dlhodobá starostlivosť je na Slovensku zabezpečovaná najmä prostredníctvom systému sociálnych služieb, ktorú dopĺňa zvýšená pozornosť voči starším osobám v systéme zdravotníckej starostlivosti.“ (Repková, 2011, s. 16).

Na Slovensku žije vyše 900 tisíc obyvateľov vo veku 60 a viac rokov, ktorí tvoria 17% populácie. Pribúdajúci vek, zdravotné ťažkosti a sociálna izolácia sú hlavnými príčinami postupnej rezignácie a straty životného optimizmu (Nadácia Orange, 2010). V dnešnej dobe je senior spájaný so sociálnym statusom dôchodcu, je považovaný za neaktívneho či neproduktívneho a s mnohými zdravotnými ťažkosťami. Tento stereotypný pohľad na starobu považuje seniorov za homogénnu skupinu bez individuálnych rozdielov, ktorá je pre spoločnosť skôr záťažou, pretože odčerpáva významnú časť spoločenských zdrojov (Matoušek et al. In: Tirpák, Michančová, 2011, s. 100). Prežívanie staroby ako obdobia života závisí od vyrovnania sa s novými podmienkami a obmedzeniami v živote, od orientácie v osobnej situácii a identifikácie s novými rolami a s vlastnými možnosťami. Niekedy k záťažovej situácii prispieva aj skutočnosť, že súčasná spoločnosť je silno orientovaná na mladosť, výkonnosť, efektívnosť, teda viac pragmaticky a len málo oceňuje hodnoty, sprevádzajúce skôr staršie obdobia života – napr. skúsenosť, životnú múdrosť, hlbšie sebazpoznanie a podobne (Ruiselová, 2004, s. 439).

Graf č. 1 – Prognóza vývoja počtu seniorov v Slovenskej republike do r. 2025 v tisícoch (Nicholsonová, 2011).

Súčasný trend v oblasti starostlivosti o seniorov v Európe je zameraný na ideály sebaurčenia a sebaopatery, odráža zmeny v postojoch tvorcov politik, odborníkov aj užívateľov, pričom zdôrazňuje väčšiu zodpovednosť jednotlivca a rodiny, ako aj poskytovanie financií namiesto služieb (Kümpers et al. In: Repková, 2011, s. 68).

Práve tieto skutočnosti silno vplývajú na kvalitu a rozsah poskytovanej starostlivosti seniorom. Spomínané faktory priamo súvisia s náročnosťou prispôsobovania sa seniorov novým podmienkam nie len smerom k spoločnosti, ale aj vo svojom súkromí. Aby sme lepšie pochopili prečo vznikajú problémy adaptácie sa na nové životné podmienky v prípade seniorov, musíme najskôr pochopiť ako je vnímaná inštitucionálna starostlivosť oproti iným formám. Starostlivosť o seniorov na Slovensku rieši zo stránky zdravotnej aj sociálnej geriatrickej. Tá je doplnená o sociálnu prácu, ktorá sa zameriava na riešenie sociálnych problémov. Geriatria je podľa Slovenskej geriatrickej a gerontologickej spoločnosti (<http://www.geriatria.sk/?id=21>, 01.10.2011) špecializačný odbor medicíny zaoberajúci sa prevenciou, diagnostikou, liečbou a rehabilitáciou seniorov, t.j. osôb vo veku nad 65 rokov. Geriatria rešpektuje zvláštnosti chorôb vo vyššom veku, sociálnu podmienenosť a sociálne dôsledky chronických chorôb. Jej cieľom je zachovanie funkčného potenciálu seniorov, integrity ich osobnosti, dôstojnosti a kvality života na čo najvyššej úrovni. Hlavnou náplňou odboru geriatrickej je poskytovanie akútnej aj dlhodobej, ambulantnej i ústavnej liečebnopreventívnej starostlivosti seniorom v celom rozsahu. Geriatria kladie veľký dôraz na prevenciu a rehabilitáciu, na udržanie sebestačnosti a oddialenie závislosti a odkázanosti. Prioritou geriatrickej je úsilie o umožnenie pobytu seniorov čo najdlhšie v ich domácom prostredí. Geriatria nenahrádza iné klinické odbory v starostlivosti o seniorov, ale úzko s nimi spolupracuje. Spolupracuje i so sociálnou starostlivosťou. Súčasťou hlavných úloh odboru je i podpora zdravia a výchova k zdraviu, ale aj výskum, edukácia a organizácia geriatrickej starostlivosti. Predmetom skúmania vednej disciplíny sociálna práca sú sociálne problémy (Matlák, 2009, s. 15). „*Sociálna práca sa vykonáva a rozvíja v podmienkach určitého materiálneho ohraničenia a ideového presvedčenia, ako aj v rámci zadefinovanej a uskutočňovanej sociálnej politiky v danom štáte.*“ (Tokárová, 2003, s. 232). Sociálna práca je spoločenskovedná disciplína a oblasť praktickej činnosti, ktorej cieľom je odhaľovanie, vysvetľovanie, zmiernovanie a riešenie sociálnych problémov ako napríklad chudoby, zanedbávania výchovy detí, diskriminácie určitých skupín, delikvencie mládeže či

nezamestnanosti (Matoušek et al. In: Matoušek et al. 2003, s. 11). Sociálne problémy rieši prostredníctvom využívania možností, ktoré poskytuje zákon. Pri práci so seniormi sociálny pracovník spolupracuje s rodinou klienta, pomáha pri sprostredkovaní finančnej dávky, či pri umiestnení do zariadenia.

Rola sociálneho pracovníka pri práci so seniormi žijúcimi v zariadeniach

Pomáhajúci profesionáli by ani pri rutinnej práci so seniormi nemali zabúdať na základné etické princípy:

- Princíp prospešnosti (beneficiencia) – konanie maximálneho dobra pre konkrétneho klienta.
- Princíp neškodnosti (nonmaleficiencia) – vylúčenie akéhokoľvek ne/úmyselného ublíženia.
- Princíp autonómie – rešpektovanie klientovho spolurozhodovania o sebe.
- Princíp spravodlivosti (justicia) - nerobiť žiadne rozdiely medzi klientmi (Mahrová, Venglářová In: Mátel et al., 2010).

Taktiež si musí sociálny pracovník uvedomiť, že komunikácia nie je len o prenose informácií. Zamerať by sa mal na terapeutickú komunikáciu, ktorá predpokladá používanie verbálnych a neverbálnych zručností počas interakcie s klientom s cieľom zhodnotiť emocionálne prejavy a problémy klienta (Németh, 2009, s. 71).

Práca sociálneho pracovníka je zameraná na poskytovanie kvalitnej starostlivosti o človeka po všetkých stránkach, o rozvoj osobnosti, potrieb a hodnôt ľudí žijúcich v zariadení.

Pracovná náplň pozostáva z/zo:

- vytvárania socioterapeutických skupín, s cieľom vytvárania pozitívnej nálady, spoločného posedenia pri knihe, vzájomnej skupinovej komunikácie a podobne,
- aktivizácie obyvateľov pre spoločné vychádzky,
- relaxačných cvičení (cvičenie končatín, ktoré je možné robiť v sede,
- dychové cvičenia a iné),
- spoločného rozhovoru na aktuálne témy,
- aktivizácie obyvateľov pre rôzne záľuby, ktoré mali v prirodzenom prostredí (vyšívanie, pletenie, spoločenská príprava na sviatky, životné jubileá),
- sledovania a odporúčania obyvateľov pre individuálnu analýzu (duchovný rozhovor),
- odvádzania pozornosti od melanchólie a skepsy (spoločenské a športové hry, vedomostné súťaže, hádanky, tanečné zábavy) (Ružička, In: Mátel et al., 2010).

V rámci systému sociálnych služieb poskytovaných ambulantne, terénnou formou alebo pobytovou formou sú inštitútmi podpory sebaurčenia:

- právo vybrať si druh, formu a poskytovateľa sociálnej služby,
- právo na dostupnosť informácií poskytovaných v zrozumiteľnej forme,
- právo na vypracovanie individuálneho rozvojového plánu osoby odkázanej na sociálnu službu a aktívnu jej účasť na jeho spracovaní,
- právo podieľať sa na určovaní životných podmienok v rezidenčnom zariadení sociálnych služieb (napr. zriadením výboru obyvateľov) (Bednárík et al. In: Repková, 2010, s. 50-51).

Úloha sociálneho pracovníka v procese adaptácie

„*Nezastupiteľnú úlohu v procese adaptácie seniora v zariadení pre seniorov má sociálny pracovník.*“ (Vansač In: Tirpák, Michančová, 2011, s. 98-99). Matoušek et al (In: Tirpák, Michančová, 2011, s. 106) zmapoval aktivity, ktorými sa v súčasnej dobe sociálni pracovníci v zariadeniach pre seniorov zaoberajú. Prakticky v našich podmienkach ide o tieto aktivity:

Administratívna práca – dokumentácia, dôchodková agenda, podávanie žiadostí o obmedzení, alebo pozbavení spôsobilosti na právne úkony, kontakt s úradmi, vybavovanie žiadostí po zomrelom, pozostalostná agenda, príchod do zariadenia, prešetrovanie sociálnej situácie v mieste bydliska, kontakt so zdravotníckym zariadením, prijímanie žiadateľov do zariadenia a ich umiestňovanie na jednotlivé lôžka.

Informovanie verejnosti a žiadateľov o konkrétnom zariadení pre seniorov, rozhovory so záujemcami o pobyt v danom zariadení, individuálne adaptačné plány a plány starostlivosti, programy aktivít, kultúrno-spoločenských akcií, vzdelávacích programov, spolupráca s rodinou.

Sociálne služby pre klientov – vybavovanie korešpondencie, nákupy, návštevy v nemocnici, psychosociálna pomoc, ergoterapia, fyzioterapia, muzikoterapia, dohľad na dodržiavanie ľudských práv a etického kódexu sociálneho pracovníka, práca so sťažnosťami klientov, riešenie vzájomných konfliktov, usmerňovanie vzťahov medzi klientmi – veľký význam má autorita sociálnych pracovníkov, koordinácia práce na interných smerniciach a štandardoch zariadenia (Matoušek In: Tirpák, Michančová, 2011, s. 106).

Sociálna práca je dôležitá najmä v období adaptácie, kedy si obyvateľ zvyká na nové prostredie, nových ľudí, vtedy sa mu pomáha prekonať pocit vylúčenia z aktívneho života, pocit nepotrebnosti, straty zmyslu života. Zároveň sociálny pracovník pomáha obyvateľom pri

riešení ich každodenných problémov, udržuje ich kontakty s rodinou, vonkajším prostredím (Ružička, 2010). Sociálny pracovník pri kontakte so seniormi žijúcimi v zariadeniach si musí byť vedomí toho, že inštitucionalizácia znamená pre nich záťaž a riziká, ktoré je nutné minimalizovať. Tieto negatíva spočívajú predovšetkým v:

- zmene prostredia, porušení existujúcich spoločenských i príbuzenských kontaktov,
- ohrození alebo strate autonómie a súkromia,
- zmene sebahodnotenia a strate životnej perspektívy, sebarealizácie,
- strate alebo v obmedzení hlbších kontaktov s vonkajším svetom,
- deprivácii zmyslových vnemov, podnetov, kontaktov, komunikácie;
- nevhodnom správaní a konaní personálu alebo spolubývajúcich (Kalvach et al. In: Bartošovič et al., 2010, s. 348 – 352).

Pomáhajúci profesionáli majú vedieť zhodnotiť všetky dostupné možnosti s cieľom eliminovať negatívne dôsledky adaptácie seniora na nové sociálne prostredie. Povzbudzovať klienta k sebarozhodovaniu, sebaopatery, aktívnej účasti na spoločenskom živote zariadenia, podporovať jeho zdravý potenciál, ale i hľadať individuálne riešenia trápení a ťažkostí seniorov je súčasťou našej práce i naša plná zodpovednosť. Nadviazanie ľudského vzťahu je najpodstatnejším prvkom v pomáhajúcej profesii. Seniori v inštitucionálnej starostlivosti potrebujú rovnako dôverovať sociálnym pracovníkom, ako aj opatrovateľskému i ošetrovateľskému personálu. Okrem dôvery a záujmu očakávajú i prijatie, porozumenie a konkrétnu pomoc. Ak chce sociálny pracovník seniorom vychádzať v ústrety a uspokojovať ich potreby, potrebujeme ich bližšie spoznať. Nestačia len lekárske správy, posudky či sociálne šetrenia o seniorovi. Informácie o predchádzajúcom spôsobe života, záujmoch, záľubách, obľúbenosti jedál, zlovykov, rituálov, priebehu zamestnaní či vzdelaní sú relevantnými informáciami k zachovaniu dôstojnosti, úcty i rešpektu. Pre pomáhajúcich profesionálov to znamená voľbu spôsobu komunikácie so seniorom i ústretovosti v rámci života v inštitúcii (Mátel et al., 2010). Sociálny pracovník je v každodennom kontakte s obyvateľmi zariadenia, poskytuje im informácie, rady, pomáhajú prekonávať náročné situácie, v ktorých sa ocitnú.

Úloha sociálneho pracovníka v procese socializácie

Súčasný charakter sociálnej práce možno vnímať ako posilňujúci autonómiu a integráciu seniorov do spoločnosti. Pri práci so seniorom si sociálny pracovník musí uvedomiť, kedy

ponúka pomoc a kedy preberá kontrolu. Miera zodpovednosti pracovníka za kroky realizované v interakcii s klientom je vysoká (Hrozenková et al., 2008, s. 37).

Sociálny pracovník by mal byť schopný zabrániť sociálnej exklúzii podporou pri:

- udržiavanie sociálnych kontaktov s rodinou a priateľmi,
- zúčastňovanie sa na kultúrnych podujatiach ako je návšteva kina, divadla, občianskych aktivít (napríklad členstvo v záujmovej skupine),
- vykonávanie základných sebaobslužných činností ako je napríklad nakupovanie, samostatná návšteva u lekára, zachovanie pocitu bezpečnosti vo svojom okolí,
- zaistenie možnosti používať finančné služby (vlastný bankový účet alebo termínované vklady),
- zaistenie možnosti ísť na dovolenku a podobne (Holmerová, 2007, s. 39).

Záver

Kľúčovou otázkou podpory neformálnych a rodinných opatrovateľov je aj ich sociálna ochrana v zdravotnom a sociálnom systéme, ako ochrana pred rozličnými typmi sociálne rizikových situácií. Podľa zákona č. 580/2004 Z.z. o zdravotnom poistení v znení neskorších predpisov a zákona č. 461/2003 Z.z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov je štát platiteľom zdravotného a sociálneho poistenia za osoby, ktoré systematicky opatrujú a nepracujú. V platnej slovenskej legislatíve existuje niekoľko inštitútov, ktoré majú ambíciu podporovať zosúladovanie pracovných a opatrovateľských povinností rodinných opatrovateľov/liek. Takéto zámery sú vyjadrené aj v Operačnom programe Zamestnanosť a sociálna inklúzia do roku 2013 financovaného v rámci Európskeho sociálneho fondu (Bednárík et al. In: Repková, 2010, s. 37). Môžeme konštatovať, že v oblasti inštitucionalizovanej starostlivosti o seniorov máme veľa nedostatkov a je tu priestor na realizáciu sa nie len sociálnych pracovníkov pôsobiacich v zariadeniach kde sa poskytujú služby seniorom, ale aj pre iniciatívy tretieho sektora. Zmenu k lepšiemu môže vytvoriť každý z nás svojim prejavom úcty voči seniorom.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] HOLMEROVÁ, Iva. *Vybrané kapitoly z gerontológie*. 3. vydanie. Praha : EV public relations, 2007. 145 s. ISBN 978-80-254-0179-8.
- [2.] HROZENSKÁ, Martina, et al. *Sociálna práca so staršími ľuďmi a jej teoreticko-praktické východiská*. Martin : Osveta, 2008. 180 s. ISBN 978-80-8063-282-3.

- [3.] KALVACH, Zdeněk; JANEČKOVÁ, Hana; ONDRUŠOVÁ, Jiřina. *Syndrom maladaptace*. In: BARTOŠOVIČ, Ivan; OCHABA, Róbert; BIELIK, Ivan. Niektoré problémy sociálnej inštitucionálnej starostlivosti o seniorov na Slovensku. *Lekársky obzor*. 2010, 59. ročník, 9. číslo, s. 348 – 35. ISSN 0457-4214.
- [4.] MAHROVÁ, Gabriela; VENGLÁŘOVÁ, Martina; et al. *Sociální práce s lidmi s duševním onemocněním*. In: MÁTEL, A. – SCHAVEL, M. – MÜHLPACHR, P. – ROMAN, T. 2010. Aplikovaná etika v sociálnej práci a ďalších pomáhajúcich profesiách. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety. 413 s. ISBN 978-80-89271-89-4.
- [5.] MATLÁK, Ján, et al. *Právo sociálneho zabezpečenia*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 383 s. ISBN 978-80-7380-212-7.
- [6.] MATOUŠEK, Ondrej; et al. *Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. In: VANSAC, Peter. Kvalita života starších ľudí v zariadení pre seniorov. In: TIRPÁK, Peter; MICHANČOVÁ, Slávka. Kvalita života a ľudské práva v prosociálnej spoločnosti [online]. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, Katedra aplikovanej edukológie, 2011. 211 s. ISBN 978-80-555-0343-1.
- [7.] MÁTEL, A. – SCHAVEL, M. – MÜHLPACHR, P. – ROMAN, T. 2010. *Aplikovaná etika v sociálnej práci a ďalších pomáhajúcich profesiách*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety. 413 s. ISBN 978-80-89271-89-4.
- [8.] MATOUŠEK, Oldřich, et al. *Základy sociální práce*. In: MATOUŠEK, Oldřich, et al. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vydanie. Praha : Portál, 2003. 384 s. ISBN 80-7178-548-2.
- [9.] *Národné priority rozvoja sociálnych služieb*. Bratislava : Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, 2009. 35 s.
- [10.] NÉMETH, František, et al. *Geriatrics a geriatrické ošetrovatel'stvo*. Martin : Osveta, 2009. 193 s. ISBN 978-80-8063-314-1.
- [11.] NICHOLSONOVÁ, Lucia. *Je potrebné legislatívne upraviť dlhodobú starostlivosť na Slovensku?* Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. Slovenské ekonomické fórum 26.9.2011.
- [12.] *Odľahčovacia služba* [online]. 2008 [cit. 2011-11-07]. Ministerstvo práce sociálnych vecí a rodiny. Dostupné z WWW: <<http://www.employment.gov.sk/index.php?SMC=1&id=15690>>.

- [13.] REPKOVÁ, Kvetoslava, et al. *Dlhodobá starostlivosť o starších ľudí na Slovensku a v Európe (1) : Neformálna starostlivosť. Kvalita*. Bratislava : Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2010. 324 s. ISBN 978-80-7138-130-3.
- [14.] REPKOVÁ, Kvetoslava, et al. *Dlhodobá starostlivosť o starších ľudí na Slovensku a v Európe (2) : Prevencia a rehabilitácia. Rámec pre dlhodobú starostlivosť*. Bratislava : Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2011. 153 s. ISBN 978-80-7138-131-0.
- [15.] REPKOVÁ, Kvetoslava, et al. *Dlhodobá starostlivosť o starších ľudí na Slovensku a v Európe (3) : Správa, riadenie a financovanie*. 1. vydanie. Bratislava : IVPR, 2011. 230 s. ISBN 978-80-7138-133-4.
- [16.] RUISELOVÁ, Zdena. *Zvládanie záťaže a osobnosť seniorov* [online]. Košice : Fakulta verejnej správy, Univerzity Pavla Jozefa Šafárika, 2004 [cit. 2011-08-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Dzuka3/53.pdf>>.
- [17.] *Slovenská geriatrická a gerontologická spoločnosť* [online]. 2011 [cit. 2011-10-01]. Špecializačný študijný program pre špecializačný odbor GERIATRIA. Dostupné z WWW: <<http://www.geriatria.sk/?id=21>>.
- [18.] TOKÁROVÁ, Anna, et al. *Sociálna práca : Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*. 2. vydanie. Prešov : Akcent Print, 2003. 571 s. ISBN 80-968367-5-7.
- [19.] VANSÁČ, Peter. *Kvalita života starších ľudí v zariadení pre seniorov*. In: TIRPÁK, Peter; MICHANČOVÁ, Slávka. *Kvalita života a ľudské práva v prosociálnej spoločnosti*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, Katedra aplikovanej edukológie, 2011. 211 s. ISBN 978-80-555-0343-1.
- [20.] Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách v znení neskorších predpisov.

Kontakt

Monika Mačkinová, doc. PhDr., PhD.

Vysoká škola zdravotníctva a soc. práce sv. Alžbety, Bratislava

E-mail: monika.mackinova@gmail.com

Marta Vaverčáková, doc. PhDr., PhD.

Trnavská univerzita v Trnave, FZaSP

E-mail: marta.vavercakova@gmail.com

Jana Keketiová, doc. PhDr., PhD.

Trnavská univerzita v Trnave, FZaSP

E-mail: jana.keketiova@gmail.com

Etické aspekty starostlivosti o seniorov v sociálnych zariadeniach

Dagmar Štiavnická, Monika Mačkinová, Radoslav Tóth

Abstrakt

V príspevku sa bližšie zameriavame na etické hodnoty práce sociálnych pracovníkov v starostlivosti o seniorov, poukazujeme na etické aspekty inštitucionálnej starostlivosti, zaoberáme sa etickými aspektami komunikácie, približujeme význam sociálneho prostredia, opisujeme sociálnu prácu a jej nezastupiteľné miesto v živote seniorov, poukazujeme na úctu, vzájomné porozumenie a pochopenie ako aj na etickú zodpovednosť a humanistický prístup, ktorý rešpektuje dôstojnosť každého človeka.

Kľúčové slová

Etické aspekty. Humanistický prístup. Senior. Sociálna starostlivosť.

Abstract

In this paper we focus more on the ethical values of social work staff in elderly care for seniors, we highlight the ethical aspects of institutional care, dealing with the ethical aspects of communication, about the importance of social environment, social work and describe its unique place in the lives of seniors, we highlight the respect, mutual comprehension and understanding as well as the ethical responsibility and humanistic approach that respects the dignity of every person.

Key words

Ethical aspects. Humanistic approach. Senior. The Social care.

Úvod

Demografický trend, ktorý je charakterizovaný starnutím populácie sa v súčasnosti dostáva na popredné miesto záujmu a stáva sa čoraz viac aktuálnou témou, ktorá si vyžaduje nemalú a neodkladnú pozornosť. Populačné starnutie zásadne ovplyvňuje vnímanie celej spoločnosti. Pri porovnaní tejto skutočnosti, podiel starnúcej populácie v poslednom období narastá a stále viac sa začína prejavovať nielen v Európe, ale aj na celom svete. Aj keď nie vždy dokážeme odhadnúť vývoj tohto sociálneho javu, jeho podstatu a s tým spojené nemalé problémy, túto skutočnosť si musíme začať postupne uvedomovať, aby sme mohli spoznať predpokladaný vývoj a boli naň plne pripravení.

So staršími ľuďmi sa v živote stretávame prakticky všade, aj keď to v reálnej miere nevnímame. Naša zaneprázdnenosť a každodenné starosti a radosti nám bránia uvedomiť si,

že život nám uniká príliš rýchlo a ani sa nenazdáme a ocitáme sa na prahu jesene života – staroby.

Obdobie prirodzeného starnutia a staroby sa tak stáva významnou etapou, ktorá výrazne ovplyvňuje náš každodenný život, kde neodmysliteľnou súčasťou sú práve starší ľudia, pretože majú v sebe dar, ktorý obohacuje našu spoločnosť o ich životné skúsenosti. Na dosiahnutie spokojnej staroby je veľmi dôležité, aby mal jednotlivec uspokojivé nielen telesné a duševné zdravie, ale je dôležitá aj jeho otvorená myseľ, kde nenahraditeľným prínosom sú práve životné skúsenosti a životná múdrosť starších ľudí.

Pochopenie vlastných nedokonalostí a chýb, akceptácia svojho života, pozitívny náhľad na život a prijatie postupného starnutia nám môže priniesť radosť, životný optimizmus, ale aj sociálnu zmenu vo vzťahoch a uľahčiť tak prijatie a akceptáciu konca pozemského života.

Sociálne prostredie

Starnutie je aj obdobím, kedy na človeka vplývajú mnohé nové okolnosti spôsobujúce výrazné zmeny v jeho živote. Jedná sa nielen o zmeny fyzického či psychického charakteru, ale podstatné zmeny sa dejú aj na sociálnom poli, kde sa jedinec dostáva do nového sociálneho postavenia. Uvedomením si vlastného starnutia sa začína postupná adaptácia na starobu. Toto prispôsobenie sa novým požiadavkám spoločnosti je ovplyvňované komplexom viacerých faktorov. Zaraďujeme sem nielen spoločenskú atmosféru, vstup do dôchodku, zmenu sociálneho statusu, životný štýl, nové postavenie v rodine, ale aj v mnohých prípadoch nové sociálne prostredie.

Je známe, že prostredie, v ktorom človek žije, má na jeho zdravie a život nemalý vplyv.

Umiestnenie do domova, alebo iné zariadenia predstavuje zásadnú zmenu v živote každého seniora. Okolnosti, ktoré nútia seniorov presťahovať sa do týchto zariadení sú individuálne a je len na nich ako sa s touto situáciou vyrovnajú.

A práve z tohto hľadiska, je veľmi dôležité vyrovnať sa a prijať novú etapu života, ktorá môže byť nielen pozitívnym aspektom v každodennom živote starších ľudí, ale aj vzácnym a neopakovateľným vyplnením, ako aj skvalitnením ich životnej cesty so zachovaním sebestačnosti a adaptácie, aj v novom prostredí sociálneho zariadenia.

Etické aspekty inštitucionálnej starostlivosti o seniorov

Každý ľudský život má jedinečnú, neopakovateľnú a neodňateľnú hodnotu a dôstojnosť, ktorá vyplýva zo samej podstaty „byť človekom“. Hlavným poslaním každého z nás je byť človekom zodpovedným vo všetkých rovinách, byť zodpovedný k sebe samému, k okolitému svetu a samozrejme aj k tým, ktorí potrebujú našu pomoc.

Prechodom do nového sociálneho prostredia – zariadenia sociálnych služieb, kde je poskytovaná starostlivosť pre seniorov sa zo dňa na deň mení životná cesta. Trvalé umiestnenie do sociálneho zariadenia poskytujúce nielen zdravotnícke, ale aj sociálne služby, ktoré sa stávajú nevyhnutnosťou a dotýkajú sa nielen samotného seniora, ale rovnako aj jeho najbližšieho okolia a rodiny. (Zákon 448/2008).

V zariadení s inštitucionálnou starostlivosťou sociálny pracovník musí neustále pracovať na rozvíjaní svojho potenciálu a svojich schopností vychádzajúcich z jeho osobnosti a profesionálnej činnosti, aby tieto danosti mohol využívať pri práci a v prospech tých, ktorí sú na jeho pomoc odkázaní. Neopomenuteľné sú aj jeho osobnostné predpoklady ako ľudský cit a empatia – schopnosť vedieť sa vcítiť do problematických situácií seniora.

Dodržiavanie ľudských práv a etických princípov, sú neoddeliteľnou súčasťou práce sociálneho pracovníka, tak ako aj etické povedomie je významnou súčasťou profesionálnej činnosti, tak aj princípy ľudských práv, sociálnej spravodlivosti a humánnosti sú pre sociálnu prácu zásadné.

Etické povedomie tvorí súčasť profesionálnej činnosti sociálnych pracovníkov a etické aspekty inštitucionálnej starostlivosti kladú dôraz na podporu seba rozhodovania a nadviazania skutočného ľudského vzťahu, ale netreba zabúdať ani na potreby a požiadavky seniorov pri usmerňovaní a vykonávaní činnosti s dôrazom na zachovanie ľudskej dôstojnosti a humánneho etického prístupu.

Sociálna práca a jej nezastupiteľné miesto v živote seniorov

Neustály nárast počtu starších ľudí v spoločnosti, vyvoláva nárast primeraných nárokov na komplexnú a potrebnú starostlivosť, pri ktorej má nezastupiteľné miesto práve sociálna práca. Sociálna práca má osobitný význam v systéme sociálnej pomoci. „*Je definovaná ako vysoko špecializovaná odborná činnosť zameraná na predchádzanie a riešenie sociálnych udalostí jedinca, páru, rodiny alebo skupiny, tvorí významnú súčasť uplatňovania jednotlivých foriem sociálnej pomoci*“ (Rievajová et al, 1997, s.162).

„Sociálnu prácu možno chápať ako najvšeobecnejší cieľ tejto činnosti, ktorým je napĺňanie ľudských potrieb, a tým aj biologicko-fyzických, psychických a sociálnych hodnôt, ktoré mu umožnia aktívnu účasť na živote spoločnosti. K základným potrebám sociálnej práce patrí telesná neporušenosť, zdravie, učenie, sloboda, autonómia, kontrola, kultúrna primeranosť, sociálna spravodlivosť, nenásilnosť, sociálna hospodárnosť a ďalšie. Súčasný charakter sociálnej práce možno vnímať ako posilňujúci autonómiu a integráciu starších ľudí do spoločnosti.“ (Hrozenská et al., 2008, s. 78).

Neodmysliteľnou súčasťou sociálnej práce so staršími ľuďmi sú sociálni pracovníci, ktorí sa snažia zabezpečiť prostredníctvom získaných skúseností a odborných vedomostí čo najlepšiu starostlivosť.

Práca sociálneho pracovníka je zameraná na poskytovanie kvalitnej sociálnej starostlivosti. Práca so seniormi vo všetkých jej rovinách je z hľadiska náročnosti nevyčísliteľná. Charakter tejto sociálnej práce možno vnímať ako posilňujúci autonómiu a integráciu starších ľudí do spoločnosti (Hrozenská a kol., 2008, s. 78).

Poskytovanie kvalitných sociálnych služieb, ako aj proces adaptácie starších ľudí s prihliadaním na potreby a požiadavky je spojený s napĺňaním ich spokojnosti a s využívaním aj špecifických činností, ktoré s danou prácou súvisia. Posúdenie odkázanosti klienta na pomoc je potrebné hodnotiť v celistvosti jeho života a tiež z pohľadu etických princípov, ktoré sú východiskom práce sociálneho pracovníka so seniorom. Pri riešení klientových potrieb a rozvoji jeho potenciálu je potrebné prihliadať na humánny prístup s rešpektovaním určitých morálnych princípov: rešpektovať vzájomnú dôveru a dôstojnosť, zabezpečiť ochranu identity klienta, zabezpečiť ochranu informácií o klientovi, umožniť klientovi právo na sebarealizáciu, riešiť problémy nezaujato bez diskriminácie a rešpektovať princíp sociálnej spravodlivosti a základných ľudských práv. (Hučík, Hučíková, 2009).

Pri práci so starším človekom veľa záleží na životnej filozofii pomáhajúceho. Pri riešení individuálneho problému seniora, sociálny pracovník sa snaží pristupovať k seniorovi so špecifickým prístupom, nakoľko každý človek je v svojej podstate individuálne stvorenie a jeho problém nemusí nikto iný chápať tak, ako ho chápe on. Pre efektívne riešenie sociálneho problému seniora je tiež potrebná profesionálna zodpovednosť, dodržiavanie štandardnej úrovne poskytovaných služieb a emocionálne nasadenie s potrebnou mierou citového odstupu.

V takomto prípade by mal pracovník ovládať a používať aj vhodnú verbálnu a neverbálnu komunikáciu, vytvoriť rovnocenný vzťah so seniorom, založený na úcte,

rešpekte a vzájomnej dôvere. Je potrebné riadiť sa určitými zásadami v súlade s rešpektovaním jeho identity a zachovávaním ľudskej dôstojnosti. Treba brať na vedomie spomalenie psychomotorického tempa a zníženú pohyblivosť seniora a komunikáciu prispôbiť jeho komunikačným bariéram.

Komunikácia je vo väčšine prípadov vedená ako rovnocenný dialóg a práve starší ľudia majú obavy otvorene rozprávať o svojich problémov. Sociálny pracovník by mal, v rozhovore byť empatický a dbať na individuálne potreby seniora a nielen počúvať, ale seniora aj povzbudzovať. Slušným a zdvorilým spôsobom je potrebné realizovať komunikáciu pre vytvorenie dôvery, pocitu istoty a bezpečia s dodržiavaným zásady diskretnosti a dôvernosti informácií. Rešpektovanie osobnosti seniora, jeho postojov, názorov, túžob a záujmov si vyžaduje zo strany pracovníkov sociálnych zariadení zdvorilosť, lásku, ochotu, pomoc, podporu a úctu. V procese riešenia ich problémov by mal byť na prvom mieste etický a humánný prístup, správne rozhodnutia, nevynímajúc rešpekt s prejavmi vzájomnej dôvery, úcty a pochopenia.

Etika v práci sociálneho pracovníka v sociálnych zariadeniach

Etika ako taká nie je len filozofickou disciplínou, ale mnohými odborníkmi býva označovaná ako praktická filozofie. Jej činnosťou je zaoberanie sa mravnými zákonitostami konania jedincov a spoločnosti v určitom časovom kontexte zmien. (Haškovcová, 2007).

Etika sa do rôznorodých oblastí života včleňuje prostredníctvom zákonitostí mravnosti. Takýmto spôsobom ju môžeme nájsť aj v mnohých profesiách ako súčasť profesijnej etiky. Sú to napr. učitelia, policajti, hasiči, zdravotné sestry, lekári a v neposlednej rade aj sociálni pracovníci.

Sociálna práca už zo svojej podstaty vychádza z etiky ako vednej disciplíny, pričom etika rieši skôr teoretické oblasti spoločnosti a v sociálnej práci sa skôr riešia praktické úlohy. U sociálnej práce ide o odstránenie alebo zjemnenie sociálnej kolízie, do ktorej sa seniori dostali vlastnými činmi, ale aj bez vlastného pričinenia.

V rámci inštitucionálnej starostlivosti o starších ľudí možno hovoriť o zdravotníckej etike, ktorá má svoje normy a princípy. Veľmi dôležité sú pritom etické princípy, ktoré je nevyhnutné rešpektovať a dodržiavať, ako: princíp beneficencie (prospešnosti, užitočnosti), princíp nonmaleficencie (neškodnosti), princíp autonómie, ako i princíp spravodlivosti.

Pracovník o rešpektovaní práva druhých musí nielen vedieť, ale musí sa stať súčasťou jeho práce, jeho myslenia a jeho konania. Musí sa stať časťou jeho celku.

Etika spoločnosti v ktorej sociálny pracovník pôsobí je väčšinou totožná s etikou majoritnej spoločnosti. Sociálny pracovník však musí poznať rozdiely v etických postojoch jednotlivých skupín ľudí a poznať aj ich príčiny.

Práca sociálneho pracovníka je zameraná na to, ako poskytnúť kvalitnú starostlivosť o človeka po všetkých stránkach, o rozvoj osobnosti, potrieb a hodnôt pre ľudí žijúcich v sociálnych zariadeniach.

Pri práci so seniormi treba mať na zreteli rešpektovanie a dodržiavanie práv všetkých jej členov, bez rozdielu, ako aj ich integritu a ľudskú dôstojnosť. Sociálna práca nie je len zamestnaním, ale predovšetkým poslaním a preto sociálny pracovník pri svojej práci, ktorú vykonáva, by nemal opomenúť, práve túto stránku veci a dodržiavať všetky etické hodnoty a normy, pretože je ľudskou bytosťou, ktorá dokáže regulovať svoje správanie a jednanie pri výkone svojej profesionálnej činnosti a jeho záväzok k etickému konaniu je dôležitým aspektom poskytovania danej sociálnej služby pre ľudí, ktorí túto službu využívajú.

V sociálnej práci a zvlášť pri poskytovaní sociálnych služieb je akceptácia voči iným ľuďom v sociálnych zariadeniach veľmi dôležitá. Ide tu o etické postoje, v ktorých sa učíme vnímať seba samého a druhého človeka takého, aký je. Nezávislosť, akceptácia a samostatnosť je podmienená poznaním samého seba a vedie nás k vzájomnej úcte k druhému človeku.

Sociálny pracovník má v tomto duchu podporovať a chrániť fyzickú, psychickú, emocionálnu a duchovnú integritu a blaho všetkých ľudí, s ktorými prichádza do kontaktu a brať ohľad na momentálny stav seniora, vytvoriť mu dôstojné podmienky a umožniť mu a pomôcť pri vzájomnom kontakte s inými ľuďmi. Veľmi dôležité je práve získanie seniorskej dôvery, navodenie príjemnej atmosféry a postupné odbúravanie bariér a predsudkov zo strany seniora.

Práca so seniorom musí vychádzať z humanistického prístupu a rešpektovania jeho práv, pretože klient je závislý od sociálneho pracovníka. Z toho vyplýva, že v práci so seniorom treba mať na pamäti tiež určité etické hodnoty ako sú:

1. hodnoty mravného vedomia,
2. hodnoty povahových vlastností človeka,
3. hodnoty medziľudských vzťahov,
4. hodnoty ľudského konania.

Pri hodnote mravného vedomia hovoríme o určitých pravidlách a princípoch. V sociálnej práci je najdôležitejší princíp humanizmu, ktorý je tiež princípom lásky a úcty k človeku.

Humanizmus vychádza z viery v ľudské schopnosti s dôrazom na ľudskú dôstojnosť človeka. Sociálna práca sa nedá realizovať bez obetavosti, pomoci a dobročinnosti. (Dávideková, 2010).

Záver

V živote každý z nás hľadá spokojnosť, životnú pohodu, porozumenie, lásku a rešpektovanie samého seba, ako ľudskej bytosti so všetkými právami, ktoré mu prináležia.

Staroba dnešných dní nám nepoukazuje len na prežité roky svojej existencie, ale poukazuje na veľmi dôležitý fakt v procese starnutia a to na skvalitňovanie života starších ľudí a na neopomenuteľné princípy ľudských práv ako aj princípy sociálnej spravodlivosti, humánosti a etických postojov. Humánne povolanie ku ktorému možno zaradiť aj sociálnu prácu, kladie na zamestnancov v sociálnom zariadení nemalé nároky a neopomenuteľné sú nielen osobnostné predpoklady ako ľudský cit, empatia ale aj etické postoje v starostlivosti o seniorov. Samotný pojem etiky a etického povedomia je zásadnou súčasťou profesionálnej práce sociálnych pracovníkov a práve sociálny pracovník by nemal opomenúť túto stránku veci a mal by dodržiavať všetky etické hodnoty a normy, pretože je ľudskou bytosťou, ktorá dokáže regulovať svoje správanie a jednanie pri výkone svojej profesionálnej činnosti a jeho záväzok k etickému konaniu je dôležitým aspektom poskytovania sociálnej služby pre tých, ktorí ju využívajú a pre tých, ktorí sú na ňu odkázaní.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] DÁVIDEKOVÁ, M. 2010. Etické hodnoty a dôstojnosť v sociálnej práci. In *Aplikovaná etika v sociálnej práci a ďalších pomáhajúcich profesiách. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety. 2010. ISBN 978-80-89271-89-4. 2 – 50 s.
- [2.] HAŠKOVCOVÁ, H. Informovaný súhlas Proč a jak? 1. vyd. Praha: Galén, 2007. 104 s. ISBN 978-80-7262-497-3.
- [3.] HROZENSKÁ, M, et al. 2008. *Sociálna práca so staršími ľuďmi a jej teoreticko - praktické východiská*. Martin: Osveta, spol. s.r.o., 2008. 182 s. ISBN 978-80-8063-282-3.
- [4.] HUČÍK, J. – HUČÍKOVÁ, A. 2009. *Kazuistika v sociálnej práci*. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety, 2009. 203 s. ISBN 978-80-89271-66-5.
- [5.] RIEVAJOVÁ, E., STANEK, V., KRAUSOVÁ, A. 1997. *Transformácia sociálnej sféry v Slovenskej republike*. Bratislava: SPRINTVFRA, 1997. 203 s. ISBN 80-88848-16-

4<http://www.rozvojosobnosti.eu/maslowova-hierarchia-potrieb-zakladne-ludske-potreby/>_[2013-04-03]

[6.] Zákon NR SR č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách v znení neskorších predpisov.

Kontakt

Dagmar Štiavnická, PhDr., DiS., doktorand PhD.

VŠZ a SP sv. Alžbety, Katedra sociálnej práce,

Bratislava, Slovakia

E-mail: stiavnickada@gmail.com

Monika Mačkinová, doc. PhDr., PhD.

SZU Bratislava, Fakulta ošetrovateľstva a zdravotníckych odborných štúdií

Bratislava, Slovakia

E-mail: monika.mackinova@szu.sk

Radoslav Tóth, PhDr., DiS., doktorand PhD.

VŠ Z a SP sv. Alžbety, Katedra sociálnej práce

Bratislava, Slovakia

E-mail: rt8174@gmail.com

Etické princípy v práci sociálneho pracovníka so seniormi

Ethical principles in the works of a social worker with the elderly

Janka KUFFOVÁ

Abstrakt

Aj v sociálnej práci ako jednej z pomáhajúcich disciplín je potrebné dodržiavať určité princípy, ktoré vychádzajú z etiky. Jej teoretické základy sa uplatňujú aj v oblasti praktickej profesionálnej práce sociálneho pracovníka aj v práci so seniorskou populáciou, kde etické posudzovanie v oblasti problémov a starostlivosti o túto časť populácie má významný vplyv na život seniorov.

Kľúčové slova

Etické princípy, senior, sociálny pracovník

Abstract

Even in social work as one of the helping disciplines, it is necessary to follow certain principles, which are based on ethics. Its theoretical foundation is also applied in the practical work of professional social workers in working with the senior population, where ethical issues in assessment and care for this segment of the population has a significant impact on the lives of seniors.

Key words

Ethical principles, senior, social worker

Úvod

Otázky seniorského veku sú v súčasnosti intenzívne skloňované v mnohých podobách, nakoľko, ako ukazujú prognózy do budúcnosti, tá bude ich vekom.

Kritérium pre označenie seniorskej populácie je jej osempercentný alebo vyšší podiel v tej ktorej spoločnosti predstavujúci jednotlivcov vo veku 65 a viac rokov. Túto hranicu už dosiahla nielen Európa, ale i Japonsko, Austrália, USA, Kanada, čo poukazuje na to, že zvyšovanie sa týka hlavne rozvojových krajín. Dlhodobá starostlivosť sa tak stáva „*témou zvyšujúcej sa dôležitosti v členských štátoch EÚ a súčasne v rámci ich inštitúcií*“ (Hrozenská a kol., 2008, s. 16).

Táto časť života je mimoriadne zložitá, prináša veľa problémov, čím kladie vysoké nároky na jej zvládnutie. Senior sa tak „*stáva rizikovým klientom ...*, lebo jeho problém je kombináciou zdravotných a sociálnych ťažkostí“ (Kozoň, 2009, s. 33). Vyžaduje si to prehodnotenie postoja nielen seniorov k vlastnému životu, ale i kvality práce tých, ktorí im

poskytujú pomoc a starostlivosť. Od kvality ich práce sa v mnohom odvíja kvalita života seniora, čím sa zvýrazňuje aj jej význam.

Jednou z oblastí pomoci a starostlivosti o seniora je aj sociálna práca a práca jej realizátora, sociálneho pracovníka, v ktorej významné miesto majú aj etické princípy, ktoré mu, okrem iného, tiež ukazujú smer v jeho práci vedúci ku kvalitnému prežívaniu života jednotlivca v seniorskom veku, a tým i k pozitívnemu zmyslu jeho života. *„O etickej aktualizácii sociálnej práce rozhoduje však v konečnom dôsledku klient, ktorý je však limitovaný morálnou zodpovednosťou sociálneho pracovníka“* (Oláh, Schavel, 2006, s. 111).

Seniorke obdobie života človeka

„Hoci človek ľahko verí ilúzii vlastnej nesmrteľnosti a dlho dokáže tvrdiť, že ešte nie je taký starý, prvé uvedomovanie si nastupujúcej staroby sa začína v 50. roku života, jeho intenzita sa zosilňuje v 60. roku a po 70. roku si už človek starobu definitívne uvedomuje naplno“ (Tavel, 2009, s. 13). *„Väčšina ľudí začína vnímať prítomnosť „staroby“ až z odchodom do dôchodku“* (Hrozenková a kol., 2008, s. 23). Cesta k obdobiu tretieho veku je však dlhá, plná rôznych komplikácií, životných osudov, preto každý, kto sa narodí, nemusí k nemu dôjsť. Ak sa jednotlivec tohto veku dožije, môže žiť v tomto období pri primeraných podmienkach aj celé desaťročia, pretože aj veda určila maximálnu dĺžku života asi na 115-120 rokov (Poledníková a kol., 2006).

Mnohí seniori prijímajú seniorské obdobie života ako výzvu, prežívajú ho pokojne, s dôstojnosťou, pokladajú za zdroj nových skúseností (Koval, 2001). A to neraz aj vtedy, keď si naplno uvedomia rôzne negatívne zmeny staršieho veku, ktoré majú regresívny charakter spojený s úpadkom a prejavujúce sa ako ubúdanie psychických a fyzických síl, zmenou vonkajšieho vzhľadu spojeného so stratou krásy a pružnosti tela, zdravia, sebestačnosti, vzniku neschopnosti sa o seba postarať, rozhodovať o sebe, byť závislým na okolí, odchodom do dôchodku, zmenou sociálneho statusu, finančného zabezpečenia, osamelosťou, vdovstvom, sociálnou izoláciou, odkázanosťou na inštitucionalizovanú starostlivosť, zmenou bydliska, chudobou, zmenou životného štýlu, syndrómom týraného starca, pohľadom spoločnosti na starší vek ako málo prínosný, spojený s ageistickými postojmi.

Na jednej strane úspešné starnutie a spokojná staroba závisí od kvality života toho ktorého jednotlivca, jeho zdravotného stavu, fyzickej kondícii, životnej spokojnosti a radosti, schopnosti prispôbiť sa starnutiu, prostrediu a ľuďom, ktorí v ňom žijú, od seberealizácie, duševnej vyrovnanosti, pozitívnych životných očakávaní, sociálnych

kontaktov, realizácie záujmov, životného štýlu. Na druhej strane od možností sociálnej práce v starostlivosti o túto časť populácie, a to prostredníctvom profesionálnej činnosti sociálnych pracovníkov, ktorí komplexne poznajú problematiku seniorského veku, pristupujú k seniorom s hlbokým ľudským porozumením, úctou, empatiou, pozitívnym vzťahom, zmyslom pre spoluprácu a dodržiavaním etických princípov pri posudzovaní jeho životnej situácie, v ktorej sa momentálne nachádza.

Etický kódex ako smer konania a správania sociálneho pracovníka v práci so seniormi

„Sociálna práca vychádza zo zákonitostí skúmaných etikou, pričom rieši praktickú úlohu – odstraňuje, zjemňuje sociálne kolízie, do ktorých sa ľudia dostali vlastnou vinou alebo bez vlastného pričinenia“ (Strieženec, 1996, s. 57). Profesionálne vykonávanie práce sociálneho pracovníka teda predpokladá okrem ovládania teoretických poznatkov, praktických zručností i dodržiavanie etických princípov, ktoré sú zakotvené v etických kódexoch a vyjadrujú aj hodnoty sociálnej práce. Preto ich poslaním je *„sociálnemu pracovníkovi umožniť, aby príslušné princípy a hodnoty rozoznal a vedel s nimi pracovať...“* (Fischer, 2008, s. 18). Pretože sociálny pracovník pri strete s náročnou životnou situáciou klienta, musí posudzovať jej subjektívne stránky, objektívne stránky potrieb klienta a reálne riešenie tejto situácie.

Vo vzťahu voči klientom, ako uvádza Mátel (2010), je práve etická zodpovednosť voči klientom v etických kódexoch najviac rozpracovaná a venuje sa jej najviac priestoru. Etický kódex sociálneho pracovníka, ktorý bol prijatý 31.5.1997 na Slovensku uvádza princíp rešpektovania práva klienta na prístup k informáciám o sebe a rešpektovanie a podpora práva na spoluúčasť na riešení svojej situácie. Medzinárodný kódex sociálnych pracovníkov (prijatý IFSW) uvádza tieto princípy. Sociálny pracovník chráni prvoradost' záujmov klienta, práva klientov, kde rešpektuje a v čo najväčšej miere podporuje právo robiť vlastné rozhodnutia, a tým samostatne rozhodovať o svojej budúcnosti, dôvernosť a mlčanlivosť, kde sa snaží rešpektovať súkromie a zachovávať dôvernosť informácií, honoráre, kde je potrebné dbať na ich primeranosť a finančnú situáciu klienta (Oláh, Schavel, 2006). Matoušek (2003) uvádza, že Etický kódex sociálnych pracovníkov v ČR vychádza z rešpektu ku klientom, ich sebaurčeniú postavenému na hodnotách ľudských práv, jedinečnosti človeka, potrebe jeho sebarealizácie, k vedeniu k zodpovednosti za vlastný osud, hľadanie možnosti ako by sa mohol klient zapojiť do riešenia svojho problému. Týka sa to aj seniorskej populácie, kde aj napriek zložitosti tohto veku, je možná spolupráca medzi sociálnym pracovníkom a seniorom, ktorá by viedla k vzájomnému pochopeniu.

Žilová (2000) zaraďuje k etickým princípom v sociálnej práci princípy, ktoré sa uplatňujú aj v práci so seniormi. Autonómnosť ako rešpektovanie klienta ako samostatného, sebestačného a nezávislého jednotlivca zodpovedného za vlastné konanie. Beneficiencia ako prospešnosť, podpora klienta, ktorý má získať maximálne dobro z konania sociálneho pracovníka, ktorý však pri tom rešpektuje platné legislatívne normy a tradície. Diskrétnosť a mlčanlivosť o faktoch, správaní klienta, okolnostiach jeho životnej situácie a bezpečnosť informácií. Náklonnosť, ktorú sociálny pracovník prejavuje verbálnym i neverbálnym prejavom a ktorá vyjadruje dôveru, istotu, bezpečie, prijatie. Úcta ako hodnota, ktorá je vyjadrená spravodlivosťou a rovnoprávnosťou všetkých klientov bez ohľadu na ich duševné, rasové, fyzické, náboženské či iné rozdiely. Slušnosť ako zmýšľanie človeka schopného priniesť obeť a sebazaprenie vychádzajúce zo vzťahu ku klientovi. Zdvorilosť ako podriadenie sa všeobecne uznávaným pravidlám, normám, hodnotám v danej spoločnosti. Takt ako schopnosť dopredu vycítiť čo sa koho dotkne. Ohľaduplnosť ako zdvorilé zaobchádzanie so všetkými na najprijateľnejšej úrovni bez diskriminácie a vlastných interpretácií. Zodpovednosť ako vzťah jednotlivca k spoločnosti a klientovi podľa kritérií morálnych požiadaviek, ktoré sú na neho kladené, zodpovedný prístup sociálneho pracovníka k svojej práci, poskytovaniu služieb klientovi v požadovanom rozsahu, kvalite a čase.

Kopřiva (2006) uvádza princíp autonómie ako odpoveď na pomoc vychádzajúcu z výslovného želania klienta. Nerešpektovať ju, je nerešpektovať ľudskú hodnotu človeka. U seniora býva autonómia narušená v dôsledku zmien, ktorá starnutie a staroba prináša, čím sa môžu narušiť jeho predpoklady kontrolovať svoju životnú situáciu. Preto sa sociálny pracovník musí snažiť, aby nenarušil zachované zvyky slobodného rozhodovania a v plnej miere ich podporoval. Princíp rešpektu vychádzajúci z toho, že každý si vytvára svoj vlastný obraz danej situácie, okolnosti, ktorý nemá dvojníka, princíp rovnosti, ktorý vychádza z prijatia a záujmu každého bez rozdielu a s rovnakou mierou. Seniori si zasluhujú úctu a rešpekt, pretože niečo už vybudovali, zanechali, nachádzali sa v rôznych pozíciách, nadobudli určité skúsenosti.

Dodržiavanie týchto princípov v práci so seniorskou populáciou vedie k odstráneniu akejkoľvek formy diskriminácie, k rešpektovaniu ich osobnej slobody, dôstojnosti jednotlivca v seniorskom veku, ktorého významným znakom je práve vysoká zraniteľnosť a závislosť, čím podporuje jeho sebestačnosť a berie ho tak ako absolútneho partnera v riešení jeho zložitej životnej situácie, uznáva hodnotu jeho rozhodnutí. *„V profesionálnej etike sociálneho pracovníka to znamená nachádzať a odporúčať také postupy v sociálnej práci so sociálnym*

klientom, aby sa uňho prejavila pozitívna zmena k prístupu ako aj k samotnému spolupodieľaniu sa na riešení svojho sociálneho problému“ (Hangoni, 2010, s. 28).

Pri poskytovaní sociálnych služieb je potrebné, aby sa prelínala profesionálna stránka, so stránkou etického rozhodovania. V starostlivosti o seniora, ktorý v zložitej životnej situácii využíva sociálne služby, Malíková (2011) uvádza dodržiavať tieto etické princípy. Pre jeho zložitú sociálnu situáciu ním nepohrdať a nesprávať sa k nemu s neúctou, nekritizovať ho, neodsudzovať, neponižovať. Naopak, prejavovať rešpekt a úctu, brať vážne jeho problémy, nezľahčovať danú situáciu. Jednať s ním seriózne, neponúkať mu nevyhovujúcu službu, ponúknuť mu viacero alternatív a možností vybrať si vyhovujúci spôsob pomoci, poskytnúť všetky dôležité informácie o ponuke sociálnych služieb. Poskytnúť jasné informácie o zariadeniach sociálnych služieb, agentúrach, inštitúciách, ktoré služby poskytujú, aké druhy, formy sú k dispozícii, či má na ne právo, aká je úhrada za ne. Rešpektovať jeho výber služby. Ak zákon nestanovuje inak, chrániť všetky osobné údaje. Pri nespokojnosti s kvalitou poskytovaných služieb ako spôsob ich poskytovania, neposkytnutie oprávnenej služby, diskriminácia pri jej poskytovaní, odmietnutie služby z dôvodu rasy, pohlavia, imobility, sexuálnej orientácie a podobne. Ďalej pri porušovaní práv pri poskytovaní primeranej starostlivosti, dodržiavaní dôstojnosti s ohľadom na individualitu každého jednotlivca počas starostlivosti, na ponižujúcu či nedôslednú starostlivosť, pri donútení podriaďiť sa špeciálnym pravidlám alebo podmienkam využiť právo sťažovať sa a žiadať nápravu.

Etický kódex sociálnych pracovníkov teda vedie k tomu, že pri práci so seniormi sociálny pracovník sleduje ich najlepší záujem a snahu viesť čo najkvalitnejší spôsob života, a to aj v najnepriaznivejšom stave.

Záver

Pomoc *„znevýhodnenému bližnému podporovaná všeobecným uznaním základných ľudských práv“* (Matoušek et al., 2007, s. 10). Vytvára vierou v možnosť rozvoja osobnosti každého jej odkázaného jednotlivca, a to v akejkol'vek dobe jeho života, zložitej životnej situácii či životnom postavení. A týka sa to aj jednotlivcov seniorského veku. Preto, ako konštatuje Kopřiva (2006, s. 91) fungovať *„podľa ušľachtilých zásad je niečo iného, než tieto zásady uznávať či hlásať. Nestačí si prečítať knihu či vypočuť prednášku, je potrebné pracovať s vlastnými cítením“*.

Jednotlivci odkázaní na všestranné zabezpečenie, starostlivosť, podporu potrebujú ľudský prístup, dodržiavanie ľudskej dôstojnosti, slobody rozhodovania, rešpekt, nediskriminačný prístup, čo im zaručí primerané prežitie tejto časti ich života. Preto zaistiť občanom

v seniorskom veku ľudsky kultivovanú starostlivosť i zabezpečenie, nemožno oddeliť od angažovanosti sociálnych pracovníkov a ako uvádza Kopřiva je potrebné uviesť aj princíp, ktorý absentuje. „*Pomáhajúci je kedykoľvek pripravený vnímať a akceptovať svoju nedokonalosť, slabosť a zraniteľnosť, ktorú pomáhanie ukazuje a pomocou sebareflexie a supervízie napomáhať k vývoju lepšieho stavu, než je ten súčasný*“ (Kopřiva, 2006, s. 91). Pretože aké „*vzťahy máme k sebe, také máme ku klientom*“ (Úlehla, 2006, s. 113).

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] FISCHER, Ondřej. 2008. Sociální práce. Praha : Jabok, 2008. 223 s. ISBN 978-80-904137-3-3.
- [2.] HROZENSKÁ, Martina a kol. 2008. Sociální práce so staršími ľuďmi. Martin : Osveta, 2008. 181 s. ISBN 978-80-8063-282-3.
- [3.] HANGONI, Tomáš. 2010. Etické problémy sociálnej práce po roku 1990. In KAPPL, Miroslav et al. Etika sociální práce.. Hradec Králové : Gaudeamus, 2010, s. 18-19. ISBN 978-80-7435-037-5.
- [4.] KOPŘIVA, Karel. 2006. Lidský vztah jako součást profese. 5. vyd. Praha : Portál, 2006. 147 s. ISBN 80-7367-181-6.
- [5.] KOZONĚ, Antonín. 2009. Sociální práce s rizikovým klientom. Trenčín : SpoSolnE, 2009. 68 s. ISBN 978-80-970121-6-8.
- [6.] KOVAL, Základy gerontologie pre sociálnu prácu. Trnava : TU VZSP, 2001. CDR.
- [7.] MATOUŠEK, Oldřich et al. 2003. Metódy a řízení sociální práce. Praha, Portál, 2003. 380 s. ISBN 80-7178-548-2.
- [8.] MATOUŠEK, Oldřich et. al. 2007. Sociální služby. Praha : Portál, 2007. 184 s. ISBN 978-80-7367-310-9.
- [9.] MALÍKOVÁ, Eva. 2011. Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních. Praha : Grada, 2011. 328 s. ISBN 9788024731483.
- [10.] MÁTEL, Andrej. 2010. Etická zodpovednosť voči klientom. In HABURAJOVÁ – ILAVSKÁ Lenka. Dni sociálnej práce a InteRRa 8. Nitra : FSV a ZU KF, 2010. ISBN 978-80-8094-650-0, s. 162-174.
- [11.] OLÁH, Michal – SCHAVEL, Milan. 2006. Úvod do štúdia a dejín sociálnej práce. Bratislava : VŠ ZaSP, 2006. 176 s. ISBN 80-969449-9-1.
- [12.] POLEDNÍKOVÁ, Ľubica a kol. 2006. Geriatrické a gerontologické ošetrovateľstvo. Martin : Osveta, 2006. 216 s. ISBN 80-8063-208-1.

- [13.] STRIEŽENEC, Štefan, 1996. Slovník sociálneho pracovníka. Trnava : AD, 1996. 252 s. ISBN 80-967589-0-X.
- [14.] TAVEL, Peter. 2009. Psychologické zmeny v starobe I.. Pusté Uľany : Schola, 2009. 280 s. ISBN 978-80-969823-7-0.
- [15.] ÚLEHLA, Ivan. 1996. Umění pomáhat. Názov. Praha : SLON, 1996. 128 s. ISBN 80-85850-69-9.
- [16.] ŽILOVÁ, Anna. 2000. Kapitoly z teórie sociálnej práce I..Žilina : Edis, 2000. 116 s. ISBN 80-7100-738-8.

Kontakt

Janka Kuffová, PhDr., PhD.

LIKAVA-CSS

Veterná13/14, Ružomberok

E-mail: kuffova@centrum.sk

Etický prístup pri manipulácií s imobilnými klientmi v sociálnych zariadeniach

Ethical approach when handling with disabled clients in social facilities

Martin CIBULA, Zuzana BOHATOVÁ, Mária CIBULOVÁ

Abstrakt

Cieľom prieskumu je na základe dostupnej literatúry vykonať analýzu sociálnych služieb a na základe výsledkov sformulovať návrhy a odporúčania na etický prístup pri manipulácií s imobilnými klientmi v sociálnych zariadeniach. V prvej kapitole sme sa zamerali na legislatívu, ktorá ustanovuje základné právne predpisy v oblasti bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci v sociálnej sfére. V druhej kapitole sme definovali zariadenie sociálnych služieb z rôznych zdrojov. V ďalšej kapitole sme sa zaoberali poškodením chrbtice, ktoré vyplýva zo zlej manipulácií s klientmi. V záverečnej kapitole sa zaoberáme podmienkami na zlepšenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci zamestnancov a navrhujeme patričné opatrenia, ktoré dosiahneme edukáciou.

Kľúčové slova

bezpečnosť a ochrana zdravia pri práci, hygiena práce, poškodenie chrbtice, zariadenie sociálnych služieb,

Abstract

The aim of research is based on the available literature to analyze the social services and the results of the proposals and recommendations to improve ethical approach when handling with disabled clients in social facilities. In the first chapter we focused on legislation that establishes the basic legislation on safety and health at work in the social sphere. In the second chapter we define social services facilities from a variety of sources. In the next chapter we dealt with back injuries, resulting from poor handling of clients. The final chapter deals with the conditions for improving the safety and health at work of employees and propose appropriate measures to achieve the education of.

Key words

safety and occupational health, occupational hygiene, back injury, social services facilities

Úvod

Hlavným zámerom predkladaného prieskumu s názvom „Etický prístup pri manipulácií s imobilnými klientmi v sociálnych zariadeniach“ je podrobná a komplexná analýza týchto zariadení. Stanovili sme si za cieľ spracovať do komplexného teoretického celku súčasné poznatky slovenských a zahraničných odborníkov zaoberajúcich sa etickým prístupom pri

manipulácií s imobilnými klientmi v sociálnych zariadeniach a to na základe ich monografií, zborníkov a článkov.

Žiadne zariadenie, ktoré sa zaoberá sociálnou sférou nemôže byť úspešné, ak sa nestará o svojich zamestnancov a klientov, riziko vzniku pracovných úrazov a ich nepriaznivých ekonomických a sociálnych dôsledkov, na druhej strane vytvára podmienky na väčšiu zainteresovanosť zamestnancov, čo sa v konečnom dôsledku odzrkadlí v kvalitnom poskytovaní sociálnych služieb.

Nedeliteľnou súčasťou zamestnávateľov je zaoberať sa filozofiou posudzovania rizík vychádzajúcich z princípu, že jednoduchým splnením predpisov na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci nie je možné dosiahnuť požadovanú úroveň bezpečnosti na pracovisku, hlavne pri manipulácií s imobilnými klientmi v sociálnom zariadení. V záujme zamestnávateľa má byť hlavne podporovať vedomie, že v organizácii je za bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci zodpovedný každý zamestnanec a nie iba vedúci zamestnanci. Zamestnávateľ nemôže zlepšovať manipulácií s imobilnými klientmi bez aktívnej účasti všetkých zamestnancov. Účinnosť riadenia vo všeobecnosti závisí od toho, ako je zorganizovaná práca, ako sú stanovené povinnosti a zodpovednosť jednotlivých zamestnancov, či zamestnanci chápu, ako efektívne je určená organizačná štruktúra a plnia si svoje povinnosti. To isté platí o riadení bezpečnej manipulácií s imobilnými klientmi.

Zákonnou povinnosťou zamestnávateľa je povinnosť školiť zamestnancov o príslušných bezpečnostných predpisoch, o zásadách bezpečného správania, o bezpečných pracovných postupoch a ohrozeniach a rizikách pri práci a o prevencií proti nim. Tak isto musí overiť vedomosti zamestnancov. Aj vzdelávanie zamestnancov má byť v systéme riadenia bezpečnej manipulácie. Hlavnou úlohou vzdelávania je popri sprostredkovaní informácií a inštrukcií aj získavanie zručnosti, návykov a postojov nevyhnutných na bezpečný výkon práce a bezpečné opatrovateľstvo. Kontrola musí byť systematická, plánovaná a dokumentovaná. V predchádzajúcich rokoch v rámci všetkých krajín európskej únie sa vykonávajú inšpekcie zamerané na bezpečnú manipuláciu s klientmi, ktoré môžu spôsobiť ochorenia podporno-pohybovej sústavy pod logom *Chráňte svoje zdravie, obmedzte záťaž!* Inšpekciou sa zisťujú skutočnosti, že problematika podporno-pohybovej sústavy si vyžaduje vzhľadom k nárastu počtu ochorení trvalú pozornosť.

Cieľom týchto inšpekcií je upozorniť zamestnávateľov a zamestnancov na riziko poškodenia podporno-pohybovej sústavy súvisiacej s nesprávnou manipuláciou s imobilnými klientmi. Ďalej bolo zistené, že technická vybavenosť v sociálnych zariadení na Slovensku v porovnaní s

vyspelými krajinami (napr. polohovane klientov, dvíhanie klientov z postele a do postele, vybavenie pomôckami) zaznamenáva veľký deficit v tejto oblasti.

Záver

Prieskum sa zaoberal etickým prístupom pri manipulácií s imobilnými klientmi, ktorým poskytujú sociálne služby pracovníci takýchto zariadení. Práca uvádza údaje o problematike nepoužívania zdvíhacieho zariadenia, ako aj problém nedodržiavania pokynov pracovníkmi v týchto zariadeniach.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] PRIEZVISKO, Meno. 2010. *Názov*. Miesto vydania : Vydavateľstvo, 2010. 632 s. ISBN 12345.
- [2.] GLADKIJ, I., HEGER, L., STRNAD, L. Kvalita zdravotní péče a metody jejího soustavného zlepšování. 1. vyd. Brno. IDV PZ 1999. 183 ISBN 80-7013-272-8.
- [3.] ŠKRLA, P., ŠKRLOVÁ, M.: Kreativní ošetrovateľský management. 1.vyd. Praha: Advent-Orion s.r.o., 2003. s.477 ISBN 80-7172-841-1.
- [4.] FARKAŠOVÁ, D. a kol.: Ošetrovateľstvo. Martin: Osveta, 2001. 134 s. ISBN 80-8063-086-0.
- [5.] GRAYOVÁ, C. 2010. Ako opatrovať chorých. 2. vyd. Martin : Príroda, 2010, 192 s. ISBN 978-80-07-01835-8.
- [6.] CIBULOVÁ, Mária. 2011. Edukácia o bezpečnom ošetrovateľstve. In EDITORS © Mgr. Alena Pospíšilová, 2011; Mgr. Petra Juženíková, Ph. D., 2011, This edition © Tribun EU, 2011, Sborník k IV. Mezinárodní konferenci všeobecných sester a pracovníků vzdělávajících nelékařská zdravotnická povolání. Nakladatel Česká asociace sester – Pedagogická sekce: Vydal a vytiskl Tribun EU s.r.o.Brno, 2011, s.19-25. ISBN 978-80-7399-196-8.
- [7.] GÁLIKOVÁ, E. a kol. 2008. Je práca zdravotných sestier fyzicky náročná?. In *Bezpečná práca*. ISSN 0322 – 8437, 2008. roč. 39, č. 6, s. 7-10.
- [8.] Centrálny register záverečných prác [online]. http://www.crzp.sk/crzpopacxe?fn=*recview&uid=1250220&pageId=main&full=0&fs=92DB36D899744E6D85DC6C8E7854FD4D#

Kontakt

Martin Cibula Mgr.

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, Kollárova 10, Trnava

E-mail: martin.cibula1@gmail.com

Etika v sociálnej práci s rómskou komunitou

Ethics in Social Work with the Roma community

Lucia HORNÁ

Abstrakt

V príspevku sa zameriavame na etiku sociálnej práce, na zmierňovanie, eliminovanie a riešenie sociálnych problémov, ktoré pôsobia nad osobný rámec rómskej rodiny. Jej cieľom je predchádzať nežiadúcim, negatívnym a sociálnym patologickým javom, ktoré by mohli narušiť harmonický vývoj rómskej rodiny. Práve v rómskej rodine sa vytvára miesto pre etiku, ktorá je pomáhajúcou disciplínou pre sociálnu prácu, keďže pracuje s ľuďmi a ich osudmi. Konkrétne vo vzťahu k rómskej rodine je nutné uplatňovať etické princípy vychádzajúce z najzákladnejšieho princípu dôstojnosti a jedinečnosti každého jednotlivca.

Kľúčové slová

Etika, etický kódex, etické princípy, rómska rodina, sociálna práca

Abstract

Social work is a practical activity concentrated on reducing, eliminating and solving social problems which extend a personal scope of an individual, group or community. The target group represent people in a material or social need not excepting Roma family. Roma family is very specific and requires a "different" attitude. This opens up a room for ethics. Ethics is a helping discipline for social work since it works with people, with their destinies. Ethical principles derived from the base principle of dignity and uniqueness of every individual need to be applied also towards to the Roma family. It means that the status and needs of every individual must be respected regardless of his quality degree and beneficial effect. Every human being is honourable; he has the right to progress and the right to live a peaceful, meaningful and satisfactory life.

Key words

Ethics, ethical code, ethical principles, Roma family, social work

Úvod

Každý človek je jedinečná, samostatná bytosť a v dospelosti sa stáva osobnosťou, ktorá na svet prichádza do milujúcej rodiny, no nie vždy je to pravidlom. V spoločnosti existuje niekoľko typov rodín či už úplné, neúplné alebo dysfunkčné. Rodina sa stáva pre človeka najdôležitejšou inštitúciou. V láskavej rodine je o zdravý vývin dieťaťa postarané, no nie každá rodina sa o svoje dieťa stará tak, ako by mala. Pri „*problémových rodinách*“ vstupujú do vzťahu medzi rodičom a dieťaťom alebo medzi rodičmi navzájom rôzne sociálne inštitúcie, ktoré sa snažia čo najrýchlejšie a najlepšie riešiť vzniknutú situáciu.

Či už rozprávame o minulosti, súčasnosti alebo sa pozeráme do budúcnosti, rodina je inštitúciou, bez ktorej by neexistoval život. V súčasnej dobe je situácia na Slovensku alarmujúca, pretože ako uvádzajú štatistiky, až polovica manželstiev sa rozvádza. Rozvod rodičov má veľký vplyv na výchovu detí a zároveň dochádza k zmene ekonomickej situácie v rozpadnutej rodine.

S podobnými problémami zápasia aj rómske rodiny i keď nie je rozdiel medzi rómskou rodinou a rodinou nerómskou. Čo sa týka rómskych rodín ich najväčším problémom je nezamestnanosť, ktorá vplýva na život a výchovu detí v rodine. Krízovými situáciami, ktoré v rodinách vznikajú, sa zaoberajú sociálni pracovníci.

Etický kódex sociálneho pracovníka

Tak ako každá práca, aj práca sociálneho pracovníka by sa mala riadiť určitými etickými zásadami. Tieto zásady sú spracované v etickom kódexe rôznych združení, zväzov, komôr a podobne. Etický kódex sociálneho pracovníka je určitým štandardom sociálnej práce, je to súhrn noriem, ktorý obsahuje všeobecné etické zásady voči klientovi bez akéhokoľvek rozdielu. Sociálna práca je profesia, ktorá je založená na hodnotách demokracie a ľudských práv. Pri svojej práci sa sociálni pracovníci riadia Medzinárodným etickým kódexom 18 a inými medzinárodne uznávanými normami, ako aj normami, ktoré sami prijímajú a formulujú, aby vytvorili národný rámec svojej činnosti v príslušnom sociálnom, kultúrnom, právnom a ekonomickom kontexte na všetkých úrovniach. Poslaním profesionálnych sociálnych pracovníkov je podporovať blaho všetkých ľudí a pomáhať im pri realizácii ich možných aspirácií a tiež používať a rozvíjať vedecké poznatky v spoločenských a ľudských aktivitách, naplňovať potreby jednotlivca a skupín v národnom a medzinárodnom meradle a nepúšťať zo zreteľa podporu celkovej sociálnej stratégie. (Žilová, 2005, s. 75). V sociálnej práci je dôležité rešpektovať tieto hodnoty profesie: rešpektovanie slobodného rozhodovania

sa klientov, rešpektovanie dôvernosti, profesionálne zásady, zachovanie sféry pôsobnosti sociálnej práce, zodpovednosť voči klientom, zamestnávateľovi, obci alebo komunite a profesii. Všetky tieto hodnoty profesie sociálna práca sa odrážajú v jej etickom kódexe. (Mydlíková – Kovács – Brnula, 2009). Vyplývajú z Etického kódexu sociálnych pracovníkov, sformulovaným Medzinárodnou federáciou sociálnych pracovníkov, základné etické zásady sociálneho pracovníka – poradcu môžeme zhrnúť do základných bodov:

1. Etická zodpovednosť sociálneho pracovníka – konať vždy v súlade so svojim najlepším svedomím a vedomím.
2. Základné normy pre vystupovanie a správanie sa sociálneho pracovníka – štúdium, schopnosti, profesionálny rast, čestnosť a podobne.
3. Etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči klientovi – dôvernosť a mlčanlivosť, dodržiavanie práv klienta, vystupovanie a podobne.
4. Etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči kolegom – slušnosť, zdvorilosť, práca s klientmi kolegov a podobne.
5. Etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči zamestnávateľom - záväzky voči zamestnávateľským organizáciám a podobne.
6. Etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči svojej profesii – rozvoj poznatkov, služba spoločstvu, udržanie profesionálnej cti a podobne. (Schavel – Oláh, 2008, s.45).

Medzi základné etické princípy, ktoré sociálny pracovník musí rešpektovať sú:

- princíp úcty k životu ako takému,
- princíp dôstojnosti a jedinečnosti každej ľudskej bytosti,
- princíp zodpovednosti,
- princíp solidarity,
- princíp spoločného dobra,
- princíp subsidiarity. (Poláková, 2008,s.67).

V sociálnej práci nemôžeme opomenúť humánne prístupy, ktoré vychádzajú z rôznych humánnych, demokratických a náboženských ideálov a filozofií. Každý kto pracuje v sociálnej oblasti musí rešpektovať určité morálne princípy, ktoré možno stotožniť s predchádzajúcim etickým kódexom:

- Akceptovať a rešpektovať každého človeka ako jedinečnú hodnotu.
- Umožniť členom spoločnosti ich spoločenské uplatnenie a osobnostný rozvoj.
- Rešpektovať základné ľudské práva.
- Zabezpečiť ochranu informácií a rešpektovanie súkromia.

- Poskytovať pomoc každému, kto pomoc hľadá a nedopúšťať sa pritom žiadnej diskriminácie.

Sociálny pracovník sa stáva dobrým sociálnym pracovníkom a profesionálom, pokiaľ sám rešpektuje normy a zásady, ktoré mu etický kódex ponúka, snaží sa ich pochopiť, pracuje s nimi a prostredníctvom nich vykonáva svoju profesiu

Sociálna práca s komunitou

Komunita je slovo, ktoré Strieženec definuje ako termín, ktorý sa používa v rôznych významoch (spoločnosť, sociálna organizácia, sociálny systém, náboženská organizácia – cirkev, sekta, dedina, mesto, kmeň, národ). Mnohí autori sa zhodujú v tom, že v špecifickom územnom ohraničení komunity sa uskutočňuje najväčšia časť každodenných činností, v ktorej ľudia spolupracujú, aby naplnili svoj život, podieľajú sa na spoločnej kultúre atď. (Strieženec, 1996, s.78)

Komunita – tento sociálny útvar je charakterizovaný vonkajšími aj vnútornými znakmi na dvoch úrovniach: (Tokárová a kol., 2002, s. 465)

1. úroveň sociálnych väzieb medzi členmi v rámci vlastnej komunity,
2. úroveň sociálnych väzieb a špecifického postavenia komunity v rámci širšieho sociálneho prostredia.

Komunitu z hľadiska sociálnych väzieb jej členov delíme na sídelnú alebo regionálnu, ktorou v rámci sídla môže byť ulica, dedina, mesto alebo región a duchovnú komunitu, ktorou môže byť napr. profesionálna obec. (Tokárová a kol., 2002, s. 466)

V našom príspevku by sme svoju pozornosť sústredili výlučne na rómsku komunitu.

Rómska komunita

Rómovia (bežnejšie zaužívaný pojem Cigáni) - je súhrnné označenie viacerých etnických, kultúrnych a jazykovo príbuzných skupín spoločného pôvodu, ktoré existujú vo forme diaspor takmer po celom svete. Predkovia Rómov pochádzajú z Prednej Indie, kde tvorili pastierske a kočovné kmene. Približne od 8. storočia n. l. po dlhých obdobiach sucha, neúrody a hladomoru začali postupne odchádzať na sever, severozápad a západ.

V 12. – 15. storočí prešli údolím Dunaja do strednej Európy a začali sa usádzať pod karpatským oblúkom. Časť z nich si vytvárala osady a žila tradičným kočovným životom. (Vašek a kol., 1994, s. 201)

Rómska rodina má inú štruktúru ako nerómska. Je viacgeneračná a väzby v nej sú veľmi silné. Hlavou rodiny je otec, ale t'archa vedenia domácnosti spočíva na matke. Poriadok v rodine podmieňuje rešpekt voči otcovi. Spolu žijú nevesty, zaťovia a aj starí rodičia a je tu istá deľba práce. Ženy varia a starajú sa o deti, no často zabezpečujú aj hmotnú stránku rodiny. Deti navštevujú školu do dvanásteho roku. V týchto rodinách sú veľmi silné príbuzenské putá a je to pozostatok z pravlasti, kde na základoch veľkých rodín vznikali kasty. Veľká rodina znamená aj bezpečné útočisko, kde sú si všetci rovní, úplne slobodní, všetko je spoločné, nikto nerozkazuje, mladí dodržiavajú úctu voči starým, ktorá im patrí. (Karsai, 2003, s. 189)

Matoušek hovorí, že tradičná rómska rodina je výrazne patriarchálna. Prianie rodičov je mať radšej synov, ako dcéry. Najvyššou hodnotou pre rómsku ženu je mať dieťa aj v očiach muža má žena vyššiu hodnotu, ak má deti. Ženy rodia deti hneď ako sú pohlavne zrelé niekedy už hneď v trinástich rokoch. (Matoušek, 2003, s. 142)

Rómovia majú dodnes charakteristické tieto typy rodín (Poláková a kol., 2005, s. 25-26):

- 1. Rímska patriarchálna rodina** – je rozšírenou rodinou, ktorá vznikla pričleňovaním manželských rodín súrodencov jedného pohlavia napr. jeden, alebo viac ženatých synov žije so svojou (svojimi/ manželkou /manželkami) s otcom, ktorý má poručníctvo nad synom. Rómskym zvykom je, že nevesty prichádzali do rodín ženíchov. V súčasnosti je to tak, že novomanželia idú do tej rodiny, kde sú lepšie podmienky pre ich spolužitie.
- 2. Generačná rodina** – je rozšírená rodina, ktorá vzniká pričleňovaním rodičov rôznych generácií. Je typickejšia pre Rómov ako pre ne-Rómov.
- 3. Veľká alebo spojená rodina** – stretávame sa s ňou u Rómov iba zriedkavo, je rozšírenou rodinou, v ktorej spolu žijú ženatí synovia s ich rodinami.

Rodiny môžeme deliť aj podľa ich sídla na :

- matriolokálna – podľa sídla matky, patriolokálna – podľa sídla otca,
- avunkolokálna – podľa sídla strýka,
- duolokálna – podľa sídla matky aj otca,
- neolokálna – sídlo manželstva je nezávislé na rodičoch obidvoch manželov.

Sociálne aspekty rómskych rodín

Prevažna väčšina rómskych rodín býva v segregovaných osadách, čo zapríčiňuje ich vylúčenie na okraj spoločnosti, čím majú sťažený prístup k vzdelaniu a k práci.

Veľká väčšina Rómov má najnižšie vzdelanie, vykonávajú menej kvalifikované práce, majú najnižší príjem, najhoršie byty a často žijú pod hranicou životného minima. Je u nich

väčšia chorobnosť a úmrtnosť vo všetkých vekových kategóriách ako u nerómskej populácie. Ich deti majú viac zdravotných aj zmyslových porúch ako deti nerómske. Rómske deti často navštevujú zvláštne školy, lebo nevyhovujú nárokom základnej školy a to často bez podrobnejšieho skúmania. (Matoušek, 2003, s. 142)

V škole sú deti neisté a nepozorné, sú na nich kladené vyššie požiadavky ako v domácom prostredí. Vývoj rómskeho a nerómskeho dieťaťa je veľmi odlišný. Rómske dieťa sa najistejšie cíti v matkinom náručí, je zvyknuté na ľudské teplo a jeho väzba na matku je po celý život jednou z najsilnejších. Matka je s ním celý deň doma, učí ho hovoriť a stará sa o neho. Medzi dvanástym a trinástym rokom veku sa pre nich škola stáva nepotrebnou príťažou. Pretrvávajúci rad neúspechov v škole vedie k ukončeniu ďalšieho vzdelávania. (Karsai, 2003, s. 189-190)

Tým, že Rómovia majú často iba základné vzdelanie, veľká väčšina z nich patrí z hľadiska socioprofesionálneho statusu do kategórie nekvalifikovaných robotníkov. Ich nedostatočné vzdelanie potom pre nich spôsobuje uzatváranie pracovného trhu. Veľká časť Rómskej populácie pracovala v hospodárskych odvetviach, no nakoľko v poslednej dobe sa znížila zamestnanosť a tým klesol dopyt po lacnej pracovnej sile, rómski uchádzači o prácu stoja na konci radu medzi uchádzačmi o prácu na trhu práce. Rómska menšina patrí medzi najrizikovejšie sociálne skupiny ohrozené nezamestnanosťou. S nezamestnanosťou, najmä dlhodobou a trvalou, ktorá je medzi rómskym obyvateľstvom rozšírená, súvisí stav chudoby. (Selická, 2006, s. 75)

Chudoba je stav, ktorý charakterizuje nedostatok základných životných potrieb a prístupov k službám. Jedinec, rodina alebo sociálna skupina nemôže z vlastných prostriedkov uspokojovať najnutnejšie životné potreby. Preto je tu potrebná pomoc od iných sociálnych útvarov ako sú štát, obec, charita, tretí sektor a iné. Chudoba môže byť (Strieženec, 1996, s. 75-76):

- zavinená,
- nezavinená,
- individuálna,
- celého sociálneho celku,
- objektívna,
- subjektívna.

Chudoba môže byť zavinená:

- prírodnými javmi - katastrofy a živelné pohromy,

- sociálnymi javmi - vojna, revolúcie,
- osobným osudom - smrť žiteľa, staroba,
- vlastným pričinením - lenivosť, závislosť na drogách,
- kombináciou uvedených faktorov.

Veľká väčšina majority má tendenciu obviňovať Rómov za stav chudoby, ktorá vzniká ich vlastným pričinením a ich osobnými vlastnosťami ako sú lenivosť, nedostatok pevnej vôle, nízka pracovná morálka, nezáujem o vzdelanie a iné. So stavom chudoby úzko súvisí aj otázka bývania. Pridelenie bytu u rómskych rodín často nie je možné z dôvodu nedostatku nájomných bytov a ich tržnej ceny, ktorá sa pre nich stáva nedostupnou. Rómske rodiny často žijú v tzv. sociálnych bytoch, ktoré majú nižší štandard vybavenia. Tieto byty i okolie bytoviek sa rýchlo mení na skládky a smetiská. V byte oficiálne žije jedna rodina, no po čase sa k nim nastávajú ďalší príbuzní, ktorí nejakým spôsobom prišli o vlastné bývanie. Najtypickejším bývaním Rómov sú rómske osady, ktoré sú často segregované od mesta alebo dediny. Obydlia, ktoré sú tu vystavané svojpomocne, sú často postavené „na čierno“. Osady sú bez mestskej vody, elektriny, či plynu a tým je znížená i hygiena u detí aj dospelých a ich častá chorobnosť. Rómovia často neoprávnene obsadzujú i opustené a schátrané objekty a čoskoro aj v ich okolí začnú s výstavbou svojich obydlií. Môžeme predpokladať, že tento trend bude mať aj do budúcnosti gradačný charakter z dôvodu ich ekonomickej situácie.

Pomoc sociálneho pracovníka rómskym rodinám

Sociálny pracovník, ktorý pracuje s rómskou rodinou, využíva metódy komunitnej sociálnej práce a tiež pracuje v teréne. V komunitách, ktoré sú v znevýhodnenom prostredí, je účelom komunitnej práce, aby komunita bola schopná identifikovať svoje práva a potreby, vyjasniť si svoje ciele a uskutočniť kroky, ktoré sú potrebné k ich naplneniu pri rešpektovaní potrieb a práv iných. Cieľom takejto komunitnej práce je (Selická, 2006, s. 78-79):

1. Podpora participatívnej demokracie

- Podporovať existujúce a nové skupiny v komunitách, ktoré pracujú na presadzovaní spoločného záujmu.
- Vytvárať také prepojenia medzi skupinami a jednotlivcami, ktoré presadzujú spoločné záujmy pri vzájomnom rešpektovaní rozdielností.
- Umožniť väčšiu zaangažovanosť všetkých jednotlivcov v komunite pri vytváraní a ovplyvňovaní spoločnosti, v ktorej žijú.
- Podporiť také modely partnerstva a organizačnej štruktúry, ktoré posilňujú lokálne komunity.

- Pomôcť pri reflexii a samotnom konaní, s cieľom dosiahnuť spoločný cieľ a ovplyvňovať rozhodovanie na vyššej úrovni.
- Pomôcť pri aplikovaní rôznych metód na dosiahnutie spoločných cieľov pomocou svojpomocných a nátlakových skupín, partnerstiev atď.

2. Podpora sebaurčenia

- Pomôcť jednotlivcom a komunitám pri definovaní ich vlastných cieľov.
- Podporiť jednotlivcov a skupiny pri uskutočňovaní autonómnych a spoločne riadených projektov.
- Rozvíjať vhodné organizačné štruktúry na podporu sebaurčenia.

3. Výmena a rozvoj poznania

- Rozvíjať uvedomelosť a vnímanie cez prácu zacielenú na dosiahnutie sociálnej, politickej a ekonomickej zmeny.
- Umožňovať ľuďom dosiahnuť takú úroveň schopností, ktoré by im umožnili dosahovať vlastné ciele.
- Umožňovať ľuďom uvedomiť si hodnotový rámec, v ktorého kontexte fungujú.

4. Zmena mocenského usporiadania a mocenských štruktúr k posilneniu demokratického princípu na lokálnej úrovni, odstráneniu nerovnosti a podpore sociálnej spravodlivosti

- Uvedomiť si, že nerovné rozloženie moci je jednak osobnou a jednak politickou záležitosťou, takže komunitná práca má zodpovednosť za súvislosť medzi posilnením jednotlivcov cez vzdelávacie aktivity, posilnením komunity kolektívnym učením a aktivitami zameranými na zmenu.
- Uvedomiť si rôznorodosť foriem útlaku v spoločnosti a nevyhnutnosť konfrontovať ich.
- Prevziať iniciatívu v konfrontácii postojov a vzorcov správania jednotlivca, skupiny a inštitúcií, ktoré diskriminujú a oslabujú iných ľudí alebo skupiny.
- Presadzovať vyššie uvedené cez presadenie explicitných antidiskriminačných politik a ich zavedenie do praxe.

Dôležité sú dva určujúce princípy komunitnej práce a to:

- 1. Vzdelávanie** – charakter vzdelávania môže byť od formálnych kurzov po rôzne krúžky a voľnočasové aktivity.
- 2. Presadzovanie zmeny** – cieľom je priniesť zmenu pre jednotlivcov, skupiny a celé komunity.

Sociálny pracovník ako odborník, ktorý poskytuje sociálnu pomoc, využíva i terénnu sociálnu prácu, kde pracuje s rómskou rodinou priamo u nich doma v ich prirodzenom prostredí. Pracovnú náplň takéhoto terénneho sociálneho pracovníka nie je možné určiť vopred, pretože sa odvíja od potrieb klientov, ale podľa skúseností je možné stanoviť nejaké všeobecné pravidlá. Jeho pracovnou náplňou bude hlavne (Selická, 2006, s. 83-84):

- ponúkať služby sociálne právneho poradenstva občanom trpiacim sociálnou exklúziou,
- záujemcom poskytovať služby sociálne právneho poradenstva,
- vyjednávať s klientom podmienky pre poskytovanie ďalších služieb,
- vyjednávať s klientom spôsoby riešenia jeho problémov,
- pomáhať klientovi riešiť problémy,
- sprevádzať klienta k poskytovateľom ďalších sociálnych služieb,
- spolupracovať pri riešení problémov klientov so všetkými lokálnymi autoritami, ako sú obecný úrad, škola, farár, lekár a pod.,
- vykonávať kontinuálne terénne šetrenie o potrebách klientov v rámci lokality,
- formulovať v spolupráci s lokálnymi autoritami priority lokálnej sociálnej politiky s ohľadom na záujmy klientov,
- vyhľadávať spolupracovníkov medzi bývalými klientmi a vytvárať štruktúru dobrovoľných aktivistov,
- pripravovať klientov na zapojenie do ďalších rozvojových programov,
- spolupracovať so subjektmi realizujúcimi rozvojové programy v lokalite,
- spolupracovať s komunitnými a ďalšími pracovníkmi rozvojových programov v obci,
- zúčastňovať sa profesijných vzdelávacích programov.

Typické problémy klientov, ktoré si vyžadujú priamu intervenciu a s ktorými sa bude pravdepodobne najviac zaoberať, sú tieto:

- trvalý pobyt v obci – poradenstvo pri porušení zákona zo strany obce,
- vyplácanie sociálnych dávok a ďalších platieb – predovšetkým ak nie sú vyplácané zákonné dávky, dôchodky a pod.,
- konflikty klienta s okolím,
- diskriminácia, porušovanie práv klienta – poradenstvo, mediácia, sprostredkovanie odbornej právnej pomoci.

Ďalej sú to problémy klienta, ktoré si vyžadujú dlhodobú asistenciu, a to:

- bývanie – asistencia rodinám v nevyhovujúcich podmienkach,

- dlhy a neplatenie poplatkov – vyjednávať s cieľom naviesť klienta na plnenie povinností, súčasne zaistiť plnenie jeho práv, pomoc s administratívou, vyjednávanie splátkových kalendárov, právne poradenstvo,
- využívanie príjmov klienta – nácvik schopností efektívne nakladať s príjmom,
- dochádzka detí do škôl – aktívne vyhľadávať deti, vyjednávať o náprave stavu,
- voľný čas detí a mládeže – monitoring potenciálne patologických spôsobov trávenia voľného času, vyhľadávať možnosť nápravy, spolupracovať s ďalšími inštitúciami,
- domáca príprava detí do školy,
- možnosti vzdelávania, uplatnenia, zamestnanosti – sprevádzať klientov, vyhľadávať možnosti, vyjednávať podmienky,
- zdravotný stav – spolupracovať s lekárom a vyjednávať možnosti nápravy,
- úžera - monitoring, vyjednávať s klientom o spôsobe riešenia.

Práve tieto rodiny bývajú najčastejšími klientmi sociálnych pracovníkov. Snahou sociálneho pracovníka je pomôcť a poradiť dysfunkčným rodinám.

Záver

Sociálna práca je zameraná na praktickú činnosť, ktorá sa sústreďuje na zmierňovanie, eliminovanie a riešenie sociálnych problémov, ktoré pôsobia nad osobný rámec jednotlivca, skupiny, komunity. Jej cieľom je predchádzať nežiadúcim, negatívnym a sociálno-patologickým javom, ktoré by mohli narušiť harmonický vývoj jedinca alebo skupiny ľudí, ktorí sa ocitli v hmotnej alebo sociálnej núdzi, rómsku rodinu nevynímajúc. Rómska rodina je špecifický druh rodiny. Práve v rómskej rodine sa vytvára miesto pre etiku. Etika je pomáhajúcou disciplínou pre sociálnu prácu, keďže pracuje s ľuďmi a ich osudmi. Konkrétne vo vzťahu k rómskej rodine je nutné uplatňovať etické princípy vychádzajúce z najzákladnejšieho princípu dôstojnosti a jedinečnosti každého jednotlivca. Je potrebné si uvedomiť, že každý človek je hodný úcty, má právo na rozvoj, viesť spokojný, zmysluplný a plnohodnotný život.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] MATOUŠEK, O.: *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3.vyd. Praha: SLON 2003. 164 s. ISBN 80-86429-19-9.
- [2.] MATOUŠEK, O. a kol.: *Základy sociální práce*. 1.vyd. Praha: Portál 2001. 312 s. ISBN 80-7178-473-7.

- [3.] POLÁKOVÁ, E. & kolektív riešiteľov.: *Postavenie a rola Rómskej ženy v spoločnosti II. Štúdie*. 1.vyd. Trnava: Fakulta masmediálnej komunikácie UCM 2005. 204 s. ISBN 80-89220-06-1.
- [4.] STRIEŽENEC, Š.: *Slovník sociálneho pracovníka*. 1.vyd. Trnava: AD 1996. 255 s. ISBN 80-967589-0-X.
- [5.] STRIEŽENEC, Š.: *Úvod do sociálnej práce*. 1. vyd. Trnava : AD 1999. 215 s. ISBN 80-967589-6-9
- [6.] TOKÁROVÁ, A. a kolektív: *Sociálna práca*. 1.vyd. Prešov: FF Prešovskej univerzity 2002. 573 s. ISBN 80-8068-086-8.
- [7.] VAŠEK, Š. a kolektív: *Špeciálna pedagogika*. 1.vyd. Bratislava: SPN 1994. 245 s. ISBN 80-08-01217-X.

Kontakt

Lucia Horná, Mgr.

SOA a SŠG Dudvážska 6, 821 07 Bratislava

E-mail: hornalucia53@gmail.com

Etika v práci sociálneho pracovníka v rómskej komunite

Ethics in the work of social worker in the Romany community

Jurina RUSNÁKOVÁ, Marianna ŠRAMKOVÁ

Abstrakt

Príspevok sa venuje základným otázkam etiky, ktoré sa vyskytujú v práci sociálneho pracovníka s rómskym klientom. Veľká časť textu je zameraná na problematiku etnicity klienta, v ďalšej časti autorky poukazujú na riziká súvisiace s prácou v rómskej komunite.

Kľúčové slová

Etická dilema, Etnicita, Marginalizovaná rómska komunita, Rómovia.

Abstract

The paper deals with the fundamental ethic demands raised in the work of a social worker with a Romany client. A great deal of the text is focused on the client's ethnicity issue. In another part of the paper authors point out to the risks connected with the work in a Romany community.

Key words

Ethical dilemma, Ethnicity, Marginalised Romany community, Romany people.

Dá sa predpokladať, že veľká časť sociálnych pracovníkov na Slovensku sa počas svojej praxe stretne s rómskym klientom, bez ohľadu na to, v ktorej pracovnej pozícii či sfére bude pôsobiť. Z uvedeného predpokladu vyplýva, že každý z týchto pracovníkov by sa mal zamyslieť nad tým, koho považovať za rómskeho klienta. Pre podporu nášho tvrdenia slúži aj fakt, že Rómovia nie sú ochotní deklarovat' svoju etnicitu v oficiálnych štatistikách, čo dokazujú výsledky sčítaní ľudu, domov a bytov, ktoré sú vzhľadom k reálnemu počtu Rómov v SR značne podhodnotené (dôvodom tejto neochoty sa v našom príspevku nevenujeme, no sú dostupné publikačné výstupy, v ktorých sa ich autori pokúšajú vysvetliť). V odlišnej etnicite rómskych klientov preto spočíva podľa nášho názoru základná etická dilema v práci s nimi. Pretože s odlišnou etnicitou môže súvisieť odlišný prístup sociálneho pracovníka ku klientovi, odlišné postoje voči nemu, odlišné stratégie riešenia sociálnych problémov klienta, atď. (a z praxe sa dozvedáme, že mnohí sociálni pracovníci volia „špecifický“ prístup

k Rómom – súvisiaci alebo vychádzajúci z ich etnickej príslušnosti). Nie je jasné nám a pravdepodobne ani nikomu inému, do akej miery môže samotné „*rómstvo*“ vplývať na životnú situáciu klienta, prípadne na vzťah medzi ním a pracovníkom, no je potrebné s tým narábať opatrne. Hranica medzi akceptáciou klientovej inakosti a stereotypizáciou prípadne etnizáciou chudoby (teda pripisovaním etnicity sociálnym charakteristikám) je nenápadná a ľahko prehliadateľná. Ako píše Rusnáková a Pollák (2012) nebezpečenstvo podľahnutia etnizácii sociálnych charakteristík je reálne a v praxi prítomné. Najmä pracovníci, ktorí svoje prvé a jediné skúsenosti z praxe nadobudli v marginalizovanej rómskej komunite a nemajú možnosť porovnania, majú tendenciu považovať „*životný štýl*“ jej obyvateľov za typicky rómsky. Na druhej strane „*bezfarebné*“ videnie klienta môže prehliadnúť problémy súvisiace s jeho etnickým pôvodom (napr. diskriminácia na trhu práce alebo v sociálnych službách). Na otázky súvisiace s vhodnosťou definovania klienta cez jeho etnickú príslušnosť (z hľadiska filozoficko-etického a zároveň z hľadiska praktických dôsledkov na spoluprácu sociálneho pracovníka a jeho klienta) a zároveň so špecifikovaním prístupov na tomto základe sa pokúsime odpovedať v nasledujúcej časti nášho príspevku.

Otázky vyplývajúce z práce s rómskym klientom

Presný počet Rómov žijúcich na Slovensku nepoznáme, i keď existuje niekoľko odborných odhadov - tie sa pohybujú medzi 380 – 440 tisícami. Najkomplexnejšiu zverejnenú databázu údajov o rómskych osídleniach a ich obyvateľoch nám poskytuje Sociografické mapovanie rómskych komunít z roku 2004, v minulom roku prebiehala jeho aktualizácia. Podľa vyššie uvedeného mapingu žilo v SR období jeho realizácie približne 320 tisíc Rómov (Radičová a kol., 2004). Je evidentné, že medzi oficiálne deklarovaným počtom rómskych obyvateľov SR a spomínaným mapovaním (toto sčítanie prebehlo bez nutnosti sebaidentifikácie) je radikálny rozdiel – s tým súvisí otázka: *Dizajnovat' sociálne politiky smerom k cca. 320 tisícovej rómskej populácii, alebo akceptovat' korektnejšie (no realite vzdialenejšie) oficiálne sčítanie ľudu, domov a bytov (za rok 2012 cca. 100 tisíc Rómov)?* Odpoveď je podľa nášho názoru jednoduchá. V nepriaznivej sociálnej situácii (nevyhovujúce životné podmienky, chudoba a sociálne vylúčenie) žije v marginalizovaných rómskych komunitách viac Rómov ako uvádzajú oficiálne údaje a my si nemôžeme dovoliť tento fakt ignorovať.

Uvažovaniu o tom, pre koľkých Rómov majú byť koncipované sociálne programy, by však malo predchádzať zamyslenie sa nad tým, *či vôbec vytvárat' programy určené len pre Rómov.* V SR existujú v zásade dva prístupy. *Etnický* - založený na etnickej odlišnosti rómskej populácie a *občiansky*, ktorý si etnicitu nevšima. Etnický prístup vníma Rómov ako

príslušníkov odlišnej kultúry, je zacielený na všetkých Rómov na Slovensku. Ide predovšetkým o programy podporujúce národnostnú emancipáciu. V prípade, že majú programy zamerané na etnické skupiny sociálny rozmer, sú časťou odborníkov považované za porušenie pravidla rovného zaobchádzania. Výnimkou sú sociálne programy financované zo zahraničia (napr. z Európskych štrukturálnych fondov, zahraničných nadácií...), tie sa viažu priamo na etnicky odlišné komunity. Cieľom občianskeho prístupu je sociálne začlenenie znevýhodnených obyvateľov marginalizovaných rómskych komunít. Oficiálne nepozná etnicitu a cieľové skupiny definuje na základe ich životných podmienok a sociálnych potrieb. Zástancovia občianskeho prístupu striktno odmietajú sledovanie etnicity a tvrdia, že nemá pri riešení sociálnych problémov miesto. Medzi etnickým a občianskym prístupom existujú prieniky, ktoré je potrebné pomenovať a v praxi akceptovať. Súvis medzi sociálnym vylúčením a etnicitou obyvateľov rómskych osídlení je zrejмый (a dobre vysvetlený), preto ho nemožno ignorovať. Ak v prípade, že je príčinou znevýhodňovania ostáva etnicita zamlčaná, nevypovedané ostanú aj problémy (riziká), ktoré sú s ňou spojené (Rusnáková, v tlači).

Vychádzajúc z textov Rusnákovej a Polláka (2012) sme v tabuľke nižšie sumarizovali výhody a nevýhody oboch prístupov.

Tab. 1 Výhody a nevýhody prístupov k Rómom

	Výhody	Nevýhody
Etnický prístup	Adresnejšie (a tým efektívnejšie) nastavenie stratégie. Poskytuje priestor na lepšie porozumenie a riešenie špecifických (sociálnych) problémov, ktoré sú spojené s etnicitou (napr. sociálne dôsledky diskriminácie, predsudkov a stereotypov).	Predpokladá kultúrne a sociálne rozdiely (špecifiká) vyplývajúce z etnickej odlišnosti – to môže posilňovať stereotypy (napr. Rómovia majú inú kultúru, spôsob života v osadách vyplýva z etnicity...). Spájanie etnicity a sociálnych problémov môže viesť k nebezpečnému a nepravdivému zovšeobecneniu – napr. Rómovia majú sociálne problémy, pretože sú Rómovia.
Občiansky prístup	Programy môžu využívať všetci (bez ohľadu na etnicitu), ktorí ich potrebujú. Jasné oddelenie etnicity od sociálneho znevýhodnenia.	Širšie (menej konkrétne) definovaná cieľová skupina programu. Riziko slabého zastúpenia Rómov v programoch, ktoré síce boli zamerané na túto cieľovú skupinu, no bez uvedenia etnicity.

Zdroj: Rusnáková – Pollák, 2012

Sociálny pracovník má mať vedomosť o všeobecných prístupoch, no pravdou je, že vo svojej praxi musí ku každému klientovi pristupovať individuálne. Aj Rómovia, ktorí nechcú svoju etnickú príslušnosť zverejniť v oficiálnych štatistikách, nemusia s tým mať problém pri osobnom kontakte s ním. *Má týchto vnímať ako Rómom alebo voliť už spomínaný*

„bezfarebný“ prístup? „Politicky nekorektné“ vymedzenie Róma odporúča Poláčková (2008) a zdôvodňuje faktom, že majoritou pripísané rómstvo je jednou z hlavných príčin sociálneho vyčleňovania obyvateľov rómskych osídlení - a teda je v praxi reálne prítomné. Z tohto pohľadu je aj podľa nás „rómstvo“ klienta významné aj pre sociálneho pracovníka, pretože je pôvodcom znevýhodňovania a z neho vyplývajúcich sociálnych problémov. Chceme zdôrazniť potrebu citlivého prístupu, pretože vyššie uvedené nemusí platiť pre každého rómskeho klienta a zároveň necitlivý prístup môže spôsobiť mnohé nedorozumenia v pomáhajúcom vzťahu. Ak sociálny pracovník prijme klientovu odlišnú etnicitu, je tu riziko, že sa zároveň otvorí stereotypom a predsudkom (svojim aj cudzím) s ňou súvisiacim. Tu sa nám vynára otázka percepcie prostredníctvom stereotypov.

Podstatná časť majority vníma Rómov ako jednotnú skupinu, ktorá sa odlišuje a žije na okraji spoločnosti. Pre sociálnych pracovníkov môže byť náročné nepodľahnúť tomuto tlaku a „nepridať sa“, najmä keď sa v rámci svojho profesionálneho pôsobenia stretávajú len s Rómami, ktorí potrebujú ich pomoc. Podľa Miroslava Kusého, sa u slovenského majoritného obyvateľstva vyhrotili dva krajné postoje - rasistický (xenofóbny), druhou krajinou je prúd z demokratického spektra spoločnosti, ktorý každú kritickú poznámku o Rómoch a priori odmieta ako rasistický a diskriminačný predsudok. Autor zdôrazňuje (a my s ním súhlasíme) potrebu vecného videnia, ktoré akceptuje krízovú situáciu v mnohých rómskych osídleniach a potrebu pomoci namiesto rezignácie a nepriateľstva. Sociálni pracovníci – tí, ktorí sú na strane klienta, by toto mali zvládnuť. Na jednej strane veriť a rozumieť skúsenosti s diskrimináciou a zložitosti životnej situácie, na strane druhej - vnímať svojho klienta ako jedinečnú osobnosť so všetkým, čo k nej patrí – vrátane osobných limitov (prípadne neochoty podrobiť svoj život akejkoľvek zmene) (Rusnáková, v tlači).

Radi si o sebe myslíme, že stereotypom nepodliehame, ale opak je pravdou. Stereotypy sú pre nás užitočné, pretože bez nich by sme nedokázali vnímať svet v celej jeho rozmanitosti. V práci s klientom však môžu spôsobiť pracovníkovi rad komplikácií, bez ohľadu na náboj aký v sebe nesú. Aj pozitívne zovšeobecnenia (napr. Rómovia sú talentovaní, Rómovia majú hudbu v krvi,...) sťažujú spoluprácu v rámci pomáhajúceho vzťahu. Zbaviť sa stereotypu si vyžaduje veľa vedomého úsilia a sebareflexie. „Boj“ proti stereotypom (svojim aj cudzím), predsudkom a diskriminácii je však jednou z úloh sociálnych pracovníkov, zvlášť, ak pracujú s klientmi prislúchajúcimi k skupine, ktorá podlieha stereotypizácii – v našom prípade ide o rómskych klientov. Nebojme sa preto svojich stereotypov a predsudkov, nevnímajme ich ako hanbu, na druhej strane ich však začneme kriticky znovu skúmať a možno mnohé z nich prehodnotíme.

S cieľom vyhnúť sa v našom príspevku nebezpečnému zovšeobecňovaniu, budeme za rómskeho klienta považovať predovšetkým Róma žijúceho v marginalizovanej rómskej komunite.

Riziká vyplývajúce z práce s rómskym klientom

Nasledujúce texty sme spracovali predovšetkým na základe vlastných textov, ktoré sú zatiaľ v tlači (presnejšie v zázname bibliografických odkazov).

Práca v rómskej komunite so sebou prináša nároky na osobu pracovníka, resp. riziká, ktorým musí čeliť. Tie vyplývajú z:

- **Prostredia**, v ktorom klient žije. Človek žije v sociálnom prostredí a s prostredím je neustále v interakcii. Na hranici medzi jedincem a prostredím vznikajú životné problémy, ktoré sú predmetom záujmu sociálneho pracovníka. Ten pracuje s hranicami klienta a sociálneho prostredia, vplýva na zmenu fungovania klienta a zároveň vplýva na prostredie. Mnoho nedorozumení medzi klientom a sociálnym pracovníkom vzniká z dôvodu faktickej odlišnosti sociálne znevýhodneného prostredia - tej je potrebné (a nie ľahké) porozumieť tak, aby pracovník mohol rozumieť konaniu klienta. Pracovník zväčša žije mimo rómskej komunity (bez ohľadu na jeho etnicitu) a je tu riziko, že bude klienta smerovať k riešeniam, ktoré sú efektívne v majoritnom prostredí (v sociálne vylúčenej komunite však môžu byť neefektívne). Zároveň je dôležité uvedomovať si vysokú rôznorodosť rómskych osídlení a rôznorodosť domácností, resp. klientov v týchto osídleniach, pretože napriek podobným životným podmienkam, každý klient má svoje vlastné prežívanie, interpretovanie a zvládanie reality. Netreba zabúdať, že sociálny pracovník pre svojich klientov tiež tvorí sociálne prostredie. Malo by to byť prostredie poskytujúce vedomie istoty, bezpečia a porozumenia.
- **Prostredia**, v ktorom sociálny pracovník pracuje. Prax ukazuje, že najefektívnejšia je práca v prirodzenom prostredí, teda v rómskej komunite. Sociálny pracovník vychádza z bezpečia inštitúcie za jednotlivcami alebo skupinou do ich prirodzeného sociálneho prostredia. Prichádza na miesta, ktoré klient dôverne pozná, trávi tam veľa času. Pracuje tam, kde žijú jeho klienti. Je dôležité, aby prispôbil klientovmu prostrediu svoj výzor – vhodná voľba a úprava oblečenia (ísť do rómskej osady na vysokých podpätkoch a v kostýme je nielen nepraktické, ale vytvára aj bariéru), svoj slovník - mal by používať slovné výrazy, ktoré sú obvyklé a ich význam je obom účastníkmi rozhovoru dobre známy. Pozor by si mal dať aj na to, aký prvý dojem u klientov zanechá, ktorý si o ňom

vytvoria v rozmedzí niekoľkých minút a len ťažko ho menia. Na druhej strane, úplné splnutie s prostredím môže byť pre jeho profesionalitu nebezpečné, pretože stráca svoju profesionálnu identitu (odstup, nadhľad).

- **Pracovnej pozície**, ktorú zastáva. Často sa stáva, že sociálni pracovníci riešia dilemy vyplývajúce z odlišných (alebo dokonca protichodných) zákaziek zamestnávateľa (alebo inej verejnej inštitúcie) a klienta, či organizácií, s ktorými spolupracujú. Sú od zamestnávateľa (najčastejšie je ním obec) „*nútení*“ vykonávať úlohy, ktoré vytvárajú bariéry medzi nimi a ich klientmi (napr. rozhodovať o zdrojoch, byť nositeľom zlých správ, vykonávať sankcie, atď.) – nachádzajú sa v rozhodovaní medzi pomocou a kontrolou.
- **Role**, v ktorej vystupuje. Základom práce v teréne je vzťah medzi pomáhajúcim a klientom. Stretávajú sa v neformálnom prostredí a to ich ovplyvňuje. Je vhodné, aby pomáhajúci vzťah bol nedirektívny, ale rešpektujúci hranice pracovníka a klienta. Môže mať prvky priateľského vzťahu (dôvera, intimita, akceptácia, podpora, kongruencia...), no nemá byť priateľstvom. Viacerí autori píšu, že sociálny pracovník v teréne je „*mostom*“ a často jediným medzi svetom klienta a okolitým prostredím a zároveň jediným dostupným zdrojom pomoci (špecifickým znakom sociálnej práce v teréne je polyvalencia). Táto rola v sebe nesie riziko prekročovania kompetencií a podľahnutia požiadavkám (prosbám) klientov, ktoré sú mimo jeho pracovnej náplne a času. Navyše je konfrontovaný so životnou situáciou klienta priamo v jeho prirodzenom prostredí, informácie o ňom nie sú sprostredkované, ale prechádzajú priamo cez jeho vlastnú osobnú skúsenosť s klientom. Sociálny pracovník je dôverníkom klienta, pohybuje sa v jeho domácom prostredí a dozvedá sa informácie, ktoré nie sú dostupné iným. Tie však môžu podliehať ohlasovacej povinnosti a tu vzniká dilema, či ich posunúť tretím osobám a inštitúciám - a tým poškodiť klientovi, alebo sa tejto povinnosti vyhnúť.
- **Z cieľovej skupiny**, ktorá má skúsenosť so znevýhodňovaním a diskrimináciou. Je nevyhnutné veriť takejto klientovej skúsenosti. Ak je pracovník zástupcom majority, o to náročnejšia je táto úloha, pretože si vyžaduje istú dávku sebakritiky.
- **Z cieľovej skupiny**, ktorou sú Rómovia. Pracovník sa môže a veľmi pravdepodobne aj stretne s nepochopením verejnosti, najmä v prípade, že je zástupcom majority. Môže sa stretnúť s nepochopením od príbuzenstva, priateľov... . Stáva sa mantinelom pre miestnu verejnosť a často si vypočuje viac nadávok na Rómov ako samotní jeho klienti.
- **Z cieľovej skupiny**, ktorou sú ľudia na periférii spoločnosti. „*Každý má patent na to, ako by mali Rómovia v osadách zmeniť svoj život.*“ Chudobní Rómovia z osád patria medzi

spoločnosťou ponížované a odmietané skupiny a je ľahké sklúznúť k prejavom „nadradenosti“, napríklad ponížujúcou a nerešpektujúcou verbálnou či neverbálnou komunikáciou (poučovanie, moralizovanie, veľký fyzický odstup, atď.). Sociálny pracovník sa musí držať zásad partnerského prístupu (rovnocennosť, úcta).

- **Z** negatívnych skúseností cieľovej skupiny. Vyúsťujú do nedôvery a podozrievania z „obohacovania sa“ a z neúprimnosti. S tým sa stretávajú najmä realizátori komunitných projektov – vtedy je jasné, že sú prijímateľmi finančného grantu.
- **Zo** životnej situácie klientov a života v prostredí, ktoré reprodukuje chudobu a sociálne vylúčenie. Dá sa očakávať, že u klientov bude prítomná nedôvera vo vlastné schopnosti, pasivita, absencia motivácie a životných cieľov zameraných na zmenu. Toto zvädza k rozhodovaniu za klienta a preberaniu zodpovednosti za neho s rizikom straty jeho autonómie, osobnej moci a budovania závislosti od pracovníka. Považujeme za veľmi dôležité, aby pracovníci v rómskych marginalizovaných komunitách poznali stratégie a výhody konceptu zmocňovania.

Záver

Uvedomujeme si, že ujasnenie a voľba toho „správneho“ prístupu v práci s rómskym klientom nie je jednoduchá. Na jednej strane sú reálne obavy z toho, že ak budem na neho nahliadať cez prizmu jeho etnicity (rómsťva) - pridám sa k väčšine a sklúznem k zovšeobecňovaniu, teda mu nebudem dobrým pomocníkom a sprievodcom pri riešení problémov. Na druhej strane, ani prehliadanie možných závažných problémov súvisiacich s etnicitou nie je dobrou voľbou a opäť vedie k neefektívnej pomoci.

Túto dilemu vo všeobecnosti nevyriešime, ostáva na každom pracovníkovi, aby sa rozhodol v konkrétnej situácii, tak ako uzná za najvhodnejšie. Môžeme mu poradiť, že najlepšou cestou k správne rozhodnutiu je rešpektovanie klientovho želania.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] RUSNÁKOVÁ, Jurina – POLLÁK, Peter. Metódy sociálnej práce v marginalizovaných rómskych komunitách. 2012. In OLÁH, Michal. *Metódy sociálnej práce v praxi*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce svätej Alžbety Bratislava, 2012. s. 130-158. ISBN 978-80 8132-039-2.
- [2.] POLÁČKOVÁ, Lýdie. 2008. Terénní sociální práce s romskou komunitou v sociálne vyloučených lokalitách. In JANOUŠKOVÁ, Klára – NEDĚLNÍKOVÁ, Dana. *Profesní*

- dovednosti terenných pracovníků (Sborník studijných textů)*. Ostrava: Tiskárna Grafico, 2008, s. 407 – 426. ISBN 978-80-7368-503-4.
- [3.] RADIČOVÁ, Iveta a kol. 2004. *Atlas rómskych komunít na Slovensku 2004*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2004. ISBN 80-88991-27-7.
- [4.] RUSNÁKOVÁ, Jurina. Sociálna práca v rómskych komunitách. In PAVELOVÁ, Ľuba a kol. *Teória a prax komunitnej sociálnej práce*. V tlači.
- [5.] ŠRAMKOVÁ, Marianna. Sociálny pracovník v teréne. In RUSNÁKOVÁ, Jurina – ŠRAMKOVÁ, Marianna. *Vybrané kapitoly zo sociálnej práce v teréne*. V tlači.

Kontakt

Jurina, Rusnáková Mgr. PhD.,
Výskumno-vzdelávacie a poradenské centrum UKF v Spišskej Novej Vsi,
Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Hviezdoslavova 15, Spišská Nová Ves, 052 01
E-mail jrusnakova@ukf.sk

Marianna, Šramková PhDr. PhD.
Výskumno-vzdelávacie a poradenské centrum UKF v Spišskej Novej Vsi,
Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Hviezdoslavova 15, Spišská Nová Ves, 052 01
E-mail: msramkova2@ukf.sk

Aktuálne etické dilemy pri mediálnej prezentácii sociálnej pomoci z pohľadu etických kódexov mimovládnych organizácií a v mediorganizačných vzťahoch

Currently Ethical Dilemmas Concerning Media Coverage of Social Help in Mass Media from the Perspective of Codes of Ethics & Conduct for Non-Governmental Organizations and in NGOs Relationships.

Liana KRČMOVÁ

Abstrakt

Neziskové spoločnosti alebo asociácie sú zväčša vytvorené s cieľom zabezpečiť programy a služby, ktoré odrazia špecifické potreby alebo záujmy tých, ktorí tieto organizácie vytvárajú. V každej organizácii, vrátane neziskovej organizácie, sú etické normy a zavádzanie týchto noriem stanovené vedením organizácie. Organizačná kultúra vyplýva z týchto štandardov a takisto následné zavádzanie týchto noriem členmi vedenia organizácie. V dlhodobom horizonte nedostatok etického základu, vyplývajúci z nevytvorenia a neaplikovania etických noriem v organizácii má potenciál viesť k neúspešnosti organizácie. Kódex správania sa a etiky pre mimovládne organizácie je súbor základných princípov a operačných princípov a štandardov vyvinutých k tomu, aby pomohli smerovať neziskové a mimovládne organizácie k etickému a transparentnému vedeniu ich činnosti. Tento príspevok zdôrazňuje význam kódexov správania sa a etiky neziskových mimovládnych humanitárnych organizácií a informuje o komparácii rôznych etických kódexov s Kódexom slovenskej Platformy MVRO, vrátane súčasných etických dilem, týkajúcich sa medializácie sociálnej pomoci v slovenských médiách.

Kľúčové slová

Etická dilema, etický kódex, humanitárne organizácie, kódex správania sa, medializácia, médiá, mimovládne neziskové rozvojové organizácie, sociálna a humanitárna pomoc, Platforma MVRO.

Abstract

Not-for-profit societies or associations are generally created in order to provide programs and services which address specific needs or interests of those who create the organizations. In any organization, including a not-for-profit organization, ethical standards and the practicing of these standards are set by the leadership, and the organizational culture follows from these standards and the subsequent practice of these standards by board members. In the long term, a lack of an ethical base resulting from not creating and following ethical standards has the potential to lead to a lack of success in the organization. The Code of Ethics and Conduct for NGOs is a set of fundamental principles and operational principles and standards developed to help guide nonprofit and non-governmental organizations worldwide to ethically and transparently govern their operations. This report points out the importance of Codes of conduct & ethics for nonprofit non-governmental humanitarian and disaster relief

organizations and deals with comparison of various Codes of Ethics with Code of Slovak Platform of development NGOs, including current ethical dilemmas concerning media coverage of social help in Slovak media.

Key words

Ehical dilemma, ethical code, humanitarian organizations, code of conduct, media coverage, media, nongovernmental nonprofit development organizations - NGDO, social and humanitarian aid, Platform of NGDOs.

Úvod

Som veľmi rada, že práve vysokoškolskí pracovníci a akademici z akademickej pôdy VŠZaSP sv. Alžbety – ako prof. Milan Schavel a mim. Prof. Andrej Mátel - dlhodobo iniciujú na Slovensku odbornú diskusiu o etike v sociálnej práci, súčasných etických kódexoch práce profesionálneho sociálneho pracovníka vo svete a o potrebe revízie a rekodifikácie slovenského Etického kódexu (EK) sociálnych pracovníkov z roku 1997. (Schavel, M. In Prohuman, 2011)

Vo svojom príspevku som sa zamerala na Kódexy správania sa neziskových, mimovládnych, rozvojových a humanitárnych organizácií z pohľadu ich potrieb, a na analýzu etických dilem, ktoré vznikajú na Slovensku v súčasnosti. Tieto dilemy sa dotýkajú etických kódexov (EK) mimovládnych organizácií (MVO) a zároveň medializácie sociálnej pomoci MVO v slovenských médiách, vrátane sociálnych sietí, ako je Facebook (FB), kde sú MVO veľmi aktívne v komunikácii s verejnosťou a majú vytvorené svoje oficiálne informačné FB stránky pre priaznivcov a potenciálnych donorov. Úspešné príklady slovenských humanitárnych a rozvojových organizácií je potrebné zviditeľňovať, aby poslúžili ako inšpirácia pre ostatných. Na takéto zviditeľnenie sú ideálne médiá, televízne dokumenty, články v printových médiách a sociálne siete. Ako tvrdia odborníci na rozvojovú a humanitárnu pomoc (Mihálik J., et. al. 2012, str. 55) - „*je dôležité zvyšovať povedomie ľudí o zahraničných rozvojových a humanitárnych témach.*“ A zároveň dokázať verejnosti, že naša krajina je pripravená a schopná pomáhať iným krajinám a má na to dostatok vzdelaných, kvalifikovaných odborníkov a profesionálov.

Okrem kvalitne prepracovaného EK správania sa sociálneho pracovníka voči svojmu sociálnemu klientovi sú pre prax MVO dôležité presne zadefinované etické pravidlá profesionálnych vzťahov medzi MVO, ktoré musia byť takisto oficiálne kodifikované a dodržiavané v komunikácii medzi organizáciami pôsobiacimi na Slovensku. Hranica medzi tým, čo je ešte etické a čo je už neetické, je najmä pri sociálnom a humanitárnom rozvojovom pôsobení MVO v krajinách 3. sveta veľmi tenká, niekedy doslova neviditeľná. V ostatnej

dobe sa s tým v praxi a v médiách čoraz častejšie stretávam, že „etika“ informovania o humanitárnej a rozvojovej pomoci je skôr vecou individuálnej predstavy jednotlivca - čo je podľa jeho osobného názoru „etické“, než objektívneho názoru spoločnosti a odbornej verejnosti. Ako vyštudovaná sociálna pracovníčka a bývalá redaktorka televízneho zahraničného spravodajstva a EBU so znepokojením zisťujem že to, čo ja a iní kolegovia považujeme ešte stále za etické, v rámci stanovenej etickej normy, že boli splnené aspoň základné podmienky etiky v sociálnej práci, či v mediálnej prezentácii sociálnej pomoci zo strany profesionálnych humanitárnych organizácií, MVRO a slovenských médií, zasa niekto iný vyhlasuje už za „neetické“.

Pracovníci niektorých MVRO spochybňujú v ostatnej dobe iné konkurenčné organizácie - ich doterajšiu pozitívnu prácu a TV dokumenty o nich v médiách, dobré meno organizácie vybudované v spoločnosti, hoci takúto neetickú prax medzinárodné EK zakazujú. Často na to zneužívajú citlivosť problematík, ktoré riešia iba humanitárne organizácie, poskytujúce sociálnu a zdravotnú pomoc zraniteľným vrstvám obyvateľstva - a s ktorými sa iné MVO nezaoberajú v praxi. Následne sa doterajšie bezproblémové vzťahy MVO na Slovensku komplikujú. Hoci sú MVO na Slovensku „neziskové“, niektoré pravdepodobne vznikli za účelom zisku a ich túžba po financiách od donorov a po mediálnej „viditeľnosti“ narúša medziorganizačné vzťahy. Nedodržiavajú sa zásady fairplay pôsobenia MVO voči iným organizáciám pôsobiacich v rovnakej oblasti záujmu, alebo úspešnejším MVO. EK zahraničných asociácií profesionálnych fundraiserov a etablovaných humanitárnych organizácií sú nielen pre pracovníkov slovenských MVO, ale aj pre mnohých novinárov a verejnosť „veľkou neznámou“, čo sa negatívne odzrkadľuje v mediálnej praxi a pri objektívnom vyhodnocovaní dokumentárneho, obrazového materiálu v médiách, týkajúceho sa slovenských humanitárnych organizácií a organizácií pôsobiacich v oblasti sociálnej a zdravotnej pomoci. Spochybňovanie konkurenčných organizácií a verejné útoky na ne cez médiá môže ale útočiace organizácie spochybniť u ich budúcich donorov, sponzorov a spolupracujúcich organizácií - nielen MVO, ktoré sú cieľom ich útokov.

Vznik mimovládnych organizácií na Slovensku a formulácia nových etických kódexov

Na Slovensku po roku 1989, na základe potreby doby a radikálnej zmeny štátneho systému, začali postupne vznikať neziskové MVO, z ktorých každá má svoje špecifické zameranie a poslanie. V súvislosti so situáciou po páde socialistického zriadenia v ČSSR Oldřich Matoušek (2001, s. 151 - 152) konštatoval, že onedlho po politickom prevrate sa

začali prejavovať nové sociálne problémy - v minulosti skôr okrajové: „*Vyvstávala potreba pomoci ženám, ktoré k nám boli zavlčené a zneužívané sexuálnym priemyslom, obetiam násilia, zneužívaným a zanedbávaným deťom, drogovovo závislým. Po roku 1989 vznikli desiatky MVO, ktoré sa zameriavajú na sociálne a zdravotné problémy a vytvárajú alternatívy k tradičným formám sociálnej práce. Medzi štátnym a neštátnym sektorom sociálnych služieb vzniklo na začiatku deväťdesiatych rokov pochopiteľné napätie, ktoré sa postupne zmiernuje, ako sa novovzniknuté organizácie jasne profilujú a presvedčujú sa o nutnosti kooperácie.*“ Mimovládnych neziskových organizácií a ich združujúcich asociácií pôsobí v súčasnosti na Slovensku veľké množstvo, je problém sa v nich zorientovať a definovať nadradené, prioritné - medzinárodné a národné etické kódexy pre ich činnosť. Problém je takisto vo veľkej diverzite zamerania neziskových MVO, v rozdieloch vo veľkosti organizácií, počte ich zamestnancov, dostatku profesionálov. MVO sa za ostatné roky združujú spoločne do väčších platforiem a asociácií najmä podľa zamerania ich činnosti. Aj medzi organizáciami, ktoré si dávajú do predmetu činnosti alebo názvu rovnaký prívlastok „*rozvojová*“, je veľká diverzita medzi predmetom ich činnosti a cieľmi, napriek oficiálne proklamovanej snahe organizácie o „*rozvojovú prácu*“.

MVO sa stali zároveň dôležitou súčasťou spoločnosti, lebo svojou činnosťou často supľujú štátne inštitúcie. Vláda Róberta Fica dokonca zriadila v roku 2012 ako poradný orgán vlády Radu vlády pre mimovládne neziskové organizácie, ktorá má vláde predkladať návrhy rozvoja občianskej spoločnosti. (TASR/ PRAVDA, 2012) V máji 2013 táto Rada vlády pre MVO okrem podpory dobrovoľníctva rokovala o „*realizácii výskumu neziskového sektora*“, pretože absentuje hĺbková sonda do problematiky, ale aj základný rámec informácií a dát. Chce skúmať financovanie neziskového sektora, podiel neziskového sektora na zamestnanosti etc. – vydala Uznesenie č. 23/2013 – Výskum zameraný na poznávanie tretieho sektora. (Vagač, tretisektor.gov.sk, 2013) Malé novovznikajúce MVO organizácie na Slovensku si vlastné etické kódexy správania sa nie vždy vytvárajú, pretože nie sú k tomu oficiálne nútené. Pre každú novú neziskovú MVO, ktorá má záujem dodržiavať základnú etiku pri svojej sociálnej a rozvojovej práci je omnoho jednoduchšie stať sa signatárom zahraničného etického kódexu uznávanej organizácie s identickým zameraním práce organizácie a cieľmi, než pracne vytvárať vlastný text EK. Vznikajú neustále nové centrá, asociácie, platformy. V roku 2011 vznikla **Koalícia na podporu individuálneho darčovstva**, ktorú založilo 12 slovenských MVO. Z iniciatívy viacerých organizácií vzniklo v roku 2009 **Slovenské centrum fundraisingu**. Na Slovensku bolo za ostatné roky prijatých niekoľko samostatných samoregulačných kódexov správania - **Etický kódex organizácie pri práci s darcami** a

Etický kódex fundraisera, ktoré ale nikto z pracovníkov MVRO nepozná a nepropaguje. Slovenská platforma mimovládnych rozvojových organizácií (MVRO) sa pripojila ku Kódexu používania obrazového materiálu a podávania správ belgickej organizácie CONCORD. (Mihálik, J. Et al., 2012, s. 51- 52)

Momentálne je medzi pracovníkmi MVRO pri hodnotení etiky MVRO preferovaný najmä a iba Etický kódex používania obrazového materiálu a správ Platformy MVRO, ktorého text je oklieštený o iné dôležité a záväzné normy správania sa pre MVRO. V porovnaním s krátkym a vágnym textom Kódexu Platformy MVRO (MVRO, online) a identickým textom Kódexu CONCORD-u (2006) - text omnoho lepšie prepracovaného 43- stranového EK medzinárodnej Asociácie profesionálnych fundraiserov (AFP, 2008) obsahuje všetko potrebné - etiku správania sa voči donorom, voči iným MVO, a zároveň základné etické normy pre fundraiserov. Na Slovensku boli kreované 3 samostatné kódexy s obsahom, ako má v sebe jeden ucelený kódex AFP, či 44 stranový kódex Svetovej asociácie MVO (WANGO). Kreuje sa tu nekoordinované množstvo samostatných etických kódexov MVO za účasti skutočných i samozvaných odborníkov a vznikajú tiež niekoľkostranové „komunikačné manuály“ pre neziskové organizácie. Za vzor by si pritom mohli slovenské MVO zobrat' Etický kódex svetovej asociácie WANGO, ktorý obsahuje dôležité normy, ako sa správať k darcom, etické normy pri fundraisingu a hospodárení s financiami, stanovuje percentuálne náklady MVO na poskytnutú pomoc, maximálne náklady na fundraising organizácie, etc.

Súčasná verzia **Kódexu etiky a správania sa MVO WANGO** (2013, on-line) bola definitívne skompletizovaná v roku 2005 po 2 a pol roku práce na kódexe, a zostavil ho medzinárodný výbor zložený z lídrov MVO zo 42 národností. Projekt EK sa začal rodiť na výročnej konferencii vo Washingtone v roku 2002. V úvode kódexu (2004, s. 4) sa konštatuje, že v ostatných rokoch nastal dramatický nárast nielen v počte, ale aj v diverzite MVO: „*Tento vplyvný „tretí sektor“*, existujúci medzi sférami vlády a biznisu prináša nebývalú vitalitu a schopnosť mať vplyv na dôležité otázky týkajúce sa služby spoločnosti a svetového mieru. Takisto s vzrastajúcou dôležitosťou tretieho sektora zároveň narastá jeho zodpovednosť. Žiaľ, je veľa účastníkov mimovládnej komunity, ktorí nie sú zodpovední, ani etickí.“ Autori sa odvolávajú na knihu od Alana Fowlera „*Striking a Balance*“, ktorý využíva zbierku skratiek MVO na identifikáciu rôznych MVO ako sú BRINGO - kufříkové MVO, CONGO – Komerčné MVO, FANGO – Falošné MVO, CRINGO – Kriminálne MVO, GONGO – vládou vlastnené MVO, MANGO – mafiánske MVO a PANGO – stranické MVO. (WANGO, 2004, s. 1-5)

V kódexe jeho autori konštatujú, že iné MVO v zahraničí odštartovali svoju činnosť s veľkými ideálmi, ale teraz tolerujú praktiky, ktoré boli predtým neakceptovateľné. Hoci autori kódexu organizácie WANGO (online) rátajú aj s možnosťou, že text ich kódexu bude použitý ako vzor a modifikovaný inými MVO, novovzniknuté MVO sa môžu stať signatármi kódexu, oficiálne sa k nemu prihlásiť na webe asociácie WANGO, vlastnej webovej stránke (WS) a vo svojich propagačných materiáloch. Stať sa signatárom EK zahraničnej asociácie MVO nie je administratívne náročné, pri kódexe Červeného kríža (ČK), Červeného polmesiaca a MVO z r. 1994 postačuje, keď oficiálny zástupca slovenskej humanitárnej organizácie pošle prihlášku za signatára tohto kódexu. Pokiaľ ide o WANGO asociáciu, tak tá umožňuje na svojej WS oficiálne registrovaným MVO, charitám a nadáciám pripísať sa online do zoznamu podporovateľov ich kódexu. Ak si chce dať MVO prihlášku za člena asociácie WANGO, musí fungovať minimálne 2 roky pred podaním prihlášky. WANGO oceňuje pravidelne MVO rôznymi oceneniami.

Tropický tím VŠZaSP sv. Alžbety – mimovládna nezisková organizácia VŠZaSP poskytujúca zdravotnú, sociálnu - humanitárnu pomoc a vzdelávanie v krajinách 3. sveta

V roku 2002 bola z iniciatívy profesora Vladimíra Krčméryho založená Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce svätej Alžbety (VŠZaSP) ako nezisková organizácia so špecifickou víziou a misiou – pracovať pre tretí svet, ale aj pre Slovensko. (AM 2/2012, s.8) Zároveň bol kreovaný Tropický tím VŠZaSP sv. Alžbety pod vedením profesora V. Krčméryho ako nezisková organizácia. Počas existencie VŠ a Tropického tímu VŠ bolo postupne založených 70 charitatívnych, rozvojových a vzdelávacích projektov v 25- ich krajinách sveta, prioritne v krajinách 3. sveta. Profesor V. Krčméry zakladal prvé humanitárne a rozvojové projekty už počas svojho pôsobenia na Trnavskej univerzite. Svoju schopnosť pracovať profesionálne na úrovni medzinárodných humanitárnych organizácií zasahujúcich v krízových situáciách, a zároveň s nimi zasahovať v krízových oblastiach sveta dokázala VŠ sv. Alžbety v roku 2010 po zemetrasení na Haiti, kedy zostavila vlastné tímy zdravotníkov na pomoc obetiam zemetrasenia, ktoré aktívne pôsobili pri ošetrovaní obetí zemetrasenia. (SITA/AP, 2010) Takisto jej pracovníci rozdávali potravinovú pomoc pre utečencov v utečeneckých táborov v Afrike, keď meškali dodávky potravín od iných svetových organizácií. Univerzita sv. Alžbety spolupracuje s desiatkami MVO, univerzitami a cirkevnými organizáciami, so štátnymi inštitúciami a ministerstvami krajín, s miestnymi

farnosťami, rehoľnými rádmi, s kanceláriami Svetovej zdravotníckej organizácie WHO, MSF, etc. (VŠZaSP/ humanitárne projekty, partneri, online).

Cieľom VŠZaSP sv. Alžbety pri jej zriadení v roku 2002 bolo vychovávať zdravotníckych a sociálnych pracovníkov pre domáce a zahraničné zdravotnícke, sociálne, humanitárne a misijné aktivity. Zámerom VŠZaSP je budovanie ďalších pracovísk v rozvoji krajín zameraných na vzdelávanie, výskum a humanitárnu pomoc. VŠ sv. Alžbety má projekty zamerané na prevenciu a liečbu AIDS, TBC, malárie a podvýživy, 8 vedecko-výskumných laboratórií a výskumné ústavy v 7 krajinách sveta. Vedecko-výskumná činnosť VŠ sv. Alžbety sa realizuje na 6-ich katedrách, 18 detašovaných pracoviskách, 2 vedeckých ústavoch a 6 vedec. laboratóriách v zahraničí. (AM 2/2012, s. 4- 6) V súčasnosti má VŠ sv. Alžbety 400 zamestnancov, z toho je 250 lekárov. VŠ a Tropický tím pri rozvojových a humanitárnych aktivitách dodržiava etické kódexy určené lekárom a zdravotníkom, EK pre profesionálnych sociálnych pracovníkov. Pri poskytovaní pomoci zohľadňuje tiež kódexy správania sa a charty humanitárnych organizácií, určené pre prácu v krajinách postihnutých nešťastiami. Ku každej spolupracujúcej organizácii a MVO sa VŠ vždy správala v duchu FAIR PLAY, s úctou a rešpektom k jej práci. Nikdy neútočila cez médiá na zásluhnú rozvojovú prácu iných MVO. VŠ sv. Alžbety priebežne oceňuje predstaviteľov iných MVRO za ich prácu. 2. júla 2013 bola odovzdaná medaila od VŠ sv. Alžbety za celoživotné dielo pre 3. svet - zakladateľovi a riaditeľovi Nadácie Integra Allainovi Bussardovi z rúk rektora VŠ profesora V. Krčméryho. (Integra Foundation, 2013, online) VŠ ocenila pamätnou medailou M. Čaučíka, riaditeľa Dobrej noviny organizácie eRko, dlhoročného člena predsedníctva Platformy MVO, za podporu projektov v rozvojových krajinách. (FB Dobrá novina, 2013, online) Svojím prístupom v duchu fair play k iným MVO VŠ sv. Alžbety ako MVO doslova napína a dodržiava EK WANGO – odporúčania o vzájomných vzťahoch medzi MVO a inými organizáciami občianskeho sektora: **„Spoločné ciele:** Ak je to vhodné, MVO s prekrývajúcimi sa misiami, hodnotami a cieľovými skupinami by mala byť partnermi navzájom s inými organizáciami občianskej spoločnosti, ak by to bolo prospešné pre spoločné cieľové skupiny a pre dosiahnutie spoločných cieľov. **Zdieľanie informácií:** MVO s prekrývajúcimi sa misiami, hodnotami a cieľov. skupinami by mali zdieľať relevantné informácie o projekte s ostatnými MVO a organizáciami občianskej spoločnosti a vzájomne sa podporovať. **Konkurencia a duplicitné služby:** MVO s prekrývajúcimi sa misiami, hodnotami a cieľovými skupinami by sa mali zdržať vzájomnej konkurencie medzi sebou a konkurencie s inými občianskymi organizáciami a mali by sa zdržať od zbytočnej duplicity služieb a narušovania projektov

iných organizácií. Podpora pre iné MVO: MVO majú vyjadriť solidaritu s kampaňami a akciami iných MVO a podporiť účinnosť a úspech iných MVO, pokiaľ to neohrozí integritu hodnôt MVO. Siete – prepojená sieťová spolupráca - NETWORKING: Organizácia musí vzájomne spolupracovať s inými etickými MVO za účelom podpory rastu, účinnosti a efektívnosti neziskového sektora a podpory schopnosti presadzovať verejné blaho.“(WANGO, 2004, online)

V ostatných mesiacoch prichádza k spochybňovaniu práce konkurenčných MVO a jednotlivcov, poskytujúcich sociálnu pomoc v blogoch, v článkoch printových médií, na FB skupinách niektorých MVRO, dokonca v organizovaných diskusiách. Kódex správania sa medzinárodnej Asociácie profesionálnych fundraiserov, ku ktorému sa hlásia oficiálne MSF na svojej web stránke (MSF, USA, online) takéto konanie označuje za neetické. Podľa **Normy číslo 11. kódexu správania sa AFP** profesionálni fundraiseri sa musia zdržať akejkolvek činnosti s cieľom znevažovať nepravdivo konkurentov: A) *Členovia musia zabezpečiť, že akékoľvek zobrazenie konkurentov bude férové, pravdivé, a možno ho zdôvodniť. B) Pohrdanie konkurentmi je neprofesionálne a neetické a odráža sa zle na oboch stranách . Príklady neetickej praxe:*

- 1. Využívanie podvádzania (klamania) ako reakcie na vyhlásenia (tvrdenia, nároky) konkurenčných organizácií*
- 2. Skresľovanie výkonu (výsledkov činnosti) konkurenčných organizácií*
- 3. Nepravdivé zneuctovanie povesti a schopností konkurencie*
- 4. Šírenie neopodstatnených poznámok o konkurencii. (AFP, 2008, s. 17)*

K novým trendom v komunikácii MVO s verejnosťou patrí Facebook (FB), Youtube a podobné médiá, blogy na SME a web stránkach MVO a iných serveroch. FB umožňuje fanúšikov online informovať o aktualitách v organizácii, jej práci, a ich prostredníctvom získať nových priaznivcov či donorov. Tieto kanály slúžia primárne na informovanie o činnosti organizácie. Zároveň tiež posilňujú dobré meno organizácií u verejnosti. (Mihálik et al., 2012)

Konkrétne príklady – súčasné etické dilemy v medziorganizačných vzťahoch na Slovensku

Príklad č. 1 : Bývalá novinárka Soňa Rebrová, ktorá si založila vlastnú Nadáciu na plnenie snov pre choré deti Želaj si“, zaútočila vo svojom blogu na SME zo dňa 10. 12. 2012 na Viliama Rozborila po tom, čo dostal zlatú medailu od VŠZaSP sv. Alžbety za jeho prínos v soc. oblasti. V blogu s názvom „, *Keď nie ste v televízii, akoby ste ani neboli*“ (blog SME, 2012), sa autorka sťažovala, že o jej nadáciu nie je u verejnosti a v médiách

záujem a obvinila V. Rozborila, že on vlastne v sociálnej oblasti nič nerobí, „iba moderuje“, má veľký mediálny priestor na plnenie snov a naznačila, že si ani medailu od VŠ nezaslúži. Podľa jej vyjadrenia o Rozborilovi: „*Priamo osobne však sny neplní. Nezháňa na sny peniaze, nerobí verejné zbierky, nepíše projekt*“. Sťažovala sa na televízie, že jej nedajú priestor, hoci v minulosti bola už v TV vysielaní a písali o nej printové médiá. Rozboril na tento blog reagoval na sociálnej sieti FB dňa 18. 12. 2012: *Tej pani mi je úprimne ľúto. V živote by som verejne nenapadol jej prácu (verím, že užitočnú). V živote by som jej prácu nezdegradoval, tak ako ona moju. Pani Rebrová, mýlite sa. Som v prvom rade autor a producent Modrého z neba. Zo 100.000 listov samozrejme robia istý výber 2 dramaturgičky, ale posledné odobrenie je na mne. Taktiež príprava scenára. A mimochodom, 6 dní v týždni nedomodujem MzN, ale zháňam peniaze, aby sme mohli realizovať väčšie veci, než nám umožňuje televízny rozpočet. A úvaha o tom, že to všetci robia len kvôli reklame, je zvrátená až chorá. Čo je ale najsmutnejšie: vy tvrdíte, že si vlastne ocenenie nezaslúžim a v poslednej vete, že to ocenenie nemá žiaden význam. Pani Rebrová, možno menej schizofrénie a mindráku z vlastného zneuznania. Želám požehnané a milostiplné Vianoce. A pomáhajte bez toho, aby ste osočovali iných. S pozdravom Vilo Rozboril. (Rozboril., V., FB, 2012)*

Etická dilema: Zavádzajúci blog o V. Rozborilovi spochybňujúci ocenenie od VŠ a Rozborilov prínos v sociálnej oblasti pre spoločnosť mal u čitateľov úspech, pani Rebrovú ľutovali, blog prevzali aj iné servery, jej Nadácia „*Želaj si*“ získala nových mediálnych partnerov a sponzorov, ktorí sú teraz uvedení na webe ako „*Naši vzácní partneri*“ (Želaj si, online). Jej vzácny nový mediálny partner Topky uverejňuje príbehy chorých a postihnutých detí a žiada verejnosť o finančnú pomoc pre ne na konci článkov. Útok na VŠ a Rozborila v blogu, pôsobenie na city verejnosti, vyvolanie pocitu ľútosti u čitateľov blogu prinieslo autorke výhody.

Príklad č. 2: Dňa 8. 11. 2012 sa v Bratislave uskutočnila vedecká konferencia: „*Zmena klímy – možný dopad (nielen) na obyvateľstvo a rozvojové projekty*“. Na konferencii organizovanej Slovenskou katolíckou charitou (SKCH), ktorá je členom Platformy MVRO sa objavil príspevok *Medializácia dôsledkov zmeny klímy v slovenských médiách (a jej vplyv na rozvojové vzdelávanie)*. Jeho autorka Božena Balúchová (2012, s. 188) bola odbornou garantkou, moderátorkou konferencie a editorkou zborníka ako pracovníčka SKCH. Autorka (Balúchová, 2012, s.193) tvrdí, že „*MVO združené v Platforme MVRO by nemali svojim textovým a obrazovým materiálom verejnosť manipulovať ani citovo vydierať*“. Monitorovanie počtu obetí hladomoru, AIDS a zverejňovanie v médiách označuje ako „*negatívne spracovávanie problematiky*“ médiami. Prekáža jej informovanie médií o ceste humanitárnych pracovníkov na záchranu po prírodných nešťastiach. Tvrdí, že *divácka obec netuší o kódexe Platformy MVRO*, hoci na televízne dokumenty a spravodajstvo sa tento kódex nevzťahuje a MVO nemajú právomoc cenzurovať nezávislé spravodajstvo a dokumentárne filmy. Jej príspevok sa venoval tiež mediálnej manipulácii publika, manipulatívnych fotografií v súvislosti s rozvojovými krajinami (Afrikou), rozoberala mediálnu kampaň UN, WFP, Magny, pritom sama použila pri svojom prieskume manipulatívne vysvetlenia neetických obrázkov – Ot. č. 13 (s. 198) : „*Súhlasíte so zverejňovaním foto či video materiálu obyvateľov/iek z rozvojových krajín v neetických a nedôstojných situáciách (napríklad ľudí z krajín východnej Afriky počas hladomoru – vychudnuté, choré, nedostatočne oblečené matky, deti alebo starci atď.)* –

v rámci spravodajstva (informovania o situácii v danom regióne)?“ – 75 % respondentov súhlasilo. Tá istá otázka s inou podotázkou: „...za účelom fundraisingových aktivít NGO na podporu projektov v rozvojových krajinách?“ - 54 % respondentov súhlasilo. Prítom 57 % respondentov sa o dopadoch zmeny klímy dozvedá práve z dokumentárnych filmov, spravodajstva a médií. Ďalšia manipulujúca otázka pre respondentov, ktorí evidentne podľa odpovedí nepoznali text kódexu ani názvy konkrétnych členov Platformy MVRO bola otázka č. 14: „Kto z riadnych členov Platformy MVRO v SR podľa vás v roku 2012 zverejnil obrazový materiál v nesúlade s EK platformy (Kódex používania obrazového materiálu a podávania správ) a zverejnil obraz ľudí z rozvojových krajín (zasiahnutých dopadmi zmeny klímy na zraniteľné skupiny) neeticky až citovo-vydierajúco?“ Až 98 ľudí nevedelo odpovedať, iba 20 dotazovaných označilo ako neetickú Magnu - čo autorka využila pri označovaní viacerých fotografií Magny a videí z kampane TU A TERAZ na konferenčnej prezentácii ako „KAUZA“. Vysvetlivky (text v zátvorke pri ot. č. 13) podsúvali respondentom jej osobný názor na to, čo sú *nedôstojné a neetické situácie* - že sú to „*vychudnuté, choré, nedostatočne oblečené matky, deti, starci*“- hoci tieto pojmy nie sú súčasťou textu EK Platformy MVRO. Príspevok autorky B. Balúchovej naznačuje, že humanitárna organizácia Magna – deti v núdzi používa pri svojich kampaniach neetické manipulatívne obrazové materiály a videá. Hoci Magna má momentálne najkvalitnejšiu fundraisingovú kampaň v slovenských médiách. Autorka v príspevku nespomenula úspechy Magny dosiahnuté pri humanitárnej pomoci v krajinách postihnutých zmenou klímy. Zároveň ale konštatuje, že nie všetky organizácie podpísali EK obrazov. materiálu Platformy. (Baluchová, B., 2012, s.198)

Etická dilema: Podľa textu EK Platformy MVRO by sa mali problémy s možným porušovaním EK členskými organizáciami riešiť na pravidelných stretnutiach zástupcov organizácií interne a nie verejne. - Vyhlásenie v bode 7. - Kódexu obrazov. materiálu Platformy (MVRO, online): „*Zaväzujeme sa, že sa budeme raz ročne stretávať spolu s ostatnými signatárskymi organizáciami za účelom zdieľania našich skúseností s používaním a dodržiavaním kódexu.*“ Ak sa na oficiálnej konferencii členskej organizácie Platformy MVRO objaví príspevok jej pracovníčky a organizátorky, v ktorom je iná úspešná konkurenčná organizácia obvinená z používania neetických, manipulatívnych fotografií, videí na základe jediného prieskumu, nepresvedčivých čísiel a subjektívneho názoru jednej autorky – je to etická dilema, príklad zlého pochopenia a výkladu textu Kódexu platformy a snaha o cenzúru pravdivého informovania. Pri prieskume boli použité manipulatívne vysvetlenia a otázky - preto sú jeho výsledky ľahko spochybniteľné. Existujú výrazné rozdiely medzi prepracovanosťou fundraisingu a úrovňou medializácie slovenských MVRO a kvôli tomu nemožno prieskumy v tejto oblasti v súčasnosti považovať za objektívne, dôveryhodné a odborne podložené. V dokumente Fundraising bez hraníc sa konštatuje: „*Magna Deti v núdzi je jednou z mála slovenských MVRO, ktoré využívajú svoju webovú stránku a online systém ako hlavný nástroj fundraisingu a komunikačný kanál na svoje dobročinné účely. Vysoko profesionálna webová stránka, prepracovaný systém, interaktívne rozhranie a moderný spôsob komunikácie, spolu s videami z terénu, vyniesli Magnu na jedno z popredných miest*

medzi slovenskými MVRO, ktoré využívajú nástroje digitálneho fundraisingu.“ (Mihálik et al., 2012, s. 228) Magna Deti v núdzi pri svojich fundraisingových kampaniach spolupracuje s renomovanými reklamnými agentúrami. Kampaň *Tu a teraz*, ktorú uvádzala B. Balúchová ako jednu z „káuzy“, bola pro bono vyrobená agentúrou Istropolitana Ogilvy, ktorá dostala ocenenie „Agentúra večera“ na Zlatom klinci 2013 za svoje viaceré reklamné kampane. (Orgoňová, etrend. Sk, 2013)

Príklad č. 3: 17. novembra 2012 prevzal V. Rozboril - moderátor relácie *Modré z neba* (TV Markíza) od VŠZaSP sv. Alžbety (VŠ) zlatú medailu za svoj „celospoločenský prínos v sociálnej oblasti“, následne sa v denníku SME objavilo neobjektívne informovanie o tejto udalosti. Humorista Graus s kolegami pripravil „vtipné“- zosmiešňujúce video o VŠ a Rozborilovom ocenení. V urážlivom komentári na videu Graus (TV SME, 2012) zavádzajúco a nepravdivo tvrdil, že Univerzita sv. Alžbety „prispieva sociálnej oblasti na Slovensku „neustálym prisunom nezamestnaných absolventov“. O Rozborilovej sociálnej pomoci cez MzN nezverejnili žiadnu pozitívnu informáciu, ani pravdu o existujúcej sociálnej pomoci Univerzity sv. Alžbety chudobným doma i v zahraničí.

Etická dilema: SME zverejňuje spochybňujúce články a videá a snaží sa presvedčiť svojich čitateľov že ani VŠ, ani TV Markíza cez reláciu *Modré z neba* (MzN) žiadnu sociálnu pomoc obyvateľstvu neposkytujú. Denník SME si v r. 2012 založil vlastný „prvý darcovský portál na Slovensku“ **Ďakujeme.sme.sk**, kde zverejňuje príbehy chorých ľudí a sociálnych prípadov v písomnej forme (rovnako ako MzN v obrazovej forme), vyzýva čitateľov darovať peniaze ľuďom z príbehov na účet a zverejňuje pod článkami mená darcov aj darované sumy, tak ako Rozboril na FB. SME tiež zaviedlo vlastnú SMS – DMS zbierku pre zverejnené príbehy. SME (Ďakujeme.sme.sk, online) si necháva 4 percentá na svoje fundraisingové náklady. „*Obdarovaný dostane 1,92 eura (96 percent hodnoty) z každej správy, zvyšné 4 percentá slúžia na zabezpečenie nákladov na fungovanie projektu DMS*“ - čím sa SME správa ako MVO, poskytujúca finančnú sociálnu pomoc verejnosti a defacto sú pre ňu VŠ, relácia MzN a V. Rozboril konkurenciou pri získavaní donorov. Príbehy na SME začínajú citovým apelom: „*Pomôžte môjmu vnúčikovi, Pomôžte môjmu synovi na nožičky, Pomôžte mojej dcére Zuzane...*“ Keďže sa SME správa ako MVO, poskytujúca sociálnu pomoc, mala by dodržiavať profesionálne EK (WANGO, AFP etc.) a správať sa čestne a seriózne ku konkurencii v sociálnej pomoci občanom, ako je VŠ a MzN.

Príklad č. 4: V januári roku 2013 sa štáb TV Markíza a relácie *Modrého z neba* (MzN) zúčastnil natáčania slovenských rozvojových a humanitárnych projektov VŠZaSP v Keni a Tanzánii. Natáčanie bolo propagované aj na FB stránke MzN, Rozboril zverejšoval fotografie z Afriky, africké deti na nich boli čisto a úplne oblečené a spokojné. 20. marca 2013 v bol odvysielaný africký špeciál MzN v rámci večerného vysielania, až po 21. hodine, so znakom nevhodnosti pre divákov do 12 rokov. Odvysielaný „Africký špeciál“ bol televíznym

dokumentom TV Markíza, do ktorého obsahu VŠZaSP sv. Alžbety nijako nezasahovala, nebol fundraisingovým materiálom VŠ.

Etická dilema: MVO PDCS po odvysielaní zaútočila na svoje oficiálnej FB stránke na MzN - špeciál z Afriky, iniciatívne zorganizovala spochybňujúci lunchseminár. 9. 4. 2013 zverejnili pracovníci OZ PDCS na svojej FB stránke pozvánku s fotografiou Rozborila, D. Pecháčovej a zachráneného chlapca: „*V pondelok sa v rámci lunchseminára chystáme diskutovať o tom, ako naše médiá a organizácie v teréne zobrazujú rozvojový svet, ako vyzerá "africké peklo" a čo je to "rozvojová pornografia". Pridáte sa k nám?*“ (FB - PDCS, 2013, online). *Lunchseminár: Zaslúžia si aj Afričania Modré z neba?* Na stretnutie 15. apríla 2013 neboli pozvaní predstavitelia Markízy - štábu MzN, ani VŠZaSP sv. Alžbety, ale boli tam prizvaní pracovníci MZV SR, pracovníci médií a iných MVRO s pravdepodobným cieľom škandalizovať dokument z Afriky. V africkom dokumente sa hovorilo okrem iného o záchrane sexuálne zneužívaných detí a podvyživených detí v podmienkach extrémnej chudoby slumov v Nairobi, a táto skutočnosť bola zneužitá na jeho spochybnenie ľuďmi, ktorí v tejto oblasti vôbec nepracujú. Lunchseminár moderoval Branislav Tichý ako zamestnanec organizácie PDCS - tréner a konzultant. Na blogu a FB Anonymous.UK uviedli, že „*Andrej Návojský z Nadácie Milana Šimečku, ktorý je autorom EK zobrazovania reality v rozvojových krajinách, dokonca používa pojem rozvojová pornografia, čím sa myslia obvyklé zábery na vychudnuté deti, napojené na hadičky.*“ (FB Anonymous UK, 2013, online) Hoci Kódex Platformy MVRO je doslovne preložený anglický text od Concordu-u bez konkrétneho slov. Autora, Nadácia M. Šimečku pôsobí iba na Slovensku a nie je to kompetentná MVO na tvorbu etických kódexov pre MVRO.

V africkom dokumente boli na záberoch (okrem zdravých detí) choré deti v nemocnici ošetrované zdravotníkmi (so súhlasom ich rodičov), niektoré s náplast'ou a prilepenou životne nevyhnutnou kanylou, alebo (oblečený) 10-ročný chlapec zo slumu s nízkou váhou na svoj vek. Rovnaké zábery po celom svete natáčajú svetové spravodajské agentúry a dokumentaristi. Výraz „*rozvojová pornografia*“ je urážkou voči tvorcom špeciálu. „*Lunchseminár*“ porušil viaceré medzinárodné kódexy etiky a správania sa. Útočné tvrdenia organizátorov lunchseminára ale negujú a spochybňujú dokumenty vytvorené odborníkmi MVRO, zdôrazňujúce význam médií pri zapojení verejnosti do problematiky medzinárodnej humanitárnej pomoci: „*Spolu s médiami predstavujú verejné zbierky hlavný spôsob zapojenia širokej verejnosti na Slovensku do problematiky medzinárodnej humanitárnej pomoci/rozvojovej spolupráce. Práve z médií a z kampaní na zvyšovanie povedomia sa občania dozvedajú o snahách poskytovať humanitárnu pomoc v zahraničí.*“ (Gušťačík, P.-

Čaučík, M. In: Mihálik, J. et al., 2012) PCDS je MVO vydávajúca publikácie (MVRO, online), ktorá „šíri *demokratické mechanizmy pre dialóg a predchádza konfliktom*“, ale v tomto prípade konflikt sama iniciovala. Má 13 pracovníkov a takisto sa angažuje v problematike Afriky, hoci sociálnu a zdravotnú pomoc neposkytuje. Pracovníci PDCS nepochybne vedia, že *„fundraising tých najlepších MVRO je založený na ich povesti a dôvere, ktoré si získavali celé roky. Široká verejnosť má k ich aktivitám pozitívny vzťah. Niektoré z nich sa v prípade núdzovej situácie vedia dobre mobilizovať. Využívajú rôzne fundraisingové metódy a zapájajú médiá.“* (Mihálik, J. et al., PDCS, 2012, s. 52) MzN z Afriky pravdepodobne pozitívne inšpirovalo predstaviteľov organizácie UNICEF nakrútiť dokument o práci UNICEF-u v Afrike. Martin "Pyco" Rausch sa už 21. júla 2011 stal novým vyslancom dobrej vôle UNICEF, ale až po odvysielaní MZN z Afriky v roku 2013 ho UNICEF pozval na týždeň do Ugandy natočiť celý dokument o práci UNICEF-u. Martin Rausch povedal v rozhovore o natáčaní: *„Každý deň sme natočili jeden príbeh o konkrétnom dieťati, jeho rodinnom zázemí a podmienkach na život“*. Dokument odvysielajú slovenské televízie. (Gajdošíková, 2013)

Komparácia Etického kódexu Platformy MVRO a iných kódexov medzinárodných mimovládnych a humanitárnych organizácií

„Etický kódex označuje súbor písomne formulovaných etických princípov, hodnôt a štandardov relevantných a normatívnych pre jednotlivú profesiu, inštitúciu alebo organizáciu.“ (Mátel, A., In Mátel et al., 2010, s. 275) Slovenskí odborníci (JANČOVIČ, J. – PECHÁČOVÁ, D. et al. 2010, s. 48) na rozvojovú a humanitárnu prácu odporúčajú viacero EK v rámci *Prehľadu východiskových princípov a etických štandardov, na ktoré sa odvolávajú inštitúcie a siete pôsobiace v oblasti prípravy pracovníkov pre humanitárnu a rozvojovú prácu*: Standards for service learning - Peace Corps US (Information Collection and Exchange – ICE), Východiská pre tvorbu princípov humanitárnej pomoci, Medzinárodné humanitárne právo a humanitárna prax, The Code of Conduct (Medzinárodný Červený kríž, Červený polmesiac a medzinárodné NGOs), The Sphere project: Humanitarian Charter and Minimum Standards in Disaster Response, PIA - People in Aid : Code of Good Practice, Humanitarian Accountability : HAP- Humanitarian accountability partnership. **Platforma MVRO** - Na Slovensku bola v roku 2002 založená Platforma MVRO ako združenie 9-ich MVO. V januári 2003 sa Platforma MVRO stala jedným z 18 zakladajúcich členov CONCORDu. (Platforma MVRO, online) V tomto roku má na svojom webe Platforma

uvedených 25 riadnych členov a 8 organizácií - pozorovateľov. Sú v nej zastúpené diametrálne odlišné MVO, niektoré s prekrývajúcimi sa oblasťami pôsobenia :

- politické MVO – s politickou agendou, alebo s politikmi medzi zakladateľmi organizácie: Centrum pre Európsku politiku, SFPA, Nadácia M. Šimečku...
- vzdelávacie MVO – ako OZ PDCS, NISPAcee...(VŠZaSP tiež vzdeláva)
- humanitárne a rozvojové organizácie – Slovenský výbor pre UNICEF, Savio OZ, Slovenský červený kríž, ERKO, VŠZaSP, Integra, Magna – Deti v núdzi, SKCH...

Medzi organizáciami sú rozdiely v počte zamestnancov – mnohé si v propagačných materiáloch Platformy uvádzajú iba 0 - 3 zamestnancov a 10 dobrovoľníkov, iné majú až 500 zamestnancov a dobrovoľníkov (ako VŠZaSP sv. Alžbety - brožúra Platformy MVRO, 2012). Z webových stránok je ťažké zistiť, koľko zamestnancov a dobrovoľníkov má členská organizácia k dispozícii na svoju činnosť. V brožúre Platformy MVRO s členskými organizáciami (2012, s. 66) sa konštatuje, že „Nadácia M. Šimečku sa rozvojovej pomoci priamo nevenuje,“ hoci je pozorovateľom Platformy MVRO. Kódex používania obrazov a podávania správ zostavili MVO združené v Európskej konfederácii MVRO a humanitárnych organizácií CONCORD v roku 2006. Od roku 2010 sa ku Kódexu pripojila aj Platforma MVRO na Slovensku. (MVRO Kódex, online). **Organizácia Concord** je belgická nezisková organizácia. (Concord, online) a tiež európska konfederácia MVRO. Založená bola v roku 2003 na dialóg s inštitúciami EÚ o rozvojovej politike. **EK používania obrazového materiálu a správ CONCORD/ Platformy MVRO** nekorešponduje s EK väčšiny medzinárodných organizácií, ktoré boli obsahovo kreované niekoľko rokov. Hoci v úvode EK Platformy sa hovorí o dodržiavaní ľudských práv a zachovávaní ľudskej dôstojnosti - rovnako ako v iných EK, sú tam 2 problematické vety. Na základe nesprávneho výkladu textu vlastnou terminológiou dochádza k spochybňovaniu obrazového materiálu predovšetkým humanitárnych organizácií, poskytujúcich zdravotnú a sociálnu pomoc v rozvojových krajinách, a zároveň tak je spochybnená aj organizácia. Prvá veta sľubuje „*pravdivé informovanie*“, druhá veta spochybňuje pravdivý obrazový materiál, ktorý môže byť následne práve kvôli svojej pravdivosti - hocikým vyhlásený za „*diskriminačný*“ alebo „*účelový – v snahe vyvolať senzáciu*“ – navzájom si vety odporujú. Problematické vety kódexu (MVRO, úplne znenie kódexu, online) po právnej stránke: 1. „*Berúc do úvahy tieto princípy, v každej našej komunikácii, kde je to uskutočniteľné a primerané, sa pri zobrazovaní reality snažíme: pravdivo predstavovať akýkoľvek obraz alebo zachytávanú situáciu v jej bezprostrednom ale aj v širšom kontexte s cieľom, aby verejnosť lepšie porozumela skutočnostiam a komplexnosti rozvoja.*“

2. *Vyhnuť sa obrazovému materiálu a správam, ktoré zobrazujú realitu, ľudí alebo miesta stereotypne, diskriminačným spôsobom, alebo za účelom vyvolania senzácie.*“(MVRO, online)

V takejto podobe - ako má CONCORD a Platforma MVRO - nemá kódex žiadna iná medzinárodná asociácia. **Uznávané humanitárne organizácie a svetové asociácie MVO stavajú svoje kódexy na iných prioritách. Obrazová a textová prezentácia v médiách nie je pre nich prioritnou problematikou, aby ju definovali ako hlavnú a jedínú normu vo svojich EK.** Vo vyhlásení kódexu Platformy MVRO je veta: „*Ak bude mať ktokoľvek z verejnosti pochybnosti o jeho uplatňovaní, pomocou systému spätnej väzby má právo napadnúť naše uplatňovanie kódexu.*“ Týmto znením navádzajú „napádať“ MVO za akýkoľvek obrazový materiál v médiách o organizácii a jej humanitárnej a rozvojovej práci. Pre porovnanie Svetová asociácia MVO – WANGO (2013, online), so sídlom v Tarrytown NY – USA, sa vo svojom kódexe odvoláva na text Univerzálnej deklarácie ľudských práv. **EK a kódex správania sa od Svetovej asociácie WANGO pre MVO** je súbor základných princípov, ktoré by mali viesť činnosť a manažment MVO. Kódex bol sformulovaný medzinárodným výborom a zahŕňa vstupy od lídrov MVO zo celého sveta. Mnohé kódexy etiky a správania sa od MVO a svetových asociácií boli prekonzultované pri jeho formulácii, vrátane Kódexu ČK a MVO pre humanitárne organizácie. WANGO podporuje prácu OSN, spolupracuje s OSN, má pri nej vlastnú kanceláriu.

Dôležité časti WANGO (2004) kódexu: **Transparentnosť a zodpovednosť** – *Mimovládne organizácie (MVO) by sa mali usilovať o otvorenosť a poctivosť interne, ale aj smerom k donorom a verejnosti.* **Pravdivosť a zákonnosť** – *MVO by mala byť úprimná a pravdivá pri rokovaníach s jej donormi, príjemcami projektov, zamestnancami, členmi, partnerskými organizáciami, vládou a verejnosťou vo všeobecnosti a mala by rešpektovať zákony všetkých jurisdikcií, v ktorých je aktívna.* (Wango Code, 2004, online) **Nezávislosť a samokontrola** - *Organizácia má byť nezávislá. Jej postupy, vízie a aktivity nesmú byť determinované žiadnou inou ziskovou organizáciou, korporáciou, donorom, vládou, úradníkmi, politickou stranou, alebo inými MVO.* **Verejné obhajovanie: 1. Presne a v kontexte** – *Informácia, ktorú sa MVO rozhodne šíriť do médií, štátnych orgánov alebo pre verejnosť, prezentovaná organizáciou musí rešpektovať každú legislatívu, politiku, osobu, organizáciu, alebo projekty s ktorými nesúhlasí, podporuje ich, alebo o nich diskutuje.* (EK WANGO, s. 37). **3. Odhalenie zaujatosti.** *Organizácia musí prezentovať informáciu spravodlivým a nezaujatým spôsobom.*

WANGO má výborne prepracovanú sekciu o medziorganizačných vzťahoch. V sekcii „*Vzťahy s inými MVO a občianskymi organizáciami*“ - **Spoločné ciele** sa konštatuje: *Ak je*

to vhodné, MVO s prekrývajúcimi sa misiami, hodnotami a cieľovými skupinami by mali byť partnermi navzájom s inými organizáciami občianskej spoločnosti na prospech spoločných cieľových skupín a pre dosiahnutie spoločných cieľov. **Konkurencia a duplicitné služby:** MVO s prekrývajúcimi sa misiami, hodnotami a cieľovými skupinami by sa mali zdržať vzájomnej konkurencie medzi sebou, konkurencie s inými občianskymi organizáciami a tiež od zbytočnej duplicity služieb a narušovania projektov iných organizácií. **Zdieľanie informácií:** MVO s prekrývajúcimi sa misiami, hodnotami a cieľovými skupinami by mali zdieľať relevantné informácie o projekte s ostatnými MVO a organizáciami občianskej spoločnosti, a vzájomne sa podporovať. **Podpora pre iné MVO:** MVO majú vyjadriť solidaritu s kampaňami a akciami iných MVO a podporiť účinnosť a úspech iných MVO, pokiaľ to neohrozí integritu hodnôt MVO. **Networking – prepojená sieťová spolupráca:** Organizácia musí vzájomne spolupracovať s inými etickými MVO v záujme podpory účinnosti a efektívnosti neziskového sektora a podpory schopnosti presadzovať verejné blaho. (WANGO Code, online)

Kódex správania sa pre Medzinárodný Červený kríž (ČK) a Červený polmesiac a MVO pri odstraňovaní následkov katastrof bol vyvinutý a prijatý ôsmymi svetovými agentúrami pre reakcie na katastrofy v lete v roku 1994. (ifrc.org, online) Kódex správania sa, známy skôr ako „*profesionálny kódex*“, je dobrovoľný. Stanovuje 10 princípov, ktoré by mali prijať všetci humanitárni účastníci pri ich práci na odstraňovaní katastrof a popisuje vzájomné vzťahy, ktoré agentúry pomáhajúce v nešťastiach by mali zachovávať s donorskými vládami, hostiteľskými vládami a s OSN. Kódex je samokontrolný. **Neexistuje doteraz žiadna medzinárodná asociácia pre MVO reagujúce na katastrofy, ktorá by vlastnila akúkoľvek právomoc sankcionovať jej členov.** Kódex správania sa je používaný Medzinárodnou federáciou na vlastný monitoring noriem dodávania pomoci. Humanitárni účastníci vo svete sa môžu prihlásiť verejne ku kódeXu tak, že sa stanú jeho signatármi. Vlády a donorské organizácie môžu použiť tento kódex ako kritérium na hodnotenie správania sa iných agentúr, s ktorými pracujú. Komunity postihnuté nešťastím majú právo očakávať, že ten, kto im asistuje, dodržiava tieto normy. Až v bode 10. je text týkajúci sa mediálnej prezentácie: *Pri našich informačných, propagačných a reklamných aktivitách budeme rozpoznávať obeť katastrof ako dôstojné ľudské bytosti, nie objekty bez nádeje. Vždy budeme rešpektovať obeť katastrofy ako rovnocenného partnera v akcii. Pri našom informovaní verejnosti budeme zobrazovať objektívny obraz situácie, kde budú prioritne zohľadnené schopnosti a aspirácie obetí katastrof a to nielen ich zraniteľnosť a obavy. Pri spolupráci s médiami v snahe zlepšiť odpoveď verejnosti na katastrofu nedovoľíme, aby*

externé alebo interné požiadavky na publicitu mali prednosť pred základným princípom maximalizácie celkovej humanitárnej pomoci. Vyhneme sa súťaženiu s inými agentúrami zodpovednými za odstraňovanie katastrof v medializácii v situáciách, kedy by taká medializácia mohla byť na úkor poskytovanej služby príjemcovi, alebo na úkor bezpečnosti našich pracovníkov, či oprávnených osôb.

(<http://www.ifrc.org/Global/Publications/disasters/code-of-conduct/code-english.pdf> s. 5).

Ak sa chce MVO stať signatárom kódexu ČK, môže to byť len „*humanitárna organizácia*“.

Lekári bez hraníc – MSF (2013, online) sa odvolávajú na krátku a stručnú **Chartu** – všeobecný krátky text o etickom správaní členov bez špecifikácie obrazového materiálu. Pokiaľ ide fundraising - MSF/USA sa hlásia k dodržiavaniu Kódexu AFP. **MSF sú súkromná medzinárodná asociácia**, zložená predovšetkým z lekárov a pracovníkov zdravotníckeho sektora a iných profesií. Všetci jej členovia súhlasia, že si budú ctiť uvedené princípy: „*MSF zabezpečujú asistenciu obyvateľstvu v núdzi, obetiam prírodných katastrof, katastrof spôsobených človekom a obetiam ozbrojených konfliktov. Vykonávajú túto činnosť bez ohľadu na pohlavie, rasu, náboženstvo, vieru alebo politické presvedčenie. MSF zachovávajú neutralitu a nestrannosť v mene univerzálnych lekárskeho etik a v mene práva na humanitárnu pomoc a uplatňujú si plnú neobmedzenú slobodu pri výkone ich činností. Členovia sa zaväzujú rešpektovať ich profesionálny EK a dodržiavať úplnú nezávislosť od politických, hospodárskych a náboženských veľmoci.*“ (MSF Charter, online) Lekári bez hraníc – MSF pravdivo a pravidelne informujú na svojich webových a FB stránkach o úmrtiach v bojových zónach Sýrie, o nových programoch pre obeť sexuálneho násillia, o bombových útokoch, počte zranených, zvereňujú fotografie z poskytovania prvej pomoci, ošetrovania pacientov na lôžku pri dodržaní základnej etiky, niekedy aj so zavesenými hadičkami s infúziami (bez tváre pacienta), fotografie pracovníčiek vo vestách s logom MSF s vychudnutými deťmi v náručí - a nikto MSF preto neobviňuje z „citového vydierania“. V hudobnom klipe OSN s Beyoncé „*I was here*“ (Bola som tu) zo sídla OSN k Svetovému humanitárnemu dňu 19. augusta (<http://www.youtube.com/watch?v=i41qWJ6QjPI>) sú zábery záchranných prác pri katastrofách – vyťahovanie ľudí z ruín, záchrana z rozbúrenej vody, plačúceho muža s dieťaťom na rukách, ženu ležiacu na zemi etc. – a nikto tento humanitárny klip OSN neškandalizuje.

Záver

Je potrebné zahájiť na Slovensku odbornú diskusiu na úrovni MVRO o súčasnom EK používania obrazového materiálu a správ Platformy MVRO, o potrebe jeho rekonštrukcie a rozšírenia za spoločným rokovacím stolom, pretože je právne a obsahovo nevyhovujúci pre členské organizácie. Belgická asociácia CONCORD by ho mala tiež prepracovať. Platforma MVRO by sa mala oficiálne hlásiť zároveň k iným EK na svojom webe. Všetky slovenské MVRO by mali mať na svojich weboch a v propagačných materiáloch zverejnené medzinárodné EK, ku ktorým sa oficiálne hlásia, podľa zamerania ich činnosti, a na základe týchto nimi signovaných kódexov by mali príjemcovia pomoci a iné organizácie hodnotiť ich činnosť.

Je nevyhnutné rešpektovať skutočnosť, že v prípade krízových situácií neutrálne humanitárne organizácie, pracujúce na miestach nešťastia, spolupracujú so spravodajskými agentúrami, ktoré si samé určujú obsah reportáže a MVRO nemajú možnosť ovplyvňovať ich obrazový materiál, ani obsah spravodajských príspevkov. Je potrebné vo fundraisingovej praxi a pri používaní EK rozlišovať TV spravodajstvo a dokumentárne filmy o organizáciách, ktorých obsah nemôže vedenie MVRO a humanitárnych organizácií ovplyvniť, a samostatne hodnotiť oficiálne fundraisingové kampane, na ktoré má organizácia konkrétny dosah. Platformy MVRO by mala transparentne zverejniť signatárov svojho kódexu a zároveň aktívne brániť škandalizácii svojich členov a zaviesť do podmienok členstva v platforme možnosť sankcionovať členov, ktorí budú zámerne a nepodložené verejne poškodzovať dobré meno iných MVRO – signatárov aj nesignatárov kódexu platformy, vrátane možnosti dočasného či úplného vylúčenia takejto organizácie z platformy. Ako druhá – jednoduchšia možnosť riešenia je tu priestor k vytvoreniu novej platformy MVRO združujúcej iba rozvojové humanitárne organizácie, poskytujúce humanitárnu pomoc v krízových situáciách a oblastiach konfliktu, zastupujúcej ich záujmy u MZV, vlády, u organizácií EÚ alebo OSN.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1.] MATOUŠEK, Oldřich et al. 2001. *Základy sociální práce*. Nakladatelství Portál, s.r.o. Praha, 2001. 312 s. ISBN 80 -7178-473-7
- [2.] *INTERNATIONAL FEDERATION OF RED CROSS AND RED CRESCENT SOCIETIES: Code of Conduct*. [online]. Geneva: IFRC [cit. 2013-08-13]. Dostupné na internete: <http://www.ifrc.org/en/publications-and-reports/code-of-conduct/>

- [3.] ACTA MISSIOLOGICA. 2012. *Pracoviská VŠZaSP sv. Alžbety*. In Akademický časopis Inštitútu misijnej práce a trop. Zdravotníctva J. Pavla II. ISSN 1337-7515, 2/2012, ročník 6, VOLUME 2012 , str. 4 - 6
- [4.] *Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety: Humanitárne projekty-partnerské. organizácie*. [online]. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety [cit. 2013-08 - 05]. Dostupné na internete: <http://www.vssvalzbety.sk/projekty/humanitarne-projekty/partnerske-organizacie>
- [5.] *Médecins Sans Frontières/Doctors Without Borders: Our Charter*. [online]. London: MSF [cit. 2013 - 08 - 05]. Dostupné na internete: <http://www.msf.org.uk/our-charter>
- [6.] *Tím Integrity. 2013: Cena za celoživotné dielo..* [online]. Bratislava: Integra Foundation. 2013 [cit. 2013 - 08 - 05]. Dostupné na internete: <http://www.integra.sk/sk/nastiahnutie/novinky/207-celozivotne-dielo>
- [7.] *Asociation of Fundraising Professionals. 2008: Code of Ethical Principles nad Standards*. [online] Arlington: AFP [cit. 2013 - 08 - 05]. Dostupné na internete: <http://www.afpnet.org/files/ContentDocuments/CodeOfEthicsLong.pdf> , s. 17
- [8.] *Médecins sans Frontières: Financial information*. [online]. USA: MSF [cit. 2013 - 08 - 05]. Dostupné na internete: <http://www.doctorswithoutborders.org/donate/info.cfm>
- [9.] *Facebook: Dobrá novina – Rozvojová pomoc - Gratulujeme* . [online]. Bratislava: Dobrá novina. 2013 [cit. 2013 - 07 - 02]. Dostupné na internete: <https://sk-sk.facebook.com/dobranovina>
- [10.] REBROVÁ, Soňa. 2012. *Keď nie ste v televízii, akoby ste ani neboli* . [online]. Bratislava: SME blog. 2012 [cit. 2013 - 08 - 05]. Dostupné na internete: <http://rebrova.blog.sme.sk/c/315689/Keď-nie-ste-v-televizii-akoby-ste-ani-neboli.html>
- [11.] *Facebook. 2012: Prof. MUDr. Vladimír Krčméry FAN PAGE* . [online]. Bratislava: 2012. V. Rozboril FB komentár pod blogom S. Rebrovej. [cit. 2013 - 08 - 05]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/pages/Prof-MUDr-Vladim%C3%ADr-Kr%C4%8Dm%C3%A9ry-DrSc-Drhc/151823271508963>
- [12.] *Želaj si: Naši vzácní partneri*. [online]. Bratislava: Želaj si. n.o. [cit. 2013 - 08 - 05]. Dostupné na internete: <http://www.zelajsi.sk/>
- [13.] *Slovenská katolícka charita: Konferencia o dopadoch zmeny klímy už tento štvrtok* . [online]. Bratislava: SKCH. [cit. 2013 - 08 - 05]. Dostupné na internete: <http://www.charita.sk/aktuality/konferencia-o-dopadoch-zmeny-klimy-uz-tento-stvrtok>

- [14.] BALUCHOVÁ, Božena. 2012. *Medializácia dôsledkov zmeny klímy v slovenských médiách (a jej vplyv na rozvojové vzdelávanie)*. In: BALUCHOVÁ, Božena. Zborník príspevkov z medzinárod. vedeckej konferencie – “Zmena klímy – možný dopad (nielen) na obyvateľstvo a rozvojové projekt . [online]. Bratislava. SKCH. 2012. s. 188 - 203. ISBN: 978-80-967870-1-2 [cit. 2013 - 08 - 05]. Dostupné na internete: <http://www.prohuman.sk/rozvojova-pomoc/zbornik-z-konferencie-zmena-klimy-mozny-dopad-nielen-na-obyvatelstvo-a-rozvojove-projekty>
- [15.] MIHÁLIK, Ján et al 2012. *Fundraising bez hraníc – získavanie darcov pre rozvojovú spoluprácu a humanitárnu pomoc .* [online]. Miesto vydania: Bratislava: PDCS o.z., 2012. s. 340. ISBN: 978-80-89563-04-3 [cit. 2013 - 08 - 06]. Dostupné na internete: http://www.ngdofundraising.net/files/FUNDRAISING_PDCS_SK.pdf
- [16.] *CONCORD. 2006: Code of Conduct on images and messages.* [online]. Brussels: 2006. s. 4. [cit. 2013 - 08 - 15]. Dostupné na internete: <http://www.concordeurope.org/115-code-of-conduct-on-images-and-messages>
- [17.] *Platforma MVRO: História Platformy mimovládnych rozvojových organizácií.* [online]. Bratislava: Platforma MVRO [cit. 2013 - 08 - 15]. Dostupné na internete: <http://www.mvro.sk/sk/o-nas?start=1>
- [18.] *CONCORD – The European NGO Confederation for relief and development: About us.* [online]. Brussels: CONCORD [cit. 2013 - 08 - 15]. Dostupné na internete: <http://www.concordeurope.org/about-us>
- [19.] JANČOVIČ, Juraj – PECHÁČOVÁ, Dária – MIHÁLIK, Ján a kol. 2010. *Príprava pracovníkov vysielaných v programoch rozvojovej a humanitárnej pomoci.* [online]. Bratislava: PDCS - Slovakaid. 2010. s. 54. [cit. 2013 - 08 - 15]. Dostupné na internete: <http://www.pdcs.sk/files/file/Publikacie/priprava%20rozv%20pracovnikov.pdf>
- [20.] *Facebook PDCS Post: Pozvánka na Lunchseminár “Zaslúžia si aj Afričania Modré z neba?”.* [online]. FB 2013. [cit. 2013 - 08 - 12]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/pdcs.sk/posts/176196992534507>
- [21.] *Facebook Anonymous Slovensko. UK: Mediálna charita či zábava?* [online] FB 2013. [cit. 2013 - 08 - 15]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/Anonymous.Slovensko.UK/posts/427192750709388>
- [22.] GAJDOŠÍKOVÁ, Katarína. 2013. *Martin Pyco Rausch navštívil Ugandu: Plánuje si adoptovať dieťa?*. In Plus JEDEN DEŇ magazín. [online]. 14. júl 2013. [cit. 2013 - 08 - 15]. Dostupné na internete: <http://www.pluska.sk/soubiznis/domaci-soubiznis/martin-pyco-rausch-navstivil-ugandu-planuje-si-adoptovat-dieta.html>

- [23.] MÁTEL, A. 2010. *Aktualizácia etického kódexu sociálnych pracovníkov SR – základný náčrt*. In: MÁTEL, A. – SCHAVEL, M. et al. *Aplikovaná etika v sociálnej práci a ďalších pomáhajúcich profesiách*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, s. 274- 284. ISBN 978-80-89271-89-4. [online]. [cit. 2013 - 08 - 15] Dostupné na intern.:<http://www.vssvalzbety.sk/userfiles/Konferencie/ZBORNIKetikakonferenciaPiestany.pdf>
- [24.] *World Association of NGO: Code of ethics – Compliance Manual*. [online]. NY: WANGO [cit. 2013 - 08 - 15]. Dostupné na internete: <http://www.wango.org/codeofethics/ComplianceManual.pdf>
- [25.] GRAUS et al. 2012 . *Rozboril má cenu? Tak nech ju dostanú aj títo*. [online]. Bratislava:TV SME. 2012 [cit. 2013 - 08 - 15]. Dostupné na internete: <http://tv.sme.sk/v/25577/rozboril-ma-cenu-tak-nech-ju-dostanu-aj-tito.html>
- [26.] SITA/AP. 2010. *Slovensko posiela na Haiti záchranný tím*. [online]. In: Webnoviny, 2010 [cit. 2013 - 08 - 15]. Dostupné na internete: <http://m.webnoviny.sk/sa-haiti/slovensko-posiela-na-haiti-zachranarsk/42441-clanok.html>
- [27.] WANGO. 2013: *Code of Ethics and Conduct for NGOs* . [online]. USA: Wango [cit. 2013 - 08 - 16]. Dostupné na internete: <http://www.wango.org/codeofethics.aspx>
- [28.] WANGO. 2004. *Code of Ethics and Conduct for NGOs*. [online]. NY: Wango, 2004. s. 44 [cit. 2013 - 08 - 16]. Dostupné na internete: <http://www.wango.org/codeofethics/COEEnglish.pdf>
- [29.] SCHAVEL, M. *Predhovor – Etika sociálnej práce*. [online]. In: PROHUMAN – vedecko - odborný internetový časopis. In: Mátel et al. : *Etika sociálnej práce*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety. 2011. ISBN 978-80-8132-045-3. [cit. 2013 - 08 - 16]. Dostupné na internete: <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/etika-socialnej-prace?page=60>
- [30.] ORGOŇOVÁ, V 2013. *Agentúrou večera na Zlatom klinci 2013 sa stala Istropolitana Ogilvy*. [online]. In: medialne.etrend.sk.: Marketing správy [cit. 2013 - 08 - 17]. Dostupné na internete: <http://medialne.etrend.sk/marketing-spravy/agenturou-vecera-na-zlatom-klinci-2013-sa-stala-istropolitana-ogilvy.html>
- [31.] *ĎAKUJEME SME.SK: Pomôžte za 10 sekúnd. Venujte 2 eurá cez SMS*. [online] .Bratislava: SME. [cit. 2013 - 08 - 18]. Dostupné na internete:

- [online].<http://dakujeme.sme.sk/novinka/45/pomozte-za-10-sekund-venuajte-2-eura-cez-sms>
- [32.] *MVRO: Úplne znenie kódexu*. [online]. Bratislava: Platforma MVRO. 2010 [cit. 2013 - 08 - 18]. Dostupné na internete: (<http://www.mvro.sk/sk/kodexy/kodex/uplne-znenie-kodexu>)
- [33.] *Brožúra PMVRO 2012*. s. 71 , [cit. 2013 - 08 - 18].
- [34.] *TASR: Vláda zriadila radu pre mimovládne neziskové organizácie*. [online] PRAVDA. 2012. [cit. 2013 - 09 - 18]. Dostupné na internete: <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/247544-vlada-zriadila-radu-pre-mimovladne-neziskove-organizacie/>
- [35.] *Filip Vagač - splnomocnenec: Rada vlády pre neziskové MVO zasadala štvrtýkrát*. [online] MINV. SR. Bratislava. 2013. [cit. 2013 - 09 - 18.]. Dostupné na internete: <http://tretisektor.gov.sk/rada-vlady-pre-mimovladne-neziskove-organizacie-zasadala-stvrtykrat>

Kontakt

Liana Krčmová, Mgr.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce svätej Alžbety, n.o.

Tropický tím VŠZaSP sv. Alžbety – n.o., Nám. 1. mája č. 1, 81000 Bratislava

E-mail: KrcmovaL@atlas.sk

Etické aspekty rozvojovej spolupráce

Ethical aspects of development cooperation

Juraj JANČEK

Abstrakt

V príspevku približujeme etické aspekty rozvojovej spolupráce, ktorá je poskytovaná slovenskými mimovládnyimi rozvojovými organizáciami. Vychádzame z výsledkov výskumu realizovaného autorom v roku 2012 a tiež z prieskumu Platformy mimovládnych rozvojových organizácií, ktorá má v úmysle začať proces smerujúci k vypracovaniu kódexu etiky a efektívnosti členov Platformy MVRO poskytujúcich humanitárnu pomoc a rozvojovú spoluprácu.

Kľúčové slova

Rozvojová spolupráca, humanitárna pomoc, etické aspekty, etika, kódex

Abstract

The article presents data about the ethical aspects of development cooperation, which is provided by non-governmental organizations. It is based on the results of research conducted by the author in 2012 and on the results of research conducted by the Slovak NGDO Platform. Platform wants to start the process towards to creation the codex of ethics and effectiveness.

Key words

Development cooperation, humanitarian aid, ethical aspects, ethics, codex

Úvod

Rozvojová spolupráca a humanitárna pomoc majú v Slovenskej republike svoje etablované miesto. Už viac ako pätnásť rokov pôsobia slovenské mimovládne rozvojové organizácie v zahraničí, pričom majú za sebou desiatky zrealizovaných projektov. Činnosť organizácií sa postupne profesionalizovala a bol prijatý i Zákon č. 617/2007 Z. z o oficiálnej rozvojovej pomoci SR, ako aj Strednodobá stratégia ODA SR a Národný program ODA SR.

V minulosti bolo Slovensko taktiež prijímateľom pomoci, ale postupne sa vypracovalo a etablovalo natoľko, že v súčasnosti môže poskytovať pomoc, nakoľko sa nachádza na 35. mieste zo 187 krajín sveta v hodnotení kvality života uskutočňovanom UNDP - Rozvojovým programom OSN (Human Development Report).

Sociálna práca a rozvojová spolupráca

Humanitárna pomoc a rozvojová spolupráca sú prepojené so sociálnou prácou predovšetkým cez svoj cieľ, ktorým je podpora sociálnych zmien, riešenie problémov v medziľudských vzťahoch a posilnenie postavenia ľudí na zvýšenie ich blaha. Zásadný význam pre sociálnu prácu, rovnako ako pre rozvojovú spoluprácu, majú princípy ľudských práv a sociálnej spravodlivosti. Prepojenie sociálnej práce a rozvojovej spolupráce je v poslaní umožniť všetkým ľuďom plne rozvinúť svoj potenciál, obohatiť ich životy a predchádzať dysfunkciám, rovnako ako je zameraná na riešenie problémov a zmien. Prepojenie medzi humanitárnou pomocou a sociálnou prácou zasa možno vidieť v riešení problémov vzniknutých mimoriadnymi udalosťami a krízou. Všetky tri oblasti vyrástli z humanistických a demokratických ideálov a ich hodnoty sú založené na rešpekte k rovnosti, majetku a dôstojnosti všetkých ľudí a zameriavajú sa na uspokojovanie ľudských potrieb a rozvíjanie ľudského potenciálu, pričom sa riadia svojimi etickými kódexmi.

Humanitárnou pomocou chápeme predovšetkým krátkodobú pomoc v stave núdze a ohrození, ako bezprostrednú reakciu na nepredvídanú mimoriadnu udalosť, núdzovú situáciu alebo humanitárnu krízu. Zvyčajne je zameraná predovšetkým na uspokojovanie základných životných potrieb a znovuoobnovenie situácie pred krízou a je postavená na minimálnych štandardoch pokrývajúcich štyri základné oblasti, ktorými sú potraviny a potravinová pomoc, voda a hygiena, zdravotnícke služby, prístrešie, osídlenie a nestravné položky.

Rozvojovou spoluprácou rozumieme rozvojové aktivity vyznačujúce sa partnerským vzťahom zúčastnených strán a je zameraná na monitorovanie dlhodobých sociálnych a ekonomických podmienok, v ktorých ľudia žijú a hľadanie spôsobov na ich zlepšenie. Rozvojová pomoc poväčšine smeruje do projektov na vzdelávanie, infraštruktúru, zdravotníctvo, sociálny systém, priemysel a obchod a jej zameranie má zohľadňovať politické, ekonomické a sociálne ciele donorskej a recipientskej krajiny.

Etika v rozvojovej spolupráci

Rovnako ako je etika súčasťou profesionálnej činnosti sociálnych pracovníkov, tak by mala byť etika aj súčasťou profesionálnej činnosti humanitárnych a rozvojových pracovníkov. V slovenských podmienkach nie je v rozvojovej oblasti prijatý žiaden etický kódex, avšak v ostatnom období Platforma mimovládnych rozvojových organizácií, ktorá je strešnou organizáciou slovenských mimovládnych organizácií zaoberajúcich sa najmä zahraničnou rozvojovou a humanitárnou pomocou, vyvíja snahu vytvoriť Etický kódex, ktorý by mohol

byť prijatý v priebehu roku 2014. Z výskumu realizovaného Platformou MVRO vyplynula potreba etických pravidiel, formulovaných do diskutovaného kódexu. Časť organizácií má síce vlastné kódexy, no s ideou jedného, ktorý by platil pre všetkých členov a pozorovateľov Platformy MVRO, takisto súhlasia. Respondenti sa prikláňali k myšlienke jednoduchého kódexu, ktorý by nemal reštriktívny charakter a skôr preferujú súbor základných princípov.

Pre porovnanie Etického kódexu sociálnych pracovníkov a činnosti a správania sa organizácií vychádzame z bodu 2. Etického kódexu, ktorým je „*Etická zodpovednosť SP voči klientom*“. Tento sa venuje prvoradosti záujmu klienta, ako aj právam klienta, kedy sa sociálny pracovník zo všetkých síl snaží v čo najväčšej miere podporovať snahu klienta rozhodovať o svojej budúcnosti samostatne (Etický kódex sociálnych pracovníkov Slovenskej republiky, 1997). To potvrdzuje aj vývoj významu a cieľa toho, čo má rozvojová spolupráca sledovať. Termín „*rozvojová pomoc*“ nahradil iný, a to termín „*rozvojová spolupráca*“. Už nejde len o pomoc poskytovanú bez opýtania sa na potreby prijímateľskej krajiny a obyvateľov, ale o spoluprácu slúžiacu predovšetkým obyvateľom, ktorá poskytuje dobré fungovanie, efektívnosť, správnu aplikáciu pomoci a aktivít.

V zmysle kódexu je možné v priebehu ostatného obdobia badať vývoj prístupu k významu a cieľu toho, čo má sledovať rozvojová pomoc. Výsledok tohto vývoja vidíme i v tom, že namiesto termínu „*rozvojová pomoc*“ sa využíva termín „*rozvojová spolupráca*“. Už to nie je len pomoc bez opýtania sa na potreby prijímateľa pomoci a klienta, ale je to spolupráca hlavne pre dobré fungovanie, efektívnosť, správnu aplikáciu pomoci a aktivít slúžiacu predovšetkým prijímateľom a klientom.

Podstatným pre celkové fungovanie rozvojového projektu a nie len jeho udržateľnosti je vychádzanie z analýzy potrieb a dôkladnej znalosti a mapovania situácie v krajine, ako aj spolupráca s prijímateľmi. Z výskumu, ktorý bol realizovaný autorom v roku 2012 vyplýva, že nápad na realizáciu a obsah projektu vychádza z potrieb ľudí, ktorí tam žijú a že činnosť, ktorá sa bude realizovať, je ich nápadom. Podstatným je aj významné zistenie o tvorbe projektu realizátora spolu s partnerom, resp. prepracovávanie pôvodného návrhu projektu prijímateľa, alebo partnera do finálnej podoby. Spoločné vytváranie obsahu projektu a zapájanie prijímateľov do aktivít považujú organizácie za dôležité vzhľadom na vnímanie projektu prijímateľmi. Toto vnímanie chápeme v zmysle prijatia aktivít a obsahu projektu prijímateľmi a partnerom, že to nie je len „*projekt pre projekt*“, ale že jeho zmyslom je, v čo najlepšom vedomí, pomáhať. Zapájanie prijímateľov a kenských partnerov a pracovníkov do projektu je dôležité z dôvodu, aby si projekt vzali za vlastný a stotožňovali sa s ním. Aby

pochopili, že jeho zámerom je pomôcť im zlepšiť ich súčasnú situáciu a aby sa sami podieľali na riešení ich vlastných problémov. Najdôležitejším pravidlom, ktorým by sa mala riadiť či už humanitárna alebo rozvojová pomoc je, že všetky rozvojové a humanitárne projekty by mali byť realizované na základe skutočných potrieb obyvateľov rozvojových krajín a nie podľa všeobecného prístupu ku každej krajine. Je nevyhnutné citlivo zvažovať a posudzovať potreby obyvateľstva pred tým, ako vôbec s pomocou začneme. Tiež je potrebné rozanalyzovať jednotlivé ekonomické, zdravotné, komunitné, politické, personálne a sociálne aspekty. (Fabianová, 2010) Projekty by tiež mali podporovať miestne kapacity a budovať miestne zdroje, aby prijímateľov neučili byť na pomoci závislými, ale aby si miestni ľudia dokázali riešiť problémy sami. (Janček, 2012) Pri každej pomoci, resp. asistencii, ktorá je poskytovaná, je preto nutné nerobiť prijímateľov závislých na pomoci. Treba dôkladne zvážiť dôsledky pomoci nielen pozitívneho charakteru, ale predovšetkým negatívneho charakteru, aby sme svojou pomocou neurobili viac škôd, ako úžitku.

Princípy a etické štandardy v humanitárnej a rozvojovej spolupráci

Medzi základné princípy a etické štandardy, na ktoré sa odvolávajú zahraničné inštitúcie a siete pôsobiace v oblasti prípravy a práce pracovníkov pre humanitárnu a rozvojovú prácu patria podľa Jančoviča a kol. (2010) predovšetkým:

- Standards for service learning - Peace Corps US (Information Collection and Exchange)
- Východiská pre tvorbu princípov humanitárnej pomoci
- Medzinárodné humanitárne právo a humanitárna prax
- The Code of Conduct (Medzinárodný Červený kríž, Červený polmesiac, medzinárodné mimovládne organizácie)
- The Sphere project: Humanitarian Charter and Minimum Standards in Disaster Response
- PIA - People in Aid : Code of Good Practice
- Humanitarian Accountability : HAP- Humanitarian accountability partnership

V súčasnosti je v Slovenskej republike v rozvojovej oblasti využívaný „*Kódex rozvojového dobrovoľníctva*“, ktorý predstavuje súhrn základných odporúčaných a povinných okruhov pravidiel, ktoré by mali dodržiavať dobrovoľníci pracujúci v rozvojových projektoch. Medzi odporúčané pravidlá podľa Kódexu rozvojového dobrovoľníctva patrí etický kódex, zmluva s dobrovoľníkom, kritériá výberu dobrovoľníkov a príprava dobrovoľníkov, reportovanie – spätná väzba od dobrovoľníkov a Kódex podávania správ a

obrazového materiálu. Práva, povinnosti a zodpovednosť zúčastnených strán a požiadavky na zmluvu s dobrovoľníkom patria naopak medzi povinné pravidlá.

Ďalším využívaným kódexom je „*Kódex používania obrazov a podávania správ*“, ktorý zostavili mimovládne organizácie pracujúce v oblasti humanitárnej pomoci, rozvoja a rozvojového vzdelávania združené v Európskej konfederácii mimovládnych rozvojových a humanitárnych organizácií CONCORD v roku 2006. Ponúka základ, na ktorom mimovládne organizácie môžu stavať a realizovať svoje stratégie komunikácie s verejnosťou a ponúka tiež súhrn základných princípov, ktoré môžu napomôcť signatárom komunikovať programy a hodnoty ich organizácií koherentným a vyváženým spôsobom.

Medzi základné princípy kódexu patrí výber obrazov a správ, ktoré rešpektujú ľudskú dôstojnosť zobrazovaných a opisovaných osôb a viera v rovnosť všetkých ľudí. V každej komunikácii by sa mal pravdivo predstavovať akýkoľvek obraz alebo zachytávanú situáciu v jej bezprostrednom, ale aj v širšom kontexte s cieľom, aby verejnosť lepšie porozumela skutočnostiam a komplexnosti rozvoja, a tiež by sa malo vyhnúť obrazovému materiálu a správam, ktoré zobrazujú realitu, ľudí alebo miesta stereotypne, diskriminačným spôsobom, alebo za účelom vyvolania senzácie. Ako Kódex používania obrazov a podávania správ uvádza, nemožno opomínať použitie obrazového materiálu, správ a prípadových štúdií s plným vedomím a súhlasom zúčastnených osôb a zaznamenať si želanie zobrazovaných/opisovaných osôb, či chcú byť menovaní a identifikovateľní, a vždy zabezpečiť naplnenie ich želania.

Záver

Výsledky doteraz poskytovanej pomoci a spolupráce veľakrát dokazujú, že pomoc prichádzajúca zo Slovenskej republiky funguje omnoho efektívnejšie ako pomoc od veľkých donorov z radov bohatších a väčších štátov, či organizácií. Viac ako pätnásťročné pôsobenie slovenských organizácií v rozvojovej a humanitárnej oblasti prinieslo skúsenosti a poznatky z týchto oblastí, ktoré sa neustále vyvíjajú a zlepšujú a preto môže dochádzať k čoraz lepšej, efektívnejšej a dokonalejšej pomoci poskytovanej zo strany slovenských organizácií a Slovenskej republiky. Prijatie etického kódexu v rozvojovej pomoci, ako aj Kódex používania obrazov a podávania správ a Kódex rozvojového dobrovoľníctva môžu napomôcť v podmienkach Slovenskej republiky zlepšiť prácu rozvojových a humanitárnych organizácií, ako aj zvýšiť u verejnosti a partnerov podporu, ktorá v konečnom dôsledku môže zlepšiť vnímanie a zvýšiť financovanie rozvojových projektov.

Zoznam bibliografických odkazov

- [32] *Etický kódex sociálnych pracovníkov v Slovenskej republike*. 1997. Žilina : Valné zhromaždenie Asociácie sociálnych pracovníkov na Slovensku. 1997.
- [33] FABIANOVÁ, Lenka. 2010. Dve strany mince pomoci rozvojovým krajinám. In NEČAS, Stanislav. *Sociální, ekonomické, právní a bezpečnostní otázky současnosti : Sborník 2. mezinárodní slovensko-české konference*. Praha : SVŠES, 2010. ISBN 978-80-86744-84-1. 600 s.
- [34] FIALOVÁ, Zuzana a kol. 2013. *Etika a efektívnosť – bližšie k medzinárodným štandardom*. Bratislava : Platforma MVRO, 2013. 16 s.
- [35] JANČEK, Juraj. 2012. *Humanitárna pomoc a rozvojová spolupráca Slovenskej republiky rozvojovej krajine Keňa*. Dizertačná práca. Trnava : Trnavská univerzita, 2012. 165 s.
- [36] JANČOVIČ, Juraj. – PECHÁČOVÁ, Daria. – MIHÁLIK, Ján. – POLÁČKOVÁ, Zuzana. – ONDRUŠEK, Dušan. – ZBOŘIL, Milan. 2010. *Príprava pracovníkov vysielaných v programoch rozvojovej a humanitárnej pomoci*. Bratislava : PDCS, 2010. 54 s.
- [37] *Platforma mimovládnych rozvojových organizácií : Kódex používania obrazov a podávania správ* [online]. Bratislava : Platforma MVRO [cit. 2013-09-28]. Dostupné na internete: <<http://www.mvro.sk/sk/kodexy/kodex/uplne-znenie-kodexu>>.
- [38] *Platforma mimovládnych rozvojových organizácií : Kódex rozvojového dobrovoľníctva* [online]. Bratislava : Platforma MVRO [cit. 2013-09-28]. Dostupné na internete: <<http://www.mvro.sk/sk/kodexy/kodex-rd#>>.
- [39] *United Nations Development Programme : Human Development Report* [online]. New York : UNDP [cit. 2013-09-25]. Dostupné na internete: <http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2013_EN_complete.pdf>.

Kontakt

Juraj Janček, Mgr., PhD.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave

Detašované pracovisko sv. Pátra Pia Piešťany

Nám. J. Murgaša 3, 921 01 Piešťany

E-mail: j.jancek@gmail.com

**III. ACTUAL ETHICAL,
SOCIAL AND HEALTH
TOPICS IN THE
WORLD**

Population Health and Patient Engagement: A New Model of Care

Abstract

The focus is on better healthcare, increased patient satisfaction, and lower costs. Promoting health and wellness is important and requires new approaches. A population-based approach uses new tools with a strong emphasis on behavioral support systems. It also means redesigning primary care to include baseline data about patients, coaching, healthcare education, and increased literacy. Biometric risk assessment, pilot studies, measurement, and a strong focus on outcomes help to support a population-based approach. This session defines new models of care, introduces organizational changes, and underscores the importance of self-management. Community needs assessment identifies the most pressing health problems and health systems initiate community action. Strategies that deliver value and results are emphasized.

Presenter

Daniel J. West, Jr., Ph.D., FACHE

Professor and Chairman

Department of Health Administration & Human Resources

The University of Scranton

417 McGurrian Hall

Scranton, PA 18510

Tele: 570-941-4126

Fax: 570-941-5882

E-mail: westd1@scranton.edu

Continuum of Care for Drug and Alcohol Recovery

Abstract

Drug and alcohol addiction is recognized and generally associated with impairments in various aspects of functioning and often behavioral issues. The ongoing cycle of addiction is sometimes seen as a chronic disorder. It is generally treated utilizing an acute care inpatient treatment model. Standard inpatient treatment is predominantly medical detoxification. It continues to produce disappointing outcomes over time. Often patient/clients are referred to an aftercare program for a specified time and additionally 12-step groups are recommended. Aftercare programs vary and can be private, family-based, or in group settings, and last six to 12 months. Additionally, certain communities and treatment facilities offer ongoing aftercare groups. The researcher will assess existing services available for those in recovery, discuss gaps, and provide suggestions for further study.

Presenter

Dr. Steven J, Szydlowski, MBA, MHA
MHA Program Director and Associate Professor
University of Scranton
413 McGurrin Hall
Scranton, PA 18510, USA

The Organization and Structure of Healthcare Ethics Committees in Central Europe

Abstract

Healthcare Ethics Committees (HECs) have been differently utilized throughout Central Europe for the past forty years and have experienced a continuing increase in significance. Recent national trends have shown an increase in the organization and structure of HECs throughout Croatia, the Czech Republic, Hungary, Poland, and Slovakia. This increase is due to a growing bioethical conscious, which has propelled Central European countries to establish laws and regulations to promote the success of HECs. This article analyzes the organization and structure of HECs in each of the five mentioned Central European countries. This includes the history of HECs and their implications concerning the health and wellness of each healthcare system as a whole. Depending on their specific organization and structure, HECs can contribute to a positive healthcare environment. This article will comparatively analyze ethics committees in each country in order to determine the most effective type of organization and structure.

Presenter

Patrick Casterline

MHA Student: University of Scranton

Organ Transplantation Rates in Central Europe: Cultural and Bioethical Considerations

Abstract

This article will examine the current cultural and bioethical considerations in the organ transplantation system of Central Europe, specifically Slovakia, Czech Republic, Austria, Hungary, and Poland. Current discussion and research data show that there are discrepancies regarding the number of deceased versus living donors in these respective countries. Bioethical considerations in this report include the wariness of Central European families to discuss organ transplantation as well as other cultural implications that lead to decreased donation rates. European Commission data support the need for these specific countries to increase their organ transplantation rates and to promote public awareness of this issue. EurActiv (European Union Information Website) continues to promote European Parliament's legislation that set common EU quality and safety standards for transplants. However, the push to promote efficiency and accessibility of transplantation systems will not come without problems due to cultural and bioethical dilemmas. The issues presented in this article seek to address these concerns, as well as to explore donation rates, transplantation practices, and the varying acceptability of donation across Central Europe.

Presenter

Christopher Nebzydoski

MHA Student: University of Scranton

Patient Safety Assessment-A Comparative Study Between the United States and the Slovak Republic Hospitals

Abstract

The safety of the patient is the priority of all health care organizations. All over the world, numerous people suffer from hospital acquired infections and other safety issues day in and day out. Therefore, it is right to say that none of these health care institutions can claim to be coping fully with patient safety issues. The goal of this research paper is to verify whether there are any disparities in the way patient safety issues are handled in the United State hospitals and the Slovak Republic hospitals and also to come out with some of the improvement strategies that both countries are using. This research paper draws on literature review as well as some primary sources of data. The anticipated outcome of the research is a disparity in the way patient safety issues are evaluated in the United States and the Slovak Republic. The findings may be useful to all health care facilities that deliver patient care in both countries.

Presenter

Helen A. Kwofie

MHA Student: University of Scranton

The Pharmaceutical Market's Effect on Public Health in CEE Countries

Abstract

Out-of-pocket spending on pharmaceuticals in Central and Eastern European countries has increased significantly over the past decade. Since 1998, pharmaceutical expenditures have more than doubled. Health care financing policies and market competition have increased drug prices; analysis shows that drug prices in Slovakia are higher than other countries. European health policy argues that financing policy should focus on ability to pay rather than health status, yet low-income social groups are less protected by health care policy especially for pharmaceutical costs. This presentation targets the pharmaceutical market's effect on the health of four Central European countries often called "the Visegrád group," including Slovakia, Czech Republic, Hungary, and Poland. Public health indicators to be addressed include: access to health care, care for chronic diseases, and utilization of the various health care systems.

Presenter

Robert Sawyer Jr.

MHA Student: University Of Scranton

Physician Emigration from Developing Central and Eastern Europe to Developed Western Nations: What are the Factors, Causes, and Potential Solutions?

Abstract

As information and economic growth continues to flourish in the developed nations, developing nations are beginning to rise to the challenge of globalization. As these nations begin to develop economies of scale and start competing in the world marketplace, there are both positive and negative manifestations. While their policy makers and social sectors become more successful, there is evidence of a “brain-drain” in these developing nations--particularly in Central and Eastern Europe (Slovak Republic, Hungary, Austria, Poland, and Czech Republic). There are many suggestions as to why this is occurring, such as, but not limited to: economic and social mobility, gender and race/ethnic disparities, culture clashes, academic integrity and advancement, and career development. The issue at hand is not whether or not a “brain drain” is in effect, but to recognize this problem and come up with solutions to address it. The purpose of this paper is to come up with potential suggestions and solutions, using evidence based research, with relation to the four largest developed English-speaking countries (United Kingdom, Australia, United States, and Canada).

Presenter

James Olechna

MHA Student: University of Scranton

The Growth, Benefits, and Regulation of Homeopathy in Central Europe

Abstract

The practice of using Complementary and Alternative Medicine(CAM) has been around for centuries. Recently, one of the most popular uses of CAM, homeopathy, has grown in popularity because of its cost benefits, safety, sustainability, and emphasis on prevention. In this presentation, the researcher looks at why these particular benefits of Homeopathy have attributed to its growth, how this therapy is regulated in Central Europe, and how homeopathy will continue to serve as a partner to traditional medicine in the future.

Presenter

Joseph A. Spinelli, III

MHA Student: University of Scranton

Mátel, Andrej – Grey, Eva – Janechová, Lucia (eds.)

Aplikovaná etika v sociálnej práci 2.

Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie

Vydala Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave

Bratislava, október 2013

Prvé vydanie

ISBN 978-80-8132-087-3

EAN 9788081320873